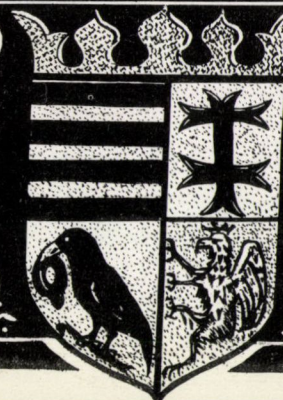

ANALECTA
MONUMENTORUM
HUNGARIAE
HISTORICORUM
LITERARIORUM
MAXIMUM
INEDITA

ANALECTA
MONUMENTORUM
HUNGARIAE

ANALECTA
MONUMENTORUM
HUNGARIAE
HISTORICORUM LITERARIORUM
MAXIMUM INEDITA

quae
collegit, recensuit
et partim typis commendavit

FRANCISCUS TOLDY

ac
commentariis, epilogo et indice
aucta publici iuris facienda curavit

GEISA ÉRSZEGI

IN AEDIBUS
BIBLIOTHECAE ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARIAE
BUDAPESTINI MCMLXXXVI

ANALECTA
MONUMENTORUM
HUNGARIAE
HISTORICORUM LITERARIORUM
MAXIMUM INEDITA

COLLEGIT RECENSUIT EDIDIT

FRANCISCUS TOLDY

PHIL. ET MED. DR. REG. SCIENT. VNIVERSITATIS HVNG.
BIBLIOTHECAE PRAEFECTVS ET LITERARVM HVNG.
PROF. PVBL. ORD. ACADEMIAE SCIENT. HVNG. MEMBRVM
ORD. CAESAREAE SC. ACAD. QVAE VINDOBONAE EST
SOCIETATVM REG. HVNG. NATVRAE SCRVTAT.
PHYSICO MED. DRESDENSIS PHILOS. MED. HERBIPOL.
GENER. HISTOR. CIBINIENSIS ETC. SODALIS INSTITUTI
ELEG. ART. HVNG.
PROPRAESES

TOMVS PRIMVS

PESTHINI
TYPIS EXSCRIPSIT ET VENVDAT GVSTAVVS EMICH
ACAD. HVNG. TYPOGRAPHVS
MDCCCLXII

ILLVSTRISSIMO CLARISSIMOQVE
VIRO
IOSEPHO LIB.BARONI RVDICS DE ALMÁS
IVRIS VNIV.ET PHILOS.DOCTORI
VTRIVSQVE IVBILARI S.C.REG.APOST.
MAIESTATIS CONSILIARIO ORDINIS
PONTIFICII CHRISTI HVNGAR.AVRATO
EQVITI COMITATVVM BÁCS ET BODROG
LEGE REGNI VNITORVM SVPREMO COMITI
FACULTATVM VNIV.HVNG.IVRID.ET
PHILOS.SOCIO LITERARVM PATRIARVM
FAVTORI MVNIFICO
CULTUS GRATIARVMQVE ERGO

PROOEMIUM

Utile fore crediderim, ut antiquioris literaturae patriae, praesertim vero historiae cultoribus minora ingeniorum rerum Hungaricarum monumenta, quae hactenus vel ignota delitescebant vel inedita saltem vel demum edita quidem, sed rarissima aut aliis operibus adnexa, minus prompte, nostras ad manus essent, in corpus unum congesta typis mandentur.

Suppeditant talia non pauca bibliothecae nostrae patriae tam quae Pesthini sunt, ut Universitatis, Academiae Hungariae Scientiarum, Musei Nationalis quam aliae in regno dispersae, quaedam librariae orarum exterarum, quas mihi invisendi passim occasio fuit. Habeoque plura iam descripta, de aliarum copia me viri eruditi certum fecerunt.

Sicque prodeunt, ad praesens, tomuli duo sub auspiciis illustrissimi viri baronis Iosephi Rudicsii de Almás, cui pro liberaliter suggestis sumptibus gratias maximas publice etiam reddiderim.

Agendum mihi nunc de singulis, quae tomulo hoc primo eruditionis patriae amicis offerre mihi licuit...

I.
LEONARDI ARETINI
ATTILA.

MLACADEMIA
KÖNYVTÁRA

R
1977

LEONARDVS ARETINVS

M. ACADEMII
KÖNYVTÁRA

IN VITAM ET MORTEM ATTILAE REGIS VNGARIAE.

I. Hunni, qui et Auares, nunc vero Ungari, in ultima Meothida, quae palus est Scytharum inter glaciale Thanaym et Masagotharum inmanes populos, ut perhibent plerique Cronographorum, habitauerunt. Hi enim, mortuo Allexandro Philippi (Regis) Macedoniae (filio), qui eos intra montes artissimos cohibuerat, equis insidentes velocissimis, et a Caucaso monte erumpentes, Aethiopes et Arabes, totumque orientem, depopulati sunt. Post haec ingressi loca, quae hodie inhabitant, primo Hunni, dein Auares a quodam eorum rege dicti, postremo ex utraque denominatione sumpto vocabulo Ungari nuncupati sunt: quod et sic inditum eis nomen usque hodie perseverat. Hi ex horribili Scytharum genere creti, Gothos armis et virtute bellica de sedibus depulere propriis; et quandoque, ut fit casus, variante fortuna, a Gothis et ipsi superati et victi sunt.

Horum reges plures fuisse traduntur, e quibus praecellentes fuisse memorantur Subtharus et Mandluchus, (Attila) et Bleda, Mandluchi filii, qui propriis non contenti, efferata rabie Romanum nitentes delere imperium, Gallias, Pannonias, Illyricam et Liburnorum regiones, Germaniam et Italiam miris congressibus depopulati sunt. Subthar igitur et Mandluchus, cum harum gentium reges essent, multa adversus Scythas ingentia bella gessere, et multis clarus persaepe adversus eos victoriis habi-

tis Mandluchus, ut alii ferunt, morbo, et, ut plurimi ¹⁾, lassitudine praeliorum, rebus humanis est exemptus, duos relinquens filios: Bledam natu maiorem, et Attilam minorem, quos fratri suo Subthar regni cum portione studiosius commendavit.

II. Subthar ergo Rex fratre defuncto solus regnum obtinuit. Sed cum filios non haberet, et Bledam et Attilam, ex fratre nepotes, sibi adoptionis iure filios, principum quandoque Romanorum more, constituit, regni sui adseivit sibi consortes. Postea ²⁾ Subthar Rex cum innumerabili Hunnorum exercitu Germaniam invadens, quocunque iter arripuit, omnia ferro flammisque subiecit. Deinde Burgundiam procedens, eamque praeliis, rapinis et caedibus exponens depopulatus est; Burgundiones autem sic oppressi, viam salutis quaerentes, cum nullam invenirent: tandem divinitus inspirati, paganos ritus funditus abnuentes, christiani facti sunt; putantes, sicut et subsequenter factum est, quod ex hoc omnipotens Deus eos in suam tutelam ||² susceptos, ab omni impetu gentis Hunnorum et ab imminentibus exitiorum³⁾ periculis liberaret. Quorum votis Deus omnipotens annuit. Nam dum Rex Subthar post annum cum ingentibus Hunnorum copiis ad loca Burgundiae remeasset, ut reliquias Burgundionum effrenata rabie ductus absummeret; spe salutis imbuti Burgundiones audacter contra Hunnos, eorumque Regem Subthar, eductis militum peditumque copiis, praelium instruxere, pugnatumque est utrimque tanta Hunnorum strage, ut decem milia Hunnorum et eo amplius gladius Deo adiutore absumpsit. Capti circiter tria milia fuerunt, reliqui salutem fuga quaesivere; inter caesos et ipse Subthar, tribus confossus vulneribus, reperi-
tus est.

III. Mortuo igitur ea clade Subthar Rege, Bleda et Athila fratres Hunnorum regno pari omnium consensu praeficiuntur. Hi Bleda et Athila fratres, vivente Theodosio juniore Augusto, collecto grandi exercitu, pacatis Burgundionibus, in dies

¹⁾ Codex habet: *plurimum*.

²⁾ Codex: *postquam*.

³⁾ Codex: *exciurum* habet.

ceteras finitimas regiones, nunc unam, nunc alteram, variis et innumeris praeliis lacessere. Et exinde per Germaniam transeuntes, Gallias invaserunt, omnia ferro et igni subicere, et hostili ⁴⁾ more universa quaecque ⁵⁾ diripiunt, plerisque tamen civitatibus et oppidis captis, multis etiam et in deditio-nem ⁶⁾ receptis, secus Aurelianum castra metati sunt; sed meritis beati Aniani, eiusdem urbis episcopi, Deus omnipotens civitatem ab incursu hostium protexit, quamvis multa gravia sit perpessa. Hoc audiens Valentinianus Publius, huius nominis tertius, (qui) Theodosio iuniore romanum tenebat imperium, Aetium⁷⁾ patricium, virum utique rebus bellicis adprimeve cruditum, cum magno sui exercitus apparatu direxit in Gallias, ut Bledae Attilaeque, et gentium, quas secum duxerint, tumultibus et anfractibus contraireret. Et quum sermo incidit de Valentiniano tertio, inserendum est memorie notitiaeque posterorum, qui et quis Valentinianus hic fuerit. Valentinianus hic fuit filius Constantii Imperatoris, huius nominis tertii, et Gallae Placidiae filiae maioris Theodosii, sororis Honorii et Archadii, patris minoris Theodosii. Hic Valentinianus ex uxore Licinia Eudisia genuit duas filias, quarum maior natu Honoria nomine, Transsemundi regis ⁸⁾ Wandalorum ⁹⁾ fuit sortita connubium; minoris vero natu, Placidiae nomine, virginis clarissimae Veronae corpus in ecclesia Sancti Stephani conditum requiescit. Aetius igitur patricius vir, ut antea diximus, strenuus, ter consul, et qui, quidquid bellorum erat, solus praecipue noverat, collecto romanorum exercitu, Theodericum Regem Gottorum, qui Hunnis, habitis ex praecedentibus dissidiis et innumeris conflictibus offensi, adversus eos ulturi suas suorumque graves iniurias, Aetio de facili consensere, sibi assumpsit certaminis aut profecto ingentis futuri belli collegam. Cuius belli consortio et Wallamer et Theodomir, quondam ⁹⁾

---

⁴⁾ Codex: *hostili* habet.

⁵⁾ Cod. *quoque*.

⁶⁾ Codex: *dedicacionem*.

⁷⁾ Cod. semper *Ecium* scribit.

⁸⁾ Codex: *Nandalerum*.

⁹⁾ Codex: *quodam* habet.

Triarii Regis filios et Theoderici fratres, tunc etiam in Gottom regionibus ¹⁰⁾ imperantes, foederatos, romanis principibus, modicis, et ut res postulabat extempore, alloquiis adiungere. Consortio ¹¹⁾ igitur inter tot et tantos, et tantorum virorum exercitus, ingentibus et de variis praeliis nunc victor romanus exercitus, nunc ¹²⁾ etiam saepe victus est repertus. Demum, cum neque victrix aut victa pars quorumvis iudicio cognosceretur: collatis signis dimicatum est in campis Cathalanicis, in qua pugna, vel quod verius est, in quo bello centum sexaginta millia pugnatorum, seu bellantium utrinque caesa sunt gladiis. Ubi etiam Theodericus Rex inter caesos occubuit. Nec abs re est inserere: cum utrinque aurspices de belli exitu consulti dixissent: finem belli huius futurum, exercitus duce ¹³⁾ gladiis interempto; uterque exercitus de suo timuit principe; Romanorum autem exercitus Actium suspicabatur, Gotti autem Theodericum, Hunni vero Attilam autumabant. Denique cum dies bello praefixus esset, Hunni per duces pugnare decreverunt. Attila(in) castro manente, ne quid sibi fatale ex aurspicum sententia contingeret, qui licet in castris, tamen suorum parens sententiis atque consiliis, mansit; Aetius vero Romanorum sortitus morem, quidquid auspicii futurum esset, per se pugnare, non per duces, decrevit. Hoc idem Theoderico et Gothis est suasum. Commisso itaque bello, dum hinc inde pugnaretur, Hunnorum gens quasi duobus exercitibus ¹⁴⁾ impar, et Romanorum et Gotthorum, ¶ cum ducem sui Attilam ¹⁵⁾ non haberent, quasi victa, longo cum esset fessa certamine, terga dabat. Quod ubi Attilae nunciatum est, continuo ex castris se prorupuit, nunc sudibus, nunc cassulis, nunc equorum sellis omni-que materia aggerem seu piram construi e vestigio iussit, et fecit, propriis ipse manibus opus iuvans. Tunc aurea

---

¹⁰⁾ Codex: *regibus*.

¹¹⁾ Codex habet: *2Fortis*.

¹²⁾ Codex: *tunc*.

¹³⁾ Codex hic loci habet: *excitu vero*.

¹⁴⁾ Codex: *duabus exercitus*.

¹⁵⁾ Codex: *Attilae*.

veste amictus, structum aggerem conscendit, conspectusque a suis terga cedentibus, educto e vagina gladio, voce magna clamans ait: „Quid de vobis video, commilitones mei, quibus hic vincentibus Romanorum urbem polliceor. Pugnare mecum voluistis, sed vobis ducibus ecce adsum: me duce pagnate: nichil est quod me duce pugnantes vos terreat. Dii vos et me pavent: victores estis, solum velitis, imo et si non vultis, victores estis. Retrovertete ¹⁶⁾ vultus hostibus, mihi vero terga vestra ostendite. Quisquis vultus hostibus visendos praebere scit, is hostium victor profecto est.“ Tunc Hunni verecundia ducti, animatique ducis sui visu, ad bella reversi sunt. Tantum autem res bellica processit, ut victi victorum partibus fungi nulloque casu viderentur, quamquam Hunni remeantes satis reintegrare bellum potuisse, quidam non leves historici attestantur. Fuerat autem animus Attilae, quum ¹⁷⁾ aggerem conscendit, hic: quod suis districtim iusserat, ut scilicet, (si) quid adversi et inemendabile suis contigisset, (ignem in) aggerem immitterent, quo ille, omni cum apparatu regio, quem secum detulerat, cremaretur, ne unquam tantus vir in potestatem hostium perveniret. Aetius ergo patricius, cum auxilio Gottis venisset, Attilam in summo aggeris conspiciens, Hunnorumque gentem pene victam esse comperiens, (in) annulum eiusdem Attilae, ut reor iratus, ruit, ne male reipublicae fieret, si Attila sic victus occumberet. Signum itaque recessus dedit, atque inde a bello cessatum est. Tunc compertum est primum apud Gottorum exercitum Theodericum in bello extinctum; cumque de regno esset inter Wallamer et Theodomir, Theoderici fratres, Theodericque et filios haud minima contentio: suadente patricio a bello discessum est, et in dies cum Attila pacificationem ratus est. Timuit enim Aetius ¹⁸⁾, ne victo Attila ¶⁵ Gotti, qui et ibi superiores erant, insaequirent, et solito more romanis ducibus rebelles existerent. Huiusmodi ergo in dies pace de foedere

---

¹⁶⁾ Codex habet: *Ratrouerte*.

¹⁷⁾ Codex: *quam*.

¹⁸⁾ Codex: *eum*.

habita inter Aetium ¹⁹⁾ patricium, Gattos, Bledum et Attilam, in Pannonias Attila cum Bleda revertitur.

IV. Modico vero post spatio temporis interiecto, Attila solus cupiens imperare, Bledum fratrem dolo interemit, ut quidam tradidere, veneno, alii percussoribus inmissis, qui eum continuo interimerent: eo, quod quaedam recusaverat, quae Attila fieri absolute mandaverat. Sed licet de specie mortis inter historiographos dissensio sit, de nece de insidiis facta nulla est discrepantia. Regnum igitur Hunnorum, interempto fratre, Attila solus obtinuit. Potitus igitur solus Hunnorum regno, reliquarumque finitimarum gentium, quas antea cum fratre domuerat Daciarum, Pannoniarum ²⁰⁾, Iugiorum, Turulorum, Arorum, Turcilingorum, Germanorumque, ac pene totius orientis fultus auxilio potentissimus, Italiam intravit, et, ut narrat Priscus historicus, ut eam sibi cum romano imperio subiugaret. Erat autem Attila Rex, utarrant Jordanus et praefatus Priscus historici, superbus incessu, huc et illuc circumferens oculos ita, et in omnibus suis arrogans negotiis, ut eius iactantiae superbia ex corporis gestibus quibusque etiam incognitis ²¹⁾ facillime nosceretur. Bellorum siquidem amator erat, sed consilio et temperantia circumspectus, ingenio sagacissimus, propicius et exorabilis his, quos semel in fidem recepisset: sin autem fidem irritam aliquis ei fecisset, nunquam ei parcere volens. Detestabatur enim ut inmanes beluas, qui vel patriam, vel se soporantem lusione quadam decipere satagebant. Corpore fuit brevis, lato pectore, capite grandi, oculis minutis, longis, acutisque; barba rara, sed more suo demissa; canis quidem aspersus, simus naso, colore subruffus, moribus ferus, audacia pronus et verae ¶⁶ originis suae barbarae signa vel liniamenta demonstrans; ore parvo, latis tamen labiis, uno dentium, qui foris eminebat, plus iusto faciem dehonestante quantillum. Hic, ut idem Priscus historicus refert,

---

¹⁹⁾ Cod. habet: *eius*.

²⁰⁾ Cod. habet: *daclarum pannaniorum*.

²¹⁾ Cod. habet: *incognitor*.

Bleda fratre interfecto, Dacos, Sormatas et Pannonias multis praeliis superavit, collectaque suarum et earum, quas vicerat, gentium, grandi et innumero apparatu, processit in Scythiam, Regem Scytharum sibi tributarium reddidit. Apud quem invenit gladium Martis, qui fingitur deus fuisse bellorum, coque truculentus bellator Scythas perdomuit, et apud eos regnasse perhibetur. Cuius gladii munere gratulatus, ut erat magnanimus, quasi sibi totius orbis offerretur imperium, Martis gladium pro se, quocumque iter arripuisset, ferens.

V. Aquilone iam magna parte domito, ut Romanos opprimeret, ad partes Italiae festinus conscendit. Cumque Thracias a Pannoniis veniens et omne Illyricum depopulatus esset, Aquileiam, quae Venetiarum metropolis est, sibi rebellem neque obsequentem invenit. Ubi et, ut eam in deditionem acciperet, castra metatus est. Erat autem et ibi, et in finitimis civitatibus Romanorum praesidium ab Valentiniano Theodosioque transmissum, quo ab ingressu Italiae, quantum fieri ²²⁾ poterat, Attila viribus arceretur. Attila tamen saepe et saepius Aquilegienses et civitates finitimas per suos legatos alloquitur, ne sibi Romam aggredi intendentem molesti essent. Nichil profecit, cum eis immunitatem et fidem polliceretur. Et si prospera, si Deo propitio gradienti contingerent, eas civitates facturam, quae ipsa Roma fecisset. Teruisium, cum auctore Helmando antistite, item Verona Diaderico tradente Attilae partibus se dederat. Cum Altinum civitas Opitergiumque et Cenetense pulcherrimum oppidum quoque Tervisiensibus quandoque infesta fuerant, dirutae sunt, Vicencia, itemque Patavium inmanentibus adhuc apud Aquileiam castris, ubi et Utinum oppidum, mira quadam imaginatione construxit. Cumque diu civitatem Aquilegiam obsedisset, et eam capere non posset, his, qui intra erant, fortissime resistentibus, sui et milites et exercitus omnisque gens inurmurare ceperant, ut tandem fatigatus ab obsidione recederet. Attila autem, cum murmur militum vulgique sensisset, et anxius deliberare cepisset, firmaretne in dies castra an tolleret? cum paucis ex militibus electis

---

²²⁾ Cod. habet: *fieret*.

adequitans una dierum muros civitatis Aquilegiae circumiret, conspexit ciconias aves, quae in altis turribus urbis nidificaverant ex more naturae, exportantes pullos suos de nidis eorum foris civitatem ad loca campestria, et in arboribus nidos contra morem extruere. Quod videns Attila, cum esset sagacissimus et auguriandi peritissimus, diu substitit, rem quae gerebatur, solerti perquisitione considerans; deinum ad suos coequitantes sermonem direxit: „Eecce signum ruiturae urbis: aves siquidem, quarum natura est summis in urbium moenibus nidificare, vi quadam nempe futurarum praescias respicite casuras arces periculo imminente deserere. Confestim iuvandenda urbs est, instat enim ejus exitium. Nec expugnatio differenda est, ne fatalis hora pertranseat.“ Quo dicto reversus ad castra, recitatisque his quae viderat, cunctos omine ²³⁾ incitavit ad praelium. Tunc igitur omni telorum genere ad expugnationem urbis concursum est, nec diu protracta pugna est. Urbs enim continuo capta est, quam Hunni invadentes, omnia, quae repererunt, diripuerunt, ferro, flammisque cuncta subicere, non aetati, non sexui parcentes, canque ita deleverunt, ut vix hic insignia vel urbis vestigia videantur. Caesa eo conflictu traduntur utriusque sexus, cujuscunque etiam aetatis circiter triginta septem milia captivi, iuxta traditionem Prisci historici, qui ea in litteris retulit. Inde digressus Attila, Veronam iter arripuit, ubi et aliquibus diebus perstitit, a Dyothérico, qui eam urbem sibi tradiderat, honorifice susceptus, cui et Mantana confestim ²⁴⁾ paruit. Exinde autem progrediens, Cremonam, Placentiam, Pergamum, Mediolanum, quae et Liguria metropolis est, pari sorte protrivit atque diripuit; Ticinum quoque ac ceteras Italiae urbes, quae sui deditionem non fecerant ²⁴⁾, funditus diruit. Deinde Tusciam ingressus, quacunque iter fecerat, castra et urbes pari sorte delevit. Cum vero Romam festinus accederet ut eam caperet, sui milites, quibus rerum cura praecipua fuerat, a proposito revocaverunt: non Romanae urbis intuitu, quam odera(n)t, eius potentia stomachati,

---

²³⁾ Cod. *omniue* habet.

²⁴⁾ Codex: quae sui *dedicationis* non fuerant.

sed Alarici²⁵⁾ quondam Gotorum Regis proponentes exemplum, qui capta et spoliata urbe ipsam paucis tempore supervixit. Cuius exemplo audito perterritus Attila, quasi sibi Romam ingredienti diripientique fatale quoddam esset exitium, spoliata et vastata omni Tuscia et Marchia, ac flammis tradita, retrocessit. Cum autem adhuc arderet urbem Romanam sibi subicere, eamque finali exitio tradere hescitaret, cum tunc rediret ne iam ab incepto desisteret : Ecce Leo Romanus Papa, imperante tunc principe Marciano, cum nobili senatorum urbis comitatu ad Attilam venit in agro Mantuano, ubi Mincius fluvius, qui de Bennaco lacu egreditur, intrat Padum, quo in loco Attila castra metatus erat. Cuius adventu audito, Attila paucis sociatus paululum processit, Leo autem Papa viso Attila de equo descendit. Cui occurrit Attila, et eum gratanter excepit. Cum allocutus esset eum Papa Leo, post multos sermones habitos, quidquid voluit, impetravit. Refertur autem inter alia Leonem papam dixisse : Rogo Attila, ut facta nobiscum pace Italia excas, in ipsam decetero nullatenus reversurus. Quod se facturum Rex proprio ore spondit. Soluta colloquio Leo Papa cum suis Romam reversus est ; et Attila juxta sponsionem, quam fecerat, omni furore deposito retrocedens cum suis, Danubium pertransivit. In litteras autem a plerisque historicis traditum est : cum Attila a suis argueretur quod uni sacerdoti inermi tam potentissimus obedisset. cuncta quoque quae petiverat indulgisset, Attilam hunc sermonem dixisse ferunt : Vidi ¶⁹ ad latus sacerdotis illius stantem virum magnitudinis mirae, in veste candida, evaginato gladio mihi mortem minantem, nisi continuo, quod peteret, ipse fecissem : unde territus feci. Igitur Attilam admirati milites sese virum vidisse, qui cum iam praesto essent, ipsi non viderant, Numen recte arbitrati sunt et fuisse, quo territus Attila, qui nunquam terreri antea potuerat, obsequens pontifici fuerat : factum ejus laudare, quasi coelesti infusione provisum.

VI. Reversus iam ergo de Italiae iam fusae, iam laceratae, iam ad ultimum deductae, partibus, Attila in Pan-

---

²⁵⁾ Codex : alacri.

nonias venit, et ingenti coacto exercitu Alanes bello agreditur. Alani autem erant sub dominio Theodomir Ostrogotorum Regis, filii Triarii Regis, fratris autem Walamir, qui cum Theodorico eorum fratre, qui in bello de quo supra mentio est habita, pugnante Aetio patricio cum Gotthis, quorum auxilio ab Romanis principibus missus fuerat contra Attilam, pugnans interemptus fuerat, pace in dies ut Actius auctor fuerat, Gotthorum regnum post multas varietates obtinuerat. (Attila igitur) ab interiori Scythia egressus, (in) Allanorum provinciam (movit). Hic Theodomir genuit Theodericum Magnum cognomine Walamer, qui postpostmodum Ravennae sedens totam usurpans possedit Italiam. Rex igitur Theodomir collecto undique exercitu Gotthorum adversus Attilam perexit in proclium, inter quos varia fuere certamina et bella gravissima, in quibus nunc inferior nunc (superior) Theodomir, ut se ostendant bellorum eventus, fuisse dicitur, ut scribit *horum* Jordanus historicus. Demum, ut idem refert, in campis Cathalaunicis ultimum factum est bellum, ubi paulo ante prius Aetius patricius Attilam et fratrem ejus Bledam superaverat. In quo proelio tanta multitudo exercitus Hunnorum occubuit, ut vix pauci cum Attila evadere potuissent; Theodomir vero Gotthorum Rex victoriam assecutus, Hunnos ²⁶⁾, gravi persecutione depopulans, de finibus Allanorum ejecit. Sic ergo, ut dicit Jordanus, Attila Rex multarum gentium Dominus et antea orbi terrarum terror immensus, dum perditoris famam, qua aspersus fuerat, quaerit abicere, ut prius in dictis campis, ubi quondam ab Actio ²⁷⁾ patricio et exercitu Romanorum et Gotthorum fuerat superatus, geminatam est passus confusionem et obprobrium. Nam recessit inglorius in Pannonias.

VIII. Itaque reversus Attila Rex, modico postea tempore vivens tali morte defecit, ut apud Priscum, Eutropiumque et plures historicos in literas relatum esse invenio. Post innume-

---

²⁶⁾ Codex : hunnorum.

²⁷⁾ Codex : *dudum proditoris . . . abicere, nam predictis campis ob quandum Ectio.*

ras siquidem uxores, quas ex more habere licuerat, formosissimam nobilem, admodum iuvenem, Hyldico nomine uxorem superinduxerat, in cuius nuptiis, cum in ipsius amorem exardesceret, maxima gentium aulicarum ceterarumque laetitia fuit. Ipse ergo convivio dissolutus cum et interdū...²⁸⁾ plurimum intendisset, aliisque variis luxuriarum generibus, quae humanam mentem oblectant: dum nocte adveniente cubiculum, in quo puella virgo nobilis Hildico se posuerat, solus intravisset, vino repletus et cibis, lassitudine et ebrietate, quantam antea nunquam contraxerat, dissolutus, sompno, ut et sic pressis naturaliter evenit, ingravatus, se super cubiculum supinus ut erat iniecit, et ore aperto gravi sonno ²⁹⁾ depressus occubuit. Repente igitur, laborante onerositate nempe, exundans ejus sanguis de naribus, qui saepe solitus erat effluere, in os iacentis defluens copiosius, non sui jam compotis corporis obstruso vitali spiritu iacentem Regem supinum, e vestigio praefocavit³⁰⁾. Igitur taliter suffocatus in bellis gloriosissimus et potentissimus Hunnorum Rex Attila, diversarum gentium victor, occubuit, cui ebria impudentia pudendum finem dedit. Puella autem, quae timens valde ab una parte cubiculi latebat, expectat Regis imperium. Dum diu sustinisset, neque a Rege sensim ad oblectamentum aliquod vocaretur, verecunda tamen, ad cubilis partem, (in) quam se Rex iniecerat, pedetentim accessit. Et ut vidit mortuum iacere, ore aperto, et a decurso e naribus sanguine...ingemuit, movens tamen et quatiens persaepe eum, si vel gravius odor¹⁾ miscens excitari potuisset. Scilicet quum frustra temptabat, immobile tamen et exanimatum corpus, perpetuoque somno traditum, excitari non poterat: sequenti sane die, elapsa tum magna diei parte, ministri Regis admirati, quod non aperiretur cubiculum, validis ad ultimum clamoribus vociferari ceperunt. Et cum neque ulla vox aut sonus redderetur, vehementius admirati hostiis effractis intravere cubiculum. Et elevata cortina viderunt Re-

²⁸⁾ Hic librarius voculas aliquot exmisisse videtur.

²⁹⁾ Modo italorum, loco: somno.

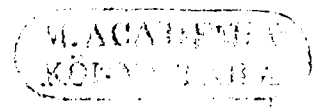
³⁰⁾ Codex: provocavit.

gem Attilam supinum, ore aperto iacentem, inundatione sanguinis, qui de naribus effluens os intraverat, interemptum; puellam quoque cubiculum iuxta sedentem, demisso vultu sub velamine lacrymantem. Tunc ministri, vocatis omnibus proceribus et exercitus principibus, ostendunt eis Attilac, sine vulnere, decursu sanguinis corpus praefocati. Illi ergo, ut est mos Hunnorum, crinium parte truncata, faciem Regis profundis replevere vulneribus, et se lanceolis et phlebothomis concidentes, vulnera quae cadaveri regio intulerunt, repleverunt, ut praeliator et tantus Rex non femineis lacrimis sed virili sanguine lugetur. Statim ergo in mediis campis preciosa tetendere tentoria, et pallia auro texta geminataque in medio campo straverunt, in quibus cadaver Regis more regio indutum in aurato feretro positum extulerunt. Mox igitur nobilissimi milites eorum in modum circensium feretrum ambientes, hos funerarios versus decantabant: „Praecipuus Hunnorum Rex Attila, patre genitus Mandlucho, fortissimarum gentium Dominus, qui inaudita ante se potentia solus Scythica et Germanica regna possedit; nec non utraque Romanae urbis imperia, calcatis civitatibus, terruit, et post, ne reliqua subderentur, placatus, summi Romanorum antistitum annum vectigal accepit; dum haec omnia proventu felicitatis gerit, non vulnere hostium, non fraude suorum, sed gente incolumi, inter grandia laetus, sine sensu doloris occubuit. Quis ergo dicat hunc exitum, quem nullus aestimat vindicandum?“ Unde confestim, ergo in noctis ipso crepusculo, corpus honore, quo decuit, sepelierunt. Deinde mensis appositis, mixtum dolori gaudium faciunt, nam epulas diversi apparatus et generis affluentissimas paraverunt. Cujus(modi) fercula primo in vasis aureis, secundo in argenteis, tertio in aereis, quarto in ferreis delata sunt: significari autem ex hoc Hunnorum principes voluerunt, haec omnia Regi potentissimo convenire. Deinde armillas, et armorum diversa genera, equos, phaleras, diversosque ornatus in medium producentes, noctem totam crapulis, ebrietatibus ac dissolutionibus expenderunt. Ea nocte, qua Attila mortuus est, ut dicunt Jordanus et Priscus historici, Marcianus Imperator, dum Constantinopolitana degens civitate Romanum gu-

bernaret imperium, in somno vidit arcum Attilae fractum. Unde, quod mirum dictu est, mane dum surrexisset, ab ancillis incerto auctore cognovit Attilam rebus humanis esse exemptum, quo post multos dies clarius probato, vota, omnium consensu, Deo reddita sunt. Vixit autem annis quinquaginta sex natus, ut plerique historicorum in literas retulere, ea die, qua Julius, qui primus Romanorum singulare arripuit imperium, natus est. Et ea die nocte fluxu sanguinis interemptus, qua mensis die idem Caesar in senatu acceptis vulneribus confossus interiit Amen.

Et sic est finis Historiae Attilae.

II.

CHRONICON HVNGARORVM

POSONIENSE MAIVS.

CHRONICA REGNI HUNGARIAE.

Multifarie multisque modis olim in veteri testamento, et nunc in aetate sexta seculi, diversas diversi historias descripserunt, prout Iosephus, Isidorus, et Orosius ¹⁾, aliique quamplures, quorum nomina exprimere non est opus. Ego autem in illo tempore illius mundi illud opus inchoavi, quando caritas refriguerat, iniquitas habundaverat, et omnis caro ad malum quam ad bonum promptior erat.

Porro cum per cladem diluvii praeter Noe, et tres, qui erant, filios eius, *ac uxores eorum*, deleta esset omnis caro, tandem ex Sem, Cham, et Japhat, septuaginta duo tribus post diluvium sunt progressae: ex Sem XX, et ex Cam XXXIII, ex Iaphat XXII ²⁾. Dum autem tribus istae, sicut refert Iosephus, lingua Hebraica uterentur, *CCI anno post diluvium*, Nembroth gigas filius Tana, ex semine Iaphat oriundus, cepit turrim construere cum omni cognatione sua, periculum praeteritum attendendo, ut si contingeret diluvium iterari, possent effugere iudicium ultionis turris interfugio. Verum ³⁾ divini

¹⁾ Codex: corrupte prorsus habet Isidorum et Erosium.

²⁾ *Kézai* apud Horányium iuxta cod. Kónianum et *Chron. Bud.* habent: XXII, XXXIII, XVII. Iterum *Kézai* apud Podhradeckium iuxta exemplar Eszterházyanum, et apud Endlicherum iuxta Zsámbo-kianum bibliothecae augustae Viennensis: XXV, XXXVII, XVII. *Chron. Vienn.*, item Illésházyanum *Dubnicense* habent: De Japheth XV, de Cam XXX, de Sem vero XXVII. *Turóczius* demum: de Sem XXVII, de Cham XXX, et de Japhet XV.

³⁾ Codex: Vero.

mysterii arbitrata sententia, cui non potest resistere humanus intellectus, sic illorum mutavit loquelam, ac confudit, ut dum proximus a proximo non posset intelligi, tandem in diversas regiones sunt dispersi. Confece- rant enim in ipsa turri, sicut refert Iosephus, Deorum templa ex auro purissimo, palatia ex lapidibus preciosis, columnas aureas, et plateas diversimode petris coloratis et diversis abstractis⁴⁾, et turris ipsa in quadrum est, ab uno angulo ad alium habens passuum longitudinis mille quindecim, latitudinis totidem, quantitas vero altitudinis finita nondum erat, sed usque lunarem circulum secundum cogitationem illorum debebat sublevari. Grossitudo autem fundamenti trecentorum passuum erat, paulatim quidem sublevata artabatur, ut prominens pondus posset levius sustentare grossitudo fundamenti. Sita enim erat inter Nubiam et Aegyptum, cuius antiqualia cernuntur usque hodie euntibus de ynnimbis⁵⁾ Alexandriam.

Dimissis ergo incidentiis, quae ceptae materiae (dant) colorem, redeundum est ad inceptum. Nembroth igitur gigas post linguarum confusionem terram Eulat⁶⁾ dicitur introisse, quae regio Persiden isto tempore nominabatur, ibique duos filios Hunor et Mogor de Enach⁷⁾ sua coniuge generavit, ex quibus Huni seu Hungari sunt egressi. Sed gigas Nembroth uxores alias praeter Enach habuisse perhibetur, ex quibus, absque Hunor et Mogor, plures filios et filias generavit. Hii sui⁸⁾ filii et eorum posteritas Persiden inhabitabat regionem, statura et colore similes Hunis, tantummodo diffe-

---

⁴⁾ *Késai* apud Podhradezkyum habet: diversiusque astracatas, *Chron. Bud.*: et diversis abstractis, quam vocem Podhradezkyus sic correctam vult: *astragatis*, quae illi columnarum celaturas denotat, vocabulo, quod ei ex substantivo *Astragalus* (Vitruv. L. III. et IV.) detorsum esse videtur.

⁵⁾ *Késai*: de Memphis; *Chron. Bud.*: de ymphis.

⁶⁾ *Késai*: Euilath, *Chron. Vienn.* et *Dubn.* Euilat; *Bud.* euilath; *Turócius*: Euilath.

⁷⁾ *Késai*: Eneth, *Chron. Vienn.* Enek, *Bud.*, *Dubn.* et *Tur.* Enech.

⁸⁾ Sic habent *Késai* et *Chron. Bud.*; noster, erronee sunt.

ruunt paulum in loquela, sicut Saxones et Turungii. Dum autem Hunor et Mogor filii Nembroth essent primogeniti, et a patre ipsorum in tabernaculis separatim inhabitabant ⁹⁾: Accidit autem dierum una venandi ¹² causa ipsos perexisse, quibus in deserto cum cerva occurrisset, in paludes Macotidas illam insequentes, fugit ante eos, cumque ante eos prorsus evanisset, diutius requisitam nullo modo potuerunt invenire: peragratis tandem paludibus memoratis, pro armentis nutriendis ipsam inspexerunt opportunam.

Deinde ad patrem redeuntes, ab ipso licentia impetrata, cum rebus omnibus paludes Macotidas intraverunt moraturi. Regio quidem Macotida Perside patria est vicina, quam undique, praeter vadium unum, Pontus gyrovallat, fluviiis carens, herbis, silvis, piscibus, volueribus et bestiis copiat. Aditus illic est difficilis, et exitus. Paludes ergo Macotidas adeuntes, quinque annis ibidem immobiliter permanserunt; anno vero VI. exeuntes in deserta loca, sine maribus in tabernaculis permanentes uxores ac pueros filiorum Wereta ¹⁰⁾, cum festum tubae colerent et coreas ducerent, ad sonitum symphoniae casu repperunt, quas cum earum rebus in paludes Macotidas rapinis celeribus deduxerunt. *Haec fuit prima praeda.* Accidit autem principis Dua ¹¹⁾ Alenorum in illo praedio inter illos pueros duas filias comprehendi, quarum unam Hunor, aliam vero Mogor sibi in uxorem sumpserunt, ex quibus mulieribus omnes Huni sive Hungari originem sumpserunt. Factum est autem cum diutius in paludibus Macotidis habitabant, in gentem validissimam crescere ceperunt, nec eos capere ipsa regio poterat, aut nutrire.

Exploratoribus abinde in Scythiam ¹²⁾ dimissis et destinatis, *scrutiniū astutia sublimissima* Scythiae ¹²⁾ regione explorata, cum pueris et armentis ipsam patriam intraverunt per-

⁹⁾ Sic, licet erronee, habet etiam *Chron. Bud.*; rectius *Kézai*: incedebant.

¹⁰⁾ *Kézai*: Belar; *Chron. Vienn., Bud. et Turócus*: Bereka; *Dubn.*: Berela.

¹¹⁾ Omnes alii: Dule habent.

¹²⁾ ¹²⁾ *Cod. Siriam*, *Sirie* habet, mendose utique.

mansuri. Regnum igitur ipsum dum adissent, Alprozuros ¹³⁾, qui nunc Pruteni nuncupantur ¹⁴⁾, in eo habitantes invenerunt, quibus deletis, et expulsis, aut occisis, usque hodie ipsum regnum vi victis ¹⁵⁾ vicinis (possidere) dignoscuntur. Scythia enim regio in Europa situm habet, et extenditur versus orientem, ab uno latere Ponto Aquilonari, ab alio vero niveis ¹⁶⁾ montibus includitur ¹⁷⁾, cui de oriente Asia, et de occidente fluvius Etul, id est Don ¹⁸⁾. Gentes siquidem in eadem procreatae otia amplectuntur, vanitatibus deditae, naturam dedignatores actibus venereis intendentes, rapinas amant, generaliter colore plus nigro quam albo. *Scythia enim comprehensione una cingitur, sed in tria regna dividitur, principiando scilicet in Woscardium, Denciam, et Mogoriam; habet quoque provincias centum et octo, quae dudum per filios Hunor et Magor fuit ob centum ¹⁹⁾ et octo progenies, quae egressae fuerant ex femoribus eorundem, de paludibus Maeotidis intrantes Scythiam, sunt divisae²⁰⁾*. Regno autem Scythico de oriente³ iungitur Jurianorum ²¹⁾, et post hos Tarsia, tandem vero Mancalia, ubi Europa terminatur. Ex plaga vero autem aestivali subolari gentes, videlicet Corosmena, et Aethiopia, quae minor

¹³⁾ Kézai: Alprozuros; Chron. Vienn. et Dubn.: Alprozuros; Bud. et Turócius: alprozuros.

¹⁴⁾ Kézai: et Prutenos. Chron. Vienn., Bud. et Dubn. cum nostro Posoniensi habent: qui nunc Pruteni nominantur. Turócius: quos in prioribus chronicis hungarorum nunc Ruthenos vocari scripserunt.

¹⁵⁾ Kézai, dein Chron. Vienn., Bud., Dubn.: inuitis vicinis.

¹⁶⁾ Kézai: Chron. Vienn. et Bud. habent Rifeis; Dubn. cum nostro niveis.

¹⁷⁾ Solus Kézai addit: a zona torrida distans.

¹⁸⁾ Sic, cum nostra compilatione, habent Chr. Vienn., Bud., Dubn., Turóciusque. Aliter Kézai, qui ita continuat: Oriuntur etiam in eodem duo magna flumina, uni nomen Etul, et alterius Togora.

¹⁹⁾ Cod.: obtentum!

²⁰⁾ Kézai locum hunc paulo serius inserit, ubi de grifonum nido locutus est. Chr. Vienn., Bud., Dubn. et Turócius eundem cum nostro ordinem sequuntur.

²¹⁾ Sic ceteri omnes. Kézai tam en Jorianorum scribit.

India dicitur : et post hoc inter meridiem et cursum Don fluvii est desertum immeabile, *ubi propter intemperiem aeris illius zonae sunt serpentes diversi generis, ranae ut porci, basiliscus, et plura alia animalia toxicata, tigris et unicornus ibi generantur* ²²⁾. Don grandis fluvius in Citia ²³⁾ oritur, ab Hungaris Etull nuncupatur, et ibi montes niveos qui Scythiam cingunt, fluvius transcurrit, qui anisso nomine Don vocatur. Circa enim meridiem *iuxta ipsum iacet gens Kytanorum* et gens Alanorum, tandem in Mare Rotundum cadit tribus ramusculis. Alter quoque fluvius nomine Togata ²⁴⁾ valde magnus nascitur in regno Scythicorum, qui per silvas vadit desertas, paludes et montes niveos, ubi sol nunquam lucet discurrens, tamen tandem intrat in Hyrcaniam, et ibi vergit in Mare Aquilonis. Longitudo quidem Scythiae²⁵⁾ patere CCC. et sexaginta stadiis extendi perhibetur, latitudo centum nonaginta. Situm enim habet tam munitum, quod in solo loco uno parvissimo vadum ibi reperitur, *propter quod ipsi Scythae nulli imperio nisi etiam Macedonico aliquo tempore subiecti sunt, et pro tanto vocamus eos demptos et exemptos ab omni potestate; dicimus etiam Dentes, et Dentositates, quia sicut dentes omnia conrodunt et triturant, ita ipsi omnes alias nationes vexant. Unde Romani eos vocabant flagellum Dei* ²⁶⁾. Solo tamen dicta Scythia in quibusdam locis satis lata²⁷⁾ esse dicitur, nemonibus, silvis, herbis venustata, diversique generis dives bestiis, et referta; cui de oriente ²⁸⁾ vicini sunt Bessi et Cumani albi.

---

²²⁾ Habent hunc locum cetera etiam chronica, excepto tamen Kézaio.

²³⁾ Cod. : Cui Cicia.

²⁴⁾ Kézaí, ut vidimus, Togora scribit. Ceteri cum nostro consentiunt. *Dubn.* tamen lapsu transcriptoris Tagatha habet.

²⁵⁾ Cod. : Sarithe.

²⁶⁾ Kézaí locum hunc, ceteris chronicis a nobis citatis communem, sic contrahit : „propter quod nec romani Caesares, nec magnus Alexander, quamvis attentassent, potuerunt in eam introire.“

²⁷⁾ *Chron. Vienn., Bud. et Dubn.* cum nostro lata habent : Kézaí, rectius sane leta (laeta).

²⁸⁾ Sic *Chron. Vienn., Bud.*; noster cum Kézaí : occidente.

Circa etiam Mare Aquilonis de occidente, quod ei vicinatur, usque Susdaliā est desertum silvestre humano generi inmeabile, quod ad magnum perhibetur extendi spatium, ubi nubium densitas per novem menses *continue* iacet, ubi sol non cernitur per menses memoratos, nisi in mense Iunio, Iulio et Augusto, et id in tanta hora diei, quanta est a sexta usque notam. In montibus etiam deserti memorati crystallus invenitur; grifones nidum parant, aves, quas Legisvalk ²⁹⁾, Hungarice kerechet *appellamus* ³⁰⁾, pullos procreare dignoscuntur ³¹⁾.

In sexta igitur aetate mundi vel seculi multiplicati Huni in Scythia habitando ut arena ³²⁾, anno Domini CCCXXVIII ³³⁾ congregati in unum, inter se capitaneis constitutis Wele, filio Chele, de genere Zemerin oriundo ³⁴⁾, Bur ³⁵⁾ et Kadicha ejusdem fratribus, Chela, Kue, et Wida filiis Wendekuz, de genere Erd ³⁶⁾, occidentales regiones decreverunt invadere. *Centum ergo et octo tribubus decies centena milia* ⁴⁾ *seu de uno*

²⁹⁾ *Chr. Vienn., Bud. et Dubn.*: legisfalk; *Turóci*: legisfalck; *Kézai*: legerfalc: error, qui ignorantia librorum hungaricorum, utpote germanicae linguae expertium, loco *Iegerfalk* irrepsit.

³⁰⁾ Apud *Kézai* et ceteros: appellantur.

³¹⁾ Hic inseruit *Kézai* locum, in hoc nostro Poseniense Chronico, sicut et in reliquis, pagina 21 ad notam ¹⁾ contentum; iniicit una ex propriis celebrem CVIII generationum commemorationem, provocando simul ad appendicem suam *de nobilibus advenis*.

³²⁾ Cod. arwia.

³³⁾ *Chr. Vienn., Dubn. et Turócius* habent: CCCLXXIII., *Kézai* vocabulo exscribit: septingentesimo; *Bud.* cum nostro CCCXXVIII.

³⁴⁾ *Kézai*: Wela, Thele filius, ex genere Zemein; *Chron. Vienn.*: Wele, filio Chele, de genere Zemein; *Chr. Bud. et Dubn.*: Bele, filio Chele, de genere Zemeyn; *Turócius* demum: Bele, filio Chele, de genere Zemen.

³⁵⁾ Apud *Kézai* legitur: Cuwe; in *Chr. Vienn., Bud. et Dubn.*: keue et kadicha; apud *Tur.*: Keme, sine dubio pro Kewe.

³⁶⁾ *Kézai* habet: Ethela, Bendacuz filius, cujus fratres Reuwa et Buda... de genere Erd; et cum hoc fere *Chr. Bud.*: Atile, Keue et Buda, filiis Bendekuz, de genere Erd. Ex alia parte *Chron. Vienn. et Dubn.* scribunt: Ethele, kewe et Buda, filios Bendekuz de genere kadar; et *Turócius* Atilam, Kewe et Budam, filios Bendeguck, de genere Kadar.

quoque genere decem millia armatorum eligentes, derelictis Hunis in Scythia, qui ipsorum sedes regnumque ab hoste custodirent ³⁷⁾, constituentes nihilominus inter se rectorem unum nomine Kadar de genere Turda ³⁸⁾, qui lites sopiret dissidentium, fures ac latrones et malefactores castigaret, ita tamen ut si rector idem immoderatam sententiam diffiniret, in irritum posset communitas revocare errantem rectorem, et capitaneos deponere, quando vellet. Consuetudo itaque ista legitima inter Hunos sive Hungaros usque ad tempora ducis Geyse ³⁹⁾ filii Thoxun extitit observata. Ante etenim baptismum Hungarorum in castris vox praeconia clamando taliter Hunos proclamabat ad exercitum : Vox Dei et communitatis universae, quod unusquisque in tali loco armatus, vel sicuti est, debeat praeclise *comparere* ⁴⁰⁾, communitatis praeceptum ac consilium auditurus. Quicumque ergo edictum contempsisset, non valens praetendere rationem, cultro dividi per medium lex Scythica sanciebat, aut ire in desperatas causas, aut in commune servitium immisericorditer trahebatur. Vitia itaque et huiusmodi excessus unum Hunum ab aliis fecerunt separari : alias cum unus pater et una mater omnes *generans* ⁴¹⁾ procreaverat, quomodo unus nobilis et alter ignobilis esse diceretur, nisi victus per hos casus criminis haberetur ?

⁴²⁾ Tunc omnes capitanei simul uno animo, uno quoque consilio egressi de Scythia, intrantes tandem Bessos et Cumanos albos, Susdalos, Ruthenos, terramque Cumanorum intravere. Abinde egressi usque ad Thisiam pervenerunt : qua quidem regione circumspecta, concorditer omni

---

³⁷⁾ Chron. Vienn., Bud. et Turócius, aequè ut noster, hic habent hunc locum, quem Késai tardius inserit.

³⁸⁾ Chr. Bud. et Dubn. recentiori scribendi et pronunciandi modo: Torda. Turócius genus retinet.

³⁹⁾ Késai, Chr. Vienn., Bud. et Dubn.: Geyche; Turócius: Geise, valore utique literae s = moderno es, ut id antiquis nostris mos erat.

⁴⁰⁾ Cod.: hpe cum signo compendii.

⁴¹⁾ Cod.: quas.

⁴²⁾ Locum in annotatione 37-ma memoratum Késai hic iniicit: ceteris chr. nostri Posoniensis ordinem sequentibus.

coetui placuit cum uxoribus et armentis, cum *uxoribus enim et bigis* et suis tabernaculis, de natali solo descenderent.

Cumque eo tempore Pannoniam, Pamphyliam, Phrygiam, Macedoniam et Dalmatiam tetrarcha Materna ⁴³⁾, natione Longobardus, de Sabaria oriundus, gubernaret, armis bellicis informatus, audito, quod Huni super Thisciam resedissent, et de die in diem devastarent regnum eius, cum alumpnis sui regni ipsos aggredi formidans, ad Romanos suos mittens de Scythia *destinavit* ⁴⁴⁾, petens sibi auxilium commodari contra Hunos, ex gratia etenim Romanorum in patriis memoratis imperabat. Romani vero eo tempore Detricum de Verona, natione almanum, voluntarie super se regem praefecerant; quem petentes ut Materno ⁴⁵⁾ subsidium importaret: illo autem *animo* ⁴⁶⁾ gratanti annuente, est egressus cum exercitu Italico, Germanico ac alio mixto gentium, et gentibus partium occidentis. Pervenit tandem in Zazhalm, ubi ipsi Longobardi ad civitatem Potenciam ⁴⁷⁾ convenerant, ut tractarent cum Materno consilium: utrum Hunos in eorum tabernaculis in suo descensu transeundo Donubium, vel in alio loco competenti invadere oporteret.

|⁵ Initis ita consiliis et tractatibus Detrico Maternoque residentibus, Huni super utres noctis in silentio in Zizam-bria ⁴⁸⁾ Donubium transeuntes, Materni et Detrici exercitum, quem civitas Potenciana capere non poterat, in campis, in tentoriis commorantem crudeliter trucidarunt. Ex qua etiam invasione Detricus conturbatus exivit contra Hunos in campum Tawarnukwelt ⁴⁹⁾ pugnaturus: qui committendo prae-

---

⁴³⁾ *Késai* et *Chr. Vienn.* Macrinum scribunt; *Bud.*, *Dubn.* et *Turóczius* Matrinum.

⁴⁴⁾ Cod.: sonauit.

⁴⁵⁾ Cod. erronee paternum habet.

⁴⁶⁾ Cod.: non.

⁴⁷⁾ Alia chronica, et nostrum hoc paulo inferius, Potencianam habent: *Késai* in solo cod. *Eszterh* et ibi etiam semel tantum: Potenciam.

⁴⁸⁾ In ceteris chronicis Sicambria legitur.

⁴⁹⁾ Erronee scribit codex: Tawarunkwelg (seu völgy). *Késai*: Tawarnucweg, *Bud.*: tauarnokuelgy, *Dubn.* tauarnok uelghy habent. E

lium Hunos fertur devicisse, cum suorum maximo interitu et periculo : ex Hunis vero, qui permanserunt, fugerunt *ultra Tisam* ⁵⁰⁾. Ceciderunt autem illa die ex Hunis centum et viginti quinque milia; Keweque Capitaneus interiit in ipso praelio inter illos : ex Detrici vero et Materni exercitu, exceptis illis, qui in suis tentoriis manserunt trucidati, ducenta et decem milia corruerunt. Videns autem Detricus tantam cedem sui populi in praelio, post congressum altera die perexit versus Tulnam civitatem, quae tunc erat Civitas Latinorum, inter urbes Pannoniae computata; Materno potentia nullatenus remanente. *Tulna civitas est in Austria, tres Rastus* ⁵¹⁾ *differt a Vienna* ⁵²⁾. Ut autem cognoverunt Huni retro cecidisse suos adversarios, ad locum certaminis sunt reversi, et cadavera suorum sociorum et Kewam Capitaneum more scythico prope stratam ⁵³⁾, ubi statua solempnis lapidea est erecta, decentissime subterraverunt, locumque illum et partes illas Kewehaza ⁵⁴⁾ vocaverunt. Experientes igitur in praelio praecesso animositatem et Romanorum paraturam, resarcito exercitu versus Tulnam civitatem, ubi se inimici eorum collegerant, Huni perexerunt. Contra quos Detricus cum Materno in Cewzmaur ⁵⁵⁾ dicitur occurrisset, et a mane usque ad nonam

---

contra Chr. Vienn., sec. XIV. descriptum, iam recentiore utitur forma : Tarnukvolg; *Turócius* itidem : Tarnokwelgh.

⁵⁰⁾ *Kézai* solummodo „in sua . . . tabernacula“ habet. Chr. Vienn., Bud. et Dubn. cum nostro congruunt.

⁵¹⁾ Rectius cum Vienn. et ceteris : Rastas.

⁵²⁾ *Scisiam* habet Cod. — *Kézai* hunc locum non habet.

⁵³⁾ Cod. stratum.

⁵⁴⁾ *Kézai* vetustam formam : Cuve azoa habet, Chr. Vienn., utique recentius : Kewe oza, Bud. et Dubn. cum nostro fere : keuehaza. *Turóci* utramque, mediam scilicet et novissimam formam adnotat : „Keweoza vel Kewehaza.“ Plebs hucadusque villam Sancti Petri, necropoli huic Hunorum adiacentem, antiqua partim, partim corrupta pronuntiatione : *Keázó* vel *Kajászó*-Szentpéter appellat (Conf. cl. Érdy academicam dissertationem in *M. Akadémiai Értesítő* Anni 1847. pag. 283.).

⁵⁵⁾ *Kézai* scribit Cezunmaur, Chr. Vienn. sic, et iterum Cezumaur; Bud. et Dubn. Cezmaur. *Turócius* demum verum literae C in nomine hoc sonum ignorans : Keszmaur.

praeliantes Romani sunt devicti : ubi et Maternus mortuus est, et Detricus per sagittam in fronte vulneratus, totoque exercitu Romanorum interempto ac fugato. Ex Hunis vero in illo praelio quadraginta milia perierunt; Wela, Kadicha, et Keue ibidem interfectis, quorum cadavera abinde removentes, apud statuam memoratam cum aliis Hunis sepulturae tradiderunt. *Postquam autem Romanorum exercitus de Cesumaur est dispersus, nunquam deinceps per plures annos contra Hunos congregari potuerunt* ⁵⁶⁾.

Tunc Huni Athilam, filium Benudech, Romanorum consuetudine super se Regem praefecerunt, qui primo unus de Capitaneis habebatur, et ipse Wudam fratrem suum de flumine Tisciae usque Don principem constituit ac rectorem, vocarique se faciens Hungarorum Regem, metum orbis, flagellum Dei ⁵⁷⁾ : *Athila Dei gracia filius Wendekum, nepos magni Nemproth, nutritus in Engadi, quae est melior terra in mundo, Rex Hunorum, Gottorum, Medorum, |⁶ metus orbis terrae, et flagellum Dei* ⁵⁸⁾.

Athila colore teter ⁵⁹⁾, oculis furiosus, elatus incessu, pectore lato, barbam prolixam ⁶⁰⁾ deferabat, venereus etiam erat ultra modum; in archa sua (aes) tenere contempnebat, audaciae quidem temperatae, astutissimus in praeliis, ac solertus, fortitudinis competentis suo corpori habebatur; in voluntate magnanimus, armis politis, mundis tabernaculis, cultuque utebatur; amabatur siquidem ab extranea natione, eo quod esset liberalis et communis; ex natura vero severitatem quam habebat, mirabiliter a suis timebatur. Linguarum ideoque diversarum nationes de finibus orbis terrae ad eum confluebant, quibus pro posse liberaliter affluebat. Habebat etiam

---

⁵⁶⁾ Locum hunc omnibus citatis chronicis communem *Késai* non habet.

⁵⁷⁾ *Chr. Vienn., Bud. et Dubn.* insererunt : „Titulum siquidem suum tali sub forma scribi faciebat.“

⁵⁸⁾ Hunc ceteris, *Turócio* etiam, communem locum *Késai* itidem non habet.

⁵⁹⁾ Sic omnes; noster erronee : totus.

⁶⁰⁾ *Késai* insererit : „cum Hunis.“

quatuor milia curruum falcatorum, diversas machinas, et omnia ingenia, quibus castra et urbes confringuntur, quae in suo exercitu secum ferebat. Tabernacula quidem variis modis diversorum regnorum operata habere consueverat, unum tamen habebat sic celebre ac solempne, ut ex laminis aureis mirifice coniunctum, solidatum ⁶¹⁾, nunc solvi et nunc coniungi ad tendentium staret voluntatem. Columnnae vero eius ex auro laboratae, habentes iuncturas, opera ductilia, in medio tamen vacuae, in suis iuncturis lapidibus preciosis fabricatae iungebantur. Sed in sua Maristalla, dum pergeret ad exercitum, diversarum patriarum equis replebantur, quos quamvis visus esset habuisse largiter, tamen egentibus tribuebat, ita quidem, ut duos vix haberet aliquando pro usu equitandi. Ista vero Maristalla ex bisso et purpura habebat parata. Sed et regales vestes et sellae ex auro fuerant et lapidibus preciosis laboratae. Mensa erat tota aurea, vasa etiam coquinaria aurea erant, thalamus autem eius ex auro purissimo mirifice fabrefactus secum in exercitu ferebatur. In huiusmodi igitur et in aliis seculi pompis Atele Rex Hunorum erat gloriosus. Expeditio vero sua praeter extraneas nationes centenis milibus ⁶²⁾ virorum armatorum replebatur, ita quidem, ut si unum decedere contigisset, statim unus ad locum eius ponebatur. Arma quidem gentis eius ex corio maxime et metallis variis diverso modo erant fabricata, *arcus habens et lanceas acutissimas, et cultros accinctos in femore* ⁶³⁾. Walnerium ⁶⁴⁾ quoque Regis Athilae, quod in suo scuto gestare consueverat, similitudinem asturis ⁶⁵⁾ in capite habebat cum corona. Id signum Hungari,

⁶¹⁾ Cod.: solidata.

⁶²⁾ Exmisit librarius vocem: *decies* (nempe centenis millibus), quam ceteri omnino habent.

⁶³⁾ Ille etiam noster cum *Vienn., Bud., Dubn. et Turóci* congruit; *Késai* simpliciter: „ferens (gens hunorum nempe) arcus, cultros et lanceas“ habet.

⁶⁴⁾ Sic et *Chr. Vienn. — Bud. et Dubn.* balnerium scribunt; *Késai* et *Turóci* „banerium“ corrigunt.

⁶⁵⁾ Sic *Vienn., Bud. Dubn. — Turóci* corrigit: asturis. *Késai* duntaxat avis habet.

dum se regerent per communitatem, usque ad tempus ducis Geyse, 1⁷ filii Toxun, in exercitu semper communiter gestavere ⁶⁶).

Postquam autem commisso praelio in Chezumaur ⁶⁷) redissent Huni cum victoria ad sua tabernacula, diebus paucis ultra Tisciam cum uxoribus remanserunt. Et hoc facto rex Atila ad Czewem ⁶⁸) solempnem curiam fecit congregari, in qua Detricus de Verona cum principibus Almaniae accedens, omnem homagionem et reverentiam Regi Athilae fecisse perhibetur. Suggestit itaque Regi ad partes occidentales personaliter ⁶⁹), *ubi magnum honorem posset adipisci*. Cujus quidem amplectens consilium, exercitu statim proclamato, egressus de Sicambria seu Buda Iliricos dicitur invasisse; deinde Constantiae Rhenum ⁷⁰) pertransivit, cui Sigismundus rex occurrit circa Basileam cum exercitu magno, quem cum gente tota contrens; suo dominio subiungat; a loco autem illo egressus *iuxta Rhenum* ad Argentinam civitatem obsedit, quam quidem nullus Caesar potuit primitus expugnare, ipse Athila expugnavit, diminuendo murum eius undique locorum, ut cunctis advenientibus sine gravitate via libera praeberetur: edicens firmis-

⁶⁶) Locum hic *Késai* interpolat, quem nulla alia compilatio, nec *Turócius*, habet; quique sat notabilis, ut huc exscribatur: „Civitatum, castrorum et urbium dominus fieri cupiebat, et super illas dominari, habitare vero in ipsa contempnebat; cum gente enim sua in campis cum tabernaculis et bigis incedebat. Extera natio, quae eum sequebatur, in civitatibus et in villis. Indumentorum vero modus et forma, sibi et gente modum Medorum continebat.“

⁶⁷) Alia manus, sed antiqua itidem, in margine notavit: *zesselmawr*

⁶⁸) Sic etiam *Késai*; *Chr. Bud.* et *Dubn.* scribunt: Zeuuen, puta (cum cl. Jerneyo) Sövény, quod hucadusque nomen Sövényháza gestat praedioque Pusztá-Szer, per conventum hungarorum, qui sub Arpado leges regni fundamentales condidit, nobilitato, contiguum est. *Chr. Vienn.* et *Turócius* locum, ubi Atila congregationem hanc suorum celebravit, reticent.

⁶⁹) Supple, cum *Chr. Vienn.* aliisque: accedere.

⁷⁰) *Chr. Vienn.*, *Bud.* et *Dubn.*, ipse *Turócius* cum nostro Constantiae regnum habent, perperam utique. *Késai* recte: *Rhenum* Constantiae pertransivit.

sime, ne ipsius murus ipso vivente muraretur ⁷¹⁾ : ut eadem Civitas non Argentina, sed Strasburg vocetur *propter viarum pluralitatem*, quas fecit in muro ejus facerat aperiri. Amoto igitur suo exercitu de Argentina, iuxta Luxoniam ⁷²⁾, Wizan-
ciam ⁷³⁾, Chalon, Masticam ⁷⁴⁾, Ligonensem ⁷⁵⁾, Burgondam,
et Lugdinum ⁷⁶⁾, destrui fecit civitatem usque terram, et
egressus inde juxta fluvium Rhodanum pervenit Cathala-
nijs, ubi diviso suo exercitu, tertiam partem suae gentis
contra Mirananam ⁷⁷⁾ soldanum potentissimum cum electis
capitaneis destinavit. Quo audito idem de urbe Sibiliae ⁷⁸⁾ fu-
git ante Hunos in Marchiam ⁷⁹⁾, brachio maris, quod strictum
Sibulae ⁸⁰⁾ dicitur, transpassato. Hoc facto idcirco ⁸¹⁾ regem
Athilam Romanorum patricius dictus Eucius ⁸²⁾ cum X regi-
bus occidentalis terrae invasit ex abrupto ⁸³⁾, cumque insul-
tum niteretur facere super Athilam, per nuntios petens indu-

⁷¹⁾ Cod. et *Késai* mutaretur, at perperam. Chronica citata, barbare licet „muraretur“ habent.

⁷²⁾ *Késai* rectius : Luxodium (Luxeuil).

⁷³⁾ *Késai* et *Vienn.* Bizanciam, *Bud.* et *Dubn.* Bisantium, *Tur.* Byzantium scribunt (Besançon).

⁷⁴⁾ Chronica cetera Masticonem, Masticoniam scribunt (Macon).

⁷⁵⁾ Sic *Késai* etiam; ceteri Ligonem habent. Schwandtnerus nomen hoc cum Lingonibus (Langres) idem esse collimat, quod ego quidem mihi ob discrepantiam locorum persuadere non possum. *Burgondam* etiam, non, cum hoc, provinciae, sed urbis Bourg nomen esse convictus sum.

⁷⁶⁾ Apud *Késai* locus hic corruptus sonat : Lugdulum Burgundie. Optime ceteri habent cum *Chr. Vienn.* : Lugdunum (Lyon).

⁷⁷⁾ *Késai* : Miramammonam; *Chr. Vienn.* : Miramommonam; *Bud.* et *Dubn.* : Miramannionam; *Tur.* : Mirmammon.

⁷⁸⁾ Id est : Sevilla. Cod. Sibilec habet.

⁷⁹⁾ Omnes, *Késai* etiam (excepta tamen lectione Podhradczkyana, minus iusta) rectius legerunt, et quidem *Késai* : Maroquiam, *Vienn.* : Marrachiam, *Bud.* et *Dubn.* : Marrochiam, *Turóci* : Marochiam (Marocco).

⁸⁰⁾ Sibilie (Sevilla).

⁸¹⁾ *Késai* : interea.

⁸²⁾ *Chr. Vienn.*, *Bud.* et *Dubn.* Eucium scribunt; *Késai* Ecium, *Tur.* Ethium pro Aetlo.

⁸³⁾ Sic *Késai*. Cod. noster habet : obrupto.

cias praeliandi, ut copiae suae gentis, quae fuerat adversus Soldan ⁸⁴⁾ destinata, remearet : illis renuentibus, inter ambos exercitus a mane usque ad noctem in campo, qui Wewin ⁸⁵⁾, dicitur, praelium est commissum. Erat enim inter ambos exercitus fluvius discurrens tam parvissimus, ut si capillum quis in ipsum iactasset, suo lento motu potuisset vix inferius removere : praelio autem iam facto, animalium et hominum sanguine inundando, tantus torrens fuisse perhibetur, ut aurigam cum curru introtraheret ac armatos, fieretque mortalitas non modica per torrentem in utroque exercitu. Illud ergo praelium, quod commissum extitit inter reges occidentis et Athilam, *in campo Wewinder Cathalanis*, omnibus praeliis huius mundi, quae commissa ⁸⁶⁾ sunt uno die et uno loco, terribiliora et magis ardua per veteres non memorantur. In quo quidem conflictu rex Gottorum Marinus ⁸⁶⁾ nomine Aldaricus extitit interemptus ; cuius quippe obitum dum alii reges cognovissent, *qui occisi non fuerant*, fugae latebras quaeritarunt. Ab illo ergo die elevatum est cor Hunorum et Regis Athilae, timorque percussit orbem terrae. Quo audito census et tributa plurima regna promiserunt.

Tertia vero pars exercitus Athilae Regis, quae non potuit in hoc praelio interesse, timens Athilam propter moram, usque vitam Athilae remansit Cathalanis, eiusdem patriae habitatores tandem sunt effecti, *Pannoniam nolentes remeare*. Erant enim soli huni *adusque Mirmamaniam destinati LXV milia, vel secundum quosdam libros CCCXXX milia in hunis, excepta extranea natione* ⁸⁷⁾. Ex hiis hunis plures fuerant

---

⁸⁴⁾ Ita, cum nostro, ceteri etiam chronographi ; *Kézai* solummodo : quae absens fuerat.

⁸⁵⁾ *Kézai* scribit : Beluider, *Chr. Vienn.* : Bewinde, *Bud.* et *Dubn.* : Beuinder ; noster paulo serius : Wewinder (Vienne ? a qua urbe vicus Chalonnay non procul distat).

⁸⁶⁾ Ita etiam *Vienn.*, sed erronee omnino pro : maximus (rex nempe), sicut *Bud.* et *Dubn.* habent.

⁸⁷⁾ Locus hic ceteris etiam chronographis, praeter *Kézai*, communis ; deinde tamen parenthesi quam nullus habet. *Kézai* hoc loco in

capitanei constituti, qui lingua ipsorum Hispani ⁸⁸⁾ vocabantur, ex quorum quidem nominibus Hispania ⁸⁹⁾ tota nomen assumpsit.

In loco siquidem praelii diebus paucis commorante Athila, regressus est cum victoria, venitque in civitatem Tholosanam, in qua per cives cum summa laude est receptus. Abinde se removens, abiit contra Remensem civitatem, capitalem urbem Gallicorum, quae ei, dum pergeret Cathaloniam, restiterat vehementer. Quam occupans, sine misericordia omnes, quos ibi reperit, igne ac gladio devastat, taliterque tota Francia et Flandria demolita, pervenit Coloniam, ubi sanctam Ursulam, Waractanorum ⁹⁰⁾ regis filiam, cum XI milibus virginum Hunorum feritas crudeliter iugulavit. Rheno ibidem transpassato Coloniae, deinde intrans Turingam apud Hysinacum civitatem, curia solempni in ipsa celebrata, super Danos ⁹¹⁾, Norvagios ⁹²⁾, Frisones, Lituanos, et Prutenos exercitum destinavit, quos devictos sibi fecit deservire.

Egressus vero curia celebrata in Sicambriam civitatem Pannoniae intravit, in qua propriis manibus Wudam fratrem suum interfecit, ac corpus suum in Donubium proiecit, quia ipso Athila in partibus occidentalibus demorante ⁹³⁾, idem Wuda inter ipsum (et) Athile fratrem suum metas stabilitas transgressus fuerat dominando : nam Sicambriam suo nomine fecit nominari Wudawara ⁹⁴⁾. Et quamvis rex Athila Hunis, ac aliis gentibus posuisset interdictum, ut eadem civitas non Wudawara, sed urbs Athila vocetur, Theutonici, interdictum

---

hunc modum scribit : „Erant enim soli Huni praeter exterarum nationes CCC millia, XXX millia et XXXII Huni.“

⁸⁸⁾ Omnes alii habent : Spani.

⁸⁹⁾ Solus *Kézai* scribit Ispaniam.

⁹⁰⁾ *Chr. Vienn., Bud. et Dubn.* erronee : Bractanorum scribunt. *Kézai* et *Turócius* cum omnibus legendariis „Brittanorum“ habent.

⁹¹⁾ Cod. : Datos.

⁹²⁾ Sic *Kézai* ; cod. : Norvanos.

⁹³⁾ Omnes codd. hic nostro assentiunt, *Kézai* „preliante“ habet.

⁹⁴⁾ *Kézai* nomen hoc retinet ; reliqui utique Budavara scribunt.

formidantes, Ezelburg ⁹⁵⁾ |⁹eam vocant, seu urbs Athilae : Hungari vero interdictum non curantes, adhuc eam Wudam usque huc vocant et appellant.

Hiis itaque sic peractis, quinque annis Sicambriae requievit, speculatoribus suis per mundi quatuor partes destinatis sive distributis. Speculatorum quidem prima societas de Sicambria ordinatim, in quantum unius clamor ad alterum potuisset exaudiri, *die nocteque* ⁹⁶⁾ Coloniae Germaniae civitate stare consueverat, altera pars usque Lituaniam, tertia in littore Don fluvii ⁹⁷⁾ *Ethul*, sed quarta statio Ydriae ⁹⁸⁾ Dalmatiae civitate consistebat, quorum quidem clamore et voce, quid Athila ageret, vel quali exercitationi esset deditus, mundi quatuor partes scire potuissent.

Pannoniae, Pamphylicae, Phrygiae, Macedoniae, et Dalmatiae civitates, quae per Hunos obsidione crebra erant fatigatae, natali solo derelicto, in Apuliam per mare Adriaticum, licentia ab Athila impetrata, *servire ipsi Athilae renuentes, dimissis armentis*, transierunt. Vlachis, qui ipsorum coloni erant vel extitere, ac pastores, remanentibus sponte in Pannonia. Cumque Rex Athila quinque annis *pausasset* Sicambriae, sui exercitus defectum, videlicet tertiae partis, quae dudum remanserat Cathalauniis, resarcire et invenire procuravit; curiaque celebrata egressus de Pannonia, per Carinthiam, Stiriam, et Dalmatiam pertransiens, apud urbem Salonam et Spaletum mari Adriatico se coniunxit, ambasque urbes fecit cremari. Ab illo vero loco egressus, perexit circa mare, Traguriam, Scardonam, Sibenicum, Iadram, Nonam ⁹⁹⁾, Steniam ¹⁰⁰⁾ civitates,

---

⁹⁵⁾ *Kézai* vetusta hungarorum orthographia Echulburg scribit : *Chr. Vienn.*: Ecceylburg, *Bud.* et *Dubn.*: Ecilburg, *Tur.*: Eczelpurg.

⁹⁶⁾ Chronica cetera pariter *hoc loco* addunt : *die ac nocte* ; *Kézai* idem. sed paulo rarius.

⁹⁷⁾ Supple e ceteris : id est. *Kézai* nomen hungaricum hic non habet.

⁹⁸⁾ *Kézai* : Jadre, *Chr. Bud.* et *Dubn.* habent iadriae ; *Vienn.*: ydrie, *Cod. Beldianus* meus : Jadrie.

⁹⁹⁾ Nonam habet, cum *Kézai*, *Chr. Vienn.* etiam, et *Turócius*. E contra *Bud.* et *Dubn.* minus recte Novam scribunt.

et alia multa oppida in montibus destruens, pervenit tandem Aquilegiam. Cuius quippe magnitudine conspecta, abhorruit, et se confusum reputans si dictam urbem inexpugnatam reliquisset : pro eo maxime, quia plures *rebelli*, Longobartli de Pannonia, fugisse in ipsam ferebantur, quos cum per nuntios a civibus repetisset, illos tradere recusassent, expugnare cepit diversis machinis civitatem, quam cum capere nullatenus potuisset, obsedit eam uno anno et dimidio. Accidit autem uno die, ut ipsam civitatem circumiret, multis phitonicis latus eius adhaerentibus, in quibus iuxta suae fidei opinionem spem maximam apponebat. Videns ciconiam de mari evolantem, et in pinaculo unius palatii, in quo habebat nidum suum, resedissee, acceptoque in rostro suo pullo uno, in maris arundines illum deportavit; reversa iterato, et alios pullos suos simul cum nido transportabat. Quo viso Rex Athila, suos milites ad se vocans, dicens : Cernite, socii, quod ista ciconia futurorum factorum ¹⁰¹⁾ indicia notat, et urbem istam per nos sentit diruendam, ad fugam, ne pereat cum civibus, se communit. Estote ergo in praelio die crastino fortiores, videbitis civitatem ruituram. Tunc edicto proclamato, machinarum omni genere adhibito, cum non posset civitatem expugnare cum machinis, consilio Scythorum tandem usus, sellam unam ex decies centenis milibus de quolibet postulavit, fecitque ex sellis iuxta muri circuitum congeriem vehementem, et iussit incendi sellas illas, quarum flama et ardore murus se dissolvens, cum turribus in terram est prostratus. Quo viso cives derelicta civitate in insulam maris fugierunt. Eandem enim insulam maris aquilegienses decernunt intrare, aeterno ibi permansuri, quae vetus Venetia usque huc nominatur : in qua quidem aliquamdiu habitantes, propter metum Regis Athilae ipsam derelictam insulam, quae Realt dicitur, intraverunt permansuri. Veneti quidem sunt etiam terrae Aquilegiae, quam fundasse perhibentur. Veneti quidem non accipiunt originem de Sabaria, ut

¹⁰⁰⁾ *Chr. Vienn., Bud., Dubn.* Sceniam; *Kézai*: Senam scribunt. *Pray* recte corrigit Segniam.

¹⁰¹⁾ *Kézai* : fatorum Ceteri chr. cum nostro consentiunt.

quidam opinantur. Nam Sabariam Latini, Longobardi inhabitant, et erat ibi scola generalis tam ipsis Longobardis, quam aliis gentibus terrae, poetarum, multis philosophorum dogmatibus luculentius illustrata, et variis idolorum erroribus mancipata, quam quidam rex Gottorum nomine Archellaus primo volens capere, diu obsessam non potuit: demum metus orbis expugnavit, cuius nempe incolae per Hunos expulsi nunc habitant Papiæ in Italia, iuxta fluvium Tytan ¹⁰²⁾.

Destructa itaque civitate Aquilegia, Concordiam denique, in Forum Iulii, destruxit civitatem. Deinde in Marchiam ¹⁰³⁾ intrans Longobardiae, Tervisiam, Paduam, Veronam, Wrixam, Cremoniam, Mantuam, Pergamum, Mediolanum, *Allezundriam* et Feraram, aliasque plures urbes ipsius regionis suo dominio subiugavit. Post hoc Ravennam dum venisset, Arrianorum archipraesul, qui in ipsa civitate contra sedem apostolicam duodecim cardinales fecit elevari, sectam suam imitantes, habens thesaurum copiosum, civibus ignorantibus in urbem Ravenam clam Hunos intromisit, filiosque waptismatis ¹⁰⁴⁾, qui in ipsa civitate erant potiores, fecit iugulari, promittens nihilominus Regi Athilae quod si sectae suae adhaeserit, fueritque persecutus christianos per totam Italiam, et Romanam civitatem, cum Africa, sine fatigatione suae gentis et expensis sibi subiugaret. Cumque Athila libenter annuisset, magis oblectatus amore dominii, quam sectae memoratae: cognoscentes Romani periculum, quod inde emergere posset christianis, Leonem, *vel secundum quosdam Benedictum* ¹⁰⁵⁾, adeunt Apostolicum, ut Athilam debeat dirigere gressus suos, petens eum ex parte Romanorum, ut acciperet census ac servitia, quamdiu viveret ipse Athila. Interca Rex Athila ad Apuleam exercitum destinabat, constituens ipsi exercitui capitaneum Hoard, ex tribu Zoard oriundum, qui quidem Apuliam, terram laboris, et Calabriam usque, Regio-

---

¹⁰²⁾ *Készai* et ceteri rectius habent: tycini.

¹⁰³⁾ Corrige, itidem e ceteris: Marchiam.

¹⁰⁴⁾ Solus *Készai* habet hic: Catholicos, et rectius quidem.

¹⁰⁵⁾ Hoc intercisum tantum noster habet.

nem civitati, et Catonam, quam sapiens Cato fundasse dicitur, spoliavit, et cum summa praeda revertitur ¹⁰⁶⁾. Cumque Leo papa cum cleri multitudine ac crucibus ad Athilam pervenisset Ravenam, in campo simul in equis colloquium habebant, et dum promissa et verba audisset Romanorum, honorosa videbantur, Rexque Athile admittere decrevit tamen postulata Apostolici ob tinorem : nam cum idem Rex oculos superius elevasset, vidit super caput suum pendere quemdam hominem in aere, habentem gladium versatilem in manu sua, qui ipsius caput quasi stridentibus dentibus truncare minabatur, nisi ¹⁰⁷⁾ Romanis admittendo postulata (annueret). Coram Apostolico licentia data, Rex Ravenam est ingressus, in qua quidem archipraesulem arrianum fecit captivare cum suis sequacibus, Papae imitatus ¹⁰⁸⁾ consilium. Et postquam exegisset ab eo et complicitibus suis LX milia marcarum auri, ipso iugulato, cum omni copia sui exercitus frena revertit, Pannoniam est reversus.

Cum ergo per meridiem, aquilonem, atque orientem longe lateque suum imperium extendisset, verteretque in animo suo transfretare, ut aegyptios, assyrios, ac Africanos subiugaret; tunc filiam regis Bactrianorum nomine Micoloth ¹⁰⁹⁾, supra formam humanam pulchriorem, sibi adducunt ad amandum : quam in tantum adamasse perhibetur, ut modum excesserit, sicuti ei moris erat, in potando; factoque fine coitus puellae, usuque consumato, de naribus eius sanguis egrediens, supino dormienti vero post in guttur intravit, ubi sanguis coagulatus tractum impediens anhelitus, Athilam interimit. Micoloth vero de somno excitata, cum suum Dominum motu celeri tetigisset, et ille se movere non potuisset, cernens corpus fri-

---

¹⁰⁶⁾ Integram hanc periodum *Késai* tardius inserit; ceteri cum nostro eandem seriem sequuntur.

¹⁰⁷⁾ Cod. *si*, erronee tamen.

¹⁰⁸⁾ Sic ceteri chronistae; noster Cod. habet: imadatus.

¹⁰⁹⁾ *Turóci* corrigit: Bactrianorum. Nomen vero uxoris *Chr. Vienn., Bud. et Dubn.* scribunt: Micolch; *Késai*, cum nostro fere, Micolth.

gidatum et privatum calore naturali, cubicularios regios eiulatu magno ad se vocans, Dominum suum eis demonstrans universae carnis viam intrasse. Qui sane clamore terribili perstrelando, universos vigiles ad hostium palatii eorum eiulatu fecerunt cursitare; sepelieruntque cum Wele, Kadicha, et Keve, et aliis Capitaneis Hunorum in loco superius memorato.

Divulgato igitur eius obitu, obstupuit totus mundus, et utrum inimici eius lugerent, an gauderent, haesitabant: filiorum multitudinem formidantes, qui quasi populi vix poterant connumerari, et credebant aliquem post obitum patris regnaturum ex filiis. Detrici vero, ac aliorum principum alienorum astutia, quibus Rex Athila in collo imperando residebat, Hunorum impetita communitas in partes diversas est divisa, ita quidem, ut quidam Chabam¹¹⁰⁾ Regis Athilae filium ex Graecorum Imperatoris, scilicet Honorii filia, procreatum; alii vero Aladarium ex Germaniae principissa, scilicet ex Domina Curhundina¹¹¹⁾, in regem post Athilam sibi praeficere nitebantur. Quamvis vera pars Hunorum cum Chabae adhacsisset, Detricus cum paucis Hunis Aladario: ambo regnare ceperunt. Dumque alter alteri se praeferre niteretur, (inter) ambos reges tam durum bellum est commissum, ut per XV dies continuos ita Donubium germanico sanguine inundavit, ut si Teuthonici, occisionem, quae per Hunos facta est diebus memoratis, ob odium non celarent, profecto possent confiteri, quod a Sicambria usque Potencianam nec homines, nec bruta animalia de Donubio aquam puram bibere potuissent. Istud est illud praelium, quod hungari Crimheled¹¹¹⁾ praelium vocant usque in diem istum. In hiis itaque praeliis semper Huni et Chaba victoriam habuerunt. Postquam vero Detricus de Veronia proditamento Chabam fecit superari, et vix quindecim milia ex parte Chabae remanserunt, aliis Hunis et filiis Athilae totaliter deletis et oc-

¹¹⁰⁾ Cod. Cabani, erronee tamen.

¹¹¹⁾ Male utique, pro Kriemhilde. *Kései*: Cremildi, *Chr. Vienn.* Crumheldina, *Bud.* et *Dubn.* Crimiheldina. Serius vero, aequè pro Kriemhilde, noster Remheled scribit.

cisis. Devictus itaque Chaba et germani sui, filii Athilae, qui ei assisterant, ex adverso ¹¹²⁾ numero LX cum XV milibus Hunorum ad Honorium avunculum suum fugisse perhibetur. Et quamvis Honorius Imperator incolam Graeciae facere voluisset illo renuente, remeare paternam sedem, videlicet Scythiam, expectavit moraturus. *Manserat namque Chaba in Graecia apud Honorium duobus annis: sed rediit in Sciciam propter disturniam uno anno. Hic autem in Sciciam adiundo, uxorem de Scicia non accepit, sed traduxit* ¹¹³⁾ *de Corosmania, de consilio Wende-kuz avi sui, quem sanum, sed nimis decrepitum dicitur invenisse. Ex ista uxore sua genuit Edemin et Ed. Igitur Chaba suo amonitu redire fecit Scythicos iterum in Pannoniam.*

Hic nota de Siculis:

Remanserunt autem ex huius Hunis virorum tria milia, quae fugerant, erepti de praelio Cuminhuldino in campum Siglamezei se colligere procurarunt, qui cum timerent occidentis nationes, ne eos invaderent ab abrupto, ad Erdevelvu ¹¹⁴⁾ intraverunt, non se Hungaros, sed Zewkalos alio nomine vocaverunt. Isti enim Zeculi Hunorum sunt residui, usque ad alium Hungarorum exitum ¹¹⁵⁾, in campo praefato commorantes ¹¹⁶⁾. Isti namque Seculi Chabam in Graecia periisse putarunt, unde vulgus adhuc loquitur inquires: tunc redire debeas, quando Chaba de Graecia revertetur. Iste namque Chaba legitimus filius erat Athilae regis, cuius filii sunt Edemin et Ed vocati. Edemin ¹¹⁷⁾ vero Chaba in secundo reditu in Pannoniam per se cum maxima familia et cognatione patris et matris suae in-

---

¹¹²⁾ Nescio, quid sibi haec verba: „ex adverso“ hic loci velint; quae ceterum noster cum *Chr. Vienn.* communia habet.

¹¹³⁾ Cod.: tradunt.

¹¹⁴⁾ Cod.: de Erdevevu.

¹¹⁵⁾ Cod.: prelium.

¹¹⁶⁾ *Chr. Vienn.*, et cum hoc *Bud.* et *Dubn.* interserunt: „Dum enim hungaros iterato in pannoniam redire cognouissent, in rutheniam eis occurrerunt, conquestantes simul pannonie regionem. Vbi tandem in eadem sorte remanserunt.“

¹¹⁷⁾ Cod.: Eudem habet, male alioquin.

troiuit. Ed autem remansit in Scicia. Ex isto etiam Chaba Abae ¹¹⁸⁾ generatio est exorta ¹¹⁹⁾.

Exterminata itaque multitudine ¹²⁰⁾ filiorum Regis Athilae, tandem Pannonia permansit sine rege X annis, Olachis, Graecis, Machianis ¹²¹⁾, Thetunicis, Sclavis exulibus remanentibus tum in pannonia, qui Athilae serviverunt. Surrexit autem . . . . quidam princeps Zachapolus nomine, Moroti filius de Polonia, cepit in Pannonia dominari. Hunc quidem primi Hungari de Erdel muneribus variis explorantes, tractando diversis sermonibus, denique irruptione subita in oppidum circa pontem Bani iuxta Tatam ¹²²⁾ cum tota militia devenerunt ¹²³⁾, et sic populis Pannoniae memoratis, quos Moroti filius dilatando auxerat, incepterunt dominari ¹²⁴⁾. *Regnavit autem Athila annis quadraginta quatuor. Ducatum tenuit V annis, vixit centum XXIV annis. Et tantum de prima Chronica Hunorum.*

INCIPIT PROLOGVS IN SECVNDAM CHRONICAM EORVNDEM. Digestis ¹²⁵⁾ igitur Hungarorum natalibus, pracliis felicibus ac sinistris, quociensque eorum loca immuta-

¹¹⁸⁾ Cod.: ambo.

¹¹⁹⁾ Hic *Chr. Bud.* et *Dubn.* cum nostro conveniunt; *Kézai, Chr. Vienn.*, et post hoc *Turóci* adiiciunt: „Cum ergo Chaba, adiens in Scythiam, nobilitate genitricis in communi se jactaret: Hunorum nobilitas ipsum contemnebat, asserentes: eum non esse verum alumnus Regni Scythiae, sed quasi Missitalium exterarum Nationis. Propter quod ex Scythia uxorem non accepit, sed traduxit de gente Corosmina.“

¹²⁰⁾ Cod.: multitudinis.

¹²¹⁾ „Marahanis“ certo scribere voluit, et rectius omnino *Kézaio* et cet. omnibus, qui Messianos habent.

¹²²⁾ *Kézai* vicum hunc hodie etiam usurpato nomine „Banhida“ vocat, fluvium autem, cui adiacet, „Racus“ (*Rákos*). *Chron. Bud.* luculenter „iuxta Tatam“ habet, quo nomine vetustis temporibus rivulus ille audiverit, qui ad Bánhida defluit. — Cod.: iuxta catam.

¹²³⁾ *Chron. Bud.* melius: deleverunt. *Kézai* et *Turóci*, licet alio stilo, ille: peremerunt habet, hic: delevisse.

¹²⁴⁾ Locus hic de Suatoplucio *Chronico Bud.* cum nostro communis. *Kézai* his amplior est, magis adhuc *Chron. Vienn.* et *Dubn.*, mutato tamen paululum ordine narrationis.

¹²⁵⁾ *Chr. Vienn.* cum nostro „Digestis“ habet, aequae erroneae, pro: Digestis, sicut ceteri recte.

verunt: Nunc videndum est, quo tempore in Pannoniam redierunt iterato, quique redeuntium fuerint Capitanei, quantusque numerus armatorum in exercitu, apponere in praesenti opusculo dignum duxi.

Porro Eleud filius Ugek, ex filia Ewidbilia ¹²⁶⁾ in Mogor, genuit filium, qui nominatur Almus ab eventu, quia matri eius in sompno innotuerat avis, quasi in forma austuris veniens, dum esset gravida: et quod de eius utero egrederetur torrens, ac in terra sua numero multiplicaretur. Ideo statutum fuit, quod de lumbis eius gloriosi reges propagarentur. Quia sompnum lingua nostra dicitur Alm ¹²⁷⁾, et illius ortus per sompnum fuit pronosticatus, ideo vocatus est Almus, qui fuit filius Eleud, qui fuit Ugek, qui fuit Ed, qui fuit Chaba, qui fuit Wendekuz, qui fuit Torda, qui fuit Ethey, qui fuit Caducha, qui fuit Berend, qui fuit Zulta, qui fuit Wolchu, qui fuit Wobag ¹²⁸⁾, qui fuit Lehel ¹²⁹⁾, qui fuit Leventa, qui fuit Ompud, qui fuit Miska, qui fuit Chanad, qui fuit Wuken, qui fuit Farkas, qui fuit Athmar, qui fuit Weler, qui fuit Keve, qui fuit Keled, qui fuit Dama, qui fuit Boor, qui fuit Hunor, qui fuit Nembroth, qui fuit Thana, qui fuit Iaphet, qui fuit Noe. Almus genuit Arpad, Arpad genuit Zaltan, Zaltan genuit Toxun, Toxun genuit . . . .

Anno octingentesimo octuagesimo octavo ab incarnatione Ihesu Christi Hungari ingressi sunt Pannoniam, et intraverunt ¹³⁰⁾ in Herdewel, ibique septem castra terrestria praeparaverunt pro uxoribus et rebus suis conservandis; aliquamdiu permanserunt. Qui circumiacentes dominos formidantes, de communi consilio VII Capitaneos inter se praefecerunt,

---

¹²⁶⁾ Lapsu librarii loco: Eunodbilia *Chr. Vienn.*, aut Ennodbilia *Chr. Bud. et Dubn. (Anon. Belae R. Not. Eunedubelianum vocat patrem uxoris Ugek, quam hic auctor Emesu appellat).*

¹²⁷⁾ Sic *Chr. Vienn.*, *Bud.* et *Dub. Turócius* iam, recentiori forma, Alom scribit. Cod. noster erronee Alni habet, et tardius passim, sed non semper: Alin, A lini, Alinus, pro: Alm, Almi, Almus.

¹²⁸⁾ Erronee pro Wolug, aliorum Bolug (Balog).

¹²⁹⁾ Codex: Lelel.

¹³⁰⁾ Codex: inuenerunt.

et in septem exercitus sunt divisi ita, ut unusquisque exercitus unum haberet Capitaneum, unus namque exercitus habuit triginta ¹³¹⁾ millia virorum armatorum.

Fuerat ex istis Capitaneus ditior et potentior Arpad, filius Almi, qui Almus interfectus est in Herdewelue ¹³²⁾; non enim potuit Pannoniam intrare. Audientes autem Huni de habitatoribus, quod optimus esset Donubii fluvius: accepto itaque consilio miserunt nuncium nomine Kwsyd, filium Kwnd, ut iret, et totam terram conspiceret, habitatoresque cognosceret. Cumque Kusid ¹³³⁾ venisset, et totam terram conspexisset, et sibi placuisset; deinde venit ad ducem provinciae, qui regnabat posterius Athilam, vocatum Zatopolug, salutavit eum de suis, et tunc, pro quo venerat, manifestavit. Haec audiens Zatapolug, gavisus est valde, putabat enim illos esse rusticos, ut venirent, et terram eius colerent, propter quod nuncium delicatum remisit. Kysid autem de aqua Donubii lagenam implevit, et herbam veriarum ¹³⁴⁾ ponens in utrem ¹³⁵⁾, et de terra nigri sabuli ¹³⁶⁾ accipiens, ad suos reversus est. Qui omnia peroptima habuerunt. Arpad vero cum suis de aqua Donubii cornu implens, ante omnes Hungaros omnipotentis Dei clementiam rogavit, ut Dominus eis terram in perpetuum concederet. Finitis hiis verbis omnes Hungari clamaverunt: Deus, Deus, Deus; et ibi inventus est usus, quem modo Hungari observant. Deinde ad praedictum Ducem, eundem remiserunt nuncium, et ei equum album cum sella deaurata et deaurato freno miserant pro terra sua. Quo viso Dux ille magis gavisus est, putabat, quod pro quadam terra misissent, unde breviter dicendo Dux . . . ¹³⁷⁾.

¹³¹⁾ Codex: tâ.

¹³²⁾ Cod. habet erronee: herdewebe, id est recentiore orthographia: erdöelve: regio transsylvana.

¹³³⁾ Cod. perperam: Kund.

¹³⁴⁾ Periarum, beriarum — interpretatur cl. Podhradezkyus — seu campestem; beria enim aevi medii scriptoribus locum planum, campestem significat. *Chr. Vienn.* habet: pariarum (franco-gallis: *prairie*).

¹³⁵⁾ Sic *Chr. Vienn.*; noster: ventre.

¹³⁶⁾ Cod.: salubi.

¹³⁷⁾ Hic loci incuria transcriptoris integra fere pagina omissa

. . . . praedictos fugiendo ante Hunos, in Danubium est suffocatus. Qui quidem Arpad mortuo Zathopolug castra fecit in monte Noe ¹³⁸⁾ prope Albam.

Secundus Capitaneus Zoboley ¹³⁹⁾ nomine, unde Cakak ¹⁴⁰⁾ oritur generatio, descendisse in campo, ubi Kakwara ¹⁴¹⁾ nunc iacet desolata.

Tertius vero Capitaneus Gula, eratque iste Gula Dux magnus et potens, qui civitatem Albam in Erdewel in venatione sua invenerat, quae iam pridem a Romanis constructa erat. Habebatque filiam pulcherrimam nomine Soroth ¹⁴²⁾, quam propter pulchritudinem suam Geycha Dux, consilio et auxilio Welud, duxit in uxorem etiam.

Quartus Capitaneus fuit Kund, cuius filius Kysid, et Cupan prope Nyr ¹⁴³⁾ fixit tentoria, ubi post baptismum monasterium construxit.

Quintus Leel est nominatus; ex isto Zward generatio oritur.

Sextus wyr Bulchu ¹⁴⁴⁾, qui circa Walatun ¹⁴⁵⁾ sua tabernacula fixisse approbatur.

Septimus Wrus ¹⁴⁶⁾; istius siquidem generatio circa Seoloam ¹⁴⁷⁾ habebat.

Aliae vero generationes istis sunt pares, et consimiles, acceperunt sibi loca et descensum ad eorum bene placitum. Cum igitur codices quidam contineant, quod isti capitanei

est, quae e ceteris chronicis — praeter Kézaianum, quod traditionem hanc non habet — suppleri potest.

¹³⁸⁾ Num non Nec (Nyck) est intelligendum?

¹³⁹⁾ Cod., sed perperam Zabeley.

¹⁴⁰⁾ Corrige: Chaak.

¹⁴¹⁾ Intellige: Csákvára.

¹⁴²⁾ Corrige: Sarolt.

¹⁴³⁾ Id est: Nyir.

¹⁴⁴⁾ Lege: Werbulchu (Vér Bölesö).

¹⁴⁵⁾ Balaton lacum.

¹⁴⁶⁾ Lege: Vrs (Örs).

¹⁴⁷⁾ Chr. Vienn. habet: Seyo lacum. Bud. et Dubn. rectius: Seo locum, Tur. Seyo locum; intellige, ni fallor: Sió-fok.

septem Pannoniam introierint,, et Hungaria ex ipsis solis edita sit, ac plantata : unde venit generatio Jaak , Akus, Bor ¹⁴⁸⁾, Abae, ac aliorum nobilium Hungarorum ? cum omnes isti non hospites, sed de Scicia descenderint ? ¹⁴⁹⁾ (¹⁵⁰⁾Si ergo septem soli sunt cum familia, et non plures familiae, uxores, filii, filiae, accipi possunt servi et ancillae : numquid enim cum tali familia regna possunt expugnari ? Absit.

Accidit autem temporibus Toxon : Hungarorum exercitus versus Galliam ascendisse, qui in reditu, Rheno transmeato, divisi sunt in tres partes : duae sine honore, una cum honore, in Hungariam descendit. Quas duas partes dux Saxoniae, sine septem, Hungarorum omnes interfecit : septem autem ex ipsis reservatis, amputatis auribus, misit in Pannoniam. Ite, inquit, ad vestros Hungaros, taliter enarrantes, ut amplius non veniant in hunc locum tormentorum ¹⁵¹⁾, et quia hii septem hungari se occidi cum sociis aliis non elegerunt, communitas talem sententiam dedisse perhibetur : ut omnia, quae habebant, amiserunt, quam in re stabili, quam mobili, ab uxoribus et pueris ipsos separantes, pedites sine calceis, proprium nil habere permisit, semper etiam insimul de tabernaculo ad tabernaculum mendicando, usquedum viverent, ire compulerunt. Qui quidem septem ob offensam huiusmodi, mogorcak ¹⁵²⁾ sunt vocati, qui *Zentlazar usque modo Zegun nuncupantur* ¹⁵³⁾.

¹⁴⁸⁾ Cod. erronee Kaak et Weor habet.

¹⁴⁹⁾ Intersere, quod librarius exmisit, e *Chron. Vienn., Bud., Dubn.*: „Assignant enim hanc rationem solam, quam vulgus dicit septem hungaros.“

¹⁵⁰⁾ Integer hic locus parenthesi inclusus in codice nostro *hic* exmissus, ad finem eiusdem reiectus invenitur : et ibi etiam serie naturali turbata, cum periodus paginae sequentis, quae sic incipit : *Ex istis itaque*, et his explicit : *divulgacionem sui nominis*, post hanc inserta invenitur : *Qui quidem septem ob offensam huiusmodi mogorcak sunt vocati*. Restitui ordinem horum iustum e transcriptore tardiori, Turócio.

¹⁵¹⁾ Codex mendosissime *cumanorum* habet.

¹⁵²⁾ Id est : *magyarkák*, seu parvi, viles hungari. Cod. erronee *mogoriek* scribit.

¹⁵³⁾ Corrige : *Zentlazar Zegini* (id est pauperes St. Lazari) usque modo nuncupantur.

Et hae sic vocatae, quod Sanctus Rex Stephanus omnes illicite procedentes corrigebat, istorum generationes vidit per domos et tabernas cantando, ad ipsorum sectas et trufas voluit edoceri; qui per singula, qualiter eorum patribus per communitatem acciderat, enarrarunt. Sed Beatus Stephanus considerans, quod sine capite et principe nemo bonus exstitit, ideo eis commisit, ut ad subiectionem aversorum sancti Lazari de Strigonia subdere se teneantur, et ideo vocantur Zantlazarzygini. Ex istis itaque dampnatis vulgus dicit, non de illis septem capitaneis primis. Praeterea isti capitanei ¹⁵⁴⁾ VII cantilenas de se ipsis componentes fecerunt inter se decantari ob plausum secularem et divulgationem sui nominis). Constat itaque non tantum septem Capitaneos Pannoniam conquestrasse, sed etiam alios nobiles, qui de Scicia descenderunt, qui fuit Gynd, qui fuit Wgnd, Ed, Chaba, Torda, Kadicha, Berend ¹⁵⁵⁾, Bulchu ¹⁵⁶⁾, Zumbur, Leventha, Ompud ¹⁵⁷⁾, Mika, Chanad, Buken ¹⁵⁸⁾, Othmar, Kewy, Kelad, unde in ipsis venerari potest nomen dignitatis plus aliis, nobilitatis vero aequaliter.

Cum quidam sint hospites, nobilitate pares Hungaris, inquirendum est, quare istud esse habuit, cum Hungari ¹⁵⁹⁾ numero ad implendam Pannoniam suffecissent. Geyche namque Dux, divino praemonitus oraculo, convertere cepit gentem Hungarorum ad fidem Christianorum; et dum monitu illos convertere non posset, oportebat quaedam armis edomare. Ad quod faciendum, quia plures suae fidei repugnantes, quam adhaerentes (erant), necessarium habuit desiderium suum divulgare regibus et principibus Christianis. Qui audito huius desiderio, non solum iuvamen transmiserunt, sed etiam personaliter adierunt, quibus fuerat Hungarorum crudelitas nociva, ac exitiosa.

---

¹⁵⁴⁾ iam dampnati interserit hic, ineptus librarius noster; voces sensu omni hoc loco carentes, delendas itaque.

¹⁵⁵⁾ Codex: Werend.

¹⁵⁶⁾ Codex: Wilchu.

¹⁵⁷⁾ Codex: Oinpud.

¹⁵⁸⁾ Codex: Wunken.

¹⁵⁹⁾ Codex: hungariam.

Intravit igitur primum Deodatus de comitibus¹⁶⁰⁾ Sancti Severini de Apulia, qui fundator extitit monasterii de Tata, et reparator. Iste etiam cum Sancto Adalberto Pragensi episcopo Sanctum Regem Stephanum baptizavit. Illius nomen Sanctus Stephanus mutabat, seu mutaverat, quia eum Tatam appellabat. Huius quidem generatio in Pannonia non habetur, quia sine haerede decessit.

Descendit quoque de Bavaria Wencelinus¹⁶¹⁾, qui cum Sancto Stephano in Simigio ducem Kuppen interfecit. Ex istius sanguine Jaak¹⁶²⁾ principium nascitur et origo.

Advenerunt etiam hiis diebus Chunt et Paznan¹⁶³⁾, qui Sanctum Stephanum Regem in flumine Goron gladio Thetónico accinxerunt. Istorum namque generatio ab istis nominibus distare non videtur. Quos quidem comites tam Dux Geycha, quam suus filius, amplis haereditatibus ditavere. Istorum etiam consilio et auxilio Rex est Geycha constitutus.

Woors¹⁶⁴⁾ autem et Gregorii generatio de Francia est, ex consanguinitate Cornes¹⁶⁵⁾.

Renoldi generatio est de Hispania, cum regina Margaretha, coniuge Welae regis, filii Zaar Ladeslai, Pannoniam adeuntes.

De generatione enim Guthkeled¹⁶⁶⁾ plura enarrantur, tamen sunt exorti de Suevia, unde Imperator Fridericus ortum habuit. Qui fuerunt tempore Salomonis regis, Ladislai et Geychae : nam tunc ipsa generatio in duas partes divisa fuit : quidam ducibus adhaerentes, quidam Salomoni, et specialiter Wid, quem Salomon exaltasse perhibetur super alios in generatione sua, *cuius curia et mansio fuit in Wuziasloka.*

¹⁶⁰⁾ Cod. habet comitatibus.

¹⁶¹⁾ Cod. habet Wechelinus.

¹⁶²⁾ Cod. habet Kaak.

¹⁶³⁾ Cod. habet Paznad.

¹⁶⁴⁾ *Kézai* habet Betse ; *Chr. Vienn.* et *Dubn.* : Berse ; *Chr. Bud.* : Gerse ; *Turócius* : Merse.

¹⁶⁵⁾ *Bud.* et *Tur.* Corves scribunt.

¹⁶⁶⁾ Cod. : Gunkelad.

Generationem vero Ratoldi ¹⁶⁷⁾ de Apulia exivisse nullus debet dubitare. Fuerunt tempore Colomani Regis, filii Geychae Regis.

Hermani etiam generatio cum regina Kysla in Pannoniam introivit.

Generatio vero Wuzad per Regem Stephanum, filium secundi Welae, introducit in Hungariam. Ex isto origo procedit Wusabani, et exinde Hoholtbani ¹⁶⁸⁾.

Communitas itaque Hungarorum cum suis capitaneis haec et alia huiusmodi usque ad tempora Toxun Ducis gessisse perhibetur.

Porro Toxun genuit Geycham et Michaellem. Michael vero genuit Calvum Latislaum et Wazul. Geycha divino prae-monitus oraculo, genuit Sanctum Stephanum ex Sarolt, filia Gyula, anno dominicae incarnationis D. CCCCXLIX ¹⁶⁹⁾. At Rex Stephanus plures genuit filios, sed inter alios genuit Emericum, Deo et hominibus amabilem. Hic autem per divini consilii iudicium raptus est de medio.

Sanctus autem Rex Stephanus in adolescentia sua contra Cuppan ducem Simigiensem forte bellum commisit, et gloriosum. Erat enim Cuppan filius Calvi Zirind, et eodem praecilio Wenthelinus Cuppan ducem interfecit, cuius corpus in quatuor partes est divisum. Nam universum populum in provincia Cuppan ducis degentem, decimas liberorum, frugum ac portarum suarum coenobio Sancti Martini Sanctus Rex perpetuo dare decrevit.

Post hoc Beatus Stephanus bellum gessit anno Domini MII. contra Gulam, avunculum suum, qui tunc ultra totius

¹⁶⁷⁾ Cod.: Batoldi.

¹⁶⁸⁾ *Chron. Vienn., Bud., Dubn. et Tur.* scribunt: Hadolth, Hodolth. — Ceterum chronographus noster, exmissis rebus, quas hungari sub ducibus Zsolta et Taksony gesserunt, quasque alia chronica enarrant, protinus ad Geysam transilit.

¹⁶⁹⁾ Hic librarius loco literae D (quingenta) perperam „Dni“ scripsit. — Ceterum *Chr. Vienn.* literis exscriptum habet annum nongentesimum sexagesimum nonum; corrige itaque: DCCCCLXIX.

Silvam regni ¹⁷⁰⁾ gubernacula possidebat; et ipsum Gulam cum uxore et duobus filiis captum in Hungariam misit. Hoc ideo, quia pluries a Beato Stephano amoniti ad fidem Christianam (non) sunt conversi, et ipsum regnum Erdewel Monarchiae Vngariae adiunxit.

Post hoc movit exercitum super ducem Kaan Wlgarorum et Scavorum, quem devicit, et occidit, et locavit ibi provavum suum nomine Zoltan, et inaestimabilem copiam thesaurorum eius, praecipue in auro et gemmis ac preciosis lapidibus, accepit. Ex hac itaque gaza Sanctus Stephanus albensem basilicam, quam ipse fundaverat, plurimum ditavit. Et quia pecunia illius Gulae et Gan fuit male acquisita, ideo ipsa Ecclesia patitur incendium, et etiam de thesauro dicti Kan ¹⁷¹⁾ fundavit Ecclesiam in honore apostolorum Petri et Pauli in Sicambria: sed perficere non potuit. Perfecit autem Sanctus Rex Ladislaus.

Cum Beatus Stephanus post mortem Sancti Emirici nimium se vidisset infirmum, misit festinanter Wudam, filium Egeruh, qui Wazul patruelis sui filium ¹⁷²⁾, quem incluserat Rex propter iuvenilem lasciviam, ut corrigeretur, de carcere Nitriae educeret, ut eum, antequam moreretur, regem constitueret. Audiens autem hoc Kesla, consilium cum Wuda iniit, et festinanter nuntium nomine Sebus, ipsius Wuda filium, ad carcerem, ubi Wazul detenebatur, misit, qui praeveniens nuntium Regis, effodit oculos Wazui, et concavitatem aurium eius plumbo obturavit, et recessit in Bohemiam. Post hunc autem venit nuntius regis, Wazul oculis orbatum in eiusdem vulnerebus duxit ad Regem. Quem Sanctus Rex videns tam miserabiliter destructum, fletum continere non potuit, sed in praedictae aegritudinis molestia debitam poenam malefactoribus inferre non potuit.

---

¹⁷⁰⁾ Turbatum verborum ordinem iuxta *Chr. Vienn.* sic restitue: totius *ultra silvam* regni.

¹⁷¹⁾ In hac paragrapha Kaan, Gan et Kan erronee sunt scripta pro Kean.

¹⁷²⁾ Sic *Chr. Vienn.* Noster Cod.: patruelem sui filii habet.

Beatus autem Rex Stephanus sanctitate et gratia plenus XLVI. anno regni sui a praesenti seculo nequam eripitur, et in Alba ecciam tumultatur.

At Regina Keysla cum Wuda Petrum Alemannum, fratrem Reginae, regem praeficere statuerunt.

Anno ergo regni Petri tertio principes Hungarorum consilio episcoporum convenerunt adversus Petrum Regem, quae-rebantque solliciti, si aliquem de regali progenie invenire po-tuissent in regno, qui ad gubernandum regnum contra saevi-tiam Petri esset idoneus. Cumque alium non invenissent, de se ipsis Abam sororium Sancti Stephani super se regem ele-gerant.

Qui post hoc inter Hungaros crudeliter agebat, pro quo suo facto beatus Gerhardus episcopus Canadiensis canonica severitate corripuit, et sibi periculum imminere praedixit.

Ad ultimum, circa Tysam, ab hungaris, quibus nocuerat, crudeliter iugulabatur, et sepultus est in suo proprio mona-sterio in Sarus.

Interim Petrus Rex totam Hungariam tam magnis affli-xit angustiis, ut magis ¹⁷³⁾ eligerent mori, quam ita misera-biliter vivere.

Tunc nobiles Hungari in Canad convenerunt, consilio-que habito, totius Hungariae nuntium miserunt in Rusciam ad Andream et Leventha, filios Calvi Latislai, qui ex consilio Sancti Stephani Regis exierant Hungaria; dicentes eis, quod totalis Hungaria eos fideliter expectaret, et universum re-gnum eis, sicut regali semini, libenter obsequeretur, tantum eos a furore Theutonicorum liberarent.

Petrus autem Rex videns Hungaros unanimiter adhaesisse ducibus, qui prae nimio dolore fugam iniit versus Musum ¹⁷⁴⁾, praenosens se non posse evadere manus ducum, se dedit ca-ptivare. Qui statim fuit obcoecatus, et Albam ductus, qui prae nimio dolore vitam in brevi finivit. Sepultus etiam est Quin-que-Ecclesiis in basilica, quam fundaverat.

¹⁷³⁾ Cod. habet : magna.

¹⁷⁴⁾ (Moson). Cod. habet : Munsun.

Porro Dux Andreas anno Domini MXLVII. coronatus est, qui postea per Hungaros in porta Musum captus est, et negligenter detentus, in Silva Wukon mortuus est, et sepultus in Tyhon iuxta lacum Walatum, cum suo filio David.

Post hoc Dux Wela coronatur. Tenuit autem regnum pacifice, et quaesivit bona genti suae. Qui mortuus est, et sepultus in loco, qui dicitur Zukard¹⁷⁵⁾.

Post hoc regnavit Salomon. Tempore cuius pagani a superiore parte Mezes provinciam Nyr usque civitatem Wihar devastarunt. Rex vero Salomon, animositatis audacia quasi reptando ad paganos ascendit, qui super eum sagittarum imbres effundebant. Dux autem Geycha sagittis irruit super Cunos; cuius frater Latislaus ex fortissimis paganorum primo impetu quatuor interfecit, et a quinto per sagittam graviter est vulneratus, sed Divina miseratione cito est curatus. Vidit denique Beatus Latislaus Dux unum paganorum, qui super dorsum equi sui ducebat unam puellam hungaram speciosam. Sanctus ergo Dux Latislaus(putans)illam esse filiam varadiensis Episcopi, *videlicet Kunves Colomani*¹⁷⁶⁾; et quamvis esset vulneratus, tamen illum celerrime persecutus. Clamavit itaque Sanctus Latislaus: Soror speciosa! accipe Cinum in cingulo, et iacta te in terram. Quod et fecit. Cum in terra iacentem voluit interficere, quem puella valde rogavit, ne illum interficeret; unde per hoc notatur, quod in mulieribus fides non est. Sed postea interfecit. Rex ergo, et gloriosi duces, fere omnibus paganis interfectis, et omnibus Christianis a captivitate liberatis, cum triumpho victoriae gaudentes redierunt.

Factum autem est tertio anno post adventum Cummanorum: Bisseni, per Albam Vulgaricam venientes, transnaverunt flumen Zawa, in campum Wizias, et non modicam gentem captivorum diripientes, in suam terram abduxerunt. Rex autem et duces imposuerunt crimen traditionis Albae Vulgaricae, eo, quod pace defraudata voluntarie permisisset latrun-

---

¹⁷⁵⁾ Lege: Zug Zard, pronuncia: Szögszárd.

¹⁷⁶⁾ Interpolatio haec, alioquin absurda, nostro propria esse videtur, cum illam nullum e ceteris chronicis habeat.

culos Bissenorum deprædare Hungariam. Collectis itaque exercitibus, Rex in Nandur Weruar ¹⁷⁷⁾ Zavam transiverat. Graeci autem et Bulgari simul contra Hungaros tenebant ¹⁷⁸⁾, sed post fugam Graecorum et Nikocha ducis, Hungari civitatem obsederunt, et innumerabilem pecuniam exhausserunt. Multo magis Graeci et Bulgari confidebant de lenitate Geychæ, quam de Salomone: ad manus Regis Salomonis pauci confidebant, quod noverant ipsum esse austum et pessimis consiliis Wid auscultantem. Haec ergo fuit causa discordiae inter eos.

Qui quidem Rex Salomon per duos duces devictus fuit, et fugit ante eos in Posonium.

Post fugam vero Salomonis Geycha Dux, compellentibus Hungaris, coronatus. Qui post coronationem fundavit Ecclesiam Wachensem, et post multa bella (in) gravem infirmitatem incidit, et mortuus, Waciaeque tumultus est.

Audita vero morte Geychæ Regis, convenit universa multitudo Hungariae ¹⁷⁹⁾, communi consensu Latizlaum ad gubernationem regni elegerunt.

Ipsæ primus Dalmatiam et Croachiam suæ monarchiæ perpetuo subiugavit. Cum enim Rex Zolomerus ¹⁸⁰⁾ sine liberis decessisset, eius uxor, Regis soror Latizlai, ab inimicis viri sui multis iniuriis prægravata, auxilium sui fratris Latizlai Regis in nomine Ihesu Christi postulavit. Cuius iniurias Rex graviter vindicavit, et Croachiam atque Dalmatiam sibi restituit. Quam propterea prædicta Regina subdidit Dominio, quod secundum iustitiam legalem sibi competebat hæreditas.

Post hoc autem Rex Latizlaus deprehendit furibundum Salomonem, et captum misit in Wisegrad in carcerem. Sed postmodum dimissus est de carcere in elevatione corporum Sancti Stephani Regis et beati Emerici confessoris.

¹⁷⁷⁾ Perperam pro : Nandorfeyerwar *Chron. Vienn.*, Nandurfeyruar *Bud.*, Nandorfeyruar *Dubn.*, nandorfeyerwar *Turócii*.

¹⁷⁸⁾ Lege : tendebant.

¹⁷⁹⁾ Cod.: multitudo hungarie multitudo.

¹⁸⁰⁾ *Chr. Vienn.*, et cum hoc *Turócii*, æque Zolomerum habent, *Chr. Bud.* et *Dubn.*: Zoromerum.

Post multos vero labores et pugnas migravit ex hoc seculo ad Dominum, et sepultus est Polae in civitate Ystriae.

Post cuius obitum Sanctus Rex Latizlaus regnavit XIX annis, et tribus mensibus, et tribus diebus. Migravit ad Dominum MXC. nono Kal. Augusti; cuius sanctissimum corpus Waradini devotissime veneratur.

Post ipsum regnavit Colomanus, filius Geycha Regis. In cuius temporibus mala sunt multa perpetrata. Ipse enim Wela, filium Ducis Almus, adhuc infantem, ex quorundam consilio tractum de matris gremio, excoecavit, ut non sit dignus portare coronam sancti regis. Iste Colomanus fuit episcopus warathiensis; sed quia fratres, quos habebat, morte sunt praeventi, ideo summo Pontifice cum eo dispensante regnare compellitur. Qui ab Hungaris Kunves Calaman appellatur, eo quod libros habebat, in quibus horas canonicas, ut episcopus, persolvebat.

Regnavit autem annis XVIII, mensibus sex. Migravit ex hoc seculo anno Domini MCXIII, cuius corpus Albae quiescit.

Cui successit Stephanus filius eius, qui regnavit annis decem, et mortuus est anno Domini MCXXXI, cuius corpus Waradini quiescit.

Post ipsum regnavit coecus Wela. Crevit itaque puer coecus regnante Stephano, filio Colomani regis, et mortuo ipso coronatur. Et genuit quatuor filios: Geycham, Latizlaum, Stephanum, et Almun.

Cuius uxor, nomine Helena, habito consilio Regis, illos, quorum consilio fuerat obcoecatus, iuxta Arad crudeliter fecit detruncari.

Regnavit igitur ipse Wela coecus IX annis, et mortuus est anno Domini MCXLI, et corpus eius Albae requiescit.

Regnavit autem post eum Geycha, filius eius, annis XX., mensibus tribus, et mortuus est, et requiescit Albae Regali ¹⁸¹⁾.

---

¹⁸¹⁾ Hic librarius memoriam regum Steph. III., Ladislai II. et Steph. IV. incuria praeterivit.

Postea regnavit Wela, filius ¹⁵²⁾ eius, XX annis, et mortuus est MCXCIX.

Cui successit Emericus filius eius, et regnavit annis VIII. Huius uxor Domina Constantia, filia regis Aragoniae. Mortuus est anno Domini MCC. Corpus eius requiescit in Ecclesia Agrigensi ¹⁵³⁾. Post hoc regnavit filius . . . ¹⁵⁴⁾

¹⁵⁵⁾Endre filius Welae, filii Geychae, filii coeci Calmani ¹⁵⁶⁾. Cuius uxor fuit Domina Gertrud de Almania, de qua genuit Welam, Colomanum, Andream, et beatam Elizabeth. Sed pro dolor humani generis inimico procul dubio (suadente), uxorem Wankbani, magnifici principis, domina memorata vi tradidit cuidam suo fratri hospiti deludendam. Quam ob causam idem Wankbanus, de genere Woor, suum gladium in Reginae sanguine miserabiliter cruentavit, et diro mucrone anno Domini MCCXII interfecit, cuius corpus in monasterio de Pylis tumultatur. Pro cuius nece in omni genere Wankbani execrabilis et orrenda est sanguinis effusio subsequuta.

Post hoc Rex ¹⁵⁷⁾ Endre terram sanctam visitavit, ad mandatum Domini Papae implens votum patris sui. Mansit autem ibidem tribus mensibus.

Regali denique thesauro exposito, diversorum sanctorum reliquiae per ipsum comparantur.

Transactis itaque IX annis, Rex gloriosam suam filiam Elizabeth nobili viro Ludwico Turingiae Landgravo in Christo copulavit.

Migravit autem Rex Endre anno Domini MCCXXXV., XXX. anno regni sui. Cuius corpus in monasterio Abbatum de Egres iuxta fluvium Morus requiescit ¹⁵⁸⁾.

---

¹⁵²⁾ Corrige : *frater* eius, nempe Stephani III., qui Belam hunc III. in regimine praecessit.

¹⁵³⁾ Lege : Agriensi.

¹⁵⁴⁾ Desunt iterum, quae chronica de Ladislao III., filio Emerici regis, habent.

¹⁵⁵⁾ Supple e ceteris : Huic successit.

¹⁵⁶⁾ Corrige : Belae.

¹⁵⁷⁾ Cod. : regnavit.

Rex Wela filius eius post cum coronatus est in cathedrali Ecclesia beati Petri in Alba, quam ipse consecrari fecit, Colomano ¹⁸⁹⁾ Duce, fratre eiusdem ense regalem ad latus eius honorifice tenente¹⁹⁰⁾, Daniele vero duce Ruthenorum ¹⁹¹⁾ equum suum ante ipsum summa cum reverentia ducente.

Tempore autem istius Welae Regis anno Domini MCCXLI. Tatars cum quinquies centenis milibus regnum Hungariae invaserunt, contra quos Wela Rex, iuxta fluvium Sco ¹⁹²⁾ *prope villam Muhi* praelians, vincitur. In quo praelio mortuus est Ugrinus Archiepiscopus de genere Kaak, et ¹⁹³⁾ fere extinguitur militia Hungariae universa. Ipse vero Wela Rex ad mare fugam fecit, et Tartari usque *ad insulam Raab* vocatam ¹⁹⁴⁾ ipsum sunt insecuti: *Colomanus vero Regis frater lethaliter vulneratus, in sua fuga viam universae carnis est ingressus. Cuius corpus tumulatur in villa Yvanth in Ecclesia Weginarum* ¹⁹⁵⁾. Manserunt enim ipsi Tartari in Hungaria tribus annis, et quia seminare non poterant Hungari, ideo multo plures post exitum illorum fame perierunt, quam in captivitatem ducti sunt et gladio ceciderunt.

Post haec anno Domini MCCXL ¹⁹⁶⁾ congregavit exercitum contra Ottogorum Regem Bohemiae circa Moraviam, cum

¹⁸⁸⁾ Ita narrat etiam *Chr. Vienn.*, et post hoc *Turócius*. Secundum *Bud.* eius „corpus Varadini, ad pedes Sancti Ladislai requiescit.“ *Dubn.* hoc posterius sequitur, addita tamen variante lectione, nostro chronico congrua, adnotatque ad marginem: „scilicet in altero libro sic reperitur.“

¹⁸⁹⁾ Hoc loco sigla *ſ* apparet in MS., quam cel. *Pray* „Sclavoniae“ interpretatur. Sed invenitur talis aliis etiam locis, quin ullam probabilem significationem referat.

¹⁹⁰⁾ Cod. perperam scribit: tenentem.

¹⁹¹⁾ Videtur fuisse stabulo praefectus: nam in libro rationum Ludovici II. eorum servi passim Rutheni appellantur. *Nota cl. Prayi.*

¹⁹²⁾ Sic scribunt *Chr. Vienn.* et *Tur.* E contra *Kézai*, *Bud.* et *Dubn.* hodierna pronuntiatione: Sayo. (Cod. noster male: See).

¹⁹³⁾ Cod. qe cum signo compendii.

¹⁹⁴⁾ Cod. vocate.

¹⁹⁵⁾ Lege: Beginarum, sub quibus moniales S. Dominici intelligendae.

¹⁹⁶⁾ Lapsu transcriptoris, loco MCCLX.

filio suo Stephano Duce, et Ahua duce Cumanorum : sed victus fuit circa Haymburg. Erat enim vir pacificus, non fortunatus.

Ipsius etiam tempore, anno Domini MCCXLIII ¹⁹⁷⁾ plebs flagellis se feriendo, universe discurrebant.

Obiit autem anno Domini MCCLXX, feria sexta in festo inventionis Sanctae Crucis, in insula Wudensi, et sepultus est Strigonii apud fratres minores in Ecclesia Beatae Virginis, quam aedificare ipse inchoaverat, cum consorte sua Maria nomine, Imperatoris filia (Graecorum ¹⁹⁸⁾), et duce Wela, suo filio, feliciter requiescunt. *In qua ecclesia etiam nunc Domina Agatha, cuius ossa de Sancto Yrineo de Ecclesia fratrum minorum contumularunt, requiescit.* Cuius quidem corpus Welae Regis Philippus archiepiscopus strigoniensis in ecclesia memorata auferri exhumando fecerat contra iura, et in sua cathedrali Ecclesia indebite tumulari. Super quo facto coram summo Pontifice causa diu ventilata, fratres minores cum honore maximo rehabere meruerunt.

Post ipsum anno Domini MCCLXX. cepit regnare Stephanus filius eius, qui Ottogarum Regem Bohemorum, cum diversis nationibus in Hungariam venientem, ad fluvium Rabcha ¹⁹⁹⁾ devicit viriliter, et fugavit. Postea Wuden ²⁰⁰⁾, civitatem vulgarorum, et vulgaros superans, regem eorum sibi compulit deservire. Regnavit autem duobus annis, et inortuus est in magna insula, et sepultus est in ecclesia Beatae Virginis in insula Wudensi, in loco beginarum.

Cui successit Ladizlaus filius eius, et coronatus est eodem anno, quo mortuus est pater eius, videlicet anno Domini MCCLXXII. Qui Rex Ladizlaus anno Domini MCCLXXVI. imperatore ²⁰¹⁾ adiuvante, circa Moraviam occidit Regem Ottogarum supradictum in praelio.

¹⁹⁷⁾ Corrige: MCCLXIII.

¹⁹⁸⁾ Cod. erronee Gregori scribit.

¹⁹⁹⁾ Cod. erronee Babcha scribit.

²⁰⁰⁾ Vtpote Widdin, Hungaris Bődön.

²⁰¹⁾ Addidit manus aliena: *sive Rudolfo duce austrie primo Comite domus Habsburgice.*

Postea anno Domini MCCLXXXII ²⁰²⁾ Oldamyr dux Cumaniae, congregato exercitu Cumanorum circa lacum Hoold vocatum, volens hostiliter invadere regnum Hungarorum, ut suo dominio subiugaret: contra quem Rex Ladizlaus, ut fortis Iosue pro gente sua pugnaturus, accessit. In cuius exercitu Lorandus filius Thoma, miles strenuus, contra Cumanos lanceavit, cum impetu plurimos percussit et prostravit. Postea cum praelium committeretur inter partes, subito ex divina clementia pluvia grandis exoritur contra faciem paganorum, et qui in arcubus sperabant, et sagittis, propter imbrium densitatem iuxta propheticum facti sunt ut sterces terrae. Et sic Rex Ladizlaus victoriam obtinuit divino fretus auxilio.

Tandem postea pauci, qui ex ipsis remanserant, ad Tartaros fugierunt, quorum instinctu Tartari anno Domini MCCLXXXV secunda vice in Hungariam venerunt, et usque Pest universa miserabiliter combusserunt.

Iste enim Rex Ladizlaus filiam regis Karuli de Apulia in coniugium habebat, sed spreto thoro coniugali filiabus adhaesit Cumanorum, Ayduam et Mandulam, ac alias quamplures in concubinas habebat, quarum amore cor eius est morte dampnatum ²⁰³⁾, et a suis *jobbacionibus* ²⁰⁴⁾ et regni nobilibus habebatur odio. Tandem Philippus Firmanus advenit, sedis apostolicae legatus, (quia) multa contra mores Christianorum habebat, abusus emendabat, Regem etiam anatheumatis vinculo feriens, ut paganos odiret, ritum Christianorum diligeret, et thoro uteretur ²⁰⁵⁾ coniugali. Sed nichil proficiens in Rege, repatriavit.

Post in brevi tempore ipse Rex anno Domini MCCIC ²⁰⁶⁾ feria secunda ante festum beatae Margarethae prope Castrum Churusug ab ipsis Cumanis, videlicet Arbuz, Turtel, ac aliis,

---

²⁰²⁾ Legendum utique : MCCLXXXII. Sic etiam habent *Chr. Vienn., Bud., Dubn. et Turócius.*

²⁰³⁾ Apud ceteros : merito depravatum.

²⁰⁴⁾ Ceteri chronographi vertunt : baronibus.

²⁰⁵⁾ Cod. habet : vulz.

²⁰⁶⁾ Sic Cod. loco : MCCXC.

quibus ipse adhaeserat, miserabiliter est interemptus. *Nicolam fratrem Aydua dictum iidem lethabiliter* ²⁰⁷⁾ *vulnerarunt.*

Tempore istius regis Latizlai cepit Hungaria deflecti, ac anichilari.

Post cuius obitum eodem anno (Andreas) Dux de Venetiis coronatur, qui vivente adhuc Ladizlao Rege deductus fuerat. *Corpus autem Regis Ladizlai tumultatur Chanadini in ecclesia cathedrali* ²⁰⁸⁾. Cuius quidem Andreae Regis ortum et originem videamus, qua ratione meruit coronam Hungariae accipere. Cum enim Rex Endre, pater Welae Regis et Colomani ducis, interfecta prima uxore sua, ut superius diximus, mare ad mandatum Ecclesiae transfretasset ad terram sanctam, ibi victor existens revertebatur cum honore magno: tandem in Italiam applicuit, et quadam vice apud Marchionem Estensem magnifice hospitatus. Ille vero marchio recognoscens *Regem esse viduum, filiam suam nomine...* ²⁰⁹⁾, excellenter pulchram et bene ornatam aspectui Regis fecit astare ad mensam. Rex vero videns eam pulchram et suis oculis gratiosam, cum absque hoc ducere vellet uxorem, cum eadem puella eadem die contraxit, et in Hungariam secum duxit. Mortuo vero Rege Endre, Domina ista volens redire ad suos parentes, convocatis principibus regni Hungariae, archiepiscopis et episcopis, se gravidam prole manifestis indiciis monstravit, et sic est reversa in terram suam, et ibi apud patrem suum puerum masculum peperit, quem in baptismo Stephanum vocaverunt. Qui nutritus et educatus sub hoc tytulo, quod filius esse(t) Regis Hungariae. Tandem ad ultimam deveniens aetatem, voluit usurpare marchionatum dolose avi sui; sed avus suus praevalens ipsum auffugavit, et ipse Stephanus abiit fugiens in Hyspaniam ad Iacobum Regem Aragoniae, qui habebat in uxorem

²⁰⁷⁾ Corrige: lethaliter.

²⁰⁸⁾ Locum hunc *Chr. Vienn. et Tur.* non habent; *Bud. et Dubn.* aptiore loco, utpote sub finem §-i praecedentis, sed ecclesia cathedrali haud commemorata.

²⁰⁹⁾ Hic nomen filiae ducis Estensis incuria scribentis omissum est, seriesque orationis sic perturbata: ... regem esse filiam suam viduum nomine etc.

illius sororem Stephani, filiam Regis Endre regis Hungariae. Et ibi aliquamdiu commoratus, iterum in Italiam veniens, electus est potestas a civibus in Ravenna. Inde fugatus venit Fene-
cias. Ibi autem vir quidam, civis Fenetum, civitatis potior et ditior, cognoscens et sciens veraciter, hunc esse filium Regis Hungariae, tradidit sibi filiam suam in uxorem, et omnium suorum bonorum participem cum constituit. Ex illa autem Stephanus habuit filium, quem Andream, nomine patris sui, vocavit. Qui Andreas consilio et auxilio avunculorum suorum, qui erant infinitarum divitiarum, vivente adhuc Rege Ladizlao, in Hungariam subintravit, eo quod esset dux, quique habere deberet portionem in regno, tytulo Regis Endre avi sui. Cum autem Rex Ladizlaus fuisset occisus, a baronibus regni coronatur: qui anno secundo regni sui cum exercitu maximo Austriam debellavit.

In cuius imperio quidam magni principes regni Hungariae, videlicet: *Ugrinus filius Magistri Pous de genere Kak, Johannes, Nicolaus et Henricus Bannus filii Henrici, Magister Laurentius dictus Chete cum filio suo Magistro Zlenkus* ²¹⁰⁾, ac alii plures in praeiudicium Regis Andreae a Papa Bonifacio VIII. Regem petierunt. Quorum instantiam Papa admittens, quemdam puerum XI annorum nomine Karolum anno Domini MCCXCIX. vivente adhuc Andrea Rege in Hungariam destinavit. Cuius Karuli generatio et origo taliter habetur: Rex Stephanus, filius Welae, habuit duas filias, Mariam, et *Katherinam. Dominam Katherinam tradidit Stephano, Regi Slavoniae* ²¹¹⁾, Mariam vero Karulo Claudio, qui ex ordinatione Ecclesiae fuit Rex Siciliae, qui Rex Karulus Claudus ex illa filia Stephani Regis Karolum Martellum vocabulo, Karolus vero Martellus ex filia Imperatoris Rudolphi, Clementia nomine, genuit filium, quem primo vocaverunt Karobertum, in Hungaria autem Karolum vocaverunt. Vt autem iste Karolus regnare valeret, et contra Regem Andream potestatem acci-

---

²¹⁰⁾ Cetera chronica hic pauciores nominetenus adducunt regni principes.

²¹¹⁾ Huius regis filiam cetera chronica hic non commemorant.

pere, Papa praefatus legatos unum et alium de latere suo destinat, qui nichil agere valentes, ad propria redierunt.

Interim anno Domini MCCCII^o in festo Sancti Felicis in Pincis idem Rex Andreas in castro Budensi requievit in Domino, et sepultus est in Ecclesia beati Iohannis Evangelistae, apud fratres minores.

Postea mortuo Rege Andrea barones regni (in) duas partes scinduntur, ita, quod Vgrinus, Mathaeus, et Homodens, ac ceteri potiores regni Karolo puero adhaeserunt : Dominicus vero filius Stephani, Demetrius filius Nicolai, et Henricus Henrici filius cum Iohanne archiepiscopo Colocensi, aliis quibusdam episcopis, versus Bohemiam processerunt ad Regem Wenceslaum, ut regni susceperet gubernacula Hungarorum, ne regni libertatem amitterent in susceptione per Ecclesiam dati Regis. Ad ipsum autem regem Bohemiae ob hanc rationem posuerunt gressus suos, qui Rex Ottagarus, qui per Regem Ladizlaum fuit interfectus, habebat in uxorem filiam dominae Annae, filiae Welae regis, qui ex ea genuit filium nomine Wenceslaum, qui regnavit in Bohemia, patre mortuo, multis annis.

Qui Wenceslaus venire noluit, sed filium suum, ex filia Imperatoris procreatum, nomine similiter Wenceslaum, in quadam villa Godyn nomine, quo praenominati nobiles et episcopi convenerunt, in Regem Hungaris tradidit naturalem, et ipsi confectis litterarum ²¹²⁾ instrumentis et roborato fidei firmamento, unanimiter susceperunt. Abhinc Te Deum laudamus cantantes, in Albam Regalem devenerunt, ubi Iohannes archiepiscopus Colociensis, cum aliis episcopis, honorifice coronaverunt. Sedes namque archiepiscopatus Strigoniensis vacabat, *sed electus ipsius Ecclesiae erat Gregorius, filius Wotend, custos tunc Albensis Ecclesiae.* Inde Budam venientes, ibique Iohannes archiepiscopus obdormivit in Domino, et Iacobus episcopus Zipisiensis quievit in pace. Quorum corpora tumultantur in Ecclesia Sancti Iohannis Evangelistae apud fratres minores.

Postea Rege iam dicto, quem in Hungaria Ladizlaum

---

²¹²⁾ In cod habetur : litteratarum.

vocabant, in Buda degente, nullum castrum, nullum ius regale conferuntur.

Rex Wencezlaus pater eius considerans palleatas versacias *et non sanam partem* Hungarorum, anno Domini MCCCH. cum multitudine exercitus Pannoniam est ingressus, et Ladizlaum filium suum cum corona regni accipiens, et Ladizlaum filium Wernali, et alios cives burgenses non nobiles capiens, in suum regnum revertitur in pace.

Eodem tempore frater Nicolaus de ordine fratrum praedicatorum, tunc hostiensis ²¹³⁾ *et welletrensis*, apostolicae sedis legatus, pro Karolo Rege in Hungariam venit. Qui Wudae residendo diebus plurimis, videns se nichil proficere, reversus est in Curiam, et ibi mortuo Bonifacio Papa VIII. in summum pontificem electus et creatus, et Benedictus appellatus.

Interim vero filii Henrici, et quidam alii minus nobiles, (qui) per filium Regis Bohemiae proficere non valuerunt, Ottonem ducem Bavariae subintroducunt in regnum Hungariae, qui coronam regni a Wenceslao ablata secum ferens anno Domini MCCCIV. Albam Regalem petiit, et ibi coronatur in regem. Qui in brevi in Transsilvanis partibus cum Weka, filio Thomae, venit, ubi Ladislaus Boyvoda ipsum captivavit, et in castro suo tenuit multis diebus. *Et postea idem Ladizlaus Boyvoda Ottonem Ducem Magistro Wogrino, prae omnibus faventi Karolo regi, in Zegedino tradidit ad suum libitum*, qui postmodum dictum Ottonem Ducem de regno expulerunt.

Cum ergo Carolus Rex *Budae* moraretur, *nec haberet aliud de iure regali praeter Pazaja-var cum suis pertinentiis, quod castrum restituerat sibi Wogrinus conservator suus*; frater Gentilis tituli Sancti Martini in montibus presbyter Cardinalis, de ordine fratrum minorum, ex auctoritate summi pontificis, anno D. MCCCIX. pro rege Carolo in Hungariam venit, qui multos barones et nobiles, et specialiter Ladizlaum Woyvodam pro corona regni, quam de Ottone Duce abstulerat, anathematis vinculo innodavit.

---

²¹³⁾ Supple e Vienn. et ceteris : *episcopus hostiensis et cardinalis.*

Anno Domini MCCCXII. cum Rex Karolus regale castrum Sarus vocatum, a Demetrio Nicolai filio ex mandato Mathaei de Drinkum ²¹⁴⁾ possessum, suis viribus obsederet; idem Mathaeus omnes suos milites, quos potuit, contra Regem Karolum in adiutorium Demetrii destinavit, ut ipsum Regem de suo castro pelleret praepotenter. Quorum adventum Rex audiens, putavit se non posse resistere, in Zepus se recepit, et inde cum equitibus et peditibus egrediens, circa fluvium Harnald ²¹⁵⁾ cum exercitu Mathaei in pugnam devenit, quos viriliter devincens, multos ex eis interfecit. Demetrius vero, et Aba de Sempte, ac duo filii Omodei, debita persolverunt. Ex parte autem Regis decesserunt: videlicet Magister Kobos filius Or ²¹⁶⁾, filius Wagon ²¹⁷⁾, Ladizlaus filius Thomae, Iacobus filius Aladarii, Michael filius Petri, Gurka et Michael filii Gurka, et alii multi praeclari nobiles Hungariae sub vexillo Regis corruerunt, se interempto Gurk vexillario Regis, et Rex, illo ²¹⁸⁾ cadente, sub vexillo cruciferorum pugnaverat, et Dei gratia victoriam obtinuerat.

Anno Domini MCCCXVI. ²¹⁹⁾ Domina Maria, prima consors domini Regis, natione Polona, tertia die post festum Sanctae Luciae, in Tunnuswar vitam praesentem feliciter terminavit. In Alba Regali est sepulta.

Anno Domini MCCCXVIII. accepit Rex Dominam Beatricem, filiam Regis Romanorum, sororem Regis Bohemorum, quae in revolutione eiusdem anni obdormivit in Domino, et Waradini in Ecclesia cathedrali tumulatur. *Eodem anno Rex habuit filium de concubina sua, quem acceperat de magna insula Donabii, quem appellavit Colomanum. Secundo anno mortuus est Mathaeus Palatinus.*

²¹⁴⁾ Vtique legendum cum *Vienn.*: Trinchin.

²¹⁴⁾ Nempe: Hornát seu Hernát. Cod. Garnald scribit.

²¹⁶⁾ Corrige e *Chr. Vienn.* et ceteris: Kokos, filius Stephani dicti *porch.*

²¹⁷⁾ Supplendum videtur: *Stephanus* filius Bagou. Ceteri, fortius recte, Bagen habent.

²¹⁸⁾ Codex hic vocem *rege* inserit, inepte omnino.

²¹⁹⁾ *Vienn.*, et cum hoc *Turócus*, habet annum MCCCXV.: *Bud.* et cum hoc *Dubn.*: MCCCXVII.

Anno Domini MCCCXX. accepit Rex filiam Ladizlai Polonorum, Elizabeth nomine, de qua anno Domini MCCCXXI. filium habuit, qui eodem anno mortuus est, et Albae sepultus.

Anno Domini MCCCXXIII. in Wissagarad in festo Sancti Remigii de eadem regina habuit filium nomine Ladizlaum.

Anno Domini MCCCXXV. incheavit Dominus Rex fratribus minoribus aedificare Ecclesiam in Lipva ad honorem beati Loys. novi sancti Episcopi Tholosoni, qui fuit frater carnalis patris sui, scilicet primogenitus Karoli Regis Siciliae, filius Mariae Reginae, filiae Stephani Hungarorum Regis, filii Welae III-tii.

Anno Domini MCCCXXVI. natus est eidem Regi filius, quem nomine consanguinei sui Loys appellavit.

Anno Domini MCCCXXVIII ²²⁰) feria quarta ante Dominicam Palmarum Ecclesia Beatae Virginis de Alba Regali, quamvis plumbo tecta fuisset contra incendium, flebiliter est combusta, uno campanali excepto, quod est supra sacristiam, ubi sanctorum reliquiae conservantur, quod nemo dubitat eorum meritis remansisse.

Anno Domini MCCCXXX. feria sexta ante festum beati Martini in terra Wazarad Karolus Rex fraudulenter est devictus, et multi Hungarorum barones et nobiles, inter quos Andrea(s) praepositus Albensis, miserabiliter sunt interempti.

(Explicit) Chronica Regni Hungariae.

---

²²⁰) Omnes alii annum MCCCXXVII. habent.

III.

GENEALOGIA

REGVM ATQVE DVCVM HVNG.

AB A. CCCCXVII VSQ. MDLVI.

GENEALOGIA, AC NOMINA REGVM ATQVE DVCVM HVNGARIAE.

Primus ingressus Hunnorum de Scythia in Daciam et Pannoniam sub sex capitaneis, A. D. Quadringentesimo decimo septimo. Primus Capitaneus Ethele, Secundus Kewe, tertius Buda, quartus Bela, quintus Kewe, sextus Chadycha. Anno Domini Quadringentesimo quadragesimo quinto Attila electus fuit in regem. Aladar filius Atilae, Chyaba alter filius, qui post obitum Atilae ex Hungaria redierunt in Scythiam.

Secundus ingressus Hungarorum in Pannoniam sub septem Capitaneis A.D. Septingentesimo quadragesimo quarto, ¹⁾ a morte vero Regis Atilae CCC primo ²⁾. Primus Capitaneus fuit Arpad, filius Almus, filii Elenad, filii Ugeg; secundus Capitaneus fuit Zobolch, tertius Gyla, quartus Kwnd, quintus Beel, sextus Werbulcho, Septimus Urs.

Arpad Dux, filius Almus, qui Almus fuit filius Elewd, filii Ugeg, filii Edemen, filii Kyaba, filii Attilae. Hic Arpad genuit Zoltan, *Dux Zoltan* genuit Taxon, *Dux Taxson* genuit Gyesam et Michaelm, Michael genuit Ladislaum Calvum et Wzwl, Ladislaus Calvus genuit Andream, Belam et Lewentham.

Geysa Dux primogenitus Ducis Taxson, genuit Sanctum Regem Stephanum Anno Domini nongentesimo sexagesimo nono. Hic Geysa primus inter Hungaros Christianus factus, dicitur esse baptisatus a beato Adalberto Episcopo.

Sanctus Stephanus, filius Geyzac Ducis, primus Rex

---

¹⁾ Cod. habuit: sexagesimo septimo, sed numerus hic deletus ist.

²⁾ Manus, quae priorem annum deleuit, videtur hic interscruisse haec: „In chronica habetur: quadragesimo quarto.

Hungarorum, coronatus anno Domini millesimo primo. Hujus filius *Sanctus Emericus* decessit ante patrem in virginitate permansus, et ascriptus chatalogo Sanctorum. Ipse vero S. Stephanus obiit A. D. millesimo quadragésimo septimo ³⁾. Regnavitque annis XLVI. Sepultus Albae Regali.

Petrus Alamanus, filius Vylhelmi ex sorore Sancti Stephani progenitus. Post ipsum Sanctum Stephanum regnavit in toto annis sex.

Aba Banus, Sororius S. Stephani, tempore Petri Theutonici expulsi vivente eo electus fuit in Regem et coronatus, et regnavit tribus annis, et postea occisus, sepultusque est in Monasterio de Saar A. D. millesimo quadingentesimo (sic) tertio. Ipso tandem Aba occiso, Petrus iterum introducit per Henricum Imperatorem, ac de novo coronatur, deinde occiditur, et in Ecclesia Quinqueecclesiensi sepultus est.

Andreas Albus, primogenitus Ladislai Calvi, post Petrum Theutonicum prius expulsum, et deinde occiso Rege Aba pessimo tyranno reductum in Hungariam ac demum interemptum. Regnavit annis XV. et genuit duos filios, Salamonem videlicet et David. Occisus est autem A. D. millesimo sexagesimo nono, sepultus in Thykomo.

Bela Belin dictus, frater Andreae Albi, post Andream regnavit tribus annis, qui genuit tres filios, duos in Polonia, Geysam videlicet et Ladislaum, tertium vero, reversus in Hungariam, scilicet Lampertum. Obiit autem A. D. millesimo septuagesimo primo, sepultus in Ecclesia Sexard, quam ipse fecit.

Salamon filius Andreae Albi. Post obitum Belae primi regnavit XI annis. De anno obitus sui ignoratur, quia expulsus dicitur fuisse. Mortuus in Austria vel Stiria. Intraverat autem Religionem tempore Sancti Regis Ladislai.

Geysa primogenitus Belae, Bela adhuc vivente, Salamone expulso (antea erat expulsus) regnavit tribus annis, et genuit duos filios, Colomannum et Alnum. Obiit autem A. D. millesimo octogésimo, sepultus in Ecclesia Vaciensi.

Sanctus Rex Ladislaus filius Belae primi successit Geysae, et regnavit annis XIX, et decessit sine liberis A. D. millesimo nonagesimo sexto, et quiescit in templo Varadiensi.

³⁾ Correctum alia manu: tricesimo octavo; in margine habetur :sexto.

Colomanus filius Geysac, filii Belae primi, successit Sancto Ladislao Regi, et regnavit annis XVIII, mensibus VI. diebus V. Hic dicitur fuisse primus Episcopus Varadiensis, sed per dispensationem apostolicam inde fuit eductus atque coronatus in Regem. Ipse excocavit Alnum Ducem et filium eius Belam, genuitque duos filios: Ladislaum et Stephanum. Obiit autem a. D. M. centesimo decimo quarto, sepultus est in Alba Regali.

Stephanus secundus filius ipsius Colomani successit, et regnavit annis XVIII, ac decessit sine haerede a. D. M. centesimo trigesimo primo, atque sepultus dicitur esse in templo Varadiensis.

Bela secundus coecus, filius Alnus, filii Lamperti qui fuit filius Belae primi, post Stephanum adeptus est regnum, et regnavit annis 9, mensibus XI, diebus 12, et genuit quatuor filios: Geysam, Ladislaum, Stephanum et Alnum. Obiit autem anno D. centesimo quadragesimo primo, sepultus in Alba Regali.

Geysa secundus filius ac primogenitus ipsius Belae cocci successit Belae cocco, et regnavit annis XX, et mensibus tribus, diebus vero XV, et genuit filios quatuor: Stephanum, Belam, Arpad et Geysam; obiit anno D. M. C. mo sexagesimo primo. In Alba Regali dicitur esse sepultus.

Stephanus tertius filius ipsius Geysac, post Geysam regnavit annis XI, mensibus novem, diebus tribus; decessit sine haerede anno M. C. septuagesimo tertio. Dicitur sepultus esse in Alba Regali.

Stephanus quartus frater ipsius Ladislai, filius Belae cocci, mortuo ipso Ladislao, sed adhuc etiam ipso Rege Stephano vivente, modo simili usurpavit sibi coronam, et regnavit mensibus V. Isti ambo fratres per Lucam Strigoniensem archiepiscopum fuerunt excommunicati, et periculum eis citissime futurum, eo quod sese illegitimo fecerunt coronari, praedixerat. Obiit anno M. C. septuagesimo tertio; in Alba quiescit conditus.

Bela tertius filius Geysac secundi, post Stephanum tertium successit, et regnavit annis XXIII, mense uno, diebus IX; et genuit duos filios: Emericum et Andream. Obiit anno M. centesimo nonagesimo sexto, sepultus est in Alba Regali.

Emericus filius Belae tertii, successit patri, et regnavit annis VIII, mensibus septem, diebus sex; et genuit filium Ladislaum. Obiit anno D. M. CC. quarto. Dicitur esse sepultus in templo Agriensi.

Ladislaus tertius filius eiusdem Emerici, successit in regnum, et regnavit mensibus sex et duobus diebus, decessit sine haerede in fine eiusdem anni, quo pater eius mortuus est. (In) Alba dicitur esse (sepultus).

Andreas secundus filius tertii Belae, successit in regnum, et regnavit annis XXXIII, et genuit filios Belam, Colomannum, Andream, et filiam sanctam Elizabeth, et hos de prima uxore; de secunda vero uxore, filia videlicet Marchionis (Estensis ¹⁾) genuit Stephanum patrem Andreae tertii, qui de Venetiis dicitur, quia idem Stephanus ipsum Andream genuerat ex filia eiusdem civis venetensis. Obiit autem anno M. CC. tricesimo quarto, sepultus in templo Varadiensi.

Bela quartus post obitum Andreae secundi patris sui regnavit annis XXXIII, et mensibus VII, genuitque duos filios, Stephanum et Belam. Huius tempore Tartari totam Hungariam devastaverunt. Obiit anno M. CC. septuagesimo, sepultus Strigonii apud fratres minores.

Stephanus quintus filius Belae quarti, successit, et regnavit annis duobus. Genuit filium Ladislaum et filiam Mariam, quae fuit data in Matrimonium Karolo claudio regi Siciliae, filio Karoli Magni, e qua genuit Karolum Marcellum; (qui) quidem Karolus Marcellus Karlobertum idest Karolum Robertum, quem Hungari vocaverunt postea simpliciter Karolum. Obiit autem a. D. M. CC. septuagesimo tertio in insula Budensi apud Sorores.

Kun Ladislaus sextus, filius Stephani quinti, regnavit annis XVII, et occisus est per quosdam famulos suos comanos, et decessit sine haerede, in quo deficit semen masculinum sanctorum Regum. Obiit anno M. CC. nonagesimo. Chyanadini sepultus esse dicitur.

Andreas tertius post suprascriptos reges primus ex parte alienigena, quem Hungari Andream de Venetiis vocaverunt,

---

¹⁾ Cod. loco: *Estensis* habet: etiam.

qui scilicet fuit nepos Andreae secundi, et regnavit annis X. Decessit sine haerede Anno M. CCC. primo. Sepultus Budae in claustro S. Joannis apud fratres minores.

Ladislau septimus aliter Venceslaus dictus, filius regis Bohemiae, inductus fuit contra Karolum puerum pronepotem Stephani quinti, filium scilicet Karoli Marcelli, pro quo mortuo ipso Andrea missus fuit, sed Karolus adhuc in tenera erat aetate, et Ladislau regnavit tribus annis, sed propter dissensiones multas reliquit regnum et reductus fuit per patrem in Bohemiam cum maximo damno Hungarorum, et praesertim Ecclesiae Strigoniensis. Regnavit tribus annis.

Otto, dux Bavariae, post reductionem Venceslai sive Ladislai, inductus fuit contra Karolum per quosdam Praelatos et Barones, et coronatus, regnavit annis tribus, sed postea captus, spoliatus et expulsus fuit, et regnum devolutum fuit omnino in Karolum.

Karolus regnavit quatráginta duobus annis, et genuit plures filios, qui ante eum mortui sunt, postremo vero genuit Ludovicum, Andream, et Stephanum. Obiit anno M. CCC. xliij. in Alba sepultus.

Ludovicus filius Karoli, qui a patre sibi relictum regnum potenter et bono consilio rexit, defendit, ac ampliavit, et ad veras metas reduxit. Regnavit annis XLI. Haeredes masculinos non habuit, sed filias genuit Mariam, Hedvigem, et Katerinám. Obiit autem anno M. CCC. XLij, (sic). In Alba Regali sepultus.

Maria filia Karoli, post obitum eiusdem coronata fuit corona regia. Quae fuit data in matrimonium Sigismondo filio Karoli imperatoris et Regis Bohemiae, quae quidem Domina Maria regnavit quatuor forte annis, et tradidit jus suum in regno Sigismondo marito suo, consensitque se vivente eundem coronari; tandem ipsa mortua est, sepultaque in Ecclesia Varadiensí.

Sigismundus fuit coronatus anno vigesimo aetatis suae et regnavit in toto annis quatráginta et mensibus novem. Ille post obitum Dominae Mariae Reginae accepit in uxorem Barbaram Hermanní Comitis Ciliae filiam, ex qua genuit unicam filiam Elisabetham, quam postea tradidit in conjugem Alberto

Duci Austriae, deinde electus fuit in regem romanorum et Bohemiae, postremo coronatus est Romae in imperatorem. Obiit autem anno M.CCC. tricesimo septimo, aetatis vero suae LXXI, sepultus in templo Varadiensi.

Albertus Dux Austriae, gener ipsius Sigismundi Regis, post Sigismundum electus fuit in regem in favorem Elysabeth filiae ipsius Sigismundi, uxoris scilicet Alberti, et coronatus fuit in die circumcisionis Domini anno M. CCCC. tricesimo octavo, in fine octobris, et sepultus est in Alba Regali.

Mortuo Alberto Rege remansit Elyzabetha Regina praegrans; et cum ignoraret utrum filium aut filiam esset paritura, interim Praelati atque Barones miserunt pro Wladislao Rege Poloniae, sed antequam ipse introduceretur, Regina peperit filium *Ladislauum*, et contradixit electioni de rege Poloniae factae, et coronari fecit Ladislauum puerum trimestrem = trium mensium. Nihilominus inductus fuit *Wladislaus* Rex Poloniae, et coronatus corona alia de capite reliquiarum Sancti Stephani sumpta, quibus habitis Regina Ladislauum filium suum simul cum corona regia tradidit ad manus Frederici Romanorum Regis et Ducis Austriae. Regnavit autem Wladislaus in defensione regni annis prope quatuor, et in bello contra Turcas juxta mare prope castrum Varna periit anno M. quadringentesimo quadagesimo quarto.

Joannes de Hunyad Waywoda, post Wladislauum, et Ladislao puero in manibus Frederici Romanorum existente, et statu regni declinante in periculum, qui obiit in Nandor Albae anno M. CCCC. quinquagesimo sexto, sepultus in Ecclesia Albensi Transylvanicae.

Ladislaus filius Alberti Regis, circa duodecimum aetatis suae annum creptus fuit de manibus Frederici Regis Romanorum, et corona Regni Hungariae nichilominus per eundem Fredericum retenta. Hic fuit juvenis probis moribus pollens, pudicus, fidelis, et pro aetate prudens, cepitque regere adhuc vivente Joanne Gubernatore, et cum esset Pragae, obiit anno aetatis et coronationis suae XVIII, anno MCCCCLVIj.

Mathias Rex, fuit coronatus in die coenae Domini MCCCCLXIV, et obiit Viennae feria tertia majoris ebdoma-

dae in anno Domini MCCCCLXXX, sepultus est in Alba Regali. ⁵⁾

Wladislaus Rex coronatus fuit anno D.M.CCCC.LXXXX. Obiit autem secundo die beati Gregorii papae M. CCCX16. Albae Regali sepultus est.

Ludovicus Rex Illustrissimus coronatus est annorum quinque, regnavit post obitum Patris scilicet Wladislai decem annis, periit autem per saevissimos Turcos in expeditione Mohachiensi Anno D. quingentesimo vigesimo sexto.

Joannes Rex in eodem anno in festo sancti Martini coronatus est per aliquos Dominos Magnates Regni Hungariae, regnavit annis quatuordecim. Obiit anno D.ni M.CCCC.40. in festo Mariae Magdalenae hora septima in oppido Zazsebes Transylvaniae et sepultus est in Alba Regali.

---

⁵⁾ Ad latus paginae alia manu scriptum legitur: Bellum cruciatum fuit anno D. 1514.

SEQVVNTVR NOTAE HISTORICAE

CONTINVATORVM SAEC. XVI.

Ferdinandus Rex coronatus anno Domini 1527.

Item anno Domini millesimo *quadringentesimo* quadragesimo primo feria secunda proxima ante festum decollationis S. Joannis Baptistae Turcae germanos in obsidione budensi profligaverunt.

Item feria secunda sequente eodem anno in festo Decollationis Divi Joannis Baptistae Caesar Thurcarum infidelitate generosissimam civitatem ac imperium totius Regni Hungariae Budam expugnavit. ⁶⁾ Tum per infidelitatem, Serenissimamque Isabellam Reginam filiam Regis Poloniae una cum filio suo Joanne nuncupato, filio Regis Joannis, Valentinum Therek Comitem Sinigiensem ibidem captivavit, et in Turciam secum retinendo in perpetuas captivitates duxit; aliosque dominos Magnates et Barones, fratrem Georgium Thesaurarium Regni, Petrum Petroyt Comitem Themessiensem, ac Vrbanum Bathyani scilicet cum praefata Serenissima Regina ac filio jam dicto ad Transylvaniam ac terram ultra Tybiscum possidendam ex Buda emisit.

Item anno D. Millesimo quingentesimo quadragesimo secundo Imperium Romanum Capitaneum suum Marchionem Brandenburgensem cum maxima expeditione partim Italogum, partim vero Germanorum ad expugnandam nobilissimam civitatem Budam, quae est totius Regni Hungariae Metropolis, dimiserat, qui in profesto Divi Michaelis Archangeli anni ejusdem ipsam civitatem obsedit, quam intra spatium unius ebdomadae op-

---

⁶⁾ Ad latus recentior manus haec adiecit: Hoc anno 1627 sunt 82 anni ex quo Turca Budam habet.

pugnata, repente reliquit inexpugnata, castraque amovit ab ea, ac in patriam remigrarunt.

Item anno 1543. Imperator Turcarum 8-o die mensis augusti, qui dies divo Cyriaco martyri dicatus fuit, unicum et ultimum propugnaculum totius Hungariae, arcem munitissimam Strigonium expugnavit, sibiue vendicavit Albam Regalem, arcem Walpo, Soklyos, et Quinque-Ecclesiensem.

Item anno Domini 1553. Caesar Turcarum et Memet-bek terram Mathyws fewlde vocatam sibi mancipavit et devastavit, ita ut pauperes quasi in nihilum sunt redacti.

Item anno 1514. bellum crucifixorum (sic) in Hungaria surrexerat.

Item castrum Nandor Albense captum est a Turcis anno Domini 1521.

Item serenissimus Rex Ludovicus profligatus est per Caesarem Turcarum in campo Mohachiense, et ibidem periit anno 1526.

Item anno Domini 1551. feria 5. ante festum nativitatis Deiparae Virginis Georgius Scredi et Laurentius Nyari ex voluntate et e manibus magnificorum Andreae Báthori ac Thomae Nadasdy coronam angelicam Inclyti Regni Hungariae duxerunt in Viennam ad manus Regis Ferdinandi.

Item eodem anno Regina Isabella cum filio suo Joanne Secundo ut dicunt, filio Joannis quondam Regis Hungariae, a Transylvania ex voluntate Regis Ferdinandi in partes Poloniae emissus est.

Item eodem anno ex voluntate ac commissione Regis Ferdinandi per quosdam vaffros suos Reverendissimus Dominus Georgius Episcopus Varadiensis ac thesaurarius Reginae Isabellae morte sycaria per Hispanos et Germanos extinctus est in civitate Vyncz Transylvaniae.

Item anno Domini 1556. tota Transylvania a ditione et subjectione Regis Ferdinandi se subtraxit, et voluntarie sponte se potestati Turcae tradidit tributariam.

Item eodem anno Isabella jam saepius nominata unacum

filio suo jamjam fato ex voluntate Caesaris Turcarum circa festum Divi Lucae Evang. per duos Waywodas, Transylvaniae nempe et Transalpinac, introducta est, ac a Baronibus Transylvaniae honorifice suscepta est.

Item eodem anno castrum Huzt filio Regis ac Matri suae Isabellae traditum est.

Item eodem anno possessiones arcis Echyed per Waywodas supradictos ac Valachos devastatae atque combustae sunt.

IV.
IOANNIS DE VTINO
BREVIS NARRATIO
DE REGIBVS HVNGARIAE

I. Sanctus Stephanus primus Rex regni Hungariae, regnavit annis 36.

Anno Domini 969. Geisa Princeps quartus ab Arpad, qui Pannoniam intravit, divino praemonitus oraculo, genuit Sanctum Stephanum Regem Ungariae, qui a Sancto Adalberto Episcopo Bohemorum una cum filio in Strigonio baptisatus est. Mortuo autem Geisa anno Domini 995. Sanctus Stephanus coenobium in Monte Pannoniae construxit, et archiepiscopatum, alios episcopatus decem, fundavit; etiam coenobium in Veteri Buda in honorem Sanctorum Petri et Pauli apostolorum aedificare incepit, quod Sanctus Ladislaus postea complevit. Cui postea Papa coronam egregii operis, quam procuravit fieri pro Duce Michca, Polonorum scilicet, Sancto Stephano divinitus ammonitus cum cruce ac apostolica benedictione destinavit. Postea vero Augusti videlicet Hainrici Pii sororem Kellam in matrimonio sibi sociavit, ex qua plures genuit filios, sed inter alios unus fuit Sanctus Emericus, cuius memoria in benedictione habetur. Sanctus vero Stephanus *post multas tribulationes christianae fidei infidelium migravit ad Dominum, et est sepultus in Alba Regali.*

II. *Petrus I. regnavit annis VI.* Petrus, sororius Sancti Stephani, filius Wilhelmi, fuit frater Sancti Sigismundi Regis Burgundorum, electus est in regem, quem Petrum Ungari exosum habuerunt.

III. *Aba, regnat annis 3.* — Alium scilicet nomine Aba ex medio eorum anno tertio Petri elegerunt, et anno tertio eiusdem Abae Hainricus Imperator cum Petro ad regnum potentia mediante descenderunt, anno videlicet 1033, ubi Aba fugiens ab Hungaris est interemptus, et ab Imperatore veniam impetraverunt, et Petrum iterum susceperunt. Parvo vero

elapso tempore, Hungari *fidem* Christi abiecerunt, Sanctum Girhardum interfecerunt, et Andream introduxerunt, qui Andreas Petrum fugientem assecuravit, sed fidefractor Petrum excoecatam prius ad Albam Regalem duci iussit, ubi vitam finivit, et in Quinqueeclesiis sepultus est, quam ipse fundavit.

IV. *Andreas I. regnavit annis 12.*— Andreas, et Leventa, et Bela fratres fuerunt, quorum Wasul pater eos ex concubina genuit. Leventa fautor fuit paganorum, et mortuus est. Andreas genuit duos filios, scilicet Salomon et David. Eo adhuc vivente fecit Salomonem coronari, pro quo Bela contra Andream praelium habuit, in quo Rex captus et negligenter detentus, in silva est mortuus. Et Salomonem ad Imperatorem socerum suum fugit, et usque ad mortem Belae permansit. Tamen non est credendum, quod Imperator, scilicet Sanctus Hainricus filiam habuit, nam cum uxore sua, scilicet Sancta Kunigunde, in virginitate permanserunt. Et sepultus est in monasterio Sancti Adriani.

V. *Bela I. regnavit annis 3.* — Bela *primus* Calvus Albae est coronatus. Ubi communitas petiit ritu patrum suorum paganismo ¹⁾ vivere, episcopos et clerum ac laycos christianos lapidare, ecclesias destruere, Rege vero contradicente, eos crudeliter punivit. Multa etiam alia fecit digna memoria, et sic Hungari post conversionem per Sanctum Stephanum bis ad paganismum versi sunt. Hic Rex in Deinis ²⁾ corruente solio contractus corpore cepit aegrotare, et mortuus est, et in ecclesia, quam ipse in Zogzard construxerat, sepultus est.

VI. *Salomon perditus est.* — Salomon Rex cum Imperatore regnum intravit, et ab omnibus tam spiritualibus quam secularibus est susceptus. Filii Belae praedicti, scilicet Geisa cum duobus parvulis fugerant in Poloniam. Imperatore a regno recedente, Geisa intravit, quem timens Salomon retrocessit in Moson castrum, tamen mediantibus religiosis concordati sunt. Rex et frater suus David liberos non habuerunt. Dux vero Geisa genuit Colomannum et Almun. Bohemi intrantes regnum, multa spolia deportaverunt, pro quo Rex et Dux Bo-

---

¹⁾ Codd. habent: *paganissimo*.

²⁾ Dömös.

hemiam igne et gladio vastaverunt. Post hoc Cuni ²⁾ pagani de regno multa spolia deportaverunt, quos Dux Sanctus Ladislaus frater Bela Ducis persequabatur. Quendam paganum portantempuellam interfecit, puellam liberando. Ibidem Sanctus Ladislaus in fronte est vulneratus. Postea Rex et Duces multa bella victoriosa contra Graecos et Saracenos (gesserunt) ubi in divisione spoliolum dissenserunt sic, ut Rex cum Ducibus magnum conflictum in loco, ubi nunc Vacia, habuerunt, ubi Dux Otto Bohemorum est interfectus, et Rex Salomon per Danubium fugit usque ad Moson.

VII. *Geisa I. regnavit annis 3.* — Geisa et Ladislaus venerunt in Albam, ubi Geisa est coronatus. Postea ecclesiam Vaciensem fundavit. Salomon vero cum Imperatore potenter venerunt usque ad Vaciam, ubi Patriarcha Aquilegiensis pecunia corruptus consiliatus est Imperatori ut reverteretur; hoc et fecit. Salomon vero collegit se ad castrum Posoniense, quod Dux Sanctus Ladislaus obsedit, de quo Salomon contra Sanctum Ladislaum exhibit pugnare volens; ubi super caput Sancti Ladislai duos vidit angelos, retrocessit. Postea Rex Geisa voluit regnum resignare, et ducatum tenere, sed morte praeventus migravit ad Dominum, et sepultus est Vaciae.

VIII. *Sanctus Ladislaus I. regnavit annis 19.* — Post mortem Geisae universa multitudo Sanctum Ladislaum fratrem eius in regem elegerunt, eo contradicente; tamen nunquam coronam in capite suo posuit pro eo, quod ius legitimum non habebat. Et quarto anno sui regiminis pacificatus est cum Salomone, dans ei stipendia ad regales expensas sufficientia. Postea retrusit Salomonem in Visegrad in carcerem; sed in elevatione corporum Sanctorum Stephani et Emerici dimissus est. Qui fugiens ad Ducem Cumanorum ³⁾ qui invadentes Hungariam, quos Rex Sanctus Ladislaus contrivit, et Rex Salomon cum Duce Cumanorum ⁴⁾ fugierunt. Et Rex post multas tribulationes, deposito scuto, abiit in opacas partes silvarum, nec unquam ultra comparuit. (Postea vero tempore Colomanni Regis semel in Ungaria apparuit. Et totum tempus vitae in pe-

²⁾ Cod. Romanus habet: *Unni*.

⁴⁾ Cod. Romanus habet: *Unnorum*.

regrinatione et oratione consumavit, et Polac⁵⁾ in civitate Istriae est sepultus; uxor autem eius, et mater, in Agmund requiescunt. Sanctus vero Ladislaus postea multa bella cum Cunis et Ruthenis etc. gessit. Mortuo Imperatore electores cum ad imperium petierunt. Hoc recusavit. Ad passagium, ad petita regum Franciae, Hispaniae et Angliae se obtulit, prius tamen voluit fratres, duces videlicet Bohemorum, concordare, Conradum et Scentepoluch, ubi in confiniis Bohemorum cum gravis infirmitas invasit, ubi Almun filium fratris sui Geisae regnaturum post se instituit, idem vero simplicitate ductus Colomanum fratrem suum cum corona honoravit.

IX. *Colomanus primus, regnavit annis 25. M. 6.* — Colomanus, filius Geisae, erat yspidus, pilosus, luscus, gibbosus, claudus et blesus, sed astutus et docilis; est coronatus et fratri suo Almo ducatum concessit. Illic iter peregrinis Jesu Christi per Hungariam prohibuit, tamen potentia mediante multis Ungaris interfectis transierunt. Postea Rex et Dux suggestione malorum exercitus congregaverunt, fideles autem dixerunt: Pugnent ipsi duo simul, et quis ipsorum praevaluerit, ipsum pro domino habeamus. Imperator vero pacem inter eos firmavit; sed postea Rex cepit Ducem et filium eius Belam, quos excocavit, et infantulum castrare praecepit, quod executores non fecerunt, sed testiculos catuli Regi detulerunt. Hic Colomanus Cunves⁶⁾ appellatur, qui fuit episcopus Varadiensis.

X. *Stephanus II. regnavit annis 18.* — Stephanus, filius Colomanni, coronatus, multa praelia cum Polonis, Bohemis, Graccis habuit, Gracci vero intrantes regnum, multos interfecerunt. Illic multa mala fecit, et liberis caruit, et cum Belam excocatum vivere rescivit, gavisus est, cui tradidit uxorem, ex qua genuit ipse Bela Geisam. Hic Rex dilexit Cunos et multos Ungaros, Cunos odientes, interficere iussit. Idem Rex debilis, extendens manus suas in Cunos, qui praecipites irruerunt ad osculandum manus eius, et praenimia pressura defatigaverunt Regem, unde etiam recidivo dolore corruptus, et cum esset in articulo mortis, monachalem habitum, relicto regno, suscepit etc.

⁵⁾ Codd habent: *Poloniae*.

⁶⁾ Pronuncia: *Könyves*.

XI. *Bela secundus coecus, regnavit A. 9. M. 11.* — Bela coecus, filius Almi Ducis coeci regnavit; qui omnem suam spem posuit in Domino. Qui ex Helena quatuor genuit filios, scilicet: Geisam, Ladislaum, Stephanum et Almun. Regina vero in congregatione petivit vindictam de illis fieri, qui excoecaverunt dominum suum. Nam ibidem ex baronibus et nobilibus 68 ³⁾ fuerunt occisi, et quia Ungari semper fluctuant ut mare salsum, mittebant pro quodam adultero nomine Barich, ut regnum susciperet. Rex vero fretus divino auxilio, omne robur Barich contrivit. Qui Bela erat bibulus, et in illa ebrietate largus (erat, et post ebrietatem) implere non potuit,

XII. *Geisa II. regnavit A. 20. M. 3.* — Geisa, filius Belae, coronatur. Cuius tempore castrum Posoniense per Teutenices furtim capitur. Rex vero Hainricum Ducem Austriae, et Saxones et Bavaros fugavit. Huius tempore Conradus Imperator per Hungariam transivit versus Jerosolimam, et a regno Hungariae magnam pecuniam vi extorsit. Et post eum Rex Lodovicus Francorum pacifice transivit, quem Rex multum honoravit.

XIII. *Stephanus III. regnavit annis 11. mens. 9.* — Stephanus tertius Geisac filius, coronatur, qui regnavit a. 11. M. 9. In cuius Imperio Dux Ladislaus, filius regis coeci usurpavit sibi coronam dimidio anno, migravit ad Dominum anno D. 1162, cuius corpus Albae requiescit. Stephanus frater eiusdem, similiter Belae coeci filius, coronam usurpat, sed m. 5. postea expulsus est de regno, et obiit anno Domini 1163. mense aprilis, cuius corpus Albae quiescit. Stephanus vero filius Geisac obiit anno Domini 1173, mensis martii, cuius corpus Strigonii quiescit.

XIV. *Bela III. regnavit a. 23.* — Bela frater eiusdem, scilicet filius Geisae, qui fures et latrones persecutus est, et petitionibus loqui traxit originem, ut Romana habuit curia, et imperii. Obiit anno Domini 1190, cuius corpus Albae quiescit.

XV. *Emericus, regnavit a. 8. m. 7.* — Emericus filius Belae. Huius uxor Domina Constantia, filia Regis Aragoniae, Caesari Friderico per consilium Apostolici copulatur. Obiit anno dni 1200; requiescit in ecclesia Agriensi. Ladislaus filius Emerici regnavit m. 6. d. 12. Obiit anno dni 1201, et corpus eius quiescit Albae.

³⁾ Cod. Romanus habet: 64.

XVI. *Andreas Rex* migravit ad Dominum anno eiusdem 1235. Requiescit in monasterio in Egrus, et regnavit annis 30.

Andreas filius Belac, III. qui genuit ex Gerdrude de Alemania Belam, Colomannum ⁴⁾ et Andream, ac Sanctam Elizabeth. Cuius tempore quidam Wanckbanus Dominam Reginam gladio transfixit anno dni 1212. Aliqui eam fingentes nephandam, cuius contrarium per Legendam Sanctae Elizabeth probatur esse verum. Ipsa Domina in Pelisio quiescit, pro quo in omni genere Wangk magna sanguinis effusio est subsecuta. Rex vero terram sanctam intravit, ubi victor contra Soldanum extitit gloriosus; multas sanctorum reliquias secum portans. Filiam suam Sanctam Elizabeth Ludovico Lantgravio Thuringiae tradidit in uxorem, qui Lodovicus postea cruce signatus devote Jerosolimam pergens, ibidem migravit ad Dominum, cuius festum ibidem celebratur.

XVII. *Bela Rex anno Domini 1235. Strigonii quiescit et regnavit annis 35.* — Bela Rex anno dni 1235, filius eius (Andree), post eum coronatus. Cuius tempore Tharthari cum quinquescentis milibus armatorum regnum Hungariae intraverunt, contra quos Rex praelians, ubi fere exstinguitur militia universa. Rex fugiens ad mare, et Tharthari tribus annis in regno permanserunt. Hoc fuit tempore 1241. Reverso Rege contra Novam Civitatem ⁵⁾, cum Friderico duce Austriae bellum habuit, in quo Dux est interfectus, Rex autem bellum perdidit. Iterum Rex cum Ottokaro Rege Bohemorum circa Moraviam conflictum habuit, a quo Boemo victus fugit circa Hamburgam. Huius etiam tempore plebs flagellis se feriendo universaliter discurrebat.

XVIII. *Stephanus 5. regnavit annis 2.* — Stephanus filius Belac, statim coronatus est. Ille Ottokarum Regem Bohemorum ante fluvium Rapheza devicit et fugavit. Postea Regem Bulgarorum compulit sibi deservire. Obiit anno dni 1272, sepultus est in insula budensi in loco beginarum.

XIX. *Ladislaus tertius regnavit 14 annis, et sepultus est Chanadini.* — Ladislaus filius Stephani, statim est coronatus. Imperatore adiuvante ipsum Ottokarum praedictum circa Moravam interfecit. Postea anno domini 1282 Cuni voluerunt sibi

⁴⁾ Cod. Rom. habet: colmannum.

⁵⁾ Bécs-Újhely.

regnum subiugare, quos Rex prostravit, et Cuni fugientes ad Tartaros, et cum eis secunda vice usque ad Pesclitt universa combusserunt. Rex filiam regis Apuliae duxit in uxorem, tamen filiabus adhaesit Cunorum, pro quo a legato Papae vinculo excommunicationis est correctus; Rex vero nihil advertens, postea miserabiliter a Cunis est interfectus, anno dni 1290. Huius tempore cepit Unigaria a sua magnifica gloria reflecti, ceperunt bella surgere, civitates confringi, villae comburi, pax et concordia conculcari, divites deficere, et nobiles rusticari prae inopia paupertatis. Nam homines more pecorum bigis iuncti vices animalium impendebant.

XX. *Andreas tertius regnavit a. 11. et Budae est sepultus apud Minores.* — Andreas Dux de Venetiis eodem anno est coronatus, qui fuit secundi Andreae nepos. Nam Andreas post reversionem de Jerusalem, duxit filiam Marchionis Estensis, quae Domina post mortem Regis ostendit se primatibus gravidam; recessit ad patrem in Italiam, peperitque Stephanum. Idem Stephanus excedens contra avum eundem, fugit tandem in Venetiis, duxit cuiusdam potentis civis filiam in uxorem, ex qua genuit praedictum Andream, qui fretus auxilio suorum venit in Hungariam adhuc Ladislao praedicto vivente, eo autem interfecto est coronatus. Qui Austriam debellavit, plures nobiles in praedictum Regis a Bonifacio Papa IX. petierunt quendam Karolum puerum 11 annorum, Regis Siciliae ac Mariae Regis Stephani filiae Regis Ungariae filium. Sed legati Papae cum puero nichil agere valentes, ad Papam redierunt.

XXI. *Wenceslaus, postea vocatus est Ladislaus, Budae regnavit annis 2.* — Post mortem Andreae quidam ad Wenceslaum Regem Bohemiae miserunt, quem Ottokarus ex filia Quarti Belae genuit; qui filium suum, etiam Wenceslaum, eis in Regem tradidit, qui in coronatione Ladislaus est appellatus, et Budae degens, nullum castrum, nec aliquod ius regale habuit. Nam aliqui Karolum, alii Ladislaum pro Rege, nomine et non re, habuerunt. Pro quo (pater) eius filium suum coronatum cum corona reduxit in Bohemiam. Eo tempore iterum legatus Papae pro Karolo in Ungariam venit, sed videns se nichil posse proficere, reversus est in curiam.

XXII. *Otto, coronatus, captus, et postea de regno expulsus est, et non depingitur* ⁶⁾. — Interim quidam alii nobiles Ottonem Ducem Bavariae introduxerunt, et secum coronam sibi per Wenceslaum datam portando, anno dni 1304 est coronatus. Postea terram Erdel intravit, ubi a Ladislao Vajvoda captus, et diu vinculatus, et postea de regno expulsus est.

XXIII. *Karolus regnat annis 42.* — Anno domini 1309. legatus Papae vinculo excommunicationis communitatem regni in regem suscipere Carolum compellebat, qui anno domini 1310. est coronatus. Cui regi quidam Mathaeus de Trunczinio adversitates condit. Rex primo duxit Mariam Polonicam; postea Beatricem filiam Regis Romanorum, sororem Regis Bohemiae; ultimo Elizabeth filiam Ladislai Regis Polonorum, ex qua genuit Carolum et Ladislaum, qui fuerunt mortui, et postea Ludovicum anno domini 1330. Quidam miles Felicianus de genere Zaak ⁷⁾ in Visegrad ante Regis mensam clam intrando, manum Regis dextram vulneratus est, et Reginae quatuor digitos amputavit, et duos filios Regis, scilicet Lodovicum et Andream occidere voluit, sed paedagogis intervenientibus, sani evaserunt. Qui Felicianus cum tota progenie est interfectus. Postea Rex Wasarad ⁸⁾ Vaywodam Walachorum de terra expellere voluit, qui se Regi subdidit ordinata pace. Rex confisus in eo, et ab eodem multa et innumerabilia dampna est passus ita, quod vix solus salvus evasit. Mortuus est rex 1342.

XXIV. *Lodovicus regnavit annis 40.* — Lodovicus filius Caroli, anno eodem, scilicet 1342. et tertia die post obitum patris, est coronatus, qui etiam Rex Poloniae fuit. Ille erat pacificus, tamen adversarios sibi subiecit, nam et Venetos censuales fecit coronae. Ille filiam suam Mariam Sigismundo, Imperatoris Caroli et Regis Bohemiae filio desponsavit. Aliam filiam, scilicet Hedvigem, Wladislao Duci Masoviae cum regno Poloniae tradidit in uxorem, et obiit anno a. d. 1382.

XXV. *Sigismundus.* — Sigismundus Caroli Imperatoris

⁶⁾ Nempe in hoc Joannis ab Utino Chronico, in cuius supremo margine super singulis columnis duae icones pictae sunt, nullius certe precii.

⁷⁾ Cod. Rom. *Zaack*.

⁸⁾ Cod. Rom. *Bosorad*.

filius, antequam solempnitates nuptiarum celebravit, barones adduxerunt alium Carolum de Sicilia, cui voluerunt Mariam, Sigismundo prius desponsatam, una cum regno tradere, et eadem scilicet nocte, quando debebant nuptiae celebrari, quidam Forgach volente regina eundem Carolum in castro Visegrad interfecit, pro quo est cum castro Gemisch haereditarie remuneratus. Et Sigismundus anno domini 1386. est coronatus, et anno domini 1396. cum Bayzach Imperatore Turcorum conflictum sub castro Nycapoli habuit, ubi pauci ex Christianis evaserunt. Et anno domini 1400. per Barones Rex Budae fuit captus, pro quo postea multos Barones et nobiles fecit decollari. Elapso parvo tempore, iterum fuit captus, et Nicolao de Gara ac fratri eius fuit ad custodiendum assignatus, de manibus quorum ipsis volentibus exivit, quos postea remuneravit. Mortua Maria, duxit Barbaram Hermannii Comitis Ciliae filiam, ex qua genuit Elizabeth, quam tradidit Alberto Duci Austriae in matrimonium.

XXVI. *Albertus.* — Albertus Dux Austriae et Romanorum, Hungariae Bohemiae Rex. Hic nec Aquisgrani, nec Romae coronatus fuit, quod praeventus morte illa adimplere non potuit, quia non integre duobus annis regnavit, et sepultus est in Alba Regali.

XXVII. *Ladislaus Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex, Austriaeque et Stiriae etc. Dux, Marchio Moraviae etc., regnavit annis quasi 18, et Papae sepultus est in castro.* Ladislaus filius Alberti, post mortem patris in festo cathedrae Sancti Petri natus, et statim in die pentecostes sequenti, 13 existens septimanarum, Albae coronatus, una cum sacra corona Duci Alberto Austriae, postea Friderico Regi Romanorum, propter dissensiones Praelatorum et Baronum regni, per matrem ad enutriendum est assignatus. Eodem tempore Wladislaus Rex Polonorum per quosdam in Regem Ungariae introductus, qui non sacra sed alia corona fuit coronatus, et postmodum cum suis adhaerentibus exercitualmente Dominam Elizabeth Reginam genitricem Ladislai in civitate Posoniensi circumvallavit, et de castro Posoniensi in civitate cum ictibus lapidum de bombardis proicere mandavit, sed nichil proficere valuit. Inde confuse cum dampno recessit, qui finaliter in ex-

ercitu contra Turcos est interfectus. Et postea Johannes de Huniad in Gubernatorem electus est, et pluribus annis regnum decenter ac magnifice gubernavit. Hiis temporibus Fridericus Romanorum Rex una cum Rege Ladislao ac Alberto Duce Austriae fratre suo pro corona imperiali suscipienda Romam perexit, et in reditu in Novam Civitatem Australes communiter ab Imperatore praedictum Regem Ladislauum exercitualmente venientes postulaverunt, quem dictus Imperator eis tradidit. O utinam si istam postulationem nunquam excogitassent! Postea Gubernator Hungariae Ladislao regnum resignavit, qui Rex varios consiliarios habuit propria commoda quacrentes, Regem ad Bohemiam pro coronatione portantes, et hinc inde ducentes, tandem ad Hungariam cum cruce signatis usque in Anderlambam deducentes, sed nil utile proficientes, et iterum ad Pragam reducentes, ubi subita peste infectus, vitam temporalem feliciter terminavit, anno vitae suae et coronationis 18. Et sepultus apud proavum suum Carolum Imperatorem in castro Pragensi, anno domini 1457, in die Sancti Clementis. Huius etiam tempore mortuus fuit frater Johannes de Capistrano, ord. minorum de observantia. Praedicator in diversa regna per Nicolaum V. missus, et per invocationem nominis Jesu Christi et sancti Bernhardini multi sanati sunt.

Post mortem Ladislai Praelati et Barones cum communitate regni Budae congregati, Michaellem de Sylagy in Gubernatorem elegerunt, et Mathiam, Johannis de Huniad Comitum Bistriciensis quondam Gubernatoris filium, qui detentus Pragae fuit apud Georgium Electum Regem Bohemiae, in Regem Ungariae elegerunt, in profesto conversionis Sancti Pauli Anno domini 1458. Parvo elapso tempore praedictus *Michael* Gubernator ex instinctu quorundam in captivitatem regiam est receptus, unde salvus exivit. Medio tempore aliqui ex potioribus regni Hungariae Dominum Fridericum Imperatorem Romanorum in Regem Hungariae elegerunt, qui sacram coronam regni Hungariae in potestate pluribus annis habuit, et adhuc tenet.

V.
ANONYMI DVBNICENSIS
LIBER
DE REBVS GESTIS LVDOVICI R. HVNG.
1345 — 1355.

LIBER DE GESTIS LVDOV. R. HVNG.

---

^{69. h} Postquam ¹⁾ dominus Rex Lodovicus reversus fuerat de Lythuanis: praestolabatur pro domino Rege Andrea, fratre suo, fraterno amore; coronam regni Siciliae per sedem apostolicam adepturum, et ipsum in proximo ad maiestatem regiam subvecturum. Sed proci dolor! expectavimus pacem, et non venit, quaesivimus tempus curationis, et ecce turbatio. Johanna enim uxor Regis Andreae superba erat nimis, et invida, quia superba. Ideo in regno sibi aequalem vel superiorem pati nolebat, et ita Regem Andream a corona impediabat; et quia invida, ideo fellicida, et honori mariti sui in felle amaritudinis posita invidebat. O feminarum iniquissima! de beneficiis Dei ingratiissima, persecutrix innocentis nequissima, contra Deum cervicosa, contra proximum malitiosa, contra suam animam criminosa, // ⁷⁰ contra communem morem odiosa, contra mititatem fastuosa! O vas iniquitatis et malitiae! o fax et ignis iracundiae! o pondus magnae contumeliae. Quantum malum suscitasti! quantam guerram concitasti! quantum crimen commisisti! totam ecclesiam Dei tuo scandalo denigrasti! Vide, considera et pondera quid fecisti, quantum scelus commisisti! Maritum et dominum tuum interemisti, caput tuum contrivisti, gloriam tuam obfuscasti, laesae maiestatis crimen incurristi. Juvenem nobilem et illustrem, utpote filium Regis, occidisti, iustum et innocentem iugulasti, de iure regnaturum interfecisti, fratricidium commisisti. Haec omnia tam stupenda mala non

---

¹⁾ Compiler Chronici Dubnicensis interserit: *autem*.

erubescens perpetrasti, magis impia Jezabele, crudelior Medea interfetrice! O optime iuvenis Rex Andrea! o actas gratissima! o proles dignissima! o generatio nobilissima. Non in magna via occidisti; sed sicut solent iusti coram filiis iniquitatis cadere, corruisti. Digne igitur de te, pro te et super te, multarum terrarum habitatores sumpserunt lamentum.

Anno domini millesimo tricentesimoquadragesimo quinto, per Johannam uxorem suam et per satellites regios, decimo nono Septembris, dirae mortis faucibus traditus est in civitate Aversa, distante a Neapoli ad octo miliaria; et sic sine causa interfectus est, et deportatus Neapolim per Hungaros, quorum custodiae commissus fuerat per dominam Elizabeth Reginam Hungariae, matrem suam. Tempore tamen et hora interfectionis suae ipse Rex Andreas praedictos Hungaros ad sua hospitia ire compulerat, quia quamvis suspicio mortis sibi per uxorem suam fiendae eius auribus per plurimos instillaverit; tamen hoc ipse, suam innocentiam considerans et uxoris impraegnationem, credere non poterat, et sic ut agnus innocens iugulatus est. Cum autem corpus suum deferretur in Neapolim ad sepeliendum, tota civitas, tanquam obviam funus filii sui, concurrebat, et ipsum inconsolabili planctu deplorabant. Deductumque est funus Regis Andreae Neapolim, et sepultum in cathedrali Ecclesia iuxta avum suum Karolum Marcellum, statimque post mortem suam dicitur divinitus miraculis claruisse, et quasi omnes, qui in mortem eius conspiraverunt, mares et feminae, miserabili morte consumpti sunt, etiam ultione sanguinis innocentis

/70.b. Quomodo autem domina mater sua Regina mortem filii sui planxerit, securius est tacendum, quam aliquid dicendum; quia hanc amaritudinem taliter lingua explicare non valet. Convenerunt autem ad ipsam dominam Reginam, tempore luctus sui, domini et dominae, virgines et viduae, cuncti proceres Hungariae. Cum viberent dominam Reginam filii sui innocentis mortem ita vehementi dolore deplorare, corda omnium ad planctum et compassionem scindebantur. O domine Deus fac, ut terra non operiat hunc sanguinem innoxium, qui clamat ad te, sicut clamavit sanguis Abel iusti pueri tui: aba! aba!

Rex autem Lodovicus terminato luctus sui tempore super morte fratris Regis Andreae, anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo sexto, in festo sancti Georgii processit cum valida multitudine armatorum contra Venetos ad defendendum civitatem Iadriensem; quia Veneti eam expugnabant, ex quo ab eis recesserat et omagium fecerat Regi Hungariae, sicut iure ad eum pertinebat. Fecerant etiam Veneti quoddam fortalitium construi, quod Scicatum appellaverunt, contra Iadriam. Rex autem Lodovicus cum machinis et aliis ingeniis ac cum pugna armatorum suorum ipsum Scicatum nitebatur expugnare. Cum autem dies et hora praedictum fortalitium expugnandi advenisset, et acies ac cunei ordinati fuissent, ortabatur dominus Rex Lodovicus verbis amicabilibus principes et duces exercitus, reducens eis ad memoriam sua ac /⁷¹ patris sui Regis Karoli beneficia, quae eis contulerat, ut uno ac conformi impetu contra arcem irruerent, ut sic virtus descendentium Scicatum divisa infirmaretur, et ita citius caperetur. Haec Rex Lodovicus sincero ac simplici animo facere intendebat; sed quia voluntas ducum et principum bellatorum, ut dicitur pro floreno Venetorum, erat corrupta, a voluntate domini Regis pura et simplici discrepabat: unde *in illo* ²⁾ conflictu principes exercitus proditiose procedebant, quod eventus rei comprobavit. Cum enim essent castrorum acies ad pugnandum ordinatae, terribiles ad videndum parti contrariae, ac sic ordinati et ipsi Scicato ad iactum sagittae appropinquassent; ibidem in gradu suo perstiterunt, et ulterius contra Venetos, fraudulenter corrupti eorum pecunia, ire et praeliare noluerunt, et sic famam gentis suae laudedignam prodiderunt, et sibi ac posterissuis opprobrium sempiternum reliquerunt. Dominus autem Rex Lodovicus in hac sua deiectione multum se prudenter rexit et habuit, quia, quamvis per suos principes et barones honorem tunc non reportaverit, tamen omnia facta eorum sapienter dissimulavit, ne eorum animos ad maius malum concitaret. Videntes autem Iadrienses, quod ipsos dominus Rex Lodovicus defendere propter suorum proditionem non poterat, panis inedia, machinarum ictibus, obsidionis gravedine, et multis malis contra eos invalescentibus compulsi, tradide-

²⁾ Cod. Dubn. habet *nichi*!

runt se et civitatem suam Venetis, et illi fecerunt de eis sicut voluerunt.

^{71. b.} Cum autem mors Regis Andreae, inflicta per illos, quos maxime infligi non debuerat, utpote per suam coniugem et cognatam, ac suos consanguineos et propinquos, nec non per suos secretarios et sodales, ideo mundi magnatibus, regibus et principibus, et minoribus nobilibus et popularibus, propter crudelem et feralem interficiendi modum, horrorem et timorem (*incussit*.) Omnes igitur unanimiter Dei omnipotentis iustitiam flagitabant, et ad eius maiestatem suspirabant; ut huius tanti sceleris auctores poena condigna vindicarent, et secundum quod merebantur, quali eos flagello corripere et talione percelleret, luce clarius demonstraret. Ab illo autem tempore, quo Rex Andreas decessit, dominum Regem Lodovicum, quasi de tota Italia rectores civitatum, nobiles terrarum et singulariter de Apulia et Provincia barones et comites et reliquum vulgus populi, ut ad ipsos transiret de Hungaria, assumtuosius invitabant, et per nuncios et affines, consanguineos et cognatos, ut regimen regni Siciliae, quod ipsum Regem Lodovicum de iure contingebat, assumeret, eius animum indesinenter ac iugiter commovebant, et hoc libenter ac fideliter faciebant. Tamen, quia quilibet naturaliter diligit dominum suum, verumtamen displicebat eis mulieris imperium, directus igitur, ut credimus, divinitus Rex Lodovicus, sui capitis consilio principaliter et aliorum paucorum, communiter votis se vocantium annuit, et ad ipsos eundi animum inclinavit, et suum ad eos transitum multis iudicibus declaravit, et litteris pluribus super hoc emanatis, munitis sigillo regio, roboravit. Sed quia sapientis est ordinare et fienda prudenter disponere, superno fretus praesidio, divino illustratus oraculo, verbi Dei accinctus gladio, fidei protectus clypeo, scripturae instructus testimonio ac proborum virorum fulcitus exemplo, in executione sui propositi non usus levitate, sed magna morum honestate, modestia et tutelae moderamine, quod faciendum decreverat, inchoavit.

Anno domini millesimo tricentesimo quadragésimo septimo, circa medium quadragésimae, praemisit suos intimos et dilectos, videlicet dominum Johannem Episcopum Wesprimi-

ensem et Magistrum Nicolaum //⁷² filium Laurentii, cum magna pecunia, firmiter eis praecipiens, ut in transitu suo et in itinere nemini noceant, nec cuiquam molestiam inferant, et de rapina exercenda caveant; sed placibiliter omnibus et pacifice per viam suam gradientur, ne nomen suum regium dignum et honorificum per suae malae operationis infamiam macularent, et ex hoc multis scandalum generaretur, et ut ipsum dominum Regem vocantium et expectantium stabilitatem et fidelitatem secretius investigarent, et ipsius inimicos et aemulos quantum possent, expugnarent. Transeuntes praedicti domini Regis familiares in Apuliam, secundum imperium eius omnibus se pacatos et benignos reddiderunt, et ubique eos cum honore receptos, consolatos et laetos abire permiserunt.

Pervenientes autem ad Aquilegiam ³⁾ civitatem, dominus Lalws in iure civili doctor egregius, rector eiusdem Aquilegiensis civitatis, ipsos, accipiendo dulciter, honorifice pertractavit, et omne fidelitatis obsequium, per fratrem suum Regi Lodovico intimatum, incrementabiliter adimplevit, quod etiam experimentalis administratio approbavit; nam cunctis Lodovici Regis adversariis, ut murum tutissimum, omnibus adversantium ictibus se opposuit, et omnia sua pollicita et bona fidelissime administravit. Regis vero Lodovici ambasiatores ad diversas partes regni Apuliae miserunt nuntios, et ipsos in fidelitate Regis Hungariae fortes et stabiles ac perseverantes reperierunt. Tandem per litteras dominum Regem certificarunt ipsum regnum feliciter posse intrare. Tunc Rex Lodovicus militiam suam non subito, nec simul, misit in Apuliam, sed particulatim, ne terrigenae pertimescerent, quod manu violenta et vindicta regnum vellet obtinere. Et ideo principes exercitus et duces bellatorum, tractu temporis, hic sexagenos, centenos et millenos, diversis temporibus, iussit transire. Unde postea eodem anno circa festum sancti Georgii praemisit Dominum N. electum Nitriensem, cum aliis principibus et comitibus, pro causis supramemoratis. Deinde circa festum divisionis Apostolorum fecit similiter, magnam militiam transmittendo, qui in

³⁾ Cod. erronee habet *Apuliam* civitatem. Confer Turócium P. III. c. 9.

Aquila congregati, simul cum stipendiariis ad^{72. b} bellandum doctissimis, de sumtibus domini Regis Lodovici, inde accipientes, ducem Duracii ac Lodovicum principem Tarentinum, maritum Johanna, cui, mortuo rege Andrea Johanna nupserat, ac alios domini Regis adversarios valide debellabant, nec non civitates et fortalitia eorum. (*Exercitus*) domini Regis Lodovici de die in diem se ipso robustior, contra adversarios magis ac magis invalescebat, domus autem Duracii ducis et principis Tarentini notabiliter decrescebat. Post haec circa festum Omnium Sanctorum praemisit ante se dominum Nicolaum Palatinum cum maiori multitudine armatorum, ut ceteris in Aquila existentibus in arcem fieret et in praesidium. Omnibus itaque praehabitis diligenti cura dispositis, cepit dominus Rex Lodovicus de suo recessu de Hungaria et de progressu ad Italiam cogitare. Et quia regnum Hungariae taliter pro se relinqueret, quatenus in eius absentia quaevis hostilitas ipsum regnum invadere non auderet — maius enim hostilitatis et adversitatis periculum ipsi Regno Hungariae a Tartariis et Saracenis imminebat — sed dominus Deus etiam cum attemptatione fecit proventum, quia taliter eos flagellavit, ut ipsorum terrorem timere et formidare non oportet. Nam anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo sexto, dominus Deus misit pestilentiam in eos, quae tantum in eos desaevit, quod infra paucos menses, ut dicitur, trecentena milia Tartarorum prostravit et consumpsit. Sic igitur domino Deo providente, Rex Lodovicus in confinibus regni sui habens pacem cum hostibus, securitatem cum amicis et cognatis; regimen regni principaliter posuit in manibus dominae Elizabeth Reginae, matris suae, magnae devotionis et prudentiae, eximiae sanctitatis et clementiae; et sic omnibus sapienter ordinatis et prudenter dispositis, anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo septimo, in festo beati Martini, die dominica, iter aggressus est versus Apuliam. Sed usque ad metas regni clam, et quasi in occulto cum paucis pertransivit, ne ipsum fraus et dolus sibi adversantium impediret. Cum autem pervenisset ad Celiciam⁴⁾, dominus Celiciae, qui sibi coniunctus fuerat, magno

---

⁴⁾ Legenda certe Cillia, urbs et comitatus Stiriae inf.

cum favore accepit dominum Regem grandi cum honore. Percipientes autem Almani et strenui milites // ⁷³ ducis Austriae, relatione veridica, dominum Regem Lodovicum morum honestate praeclarum, generositate praefulgidum, magnanimitatē decorum, largitatis virtute venustum, in armis strenuum ac multis virtutum margaritis adornatum, ire in Apuliam; convenerunt ad eum unanimiter, et magna fidei constantia eidem adhaeserunt, exponentes se pro eo ad omnem eventum et fortunam. Procedente igitur domino Rege in via sua, ecce magna armatorum multitudo lactanter ipsum sequebatur. Advenientes autem in Sece⁵⁾ ad quoddam fortalitium pertinens ad patriarcham Aquilegiensem, quod situm est in confiniibus Venetorum, scientes Veneti fraudulentia pleni, solemnes nuntios ad Regem transmiserunt, ut aliquali pace inter se firmata, fines eorum pertransiret. Sed Rex usus consilio Stephani filii Laczk, neque ipsis auditum praebuit, ne videretur talem pacem urgente inedia vel in necessitate cum Venetis ordinasse et ignominiose ⁶⁾ fecisse. Ommissis autem ipsis Venetis, praecepit Stephano filio Laczk, tunc Vayuodae Transsylvano ceterisque Hungarorum nobilibus, Australibus et Alamanis, ut suis ordinatis agminibus, cum ipso procederent in Veronam. Superno igitur confortatus praesidio, ac pugnatorum vallatus subsidio, subito transivit supra Tervisium per terminos Venetorum imperterritē, male contrantibus Venetis. Cum autem venisset Veronam, ecce dominus Mascinus de Laffkal, dominus Veronae, occurrit sibi, recipiens cum honore, et magnificis muneribus decoravit, ac conviviis lautissimis frequentatis, indicibiliter cum Rege et suis militibus gloriose tripudiarunt et laetantes extiterunt. Audientes autem habitatores Italiae, quod dominus Rex Veronam advenisset, rectores civitatum et domini terrarum per internuntios, et, qui poterant, personaliter ad ipsum confluebant, sibi facientes omagium, ac se iuramento constringentes, domino Regi fideliter adhaeserunt, praecepta et mandata eius servaturi. Deinde per Manthwam, Bononiam, Forlinum cum pace pertransivit, et per vallem Spoletanam cum omni gaudio

⁵⁾ Saecile? (*Endlicher*). Oppidum hodie in Utinensi, quondam in Aquilegiensi, provincia.

⁶⁾ Cod. habet ignannie.

et laetitia cunctorum suorum pervenit ad Aquilam in vigilia nativitatis domini. Quis autem hoc enarrare valeret, qualiter ipse Rex /⁷³^b. diu desideratus, et pluribus temporibus expectatus, fuerit exceptus. Nam populus christianus primo gaudebat de Regis aeterni nativitate temporali, etiam gaudebat de visione sui domini naturalis et Regis temporalis, et ita gaudio gaudium cumulabatur. Omnes autem fere de Apulia principes et comites, nobiles, communes et rectores civitatum, per se et per nuntios ad regem confluxerunt in Aquilam, et ipsum dominum suum naturalem cognoscentes, perpetuam ei fidelitatem promiserunt.

Anno autem domini millesimo trecentesimo quadragesimo octavo, celebrata festivitate natalis domini, ductoque consilio, parabat se ad eundem contra Neapolim, Capuam et Adversam civitates, quae in parte videbantur fovere partes Johannae et complicum suorum universorum. Conducto autem et congregato exercitu Karolus dux Duracii et princeps Tarenti cum fratre suo Lodovico, marito eiusdem Johannae, ac ceteris regalibus, Regi Hungariae resistere nitebantur, et venerunt Capuam, ut eidem introitum impedirent. Rex autem Hungariae, collecto suo exercitu, venit usque Capuam, contra quoslibet sibi adversantes pugnaturus. Videntes autem, qui erant ex adverso, donum domini et manum validam esse cum Rege Hungariae, scientes Neapolitanos non posse Regi resistere, //⁷⁴ portam introitus Capuae succenderunt, regales autem fugam capientes, confusibiliter recesserunt. Rex autem Lodovicus habens liberum aditum, introivit Capuam et cepit eam sine sui et cuiuscunque laesione. Et postquam Rex habuit Capuam, movit exercitum suum et venit Aversam, qui receperunt eum cum honore. Audiens autem Johanna domini Regis adventum, cum marito suo Lodovico fugit de Neapolim, bene cum tribus galeis, versus Franciam, cupiens de manibus Regis liberari. Dux autem Duracii et princeps Tarenti cum fratribus inciderunt in manibus domini Regis Lodovici, qui eos comprehendens fecit detineri, duceim autem Duracii, in quo loco fuit Rex Andreas innocens nequiter interfectus et corpus eius per fenestram projectum ad ortum irreverenter, ibi dominus Rex fecit eum per unum militem nomine Vezzews, filium Emerici de Bechei, capite

detruncari, vigesima tertia die mensis Januarii, et per eandem fenestram cadaver eius proici ad eundem ortum, sine honore.

[74. b Per omnia benedictus Deus, qui sic tradidit impios puniendos! Filium autem Regis Andreae, nomine Karolum Marcellum, et duos fratres uterinos Karoli ducis Duracii, Lodovicum scilicet et Robertum, principem etiam Tarenti, nomine Robertum, et germanum suum Phillippum, transtulit ad Hungariam. Karolus igitur Marcellus, filius domini Regis Andreae, puer quatuor annorum, perductus est in Budam civitatem regiam in eodem anno, mensis Martii die tertio, et datus est dominae Elizabeth Reginae Hungariae, aviae suae, ad educandum et bonis moribus inbuendum, et per Magistrum Ciconeum et dominum Nicolaum Banum, dominum Oliverium et alios multos dominus Rex Lodovicus miserat de Apulia ad ministerium dicti ducis pueri, et ad custodiam regalium praedictorum, quos regales domina Elizabeth Regina sapientissima eodem tempore misit in Vysegrad, secundum imperium filii sui Regis Lodovici ibidem detinendos et diligenter custodiendos.

Item anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo quinto, post coronationem Regis Lodovici (*tertio*), circa festum purificationis virginis beatae Mariae, Siculi cum paucis Hungaris, qui tunc in medio eorum existebant, contra Tartaros procedentes, Deo auxiliante, innumerabilem multitudinem Tartarorum in terra ipsorum in ore gladii percusserunt. Ubi etiam princeps eorum valde potens, nomine Othlamus, secundus post Kanum, qui habebat in uxorem sororem ipsius Kani, vivus captus est, sed postea decollatus; pro cuius redemptione quasi infinitam pecuniam promittebant. Sed Hungari spreverunt, praecaventes futura, vexilla etiam eorum portantes in terram suam, multosque captivos et spolia multa nimis in auro et argento, curialibus, necnon gemmis et vestibus preciosis; duravitque bellum inter eos tribus continuis diebus.

Dicitur quoque, quod quamdiu bellum inter Christianos et ipsos Tartaros duravit, caput sancti Regis Ladislai in ecclesia Waradiensi non inveniebatur. Mira certe res! Cum igitur / 75 subcustos eiusdem ecclesiae, causa requirendi ipsum caput, sacristian ingressus fuisset, reperit ipsum caput in suo

loco iacere ita insudatum, acsi vivus de maximo labore vel calore aestus aliunde reversus fuisset, quod factum idem subcustos non tantum ipsis canonicis, sed etiam multis religiosis viris publicavit. Ad probationem vero praedicti miraculi, quidam ex praedictis Tartaris captivis, valde decrepitus, aiebat: quod non ipsi Siculi et Hungari percussissent eos, sed ille Ladislaus, quem ipsi in adiutorium suum semper vocant, dicebantque et alii sui socii: quod cum ipsi Siculi contra eos processissent, antecedebat eos quidam magnus miles, sedens super arduum equum, habensque in capite eius coronam auream et in manu sua dolabrum suum, qui omnes nos cum validissimis ictibus et percussionibus consumebat. Super caput etiam huius militis, in aëre, quaedam speciosissima domina mirabili fulgure apparuit, in cuius capite corona aurea, decore nimio ac claritate adornata, videbatur. Unde manifestum est, praedictos Siculos pro fide Iesu Christi certantes, ipsam beatam virginem Mariam et beatum Regem Ladislaum, contra ipsos paganos, qui in sua virtute et multitudine gloriabantur, adiuvasse.

Alio quoque tempore, videlicet anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo sexto, praedicti Siculi soli cum ingenti multitudine ad praedictam terram Tartarorum intrantes, ibique praelio commisso superna eis gratia victoriam concedente, innumerabilem multitudinem Tartarorum trucidarunt. Ubi multa arma valde preciosa recipientes, spoliaque infinita, tam in animalibus, quam etiam in gemmis et lapidibus preciosis, sicque revertentes glorificabant Deum, qui dedit eis victoriam.

Rex autem Lodovicus, domino Deo ipsum protegente et dirigente, Regnum Siciliae, quo pater suus Rex Karolus iniuste privatus fuerat, recuperaverat, sicut superius est declaratum. Nam disponente ibi vicario, seniorum usus consilio, ad Hungariam est reversus. Cui obviam processit domina Elizabeth Regina, mater eius, cum nobilibus regni, et receperunt ^{175.} Regem in Segusdino, cum magno gaudio et honore, et conduxerunt ipsum usque in Budam civitatem regiam iubilis, anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo octavo, die undecima mensis Iunii. Dux autem Karolus Martellus, filius Andree, puer Deo et hominibus placibilis, infirmitate correptus, eisdem diebus et eodem tempore, vocante ipsum Domino, passio-

nis Christi merito, ad coelos evolavit, decima nona die mensis Iunii, anno praenotato, et sepultus est in Alba, in sepulcro Regis Hungariae. Rex autem Lodovicus de morte eius fuit valde contristatus, quia proponebat (*eum*) praeficere in Regem Apuliae pro Rege Andrea patre suo, si vixisset. Interim autem dum haec agerentur, Lodovicus de Tarento duxit in uxorem Iohannam, uxorem Regis Andreae, ut mediante ipsa regnum Apuliae posset occupare, et congregato exercitu, postquam reversus fuerat de provincia Provinciae cum Johanna uxore sua, pugnavit fortiter contra Wolphardum, quem constituerat Rex Lodovicus vice sua ad regendum populum et ad domandum regni rebelles Apuliae. Qui Wolphardus Alamanus, videns Lodovicum esse fortiorem se, Wolphardus intrans cum suis castrum neapolitanum, oppugnantibus viriliter resistebat. Tandem post plures menses, deficientibus victualibus et nimia pressus egestate, compulsus est venire ad dominum suum Regem Lodovicum in Hungariam, qui receptus est ab eo gratiose, et in signum suae dilectionis dedit sibi castrum de Owar cum suis tenetis et districtu Muson. Cernens autem dictus Rex Lodovicus partem suam illic infirmari, et partem oppositam prosperare, nec, ut credebat, succedebat, celebrato sui consilii ministerio ⁷⁾, vocavit unum de suis principibus, Stephanum filium Laczk, tunc Vayvodam Transylvanum, in armis militaribus audacissimum et strenuum, et in rebus ac negotiis habunde disponendi multum prudentem: unde in Apulia exivit de ipso proverbium: tu es homo victoriosus et sapiens, quasi alter Stephanus filius Laczk; et misit eum cum honesta et forti militia Hungarorum in Apuliam, ut divino sibi assistente praesidio, de suis inimicis vindicaret ac ipsos potenter contereret et humiliaret. Praedictus //⁷⁶ igitur princeps, scilicet Stephanus filius Laczk de Herman unacum filio suo iuvene strennuissimo et audace, sicut prius semper cum suis fratribus Andrea, Michaele, Nicolao et Paulo, ac Dionysio et Nicolao filiis suis, coronae sacrae fideles extiterant; ita et tunc praecepto domini Regis per omnia fidelissime se submisit, et ad eius imperium exequendum se ut melius potuit praeparavit.

⁷⁾ Cod. habet: misterio, sine signo abbreviationis.

Anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo octavo igitur, circa festum sancti Michaelis Archangeli, praedictus Stephanus filius Laczk, princeps militiae, licentiatu a Domino, cum comitiva sibi commissa, in qua erat Johannes filius Nicolai Palatini et Stephanus filius Mich Bani, Demetrius de Doby, Nicolaus filius eiusdem Stephani, et ivit in Apuliam, qui duce omnipotentis Dei angelo Mare Adriaticum sine omni periculo transfretavit. Perveniens autem cum tota Hungarorum militia ad civitatem Fodiam, et volentes habitatores ipsius civitatis Fodiae fidelitatem Lodovico de Tarento et Johannaе observare, ipsis Hungaris manu armata resistebant. Antedictus vero Stephanus, dux belli sicut miles strenuus, et audax ut leo, cum suis sociis contra civitatem bellum iniit, et victoria de coelo sibi praestita, inimicos potenter superavit, et potestati domini Regis Hungariae subiugavit, in tantum enim dictam civitatem humiliavit, quod magis erat acervus lapidum, quam civitas praemunita. Deinceps enim ceperunt Hungari, adiuvante domino Deo et Stephani astutia, ubique adversariis praevalere et mirabiles victorias exercere in tantum, ut viginti Hungari, vel paulo plus, sexaginta armatos ex inimicis in pugna devincerent et sine sua laesione captivarent. Diffusa igitur fama strenuitatis Stephani filii Laczk et aliorum Hungarorum, ubique cecidit timor eorum super habitantes Apuliam, et usque ad Lodovicum et Johannam sceleratissimos haec magnalia pervererunt.

Anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo nono Lodovicus de Tarento (*et*) Johanna exercitum permaximum contra Stephanum Vayvodam, ducem militiae Regis Hungariae, u'runque potuerunt, conduxerunt, et ducem Werhernum capitaneum soldatorum, qui a domino Rege, dum esset Nea^{76.b}poli, tali conditione recesserat, ut nunquam contra ipsum, nec contra populum suum insurgeret, fide se constrinxit. Ipsum igitur Werhernum super suum exercitum capitaneum et ducem belli, contra exercitum Regis Hungariae, in civitate Neapolitana stauerunt. Mense igitur Iunii, anno supradicto, exercitus Lodovici de Tarento, cum exercitu Regis Hungariae, in die communi voluntate ad id per ipsos determinato, inter civitatem Neapolitanam et Aversam bellum inientes, crudeliter et sae-

viliter invicem dimicantes, ubi altissimo Deo adiuvante exercitus domini Regis, multis captivatis et pluribus vulneratis et multis interemptis, ac ceteris in fugam conversis, dictus Stephanus triumphum laudabilem et victoriam solemnem reportavit. Inter quos captivos principales isti fuerunt: dominus Robertus de Sancto Severino, dominus Remundus de Bancio, comes Sancti Angeli, et alii duo comites valde selemnes, quorum nomina in literis eiusdem Stephani filii Laczk domino Regi transmissis habere non potui. Item ducenti milites Neapolitani praeter alios captivos, quorum numerus exprimi non potuit. Nullum dubium est homini fideli, quod per ista omnia et similia sanguis innoxius Regis Andreae exquirebatur.

Cum igitur haec ita agerentur, ecce Stephanus filius Laczk venit de Apulia anno eodem, laetitia praeoptata annuntians Apuliensium expugnationem, Lodovici de Tarento et Johannaе omnimodam deiectionem, dicens: Domine Rex! festina occupare Apuliam virtute divina in manus tuas collocandam. Quo audito Rex Lodovicus, more elephantis ad pugnam robustior animatus, conatu celerrimo, mi(ni)sterio sui consilii in Buda celebrato, feria secunda post octavas Pascae versus Apuliam Rex egreditur cum dicto Stephano filio Laczk et quibusdam militibus, sua vestigia continue imitantibus et secum commorari consuetis. In festo beati Georgii martyris descendit galeam in Senia et die octavo applicuit in Horconiam, salvis rebus et personis. Tandem in festo beatorum Philippi et Iacobi Apostolorum venit in Manfordoniam, et inde consurgens in festo inventionis sanctae crucis descendit in Barle||⁷⁷tum, et inde die tertia, scilicet in festo sancti Johannis ante portam latinam, transivit in Baar, ad limina beati Nicolai confessoris visitanda, et inde rediens in Barletum, fecit residentiam cum soldatis et brigantibus universis. Et ecce in festo translationis beati Francisci venit Lewstasius Senascallus Regis cum multis militibus, portans secum centum milia marcarum pondus argenti et vasa aurea et argentea duo milia, et eo amplius, ac thesaurum nimium, pro Regis honore expendendum. Nec puto obmittendum, quod idem Lewstasius tantam fecit Regi fidelitatem, quod si tantam non adhibuisset diligentiam, totus honor Regius vacillare potuisset. Quem Rex grantatissime recepit, et magnalia sibi pro suo ser-

vitio repromisit. Cum igitur Rex in castro Barleti, in festo beati Antonii confessoris, in suo stratu quiesceret, ecce de civitate omnes Barleti campanas vomiferas pulsare ceperant universas et clamare: *ad arma! ad arma! viva Rex de Hungaria! viva!* Quod cum Stephanus filius Laczk dux exercitus didicisset, vidit quod omnes soldati contra civitatem insurrexerunt et Regem, cuius argumentum ex eo, quod quinque galeae, quaelibet cum quadringentis hominibus armatis onusta, venit ante castrum Barletense. Quod videns dictus Stephanus filius Laczk, unacum filio suo Nicolao, et Moroczok, et Ladislao dicto Soos, omnes de civitate soldados exire compulerunt, pluribus eorundem interfectis et rebus omnibus spoliatis, Wolphardum vero Rex de manibus eorum eripuit. Corradum fratrem Wolphardi cum dictis soldatis abire permisit. His igitur peractis Rex movit exercitum et venit in Casiniam, et inde transiens versus Neapolim, venit die crastina in Esculum Apulianum. Et ecce quidam drombetarius portavit literam Lodovici de Tarento continentem, quod Rex cum eo duellum, seu certamen singulare, deberet committere, quod Rex gratanter accepit, et coram regibus Franciae et Angliae anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo in octava Epiphaniae domini Perusii se dictum certamen pugnaturum spopondit. Die eodem venit rumor, quod trecenti Teutonici seu soldati iuramento se constrinxerunt, ut Regem Lodovicum die crastino in Neapolim coram Johanna ^{77.b} ligatum praesentarent. Quod (*audiens*) Andreas Nicolai filius Laczk, clam assumpta secum familia fratris sui Stephani, cum Dionysio filio eiusdem, de nocte ad Beneventam equitaverunt, et die sequenti, in festo beati Pauli, ante dictam civitatem in campo cum eisdem soldatis horribiliter pugnaverunt et dictos trecentos soldados potentissime devicerunt, centum et quinquaginta ex eis captivando, alios vero occidendo vel in plagis letalibus ibidem relinquerunt. Non est dubium, quod dictam (*victoriam*) eidem Nicolao filio Laczk divina misericordia amministravit, quia solum cum centum hominibus armatis et eum quinquaginta pharetris, absque scitu Regis Hungariae, illuc perexerat ad pugnandum, Johannes vero dictus Besse nyew viceagazo domini Regis duos soldados virtute propria prostravit et cum tertium aggrediretur, ille viriliter resistebat

et suum equum interemit; videns autem idem Johannes equum suum corruisse, celeriter resiliens ipsum Teutonicum ense nudo aggreditur, licet ab eo in capite graviter vulneratus fuisset, tamen eundem protinus ictibus cumulatis in terram prostravit et caput eius in Benventam reportavit. Praefatus vero Nicolaus filius Laczk antedictos centum et quinquaginta captivos domino Regi in Melphy civitate fortissima honore cum maximo praesentavit, et in eius conspectu, more solito, ab omnibus armis eos spoliatos abire confusibiliter compulit ad omnium confusionem soldatorum. Die autem sequenti Rex movit exercitum ad unam civitatem in aurora nomine Ricardoch fortissimam, quam Stephanus filius Laczk et Andreas frater eius nemine sciente conscenderunt; et Ladislaus dictus Soos cum Moroczok, ipsos sequens, turrim civitatis principalem ascenderunt et vexillum Stephani, draconem album, erexerunt et fortissime clamantes: *viva Rex de Hungaria! viva! viva!* famuli autem ipsorum super scalam humanam, id est unus scandendo super scapulas alterius, murum ascenderunt et portam civitatis succenderunt. Quo facto omnes irruentes Hungari totam civitatem occupaverunt et eiusdem habitatores usque ad parvulos in ore gladii pereemerunt, claustrum autem fratrum minorum incenderunt et plures ex eisdem fratribus mortis poculo inebriarunt, et quia erat hoc factum in vigilia nativitatis beati Johannis Baptistae et Rex in pratis sub eadem civitate existens cum suis militibus resedit, et facto prandio ||⁷⁸ versus Sallernam civitatem castra movit, et in festo beati Regis Ladislai dictam civitatem Salernitanam Stephanus filius Laczk oppugnando obtinuit. Rex autem civitatem intrare voluit, sed per Stephanum filium Laczk prohibitus fuit, eo quod inimici quidam latenter ibidem existebant. In festo autem Petri et Pauli Apostolorum venit Rex ad Castrum Abbatis, cui abbas resistere conatus est, quem Andreas filius Laczk insidiosae comprehendit et castrum occupavit. Die vero sequenti venit Rex ante Aversam, quam expugnare non potuit, sed eam cum vellet expugnare, Denk filius Nicolai de Nerche in tantum extitit verberatus, quod veniens in Hungariam infra breve tempus spiritum exalavit. Nicolaus etiam filius Ugrini de Wylak muro civitatis appropinquans ictus lapidum accepit, et quasi semivivus ad suum descensum deductus fuit et diutius-

sime aegrotavit. Johannes filius Palatini sagitta percussus vix mortis periculum declinavit.

Cum igitur Rex eandem obsideret Aversam civitatem, contigit, ut in festo sanctae Annae appropinquaret ad murum civitatis et veniret ad eundem locum, unde proiectus fuerat Rex Andreas indecenter iugulatus. Stans super murum quidam laicus et agnoscens personam Regis, mox eum sagittavit, et in sinistro pede gravissime vulneravit. Veniens autem Rex ad hospitium, habens ferrum sagittae in pede, totam noctem duxit insomniam; mane autem facto venit Stephanus filius Laczk cum Wolphardo et in tractu duodecimo vix ferrum extraxerunt. Quantum autem dolorem ipse Rex eiulatu emisit et clamorem, longum esset enarrare, cum enim vehementissime torqueretur in extrahendo dicto ferro, inter eiulatus supplicabat Stephano filio Laczk: Vayvode! parce michi,“ inquit, quia in omni tractu de suis carnibus dilacerabatur. Caput suum inter brachia sua amplexionaliter tenenti dixit Rex: „Deus scit quod tota anima mea in manibus fratrum minorum est, ideo postquam me mortuum videris, accipe caput et cor meum et porta matri meae, et postquam me amarissime defleverit, sepellias in Strigonio circa sepulcrum Regis Belae, in ecclesia beatae Virginis ordinis fratrum minorum, in qua pro nunc et semper eligo sepelli,“ cuius probatio manifesta ex hoc habere dinoscitur, quia⁷⁸ brediens in Hungariam existens incolumis, anno domini millesimo tercentesimo quinquagesimo secundo in Strigonio in Domo Magistri Thomae filii Petri, coram Nicolao filio Iacobi vice-lectisternitoris sui, dedit eidem unum cingulum catenarum aurearum de puris quadringentis et quatuor florenis fabricatarum, ut ipsum tanquam ibi sepelliendum, fratres claustrii supradicti haberent recommendatum. Extracto igitur ferro, ipsum Regem dictus Stephanus equum iubens ascendere, per gymnasium deducens civitatis, voce praeconia praecipiebat brigantibus ut dicerent: Ecce Rex Hungariae, Ierusalem et Siciliae! quo audito Hungari exultabant, sed et adversarii eiulabant. In festo igitur inventionis corporis beati Stephani protomartyris dominus Iacobus Pynrata capitaneus civitatis tradidit civitatem in manus Regis, quam Rex ingrediens, intravit castrum et mansit ibi usque ad festum nativitatis beatae virginis, in cuius

die crastina egressus est Romam, est convocans ad se universos barones suos et milites sciscitabatur ab eis: quis eorum vellet in Apulia in persona Regis remanere, qui omnes rennuerunt et se singulatim excusarunt. Quod videns Andreas filius Laczk, coram Rege se prostravit dicens: Domine Rex! rogo amore salutis vestrae et intimi servitiorum patris mei et fratrum meorum; ut me in ista terra relinquant. Quod Rex gratanter accepit, et ipsum tamquam agnum in medio luporum dereliquit, et cum eo Bartholomaeum filium Laurentii Thoth.

Sic igitur Rex cepit ire versus Romam, et venit in eam in octavis beatae virginis, et ibidem receptus est cum honore; venerunt etiam principes Romani ante ipsum usque duas leucas, clamantes: *viva Rex de Hungaria! viva! viva!* Intrans autem civitatem, tota civitas conduxit eum usque ad gradus ecclesiae beati Petri Apostoli, ubi receperunt eum processionaliter cum omnibus reliquis magno cum honore, et intrans ecclesiam transivit per omnia altaria, flectendo genua. Quali autem honore et reverentia ibidem fuerit receptus, et qualiter permissus fuerit omni die visitare Weronicam, et quanta donaria ecclesiis omnibus et claustris tribuerit, ||⁷⁹ superius intueri poterit, qui vult *). Tandem inde reversus venit in Hungariam in festo Crisancii et Dariae martyrum, et venit in Budam, ibique receptus est cum exultatione omnium et laetitia universorum, ex eo quod salvis rebus reversus fuerat et personis.

Anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo primo, in festo beatorum Gervasi et Protasi martyrum, egressus est Rex de Buda versus Lithwanos et venit in Cassam in festo nativitatis beati Johannis Baptistae, et inde egressus intravit Craccoviam, et ibi octo diebus repausavit. Tandem venit in Zondomeriam in festo beatae Margarethae, deinde venit in Liblen, civitatem in confinibus Lithwanorum, cum omnibus Hungaris et Polonis, ibique Rex Poloniae dominus Kazmerius infirmatus fuit usque ad mortem, et venerunt omnes duces et barones et nobiles, iuramentum (*facientes*) super sancta Dei evangelia, quod Regem Hungariae ex nunc et semper in dominum haberent naturalem et in regem, sic tamen, quod dux Stephanus,

*) Locum hunc superius frustra quaesiveris, quod quidem librum hunc ad nos non integrum pervenisse demonstrat.

frater eiusdem Regis Hungariae, nichil haberet cum eis agere, nec Teutonici, specialiter Wolphardus et Corradus, clamantes ad Regem: Quacunque hora diei aliquem Teutonicum super nos Castellatum statueris, scias nos a domino recessisse. Item nullus nostrum tenetur ad exercitum ire, nisi cum tanto stipendio, quod sufficiat sibi in eundo et redeundo, ac familiae domi remanenti; ad quod Rex se obligavit faciendum. Relicto ibidem Rege Poloniae et assumpto utroque exercitu polonico et hungarico, quindecim diebus transeundo per silvas, venit ad Lithuanos et ibi in confinibus eiusdem regni consistens, misit Moroczok et Koniam filium Thomae Vayvodae et Ladislaum filium Rykalphy, qui venientes ad principes Lithwanorum, remanserunt pro obside. Et dominum Kestutum, principem Lithwanorum miserunt ad Regem, qui veniens Regi se per omnia humiliter submitit, et pacis foedera conscripserunt. Primo, quod dictus Kestutus cum suis fratribus et populis universis vellet baptizari, si a Papa coronam regiam rex Hungariae posset obtinere. Secundo, quod semper vellet ire ad exercitum Regis Hungariae cum propriis laboribus et expensis, sic tamen, quod Reges Hungariae et Poloniae terram Lithwanorum, per Cruciferos occupatam, eis redderent et contra eosdem Cruciferos et Tartaros semper defenderent. Tertio, quod in terra Lithwanorum Archiepiscopatus et Episcopatus et claustra religiosorum ordinarent. Quarto, quod Kestutus cum Rege Hungariae usque Budam veniret et ibi se baptisari permetteret ab eodem. Quinto, quod regna Lithwanorum, Hungariae et Polonorum in omni pacis tranquillitate iugiter permanerent et Hungari abs omni tributo ad regnum Lithwanorum venirent, quantum vellent permanerent et sine omni molestia ad Hungariam redirent. Et in festo assumptionis beatae virginis venit Kestutus ante tentorium Regis Hungariae, videntibus cunctis foedus superius exaratum iuramento lithwanico isto modo confirmavit: quod fecit adducere unum bovem rubei coloris et ligari super duas stipites, et arripiens cultrum lithwanicum, proiecit in bovem et tetigit ipsum in vena mediana, et statim sanguis emanavit largissime, de quo sanguine ipse et omnes Lithwani manus et facies perunxerunt, clamantes lithwanice: *Rogachina Rosnenachy Gospanany*, quod interpretatur: Deus

ad nos et animal cornutum respice, iuramentum per nos promissum hodie persolutum. Et his dictis caput bovis amputavit, et in tantum a collo separavit, quod ipse Kestutus et omnes alii Lithwani, ibidem existentes, per illam divisionem colli et capitis ipsius bovis tribus vicibus transierunt. Quo facto ad Regem venit Kestutus cum Nicolao Konth filio Laurentii Toth, ex cuius consilio cuncta peragebat, quia ipse Nicolaus Konth tantam habebat industriam et sapientiam sibi divinitus inspiratam, quod ubicunque veniebat Rex Hungariae, qui ipsum super omnes Hungaros extulerat, semper pacem ordinabat, sicut patet sub Aversa civitate, ubi Rex cum decem milibus armatorum expugnare poterat dictam civitatem, non tamen sine laesione multorum: ipse autem Nicolaus fecit treugas, et civitas se ultro tradidit Aversana; ita etiam factum fuit cum dominis Lithwanorum, ducens etiam dictum Kestutum ad Regem, cui Rex iuravit, quod quamdiu viveret omnem fraternitatis fidelitatem observarent, et sic Rex Leobardum fratrem Kestuti eodem die de com⁶⁰pedibus absolutum libere abire permisit, quem Rex Poloniae per multorum stragem hominum captivaverat in quodam castro valde forti. Facta praelibatione de dicto loco redierunt versus Hungariam. Cum equitasset Rex tribus diebus, habens secum Kestutum, putans quod Poloni custodiam adhibuissent Kestuto, ecce in media nocte Kestutus cum suis silentialiter se subtraxit, et ad terram suam rediit, ac Coniam, Moroczok et Ladislaum libere post Regem Hungariae abire permisit, quod Rex Hungariae cernens, se et Regem Poloniae ita fuisse delusos, maxime contristati sunt, sed emendare non potuerunt. Veniens autem Rex Hungariae in Craccoviam, invenit ibi dominum Jaskonem de Cornis inimicum suum, qui depraedatus fuerat thesauros Regis in primo transitu contra Lythwanos, in quem familiares Regis irruentes, et specialiter Petrus Czudar, Nicolaus filius Iacobi, quos tempore depraedationis mutillaverat, et Nicolaus filius Stephani Laczfy ipsum Jaskonem et hospitem suum crudeliter occiderunt, quia idem hospes contra eos Jaskonem nitentur defendere. Iste autem Jasko sic crudeliter dimembratus, pro tanto creditur fuisse interfectus, quia die dominica praecedenti, scilicet in festo exaltationis sanctae crucis, cum

in Cracovia in suo descensu laetabundo cum multis Teutonicis pranderet, venerunt duo fratres minores, qui cum ab eo elemosynam peterent, voce furibunda respondit: Quis ille Franciscus, qui dedit vobis occasionem divagandi? et statim spoliatis eorum cappis iussit eos corizare indecenter per plateas civitatis, induendo eorum habitibus sive cappis fistulares, comminando et fratres poena mortissi non corizarent; sic nudati fratres vero magno eiulatu dixerunt: Jasko inimice beati Francisci! ecce praedicimus, quia propter hanc iniuriam beato Francisco illatam, infra breve tempus turpissima morte morieris. Quod et factum est die tertia post hoc factum, ideo fratres in eorum ecclesia ipsum nullo modo sepelliri permiserunt. Inde igitur Rex venit in Budam in octavis nativitatis beatæ virginis.

Anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo secundo Rex Lodovicus in festo Kathedrae beati Petri recessit de ^{140. b.} Buda versus Ruteniam et venit in Zanak in festo beati Gregorii Papae, et inde, transiens per multa pericula aquarum, venit in Belz, castrum in confinibus Tartarorum, in festo beati Benedicti Abbatis, quod contingerat feria quarta ante dominicam Iudica, et ibi invenit Regem Poloniae cum exercitu valde grandi, expectatisque ibidem sex diebus; et interim nuntiis treugageris frequentatis inter Reges Hungariae et Poloniae ac Drozge castellanum de Belz, repetentes ab eo castrum praenotatum: ipse vero semper treugas faciebat, et sic videntibus cunctis castrum munivit fortissime, et tandem die octava indixit bellum; quod audientes dicti Reges sabbato ante ramis palmarum, non curantes ingenia neque munimenta eiusdem castri formidantes, irruerunt ad castrum, aquam in fossa castri usque ad guttur in armis militaribus transeuntes, et cum appropinquarent vallum, ecce de super sagittatores et balistrarii ipsos crudeliter impetebant, et ligna grandia et lapides in tanta copia proicientes, quod etiam Lodovicum Regem in capite ictu letali cum malleo ligneo vel calumpertita (?) seu *Swlyok* concusserunt et ipsum ad terram deiecerunt, quem Nicolaus de Peren a terra elevavit et super dorsum suum ultra aquam transportavit. In eodem conflictu dux Ladislaus nepos eiusdem Regis, cum turrim prae aliis ascendisset, galeam eius de capite abstulerunt, et ipsum ad terram deiciendo, usque ad mortem percusserunt, Leusta-

sium etiam filium Lorandi de genere Ratholth, tunc Senascalum Regis et Comitem Simigiensem, cum uno lapide in pectore percusserunt et ad terram deiecerunt, cuius percussione vestigium in suo thorace usque ad mortem extitit luculentum. Symonem filium Mauricii de sub castro semivivum deduxerunt, Nicolaum de Zech et Blasium ac Stephanum Bebek Regis vexillarium fortissime pugnantes, horribiliter vulnerarunt. Nam idem Stephanus in tantum stetit sub vexillo et pugnantium ictus sustinendo, quod tria vexilla regia in eius manibus fuerunt confracta successive; et cum quartum penitus fuisset conquisitum, et omnes alii ex parte Regis de sub castro recessissent, ipse tandem neque habens vexillum quintum, nec aliquem sibi astantem, ad suum descensum declinavit, non timore inimicorum //⁸¹ neque mortis formidine, sed carentia sibi assistentium sociorum. Sic igitur sub dicto castro usque ad meridiem pugnauerunt, sed nichil profecerunt. In castro, per sagittas Hungarorum trecenti fuerunt interfecti, ex parte autem Hungarorum et Polonorum tot erant vulnerati, quod numerus non extitit. Die vero sequenti, scilicet in dominica ramis palmarum videns Rex nihil se posse proficere disposuit ad Hungariam remeare. Tamen sibi fuit consultum per dominum Nicolaum Konth, semper pacis amatorem et treugarum dispositorem, virum magni consilii, prae cunctis Regi fideliores, ut cum Drozge, praedicti castri castellano, componeret, et sic ad Hungariam transiret, quod et factum est; exivit enim dictus Drozge et Regi fecit omagium, insignia Lithvanorum de cacumine turrium castri, scilicet capita humana cum nigris pillis, deposuit, vexillum Regis Hungariae loco eorum, cunctis videntibus apposuit, quod videntes Hungari, clamaverunt: *Beeke! Beeke!* seu pax, pax. Sic igitur treuga facta, Rex cum quadraginta personis versus Hungariam, ut praedictum est, egreditur, et per aliam viam cunctos vulneratos et currus suos universos abire praecepit et redire; ipse autem cum Moroczok, Nicolao et Paulo filiis Laczk, Dionysio et Nicolao filiis Stephani filii Laczk, transivit, ponens se ad fortunium, per terram alborum Ruthenorum, et die sequenti Lodomeriam appropinquavit, ubi nullum victum necessarium invenire potuit, quia per Tartaros et Lythwanos cuncta fuerant devastata, et inde transiens

venit in Lendniam civitatem, ubi honorifice fuit susceptus, et facto prandio inde recessit, quia periculum erat per Tartaros ibidem congregatos, et venit in villam, quae dicitur Pridiproch, ubi erant duae piscinae, in quibus multitudinem piscium exhauserunt, et inde transiens feria quarta maioris hebdomadae, venit ad magnum fluvium Tartarorum, nomine Olth, cuius latitudo extenditur ad unam leucam gallicanam, cuius impetuositas cunctos exterruit intuentes, exclamantes autem ad Regem: quid opus superet? At Rex eis respondit: Quod me videtis facere hoc idem omnes faciatis; et hoc dicto, in suo equo dictam aquam natare cepit, et fratri Jobanni unum equum, quem habuit meliorem, concessit, et ipsum natare secum coegit, quod videntes^[81.b] Hungari universi ad instar anetarum aquam transnataverunt; tamen quatuor equi et tres homines ibidem perierunt. Die autem sequenti sero venerunt ad fluvium Ethel, circa cuius rippam olim Atila natus fuisse perhibetur, cum coetus Hungarorum de Scitia in Pannoniam transmigravit, cuius fluvii periculositatem, et eius transitus impetuositatem vix posset quis enarrare, nam equum rapuit et ascensorem, quod videns Rex, quid faciendum eligeret, omnino ignorabat, quia nulla via navem inveniendi apparebat. Cum igitur ibi pausam facerent tristiferam; ecce duo Ruteni rumigeruli *) advenerunt, dicentes, quod septem milia Tartarorum et duo milia Rutenorum Regem insequerentur Hungarorum, et iam distarent ad decem rastas tartaricales. Quod audiens Rex in nullo timuit, sed exilarascens suos, dictos Tartaros expectare hortabatur: Ecce quod optabamus, habemus, quicumque enim est verus miles, locum habet certaminis et ostend(ēd)i vires suas. Et cum Rex ibidem repausaret, venerunt Ruteni plus quam viginti, dicentes: quod exercitus Tartarorum Regem Hungarorum recessisse audivisset, et contra Kathayam divertisset. Quo audito Rex aquam transnavit usque ad crepusculum, et ad unam curiam Dobrauihwzca vocatam, ampne circumdatam, devenit, ubi penitus de alimentis nichil invenit. Media autem nocte unus Rutenus curiam incendit, et cum difficultate Rex et omnes sui mortis periculum evaserunt, quia strictissimus erat exitus per unum parvum pontem de curia prae-notata. De

*) Hírivők.

mane autem Rex consurgens, intravit alpes Rutenorum fortissimas, per montes petrosos et nives usque subsellium equorum in multis locis cum periculo transeundo, et fluvium Zereth septuaginta quatuor vicibus transnatando. Super illis quatuor diebus, quibus in Alpibus equitaverunt, plus quam quadringenti equi remanserunt, quia nil aliud, quam ramos arborum equis poterant invenire, neque homines per totam ebdomadam praeter fabas ad usum gustaverunt, frater Johannes autem lector, cum socio suo ad tantam devenerat famis inedia, quod per se ipsum neque equos suos ascendere poterant, nec de eisdem descendere motu proprio. Tandem in die parascevae, cum multis miseriis et acumpnis inexplicabilibus, exivit alpes, et venit ad Bereg in castrum Mwnkach, ||⁸² ubi Rex aliquantulum refocillatus, et inde veniens Waradinum pro visitanda linina beati Regis Ladislav, circa cuius tumbam humiliter se ad terram prostravit, Deo et beato Ladislao gratias egit, qui ipsum de faucibus mortis eripiendo, licet laboriose, tamen reduxerat cum sospitate, ibidemque mansit tribus diebus, et ecclesiae beati Regis Ladislai munificentia plura contulit.

Anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo tertio, cum idem Rex Lodovicus in crastino beatae Katherinae virginis venaretur in Zolio, ecce occurso inopinato in sequentibus alpi-
bus occurrit ei ursus feraliter inplagatus, quem ipse Rex cum venabulo aggrediens, putabat propter suam audaciam eundem ursum deicere, prout alios tales ursos consueverat deiciendo exenterare; sed novercante fortuna, et propriae reputationis arrogantia impediante, idem ursus Regem deiecit; et utrumque pedem viginti tribus vulneribus sauciavit; et nisi Iohannes Bessenew nutu divino ibidem pervenisset, ursus ferox et furibundus Regem Lodovicum interfecisset. Sed dictus Iohannes Bessenew, plus Regem diligens, quam se ipsum, periculo mortis se interponendo, ursum Regem invadentem aggrediens, cum suo gladio interemit, et Regem a mortis faucibus liberavit. Tandem idem Iohannes pro illo facto, propter incusantium rabietatem, et specialiter Nowak de Croatia, nullam recepit remunerationem; ipse enim tunc venerat, quando iam Iohannes, dictum Regem liberando, ursum ||^{82.b} interemerat praenotatum.

Anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto, in festo beatae Annae, misit Dux Austriae ad Regem Hungariae, petens auxilium contra Suevos sibi rebellantes; qui misit Paulum filium Laczk cum quadringentis Hungaris sagittariis. Venientes in Sueviam in crastino beati Laurentii martyris, circa Thulnam civitatem cum eisdem Teutonicis de Suevia horribiliter pugnaverunt. Sed Hungari clamantes: Sancti Reges adiuvatenos! divino favore assistente, tandem victoriam habuerunt. Illo die plus quam trecenti Teutonici sagittis Hungarorum perierunt; cadebant enim buccati Teutonici sub equis suis ante faciem Hungarorum, sicut boves in macello, erat enim praeceptum Hungaris, ne aliquem eorum caperent, sed mortis poculo cunctos Teutonicos inebriarent, porrigebant enim manus suas dicentes: „*O lyeber her foh mych, nycht thewth mych*“¹⁰⁾, Hungari autem funesto gaudio super eorum capita evibrato, amputabant eis manus et caput dicentes: „*Wezteg, kurwanew fya zaros nemeth, iuttatok werenkewth, ma zyzywk thy wertheketh*.“¹¹⁾ et sic eosdem crudeliter occiderunt, atque omnes rebelles civitatis Duci Austriae subiugarunt. De Hunis autem in ipso praelio quindecim iuvenes corruerunt. Veniens autem idem Paulus ad Ducem Austriae cum suis Hungaris, permaxime extitit remuneratus, dans litteras ad Regem Hungariae in haec verba: „Vestrae regratiamur fraternitati, quia (*quod*) cum quinque milibus||¹²⁾ armatorum facere non potuimus per totum annum laborando, hoc Paulus filius Laczk cum Hungaris quadringentis obtinuit gloriose: ideo rogamus, ut ipsum Paulum regali magnificentia dignemini amplexare gratiose.“

¹⁰⁾ „Chare domine! cape me, non occide me.“

¹¹⁾ Locus hic palaeo-hungaricus sic legi debet: „Veszteg kurvanő fia szaros német, iuttatok vérenköt, ma iszjuk ti vértetket!“ idest: „Tace scorti fili, vilis germane: bibistis nostrum sanguinem: hodie bibemus vestrum sanguinem!“

VI.

LAVRENTII DE MONACIS

HISTORIA DE CAROLO II. REGE HVNGARIAE.

AD SERENISSIMAM DOMINAM MARIAM
HUNGARIAE REGINAM.

PER

LAVRENTIVM DE MONACIS,

CANCELLARIVM INSVLAE CRETAE.

In urbe Zeucana iniunxisti mihi, Serenissima Princeps, reginarum decus inclitum, et tuae praeclarum sidus Hungariae, dum me Venetorum Reip. functum mandatis, expeditumque remitteres, ut quae ibi domi forisque temporibus sunt gesta modernis, ad secula ventura scribendo transferrem. Obstupui in tali aetatula, sextum enim et decimum agebas annum, tam virilem curam, et sublimem conceptum, specimenque tam vetusti et gloriosi sanguinis in tanta animi magnitudine recognovi. Generosi et vere immortalis est animi trans humanum spatium vitae curas extendere. Vastatrix est omnium vetustas; nulla est tantarum rerum magnificentia, quae, nisi in calami protectionem suscepta, aevo primo non corruat. Adiecisti insuper in supremo colloquio: et non omittas inserere historiae, me Venetorum auxilio captivitatis iugo subductam, libertatem inter meos perditam et iam deploratam, ex insperato inter Venetos invenisse, superque ipsorum armata classe primum, omni funditus eradicata formidine, spem firmam concepissee tantarum fortunarum mearum, reliquiis omnibus praeteritae calamitatis abiectis. O mira, et in aeternum memorabilis gratitudo! nisi obsequii notitiam ad posteritatem traicias, arbitraris offendere beneficium. Fateor, mirabitur aetas ven-

tura, te regiam virginem in tanto natam et veneratam fastigio, in adhuc crescentibus annis sinistrae et indignae sortis acerbiter senili et invicto animo tolerasse; interque tot aestus civiles, bellorum strepitus, clandestinas insidias, simultates latentes, odia aperta, insolentissimos mores, rerumque discrimina, saevientis malignitatem superasse fortunae. Non omnes tamen istae tuae sunt laudes; detrahit partem necessitas, amici et fideles tecum communicant. Ast illum tuum supra aetatem et excelsum, et gloriosum conceptum, et hanc insignem et admirabilem gratitudinem, quae duo a solius animi tui stupenda virtute proveniunt, ampliori laude omnis aevi memoria celebrabit. Sane Maiestatem Tuam non lateat, quod in Italia, et praesertim apud Etruscos, late ferebatur, Carolum Regem Apuliae, ab ambitione Pannonici culminis remotissimum, nil tale meditantem, ad sceptrum Hungariae per Te, et serenissimam genitricem tuam sponte vocatum, et sollicitatum, insontem, et proditum ab re, vestris fuisse circumventum insidiis, et vitali lumine spoliatum. Ego autem in Hungaria residens pro mea republica, tempore quo te sacrilegis hostilium servorum manibus intercepta, regnum tuum cruentis regnicolarum disceptationibus flagrabat bellorum incendiis, oppositum inveni, dum rei veritatem a fidedignis de industria curiosissime inquisissem. Aegre igitur patiens, in tam dissona et iniqua huius reciprocatione negotii, excusari iniuriam, et innocentiam criminari, dum ad salutem Tui de mandato Veneto saepe repatrior et revertor, invasionem regni Tui et mortem Caroli metrico sermone contextui. Hoc tanti successus hactenus extitit carmen, ut nonnullos eruditissimos viros, Regis eiusdem Caroli zelatores, in contrarium repente mutatis affectibus, in lacrymas pias, tui olim acerbi casus miseratione, compulerit. Transmitto igitur illud Maiestati Tuae, Te, et innocentissimam genitricem, si quid potest, ab infami culpa et procacis vulgi dentibus per secula defensurum. Latiorem historiam mihi a Tua Serenitate commissam, interim, Christo dante, soluto sermone conscribam.

Datum etc.

PIA DESCRIPTIO
MISERABILIS CASVS ILLVSTRIVM REGINARVM H.
PER LAVR. DE MONACIS VENETVM.

AD EGREGIVM STRENVVM MILITEM DOMINVM PETRVM AIMO INSVLAE CRETENSIS
 CAPITANEVM.

DVM tu frena regis Cretae, clarissime miles,
 Partibus Italiae, et gelidis Aquilonis in oris
 Fortuna omnipotens in reges fulminat altos,
 In dominos, mundique duces altissimus ille
 Bernabos armipotens, stupor, et tuba magna per orbem   5
 Imperium excelsum mutavit carcere tetro.
 Circumventa sui furia rabieque popelli
 Nutavit domus Estensis; duo maxima mundi
 Regna tenens Carolus, qui iam concusserat omnem
 Italiam terrore sui, stat cespite nudo   10
 Frigidus extremo spoliatus honore sepulcri.
 Austrius in bello iuvenis dum pugnat, acerbum
 Incidit in vulnus; miserando vulnere vitam
 Perdidit infelix, animam cum sanguine fundens.
 Scaliger ille Canis, gestarum gloria rerum   15
 Ceu fulgur quondam populis, est lapsus ab alto
 Culmine, latratus ceciderunt ore superbi.
 Nunc Verona canis morsu lacerata per aevum
 Est vice fatorum anguinea dulcedine sparsa.
 Plaustrifer humana pinguescens caecae tyrannus   20
 Nominis hostis atrox Itali; semperque lacessens
 Barbariem in Latium, Venetorum sanguinis ardens
 Procubuit solitus iuvenis mandare; iubetur

Nunc parere senex. Patavumque reliquit, inerme
 Secum odium, vanamque ferens sine viribus iram. 25
 Horum parviloquo perstrinxi carmine sortes.
 Nam Reginarum Hungariae miserabile fatum
 Cum lacryinis cantare paro ; iuvat altius istud
 Ordiri, et longis animum satiare querelis.
 Pannonicos homines degentes more ferarum, 30
 Barbariem imbellem, indocilem, et squalentibus olim
 Brutorum indigenum vestitos pellibus, orbis
 Sprevit, eos grandis Ludovicus : gloria regum
 Hungariae, ad ritum humanum, ad civilia traxit,
 Aptavitque operi Martis, fecitque tremendos 35
 Gentibus externis, et sidera tangere fama.
 Regnicolas humiles hic fugere fecit in altum.
 Ille casis inopes ad grandia tecta colonos
 Transtulit, arbitrium dans sanguinis, ille propinquos
 Viribus excelsis ad regia sceptrata levavit. 40
 Extulit et dominos terrarum ex faucibus hostis.
 In summo tandem sua linquens culmine regna
 Migrat ab humanis, geminas stirpisque virilis
 Linqvit inops natas ingratis gentibus heros.
 Scandit inaequali auspicio generosa Maria, 45
 Altera natarum, solium regale parentis,
 Virgineumque caput sacrum diadema coronat.
 Hanc regem appellant animis concordibus omnes
 Regnicolae, illustrant hoc regis nomine sexum.
 Elisabeth Regina parens clarissima natae 50
 Iungitur, et magnas regui moderatur habenas.
 Sic transire placet dum nubilis impleat annos
 Virgo thori ; et Regem faciat Regina maritum.
 Prima palatinus labes et causa malorum
 Editus urbe Gara, pingui tellure locata, 55
 Qua Sava multifido citra praeterfluit alveo
 Altius unda Dravi, rapido qui gurgite currens
 Hungariam illyricis scindens confinibus omnes
 Save tollit aquas, Histrumque potentior intrat.
 Post Regis fatum in te to sublimis honore 60

Hic remanens, mira totum se dedicat arte
 Reginae obsequiis, pietatis imagine quadam.
 Sexum ubi credentem, et facilem in sua vota retraxit,
 Ad libitum exercens extorta licentia sceptrum
 In grandem invidiam atque odium crudele Garenssem 65
 Elisabethque iacit; proceresque tyrannidis ambos
 Dum culpant, parere negant, fiuntque tyranni.
 Spernitur interea dum regis sexus ab ipsa
 Primorum puritate, gravis discordia surgit
 Ambitione truci; nam dum petit ille ducatum, 70
 Hic vult esse comes; hic banus; anhelat ad altos
 Nec defert sibi quisque gradus; clam livida serpit
 Invidia: haec parit acre odium; metus inde barones
 Dividit: in partes plebs scinditur ipsa malignas,
 Et regni totis in viscera viribus itur. 75
 Sanguinolenta novos generat Bellona tyrannos;
 Phaetontis veluti spreta levitate favillis
 Ignipedes implere solum: sic pestibus implent
 Regnum virginei spreto moderamine sceptri;
 Postquam animus procerum insolita dulcedine captos 80
 Imperii blandi affectus tenuere superbi,
 Inveniunt sceleri causas, armisque nefandis,
 Proque Sigismundo hi vulgant pugnare marito
 Reginae. Hungariam negat hic parere Bohemo,
 Francigenamque vocat, se spondet utrique puella: 85
 Tanta potest procerum discordia sacra suorum,
 Sic laniant regnum pugnares nomine regis
 Incerti, et terras extorquent marte rebeli.
 Interea Carolum ambitio saevissima carpit
 Culminis Hungarici; at mentem premit acre duellum. 90
 Hinc merita ante oculos Ludovici ingentia Regis,
 Auxiliumque recens dominarum, et sanguis, et haeres,
 Et diadema datum; trux ambitus aestuat inde.
 Victa cadit ratio superata cupidine regni.
 Cum tendant alii votis discordibus esto 95
 Ad Regis natam, et pugnent de coniuge solo,
 Ladislaus, Paulus, Stephanus, banusque Johannes

Ad proceres medio quos Rex de sanguine fratres
 Extulit, et celsis donavit honoribus altas
 Committunt a patre datas in pignora vires 100
 Pro rege Apuliae : superat crudelia fratrum
 Arma trium immani Paulus feritate togatus.
 Zagrabiae praesul, caput incentorque malorum
 Tantorum, ad facinus quodcumque paratior ipsis.
 Hi, sceleri adiiciunt quem Rex Ludovicus agresti 105
 De tuguro, partem vulgi, tenebrisque iacentem
 Sustulit; et magno Auranae praefecit honori.
 Et Stephanum Segle; postquam unio perfida facta est,
 Pergit in Apuliam truculentus Episcopus, atque
 Ardentem inflammat Regem, cupidumque fatigat 110
 Ad scelus. Impatiens Caroli deliberat ergo
 Ambitus heu terram fatalem intrare, dolisque
 Virgineum spoliare caput : mox talibus aures
 Reginae aggreditur castris in penetralibus urbis :
 Pannonicum iccirco in Regnum carissima coniux 115
 Decretum est iri, et communem ducere natum,
 Cui dabo compositis rebus diadema, potensque
 Italiam repetam; huic regno spes altera nulla est.
 Pertulimus duros hac tempestate labores,
 Perferimusque soror, sed adhuc graviora morantur : 120
 Hinc Severina domus, hinc summi fulminat ira
 Pontificis populos inopes, urbesque rebelles,
 Gallorumque minas, et, quae contraria bellis,
 Pauperiem taceo; Hungariae si gentis habenas
 Attigero, Hungaricis supplebo viribus haustum 125
 Apuliae regnum; neutrum vel utrumque paratur.
 Palluit in verbis tristis Regina mariti,
 Nec tenuit lacrymas, et sic turbata profatur :
 Discordem gravidamque dolis, odiisque malignis
 Ardentem Hungariam mitte, o dulcissime coniux. 130
 Novimus in medio sceleratae gentis adulti
 Perfidiam ipsorum, heu genti ne crede bilingui,
 Reliquias regum Apuliae, et miserere tuorum.
 Suspecto insidias tibi pars inimica vocantum

Semper sollicita, atque indignans tendet, in illos	135
Collectum virus in te conflabit; omitto	
Reginas dominas; alienam ne pete sortem.	
Hic tibi debetur sceptrum, ccu magna Tonantis	
Signa docent, hostem Ottonem qui milite multo	
Fidentem stravit; qui totam armisque virisque	140
Calcantem Ausoniam, populis, opibusque superbum	
Te regnis, animaque tua spoliare volentem	
Percussit sine marte ducem; qui solus ab alto	
Innumeros variis dispersit cladibus hostes.	
Ipsae viam Deus inveniens miserabitur ultro.	145
Interea duos tolerando vince labores.	
Coniugis haud motus sermonibus, efferat aures	
Ambitio internis haerens scelerata medullis.	
Dumque iterum tentat lacrymans revocare maritum;	
Foemineis, inquit, non spernam fletibus altam	150
Fortunam, quae sponte venit, nec culmine natum	
Fraudabo Hungarico; iam nos manet uncta galea.	
Ibinus. Haec fatus vestigia flectit ad urbem.	
Tunc lacrymae versae in iram, precibusque relictis	
Menadis in morem, aut Timbrae virginis, amens	155
Insequitur Regina virum clamoribus altis:	
Quo trahis ad mortem natum saevissime patrum?	
I solus, si te fati vicinia tangit;	
Hunc saltem moestae solatia linque parenti.	
Auxilium populi miserandis vocibus ipsa	160
Implorabo genis laceris, sparsisque capillis.	
Talia vociferans mediam ruitura per urbem	
Saepe repulsa sui, et manibus pulsata mariti	
Venerat ad portam castris. Rex mandat ab urbe	
Arceri Reginam, et pontem ad moenia transit.	165
Illa ignita genas tremulas, oculisque favillans,	
Labraque concutiens, et toto corpore praeceps	
Instat ad egressum; vix tanto indagine clausus	
Impete trux aper in lucos evadere apertos	
Aestuatur, et capiti exclamat, scelerate satelles,	170
Te faciam pelagi fundum cervice tenere.	

Cum sceptrum attigero, et sceptrum mihi crede propinquat,
 Ni sinis : et postquam multum frustraue minata
 Indignata redit sua per vestigia tandem.
 Mox Carolus iusti stimulis agitur amoris. 175
 Accipit hinc fletus, hinc iras viscere toto
 Coniugis ; ante oculos habitu deserta furenti
 Pervolat, et variae iactant suspiria curae.
 Conatu in tanto gravis est absentia nati ;
 Et miseratur amans ; tandem succumbit amori, 180
 Linquere pollicitus natum, ducique parenti
 Imperat ; ereptum veluti de fauce baratri
 Hunc licet excipiat, tamen angitur, atque mariti
 Aegra vicem sortemque dolet, cunctisque paratis
 Digressu extremo dum Rex solatur anhelam 185
 Dulciter, et patrio commendat pectore natos,
 Sic imo ducens suspiria corde locuta est :
 Ad caedem heu surda ruis irrevocabilis aure
 Illicet ut portus linques, altumque tenebis
 Inflatis velis, habitum regalis amictus 190
 Deponam, vestesque nigras viduanda parabo ;
 Morte tua, expectans pavidas quod vulneret auras
 Nuncius, et moestas terroribus impleat urbes.
 Regum verba volant ; referet mea fama per orbem
 Uxoris querulae monitus testata fideles. 195
 Ibis : et hic clauso gemit Regina palato.
 Coniuge Caesareus dotata sanguine natus
 Hungarico interea potitur ; nec sparsa iugalis
 Fama thori suspendit iter, minuitque malignam
 Spem Caroli. Illyricum fato ducente galea 200
 Sulcat, et ut ventum Segnanae ad moenia rupis
 Nauta iacit ferrum, proramque retorquet ad aequor.
 Inde ibi principibus sceleris convictus, ad urbem
 Zagrabiam pergit, placuitque hac sistere terra,
 Donec fama sui Hungariam diffusa per omnem 205
 Ex verbis vulgi, populorum motibus, alti
 Tentati eventum praeiudicet, undique trans
 Interea ambages in regem spargere mittit

Foemineum ; interea procerum plerosque subornat,	
Pollicitisque onerat ; dumque haec scelerata sequestris	210
Complicibus parat, insidias speculatus ab omni	
Parte Sigismundus deserta coniuge fugit.	
Reginae per legatos an venerit hospes	
An hostis, causamque v'ae scitantur ; at ille	
Pectoreum gratae pietatis imagine falsa	215
Conatus velare nefas, his inquit in imis	
Visceribus vigilant Ludovici ingentia patris	
Obsequia. Hungariam venio componere fractam,	
Discordes unire duces, et regna sorori	
Pacificare meae. Ut visum succedere votis	220
Vulgares aures, Budam stipatus iniquis	
Regnicolis properat ; falso licet ore locutum	
Reginae credant regni cupidine tractum ;	
Tanta tamen meritis fiducia pendet ab altis,	
Ut cogat sperare aliquid, septumque rebelli	225
Praesidio, et nimium gratum popularibus illum,	
Quando vi nequeant arcere, admittere sponte	
Tutius esse putant ; et ficta fronte dolores	
Dissimulando graves, adventum ferre tyranni.	
Ergo propinquant Caroli solemniter ambae	230
Occurrunt, curru aurato, pompaque superba,	
Et medium accipiunt, meritum filia patris	
Prima memento mei. Elisabeth : Carissime fili	
Dulce tuum humanum grata, et pietate refertum.	
Tu linquens regnum et sobolem, sedare tumultus	235
Venisti Hungaricos, nostrosque levare labores.	
Non ego mercedi merita nec laudibus altis	
Sufficio. Omnipotens pro me tibi talia penset.	
Ille : Parens reverenda, soror carissima, reddit,	
Dum calidus nostros agitabit spiritus artus	240
Magnanimi patris, et meritum haerebit imago.	
Ut Buda intrata est, tectis regalibus ille	
Abstinit, tempusque dolis, causamque manebat.	
Arte gubernator sit regni ; hoc nomine castrum	
Regale ingreditur ; rerumque invadit habenas,	245

Reginae per legatos an venerit hospes
An hostis, causamque v'ae scitantur; at ille
Pectoreuni gratae pictatis imagine falsa

Conatus velare nefas, his inquit in imis
Visceribus vigilant Ludovici ingentia patris
Obsequia. Hungariam venio componere fractam,

Discordes unire duces, et regna sorori
Pacificare meae. Ut visum succedere votis 220
Vulgares aures, Budam stipatus iniquis

Regnicolis properat; falso licet ore locutum
Reginae credant regni cupidine tractum;
Tanta tamen meritis fiducia pendet ab altis,

Ut cogat sperare aliquid, septumque rebelli   225
Praesidio, et nimium gratum popularibus illum,
Quando vi nequeant arcere, admittere sponte

Tutius esse putant; et ficta fronte dolores
Dissimulando graves, adventum ferre tyranni.
Ergo propinquant Caroli solemniter ambae

Occurrunt, curru aurato, pompaque superba,
Et medium accipiunt, meritorum filia patris
Prima memento mei. Elisabeth : Carissime fili

Dulce tuum humanum grata, et pietate refertum.
Tu linquens regnum et sobolem, sedare tumultus 335
Venisti Hungaricos, nostrosque levare labores.

Non ego mercedi merita^e nec laudibus altis
Sufficio. Omnipotens pro me tibi talia penset.
Ille : Parens reverenda, soror carissima, reddit.

Dum calidus nostros agitabit spiritus artus 240
Magnanimi patris, et meritorum haerebit imago.
Ut Buda intrata est, tectis regalibus ille

Abstinuit, tempusque dolis, causamque manebat.
Arte gubernator sit regni; hoc nomine castrum
Regale ingreditur; rerumque invadit habenas.

Moxque velut pacem sancturus, grande sub astu
 Colloquium edicens, vulgorum seditiosa
 Colluvie complet Budam : novitatis amatrix
 Garrula gens, et complicitibus seducta per urbem
 Lubrica latratus iactat : Quonam usque feremus 250
 Foemineum regem, cuius levitate fruentes,
 Masculeoque humilem ludentes nomine plebem
 Pestiferi calcant popularia colla tyranni !
 Vidimus hoc regnum respersum sanguine nostro
 Affatim, et late vastatas ignibus urbes. 255
 Hunc Carolum Omnipotens nobis demisit ab alto ;
 Huncque marem volumus regem. Dum talia vulgus
 Praeceptis, pene ruens, ad celsa palatia latrat,
 Indignans rabiem plebis, fraudemque tyranni,
 Sic ait a vulgo senior venerandus abhorrens : 260
 Ah quantum ingrato pinguescet sanguine vestro
 Hungaria ; obliti meritorum Regis, in altum
 Creta sub imperio genitoris cornua tuto
 Tollitis in natam nimia pinguedine. Vobis
 Dum pax, ubertas, et opes fastidia gignunt, 265
 Mars ferus, atra fames, et egestas moesta propinquant.
 Apuliae populos pacem, sortemque secundam
 Inconstanti animo libertatemque ferentes,
 Atque novarum avidos rerum inclinare superbo
 Praedoni, et tantae dominae calcare ruinam 270
 Non puduit ; sua nunc tarde peccata fatentes
 Mars et dira fames alterna peste flagellant.
 Destruit hic urbes, haurit cum sanguine census,
 Et steriles agros dominorum caede cruentat ;
 Illa hominum venas, et inania viscera torquet. 275
 Millia per lucos desertis urbibus errant,
 Et quaerunt avidis silvestres faucibus escas ;
 Vepribus exutis, et quercubus, atque rubetis
 Confecti macie veluti simulacra vagantur.
 Lucidus est pallor, sunt lumina concava, fauces 280
 Admotae, lacrymae mille, vox languida, prostant
 Ceu portentifico cantati carmine. Passim

Morte cadunt pueri, vulgus miserabile coram
 Patribus; infantes penes ubera sicca recentes
 Exhalant animas in primo limine vitae. 285
 Agmina languentum turbarum littora complent.
 Parsque peregrinis vendunt sua pignora nautis
 Fragmento panis; pars se cum coniuge, natis,
 Et laribus totis, patriosque famelica campos
 Deserit, et discit tumidis servire patronis. 290
 Vos miseri graviora manent; sic increpat audax,
 Magnanimusque senex. At dum populare calescit
 Flagitium, invadit Carolus, firmatque latino
 Praesidio portam castris; procuresque repente
 Congregat; hi raptum Hungaricum sibi tradere sceptrum 295
 Fautorum spondent suggestu, ipsique fideles
 Assensere metu. Attonitas discrimine tanto
 Exemplo aggreditur Reginas nuntius acer
 Impia iussa ferens, ut cedat nata coronae.
 Annuit ore parens formidine faucis mortis; 300
 Viscera rodentem lacrymosa puella, dolorem
 Dissimulare nequit, sic apta voce locuta:
 Nolo refutare, ingeminat, diadema paternum
 Et mihi jure datum. Hungariam, permittite, linquam,
 Exul ad expulsum coniux properabo maritum. 305
 Ast iram exhalat senior Regina remotis
 Testibus; omnipotens cur non festinat ab alto
 Viudictam in caput ingrati praedonis, et hostis
 Foeminei: ille sui reginas sanguinis, altis
 Ut matres meritis venerandas, culmine sacro 310
 Legitimas, soliis didicit depellere avitis.
 Ante oculos fatum indignum, et miseranda Johanna
 Reginae fortuna venit, quae ex faucibus illum
 Infantem fati eripuit, dum membra tenelli
 Obsidis ad mortem, sontis pro crimine patris 315
 Vir suus iratus peteret; pro talibus illi
 Abstulit heu meritis regnum cum lumine primo;
 Ossaque sacrata vetuit consistere terra.
 Omnia confundens, ius, fas, rectum et pietatem;

Nunc sceleri scelus accumulât ; solumque, quod absit, 320
 Restat ut aequemus violenta morte Johannam.
 Dum tantas rumpit genitrix miseranda querelas,
 Filia nil contra ; lacrymarum flumina fundunt
 Lumina ; multiplicat gemitus rude pectus amaro,
 Et crebri introrsum singultus verba vocabant. 325
 Corde puellari, mirum, tantum potuisse
 Iacturam regni, et tantum licuisse dolori.
 Ut sopita fuit materni flamma doloris
 Questibus, illa animo vindictae in imagine toto
 Alloquitur flentem sedato pectore natam : 330
 Filia, iam regnum praedo tenet unguibus iste
 Perfidus ecce tuum, vulgique favore superbus
 Iam poscit diadema palam, mortemque minatur.
 Si semel ira tepens trahat ad regalia vulgus
 Tecta, simul dulci linquamus lumine regnum ; 335
 Altera in alterius iugulatae, nata, cruore.
 Nata, furor vulgi transcendit fulminis iram,
 Et rabiem spumantis apri, pelagique patentem
 Saevitiam ; ingentem dat stragem tempore parvo.
 Aetas, sexus, honor veniam non invenit ullam. 340
 Fert humili cervice iugum gens ista superbum
 Turpiter, aut laniant calcatis legibus urbes.
 Code malis venientibus. In discrimine tanto
 Sufficiat servare animas ; ad perdita regna
 Vita redire potest ; cum spe rapit omnia letum. 345
 Hei mihi, cara parens, ego regis filia vitam
 Cum regnis ingressa, inter fastigia adulta
 Regia, praefulgens tanto splendore meorum,
 Iamque coronata, et solio venerata paterno
 Sic vitae annexum sine luce relinquere sceptrum 350
 Non potero : haec rauca, et confusa voce puella,
 Veste simul lacrymis undantia lumina siccans.
 Tunc iterum simul emittens suspiria mater :
 Regna, potestates, et opes, quae talia iuris
 Non sunt humani, ad libitum fortuna ministrat 355
 Exilium, carcer, paupertas, vincula, luctus,

Innumerae mortis species, et mille labores
 Humanæ sortis sunt dotes : omnibus istis
 Te enixa exposui; vacat expectare parato,
 Et forti tolerare animo quaecumque minantur: 360
 Vitæ; glorificant animos adversa potentes;
 His sæpe interea fortuna revertitur alta.
 ' Haec ubi fata, petit Carolum; et sermone benigno
 Est orsa : Hungariam, fili, frenare superbam
 Fœminæ nequit imperium; cape regna tuorum; 365
 In te sceptræ cadunt. Extemplo falsa per urbem
 Fama volat, patriæ natam cecidisse coronæ.
 Moenia planities humilis iacet alta sub auras,
 Regalem appellant Albam; natura tuctur
 Limosisque vadis calanisque palustribus illam. 370
 In medio templum surgit de marmore; Sancti
 Hoc Stephani illustrat regis venerabile corpus,
 Qui sacrae ad fidei convertit lumina gentem
 Hungaricam, extinguens veterum simulacra deorum.
 Regum habet hoc templum tumulos, patriæque coronæ 375
 Auspiciû; Hungares extollit semper in illo
 Primus honor reges, et pompa novissima templo.
 Hanc coetu procerum, et turbis popularibus Albani
 Regalem, et templum hoc Carolus fataliter intrat
 Letalem infausta rapturus fraude coronam : 380
 Non quali veteres intrabant agmine reges
 Pacificis, faustisque togis, sed tristibus armis.
 Reginae simul ad spectacula dura vocatae
 Hoc subeunt, patrisque petunt altaria circum
 Sancta sepulcralem Ludovici in fine capellam. 385
 Hic dum marmoreæ dant oscula moesta figuræ,
 Cor, dulcis fastus, et maiestatis abactæ
 Tristis imago subit; mensuram culminis alti
 Tunc miserae agnoscunt cum se videre iacentes.
 Non aliter quam si lapsæ de vertice montis 390
 Suspiciant altum collem de valle profunda.
 Aggreditur vultus depulso sanguine pallor,
 Languescunt vires, genua intremuere, diuque

Elatasque domos Budae vi flaminis acris
 Concutiens tremulare facit, vertitque per auras
 Culmina ceu voluerum plumas; stridoribus altis
 Tectorum structura gemit; vix impete tanto
 In Chaos aeternum rediturum quis putet orbem, 435
 Aut siccos, densosque solum quassare vapores
 Inventum interno telluris ventre solutos.
 Iam penes occasum pompae, vitaeque ruinam
 Per triduum, dictu horrendum, numerosa caterva
 Corvorum scandit Regis sublime cubilis 440
 Culmen, et horrissono crocitamine sidera, et aures
 Attonat humanas, versisque in vulnera rostris
 Mutua, deplumant alternis ictibus artus,
 Purpureoque nigrae rubuerunt sanguine pennae.
 Heu regni miserere tui, miserere tuarum. 445
 Fata patent, te signa monent, ostenta minantur.
 Effuge in Apuliam, et letalem desere terram.
 Contemplare tuae signum fatale carinae,
 Quam tu armamentis spoliata pectore gestas.
 Quid nisi naufragium pertenditur absque sepulcro? 450
 Ardua regna petens sine vi, sine iure parentas.
 Sulcantem sine remigio, et temone profundum,
 Qui tandem in media perit insepultus arena.
 In triste augurium feralis turbinis iram,
 Murmura nigrarum, funestaque bella voluerum 455
 Rex vertit, sentit scelus, et sensisse veretur,
 Ac metuens trepidare timet minitancia fata.
 Interea Elisabeth tanti de vertice fastus
 Deiecta ultrici dudum succensa furore,
 Et maiestatis veteris dulcedine tacta, 460
 Atque palatini suggestu impulsa potenti
 In caedem Caroli coniurat, fraudibus ablata
 Insidiis revocare parans; mox Ugo Garensis
 Seu Reginarum captus pietate suarum,
 Seu dulci imperio, blandaque tyrannide fretus 465
 Ad priscum aspiret tempus, postquam impulit altum
 Reginam ad facinus, suprema callidus arte

Instruit insidias ; et habet, qui tempore Regem
 Invadat ferro. Hospitium sol piscis habebat,
 Quando palatinus famulis stipatus, et armis 470
 Eminus ad natae celebrandum pergere vulgans
 Connubia, ingreditur castrum regale ; recessu
 Ceu velit extremo Regi inclinare ; sub unum
 Miserat Elisabeth qui scripta recentia Regi
 A genere sumpsisse ferat, qui pandat habere 475
 Secreta. Infelix Carolus caligine tetra
 Peccati obsessus thalamo descendit ab alto,
 Atque ubi perveniens illum regina manebat,
 Et coniurati, sub veste latentibus armis
 Infernis, penetrare subit, comitatus et ipse 480
 Regnicolis, comite Albrico, turbisque latinis.
 Consilio Hungarico Italicis cedentibus ultro
 Rex iuxta Elisabeth fabricantem verba sub astu
 Intentus sedet ; occasum iam sole tenente
 Respicit obliquo Garensis lumine Blasium 485
 Astantem, tantam qui rem suscepit audax.
 Ille dato signo rutilantem fulminat ense
 In Regem incautum ; ferri splendore citatus
 Reclinat tergum, et resupinis vultibus ictum
 Sicut erat refugit, qua fronti tempus adhacret, 490
 Atque supercilium cum lumine vulnere magno
 Lamina trux penetrat ; siluit, virtute dolorem
 Ille premens alta ; repentem vulnera banus
 Sed clamore ingenti, et nudo intercipit ense.
 Effluit interea Carolus, solitumque cubile 495
 Aeger adit, longo vestigia sanguine signans.
 Hunc paulo ante diem, mirum, dictuque tremendum,
 Torserat a latio sublimi pastor in illum
 Fulmen Apostolicum. suspensum tempore longo.
 Rex postquam elapsus nullo discrimine vitae. 500
 Iurati titubante gradu formidine caeca
 Perculsi diversa petunt, et habere sequaces
 Ausonios in terga putant. Regina revertens
 Deficit, in mediisque cadit penetralibus amens.

HIST. DE CAROLO II. R. IVNG.	131
Extra autem Italici sub divo tecta manentes	505
Ut circumventum fuso iam sanguine Regem	
Insidiis hausere suum, seseque sine armis	
Hostibus in mediis; vicina nocte recedunt	
Extemplo, ut redeant armis animisque potentes.	
Facta hominum, et rerum momenta in cardine parvo	510
Vertuntur; paulum Italicis cum fronte moratis	
Rex fato ereptus solio mansisset in alto,	
Et coniurati poenas tunc forte dedissent.	
Illa tremenda Deum sententia vertit ab illo	
Auxilium frustrata hominum; nam pondere magno	515
Praecipitant caedente Deo sua crimina; quemque	
Illicet ultores egressis sponte Latinis	
Invadunt acres, reparantque satellite castrum	
Hungarico. Carolus sublato poste cubilis	
Tollitur, et turri servandus traditur aetae.	520
De genere humano heu quantis fortuna triumphat	
Ludibriis; Regem nunc turris carcerat, in qua	
Excubias nuper vigilantes tantus habebat.	
Albricus rediens septus Latialibus armis	
Ut vidit captas arces, castrumque corona	525
Vallatum Hungarica; Caroli sub nomine Regis	
Esperio totam decurrit milite Budam.	
Ut nullos videt extra, clam sub nocte profunda	
Effugit indigenis comitantibus atque Latinis,	
Fautores qui Regis erant; nec segnius ante	530
Lucem finitimis Reginae gentibus implent	
Castrum: ut contractae vires, et Delius umbras	
Aureus lumentes pepulit, clamoribus altis	
Ultores implent Budam, regnare Mariam;	
Irrumpuntque domos Italum, praedaque latina	535
Vindictam inficiunt. Sors aspera lincea secum	
Lumina fert semper. Carolus quem merserat olim	
Blanda secundarum rerum caligine bifrons	
Rebus in adversis emergit; qualis ab alto	
Excutitur somno, quem ludunt somnia, pauper.	540
Nuncque potentatus umbras videt esse fugaces,	

Atque superba loco fastigia stare trementi.
Et stupet obductum se nube a tanta fuisse.
Rex Visingardi celsas servandus ad arces
Mittitur ; hic vulnus dum curat, iamque salutem 545
Aspicit, heu trepidam, moestamque relinquere vitam
Faucibus elisis, et respiramine clauso
Cogitur infelix ; inhumata sub aetheris axe
Membra tenent, prohibentque locum contingere sacrum
Qualicumque licet tumulto : felicior illo 550
Apuliae Regina fuit ; sunt ossa Iohannae
Iam patrii cineres. Caroli sed funus olentem
Exhalans tabem peregrinas inficit auras.
Nunc quid opes, quid regna tibi, quid profuit altis
Reginas sceptris spoliare potentibus ! Ecce 555
Heu dolor, heu levis ad dandum tam grandia regna
Urbibus ex tantis, eadem nunc illa sepulcrum
Onnipotens fortuna negat, per secula magnum
Exemplum acrumnae humanae, et miserabile carmen
Certe eris, ac speculum, et documentum Regibus ingens. 560

Deo gratias Amen.

VII.

MARTINI ARCHIDIAC. DE ZAGRAB.

IVDICIVM DE COMETA A. M. CCCC. LXVIII.

---

¹ Iudicium de Cometa, qui apparuit Anno domini Mo. CCCC. 68., vicesima secunda die mensis Septembris, in civitate *Hystropolitana* alias Posoniensi, pro Serenissimo principe et domino domino *Mathia* Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rege compositum.

Cum Tuam noverim Maiestatem, Serenissime Princeps! nichil magis exoptare, quam salutem tuorum regnorum, quorum curam et gubernationem Deus omnipotens ad tempus tuis demandavit manibus; decrevi ego iudicium rectum futurorum cometis, qui praesenti anno in Septembri apparuit, adiutus doctissimorum astrologorum sententiis annactis experientiis Tuae Serenitati describere, tamquam domino meo singulari, et huius inclyti regni Hungariae principi excellentissimo, ac christianae religionis defensori dignissimo. In quo quidem iudicio, ut legendo Tuae Maiestati patebit, non tantum praedico futura accidentia Maiestati Tuae sic, verum etiam mortem celerem sceleratissimo Haeresiarchae Georgio de podobras, qui se pro Rege Bohemiae gerit, Romanae ecclesiae ac orthodoxae fidei hoste acerrimo, cum quo Tua Maiestas bellum pro fide catholica anno praesenti incepit agere. Ex quorum omnium cognitione quia novi Maiestatem Tuam plurimum voluptatis esse capturam, tamquam cognitionis omnium rerum ardentissimum iocunditatis honorem loco muneris Tuae Maiestati offero: cum apud me hiis temporibus non sint, quae Tuae Maiestati fore iocundiora michi persuadeam.

Cometes qui, ut dixi, anno praesenti, videlicet Mo. CCCC. 68. vicesima secunda die Septembris in civitate *Hystropolitana* circa medium Ursae maioris visus est, sed quidam

asserebant ipsum vidisse tribus diebus ante quod erat possibile: nam die nona decima eiusdem mensis maxima et fortis duorum superiorum fuit configuratio, quae, ut communiter in novem annis semel contigit, tetragona vel retrogradatio, videlicet Saturni ad Iovem raditio, licet aliquando propter eorum, retrogradationem his aut ter etiam uno anno soleat contingere. Et sic creditur, quod circa pedes anteriores Ursae maioris hic cometes primum apparuit. Sed cum pedes anteriores dictae Ursae nostris temporibus circa principium Leonis per numerorum tabulas reperiantur, ideo et cometes circa principium Leonis primum apparuit, Iovi secundum longitudinem coniunctus, ¹² qui postea totum signum Leonis, ac totum signum Virginis proprio motu suo infecit. Sed ut contenta in iudicio facilius intelligi atque memoriae commendari valeant, praesens iudicium divido in quatuor partes: In prima quid sit cometes, et quae generatio ipsius, et quae constellationes coelestes hunc cometem apparere fecerunt; in secunda, cuius planetae is noster cometes habet complexiones; in tertia quid mali polliciatur huic mundo inferiori; in quarta et ultima quando maior erit suspicio apparitionis dictorum maiorum, et quantum durabunt, et quae terrae vel provinciae ant regna magis debeant timere praedicta mala.

Particula prima.

Quid sit cometes? Praetermissis omnibus opinionibus veterum, quas philosophus primo Meteor. capite 4° sufficientissime improbavit, dico cum philosopho, quod cometes est exalatio terrestris sicca et calida, parum viscosa, virtute Solis et astrorum ad supremam regionem aëris elevata. Nam Sol et cetera coelestia corpora duo inferiora elementa transmutare solent segregando ab eis, et praecipuo atram quandam materiam fumosam partim calidam, partim siccam, et partim humidam ad non tamen siccam, quae materia segregata virtute coelestium corporum in suprema per infimam aeris ad infimam ignis regionem elevatur. Et quod talis materia sit secundum partes suas siccas, humidam et viscam subtiliter commixta, et fortiter ad

invicem compacta, ex qua subtili commixtione de facili efficitur inflammabilis; et a medio circumstanti excellenter calido inflammatur, et inflammata stella cometa vocatur. Et haec est generatio ipsius cometis. Sed quae coelestis constellatio hunc nostrum cometem anno praesenti apparere fecit, dicamus auctore *Albumasar* in libro coniunctionum, tractatu octavo, capite primo, quem ut in plurimum in hoc loco secuntur astrologi, quod apparitio stellarum comas habentium non scitur, nisi ex dominio Martis in annis coniunctionalibus. Et quoniam Mars in anno domini Mo. CCCC. 64., quo erat Saturni et Iovis in sexto gradu Piscium coniunctio, unacum Iove dominium obtinuerat, uti alias astrologi in iudiciis anni illius sufficientissime declararunt. Sed cum effectus illius magnae coniunctionis nondum completi sunt; et ascendens anni illius, videlicet Mi. CCCCi. 68., idem est cum ascendente coniunctionis praenominatae; praeterea anno praesenti profectio ascendentis anni coniunctionalis pro ve. . . (?) ³ ad corpus Martis, qui erat dominus anni illius amplius anno praesenti Iovis et Martis initio Cancri, erat corporalis coniunctio, quae sola dum contingit, secundum *Haly* aliosque astrologos, cometem generare solet. Ideo auctoritate Ptolomaci in Centiloquio verso 64to, videlicet in coniunctione minori est distinctio coniunctionis mediae. Et etiam anno praesenti Mars cum Iove, qui anno coniunctionis magnae novissime praeteritae dominabantur, effectus suos debebant ostendere, praecipue ex quo Iupiter, qui in illa coniunctione Saturno fortior exstiterat, primae medietatis anni istius gubernator compertus est. Generavit itaque anno praesenti Iupiter cum Marte multa in aëre tonitrua, cum sine Iove et Marte non fit tonitru, ut dicit regula astrologorum, atque plurimas ignium corruscationes, et multa fulmina, per quae ipse Iupiter non parva dampna in hoc regno Hungariae, cuius ipse gubernator extitit, effecit. Et tandem, dum hii, qui anno domini Mo. CCCC. 64. corporaliter coniuncti fuerant, se tetragono aspiciebant radio, comes apparuit, quem Mars cum Iove, qui anno coniunctionali praefuerant, apparere fecerunt. Et haec erat causa efficiens illum nostrum cometem.

Particula secunda.

Cuius planetae hic noster cometes habebat complexionem, particula secunda dico breviter, quod hic cometes fuit naturae Saturni, qui vocatur niger. Erat enim parvus corpore, colore caeruleus, caudam versus polum porrigens, quae quidem conditiones sunt cometis, qui niger appellatur. Nam secundum Ptolomaeum, verso ultimo Centiloquii, illa stella, quae dicitur nigra, est de natura Saturni, et est parva, color eius caeruleus. Hoc idem dicit *Leopoldus de Austria*, tractatu quinto, capite de Cometa, et Plinius. Cometa niger de natura Saturni apparet caeruleus comam versus septentrionem extendens. Constat autem omnibus, qui ipsum viderunt, quod erat corpore parvus, imo minor quam aliqua ex septem stellis in Ursa maiore constitutis, colorem habuit caeruleum. Unde color caeruleus non est omnino niger, nec albus, nec viridis, sed ex hiis mixtus, uti est color maris, qui ipsum mare viderunt. Concluditur ergo hunc cometem fuisse de complexione Saturni, cum colores, niger videlicet et viridis, sunt saturnini.

Particula tertia.

Quid mali is cometes pollicetur huic mundo inferiori, par⁴ ticula tertia. Quoniam secundum Ptolomaeum parte secunda cap. 9. cometes, dum apparent, quam plurimos effectus in hoc mundo inferiori solet (sic) inducere, dicit enim: Item convenit ut caudatas stellas, quae hora eclypsiū, vel alterius temporis, apparuerint, observemus, nec non et alia futura universalialia ut sunt illa etc. Et continuat: quoniam praecia, combustiones, et qualitates quae res movere faciunt, et accidentia, quae per eas fiunt, operantur. Et ultimo capite dicit: Omnes stellae caudatae signant ventos et aëris siccitatem. Et Hali illam reddit rationem, quoniam omnes tales fumosae sunt etc. Et cum quibus omnes tenent astrologi, et dicunt quod omnes cometes generaliter haec quatuor significare solent: mortem regum et principum, status utriusque bella, famem, et permutationem regnorum. Et Johannes Damascenus dicit:

Cometes adeo fieri ad signandam mortem regum etc. Sed cum hic cometis noster sit naturae Saturni, ut dictum est, significat secundum Ptolomaeum verso Centiloquii ultimo, mortalitatem multam hominum, decolationem. Et secundum Leopoldum, mortalitatem et famem. Et secundum Plinium et Homerum significat mortalitatem regum, destructionem vulgi, dies nubilosos, et tenebrosos ac frigidos, annihilationem Iudaeorum, caristiam et regnorum permutationem. Et quoniam, ut superius diximus, is cometes in directo signi Leonis apparuit, significat secundum *Albumazar* tractatu quinto de magnis coniunctionibus . . . . . septima pugnam inter reges cum multa sanguinis effusione, et mortem quorundam nobilium, et accidet quibusdam hominibus passio stranguria, non posse mingere, et dolor ventris, et cadet acritudo in lupos, et rabies in canes. Et idem in libro florum capite ultimo, Quod si apparuerit in Leone stella seu cometa caudata, significat infestationem luporum et impedimentum hominum ab eis, et casum vermium in triticum, et destructionem domorum, et substantiarum. Item secundum Homerum et Ilii cometes in Leone significat bella inter reges, et magnam sanguinis effusionem, mortem nobilium, dolores oculorum, strangurias sanguinacias, et rabiem luporum, et confirmatur maxime luporum et canum rabies praesentia cometis cum signo Ursae maioris. Dicit enim Ptolomaeus parte secunda, capite septimo: Si ferarum similitudinem gerunt signa, circa quae est eclipsis, vel cometis in feris silvestribus, quae nocent hominibus, accidens eveniet. Et quanquam ⁵ Sol in generationem cometis multum operatur, quoniam ipsae vapores in terra elevare solet; sed cum ipse tempore inflammationis cometae in signo Librae constitutus erat, ideo secundum Homerum dico de cometa: Si cometa in aliquo loco apparuerit Sole in Libra existente, significat rixas inter Christianos, paucitatem aquarum, mortalitatem atque caristiam. Et *Albumazar* quinto de coniunctionibus magnis . . . . . 7-a: Aspiciebuntur equi et cameli cum guerris advenientibus in terra Romanorum. Et significat bella et mortem quorundam regum, et servos contrarios dominis suis, cum mediocritate fructuum, praecipue ex quo hic come-

tis tam ante Solis ortum, quam post eius occasum, apparuit, et quoniam saepe numero cometas terrae motus sequi solet, ut dicunt philosophi et astrologi. Nam quum materia ex aqua cometis generari solet a superficie terrae per calorem Solis et stellarum usque ad supremam aëris regionem elevatur; tunc contingit poros, aut ratione intensi frigoris vel siccitatis, aut alicuius alterius causae recludi; quare vapores in terrae concavitatibus sic reclusi adeo agitantur, ut eos terram rumpere necesse est, et rumpendo terram moveri seu tremere faciunt. Et dicunt astrologi, quod sicut cometis occidit reges et principes, ita et terrae motus facere solet. Omnia enim, quae signant cometam, etiam terrae motum significant. Et est conclusio Iali. Sed et illud duplici experimento probare possumus. Nam anno domini Mo. CCCC. 44-to infra octavas ascensionis domini in regnis Hungariae et Poloniae erat terrae motus; et post eodem anno circa festum beati Martini Wladislaus de igratia felicitis memoriae praedictorum regnorum Rex, cum multis baronibus per Turcos est prostratus et interfectus. Similiter contigit illustrissimo principi domino Alfonso Aragonum et Apuliae Regi, cuius mortem, et Papae Calixti, immediate maximus terrae motus praecesserat, qui erat in Apulia originaliter. Nam ibi nonnullae civitates et castra per terrae motum subversae sunt, et in profundum maris praecipitatae. Qui quidem terrae motus cometam, (qui) in anno domini Mo. CCCC. 46. apparuit, sequebatur. Sic et hunc cometam nostrum sine dubio terrae motus sequetur in locis signo Leonis subiectis. Nam dicit Ptolomaeus parte secunda capite 7-mo, hic autem quod ex figuris avium silvestrium versus partem septemtrion(al)em ponit subitaneas terrae mutatio[n]es proprie significat. . . Si fuerit aliqua eclipsis vel cometis circa figuras animalium silvestrium versus partem septemtrion(al)em existentium, significat terrae motus, castrorum ruinas, villarum desolationes etc. Constat autem quod hic cometis fuit versus septemtrionem et cum figura animalis silvestris, quoniam cum Ursa maiore et in Leone: ex qua autoritate Ptolomaei concluditur, quod hunc cometem sequetur terrae motus atque castrorum et civitatum subversio, praecipue cum Leo

sit signum fixum Dicit etiam Ptolomaeus in eodem capite : Si fuerit scilicet eclipsis vel cometis in signis fixis, in fundamentis et aedificiis futura contingent. Item anno praeterito in regno Croatiae multis vicibus fuit terrae motus maximus, praesertim in dominio Comitis Martini, ita quod fere omnes ecclesiae ruinam passae sunt; qui quidem terrae motus illi parti regni Croatiae multa dampna inducet in proximo, et domino ipsius Comiti Martino mortem et periculum maximum. Colligamus itaque ex praehabitis omnia accidentia, quae is cometes inducere promittit, hoc est mortalitatem multam nobilium, mortem regum et principum, maxime horum qui iam annos ingressi sunt, bella inter reges cum effusione sanguinis, hominum decollationem, regnorum permutationem, vulgi destructionem, Iudaeorum annihilationem, dies nubilosos, tenebrosos et frigidos, casum vermium in triticeis, caristiam victualium et famem, civitatum, castrorum et aedificiorum ruinam, terrae motum, passiones hominum longas saturninas, ut sunt : phthyses, catarrhi, febres quartanae, stupores, tristitiae, timores, Item et strangurias sanguinarias, dolorem oculorum et ventris, rabiem lupis et canibus, qui multos laedent homines, et servos suis dominis rebelles facient.

Et quoniam de hiis multis generaliter dictum est, restat nunc ut specialiori modo dicatur, et certae personae nominentur, quae magis praedicta timere debent accidentia; haec dumtaxat, quarum nativitates vel inthronisationes michi notae sunt. Et prius quam nominentur, pro fundamento sequentium accipiendum est verbum Ptolomaei penultimum in Centiloquio, illud videlicet : Si appruerit cometis in angulis alicuius regni, rex vel homo potens morietur in illo regno. In succedenti destruentur thesauri eius, et rex mutabit consiliarios suos, et si in cadentibus fuerit ab angulis, multiplicabuntur carceres et infirmitates, eritque mors eorum quam maxime subitanea. Et accidet hominibus illius climatis detrimentum in consiliis. Item Ptolomaeus in fine capitis 8-i. secundae partis quadripartiti dicit : Accidentia vero generalia frequentius

accident hominibus, in quorum nativitatibus loca necessaria, vel loca in quibus luminaria sunt, et loca angulorum sunt loca rerum, quae sunt occasiones accidentium generalium, loca eclipsium vel eis opposita. Hoc autem tunc erit gravius et ad praecavendum difficillimum, cum ipsae caedem partes locorum eclipsium erunt partes locorum unius luminaris. Haec ille. Et quidquid in hoc loco Ptolomaeus loquitur de eclipsibus, hoc etiam de cometis intelligere debemus, prout ipse Ptolomaeus Met. ult. capite 9. Et Hali commentator ibidem, quoniam cometes ita bene sunt occasio accidentium generalium sic ut eclipses; item quod cometes in signo potentissimo, videlicet in Leone inflammatus est, potentissimis minatur, et circa Iovem, qui secundum Hermetem magnorum hominum et iudicium est significator, is et accidentia in his fortius apparebunt.

De Paulo Papa Secundo.

Suppositis ergo his tanquam pro fundamentis sequentium, dico quod Sancto Domino nostro Paulo Papae Secundo hic cometes minatur mortem, aut saltem infirmitatem saturnianam, vel in regimine periculum. Patet primo, quod apparitio cometis fuit circa Iovem principalem, dominum supernalium; secundo quod cometes apparuit in domo decima electionis ipsius; tertio quod Sol tempore apparitionis ipsius cometis fuit in signo in quo et erat tempore coronationis Sanctitatis Suae; quarto quod cometes apparuit in signo ascendente geniturae ipsius; quinto quod cometes apparuit in signo terrae, cuius Sanctitas Sua dominus existit, videlicet Ytaliae, et praesertim urbis Romanae, in qua Sanctitas Sua moratur.

De imperatore.

Invictissimo Romanorum Imperatori Friderico hic cometes periculum non parum pollicetur. Nam apparuit in signo Leonis, quod secundum Homerum Imperatorem aspicit Romanorum. Item quod signum Leonis aspicit Austriam, provinciam quam Maiestas Sua inhabitat, et eius dominus existit.

De Rege Hungariae.

Serenissimo Domino nostro Mathiae, Dei gratia Regi Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Is cometis hoc praetendit : sentiet Serenitas Sua dampnum in civitatibus, castris, et villis, sed et in substantia percipiet notabile, cum eam, quam habebit, exponet in rebus belli, videlicet nam tempore coronationis signum Leonis, in 1° quo fuit cometes, domum quartam occupaverat, quae est civitatum, terrarum, castrorum et villarum; praeterea hora vibrationis gladii Serenitatis Suae signum Leonis domum substantiae occupaverat, quod Mars radio tetragono transradiaverat, propter quem radium teneat Serenitas Sua, ne aliqua vulnera martialia incurrat.

De Rege Franciae.

Christianissimo Ludoico Dei gratia Regi Franciae.

Hic cometis etiam magnum praetendit dampnum in corpore aut in regimine regni sui : nam ipse apparuit in angulo decimae domus tam geniturae, quam etiam coronationis suae, praecipue cum regnum ipsius, videlicet *Galliam*, signum Leonis, ut dicit Ptolomaeus, aspicit.

De Rege Poloniae.

Illustrissimo Principi Kasimiro Dei gratia Regi Poloniae.

Hic cometis minatur malum et dampnum maximum in substantia, et in consiliatoribus, et familiaribus ipsius, quoniam cometes apparuit in domo undecima coronationis Maiestatis Suae, Luna domina decimae tunc in Leone existente. Ideo secundum versum Ptolomaei tertium in centiloquio, illud videlicet impedimentum decimae domus et eius domini inthroni-

sationis Regis significat malum consiliatoribus et familiaribus suis, et impedimentum substantiae. Sed minus Maiestas sua percipiet dampnum in filiis. Nam Kasimiro filio suo secundo hic cometis mortem praetendit, sed non tantum cometis quantum deiectio hilech in nativitate ad corpus Saturni. Item Alexio et Friderico promittit malum: si non mortem, saltem aegritudines saturninas, isti enim in genituris eorum Leonem in ascendente habuerunt.

De Rege Apuliae.

Serenissimo Principi Domino Ferdinando,
Apuliae Regi etc.

Hic cometes multa mala promittit propter apparitionem cometis in signo Leonis, quod Apuliam et Siciliam regna ipsius, et Neapolim civitatem eius capitalem aspicit.

De Rege Aragonum.

Illustrissimo principi Regi Aragonum aliquod malum, forte mortem, cum sit antiquus, signat is cometes, quoniam ipse praecise in linea decimae domus coronationis suae apparuit.

De Turco maledicto.

Machumeto II. Beglerbeg, Turcorum Imperatori iste cometis plurima promittit infortunia, et forte mortem, quoniam Turciam, quae est ultra mare, Leo aspicit, sed et ipsius ascendens geniturae Leo occupaverat.

De Haeretico Bohemiae.

Item vitet, si poterit, mortem, condemnatus haereticus Georgius de bodabras, qui se pro Rege Bohemiae gerit, cuius ascendens 9^a hora coronationis eius signum Leonis possederat, quod Regem Bohemiae aspicere fertur. Sed et Rokizana Bohemorum seductor per hunc cometem viriliter interficietur. Et illi regno Bohemiae audacius praenominata possumus adiudicare accidentia, moti experientia antehabita. Nam Anno Domini Mo. CCCC. 10. apparuit cometis naturae Mercurii prope

Iovem existente in Leone, qui quidem cometis Bohemiae Regem inclitum Wenczeslaum nomine interfecit, et sectam maledictam condemnati Wiglechi per magistrum Iohannem Hus et Jeronymum in ipso regno Bohemiae seminavit. Quae et quanta post hoc bella secuta sunt, quot ecclesiae dirrutae, quanta cleri persecutio, omnibus manifestum est. Sed cum is cometes naturae Saturni in Leone et circa Iovem fuerit inflammatus, illius haeresis magis exterminationem quam corroboracionem praetendit. Saturnus enim Mercurio in motibus et in aliis contrariatur; et ideo accidentia praenominata magis in regno Bohemiae, quam in aliquo alio apparere concludimus. Nichilominus hic cometis in aliquibus provinciis seminavit novam sectam naturae Saturni mixtam, quae habebit plures ceremonias Iudaeorum legis, quam christianorum. Cometis enim cum Iove sectam novam inducere solebat.

Et nemo hic debet admirari, quod tot principibus mala praedixerim; Leo enim est signum potentissimum, quod quotienscunque in genituris hominum prima loca possidet, non nisi potentes facit homines et principes.

Et hi sunt reges, quibus is cometis nocere promittit. Quodsi fuerint aliqui alii principes utriusque status, qui in aliquo angulorum nativitatis Leonem habuerunt, sine dubio iuxta Ptolomaei fundamenta praehabita aliquid mali sentient, magis tamen hii qui in terris Leoni subiectis habitant, et magis hii quorum domum decimam Leo occupaverat, quam quorum domum primam vel alios angulos.

Ratio. Hic enim cometis nunquam occidebat in regionibus latitudinem 36 graduum maiorem habentibus, et ideo nunquam in prima domo, nec in aliis sub terra constitutis erat domibus; sed nec supra horizontem cum Leone, nec in domo decima esse potuit. Sic hiis, qui in domo decima Leonem habuerunt, et maxime tertiam faciem ipsius, aut primam Virginis, magis erit impedimentum quam aliis; ursa enim maior cum hiis faciebus coelum mediat. ^{uo} In qua sunt plures stellae secundae magnitudinis, naturae Martis, quae quotienscunque

medium coeli in genituris hominum possident, homines sub tali constellatione natos facit magnos, potentes, divites, mentis adornatos honoribus, et dignitatum officiis, et qui apud vulgus bonae exstant famae, quos iste cometis aliquos ditat vita, aliquos honoribus et officiis, ceteros divitiis, nonnullos fama bona privabit, et multos faciet cadere in iram Regis.

Particula quarta.

Quando maior erit suspicio apparitionis dictorum malorum, et quantum durabunt, et quae terra vel provincia ac regna magis timere debeant praedicta mala? Particula ultima.

Pro inveniendo tempore apparitionis accidentium futurorum habemus manifeste textum Ptolomaei parte 2. cap. 9., ubi dicit: Ex quantitate vero temporis illius temporis quod tunc apparet spatium futuri sciamus ex eorum etiam affinitate cum Sole, quotta hora futurum incipiat, indicabitur. Nam cum mane magis apparebunt, subito futurum eorum eveniet. Et cum magis apparebunt in vesperi, futurum eorum tarde continget. *Haec Ptolomaeus.*

In quo textu ex distantia cometis a Sole concludit Ptolomaeus principium apparitionis accidentium. Et quoniam cometis tempore inflammationis Sole in orizonte constituto per quinque fere horas temporales ab ipso Sole distabat, ergo secundum Hali, post quinque menses vere accidentia apparere deberent. Et hoc esset circa finem Ianuarii anni sequentis, videlicet Mi. CCCCi. 69i. Et quoniam cometis nondum consummatus est, ideo tempus durationis accidentium debitum describere non possumus. Nichilominus ex quo iam sedecim diebus apparuit, accidentia cometis sine dubio plures menses durabunt, imo propter coniunctiones magnas praeteritas et eclipses lunarum poterit per integrum annum durare, prout in Iudicio eclipsium praeteritarum, solaris videlicet quae erat anno domini Mo. CCCCo. 63o. decima octava die maii, cuius hoc anno in terris regni Hungariae vicinos effectus apparere inceperunt, et durabunt ferè per duos annos etc. Item et lunaris in augusto novissime praeteritae, item et futurae lunaris,

quae erit in ianuario, item et alterius solaris valde notabilis, quae futura est die nona iulii immediate post ortum solis, amplissime dicetur. Dico ergo, quod a fine ianuarii anni futuri usque ad finem ianuarii sequentis¹¹ anni omnia praenominata apparebunt accidentia, maiora autem et fortiora apparebunt in iulio, augusto et septembri, ibi enim Sol perambulabit signa, quibus cometis notus est, ut dicit Albumazar in fine libri Florum.

In quibus regnis et provinciis magis praedicta mala accidentia apparebunt, dico quod principaliter in locis signo Leonis subiectis, quoniam in illo signo cometis primum inflammatus est; regna autem Leoni subiecta secundum Ptolemaeum secundo Quadripartiti, capitulo tertio, sunt Italia, Gallia, Apulia, Sicilia; et secundum Franciscum d' E. . . , Civitates in Italia . . . Romani, Mediolanum, Ravennam, Cremonam, Papiam, Mantuanam et Parisios in Francia. Item secundum Homerum et alios, qui in iudiciis plurimum scripserunt, imperatorem Romanorum, regnum Bohemiae, ducatus Austriae, Pragae: in istis ergo locis fortiores apparebunt istius cometis effectus. Item loca signo Virginis subiecta aliquid de praedictis sentient malis, ut sunt Anglia, Dalmatia, Bulgaria, Walachia, et partes quae sunt inter Hispaniam et Franciam, et civitates in Italia: Parusium, Placencia, Parma, Imola, Ancona, Cuna, Tolentum, Nonaria. Et in Rusia: Leopoldis. Item loca Librae magis quam Virgini subiecta timere debent propter praesentiam Solis in eodem signo tempore inflammationis cometis, et sunt in Italia civitates: Pisa, Lucca, Vincencia, Laude et partim Bononia; in Alimania: Nuremberga, Salezburgum; Brugis in Flandria; Lubek, Erfordia et Colonia.

De Casu cometis nichil haecenus scribere possum, quoniam nondum consumptus est; scribam tamen in dies suos effectus ipsius venturos.

Et haec sunt, SERENISSIME PRINCEPS, quae de isto cometa ex sententiis doctissimorum astrologorum colligere potui; et complevi omnia quae in principio huius iudicii

scribere promiseram ad laudem ac gloriam Omnipotentis Dei, cuius est ratificare seu mutare omnia ex influxu coeli futura accidentia, et ad honorem et singularem consolationem Tuæ Excellentissimæ Maiestatis! Eiusdem Serenitatis Tuæ fidelis servitor, Die. 6. Octobris. *Martinus Archidyaconus Sigbiensis Ecclesiae.*

VIII.

LADISLAI VETESI

LEGATIO ROMANA

A. M. CCCC. LXXV.

LADISLAI VETESII PANNONII, CVBICVLARII

APOSTOLICI, ORATIO AD SVMMVM SANCTISSIMVMQVE PONTIFICEM SIXTVM IIII. PRO
PRAESTANDA OBEDIENTIA NOMINE INVICTISSIMI PRINCIPIS DIVI MATHIAE SERE-
NISSIMI HVNGARORVM AC BOHEMORVM REGIS QVARTO NONAS FEBRVARII MCCCCLXXV.

Intuenti mihi penitusque contemplanti, Pater Sanctis-
sime atque optime Sixte, Pontifex Maxime! usque adeo te
spectata sanctimonia, fulgore virtutum et altissimae dignita-
tis gradu praelucere uti non eos solum, qui vitam agunt, sed
quos vel a mundi principio omnis est admirata saeculi me-
moriam, in omni praestantiae genere facile anteeas: non sine
magno equidem timore ego pusillus homuncio os ad prolo-
quendum aperio in hoc amplissimo et sacro tuo pontificio se-
natu, addubitans videlicet hoc tam arduum munus, ob te-
nuem ingenii facultatem mei, et exilem dicendi usum, aegre
consummatum iri posse. Fretus tamen tua benignitate et tuae
naturae clementia, Pater indulgentissime, paucis ediderim, cur
ab hisce incliti Pannonum ac Bohemorum Regis Mathiae le-
gatis, optimo dignissimoque praesule Vesprimiensi Alberto, ac
magnifico et generosi animi principe Johanne Thus, Tuam ad
Sanctitatem ventum sit. Duae sunt iustissimae et honestis-
simae causae. Prima atque praecipua illa est, quod, cum om-
nes Hunnorum reges, a primis illis temporibus, quibus ea gens
veram Christi fidem colere cepit, sanctae Romanae ecclesiae
parentissimi exstitissent filii, sicut debiti eorum fuerat officii,
propensissimamque Romanis pontificibus praestitissent obe-
dientiam et eorum iussa quam diligentissime obissent: suarum
partium duxit esse Rex Mathias, ut est animo magno et ex-
celso, ut viget ingenii acrimonia singulari, ut pollet omni fulgore

virtutum, laudatissimam maiorum suorum consuetudinem referre, Tuacque Sanctitudini more christianissimi principis et obsequentissimi filii debitam praestare obedientiam. Novit enim clarissimus ille princeps, cuius fama, decus et gloria iisdem Oceani resonet finibus, quibus terrarum clauditur orbis, post omnipotentis et immensi Dei contemplationem nihil in humanis rebus maius atque sanctius esse obedientia: quippe quae omni oblationi et hostiae anteponenda est, contesiente propheta: Obedientia melior quam sacrificium, et obtemperantia quam adeps arietum. Identidem alibi: Qui servat legem, multiplicat oblationem. Legis autem et divinae et humanae praecepto monemur, ut principi parcamus. Te vero, Beatissime Pater, qui sanctae Romanae ecclesiae et universae reipublicae christianae caput atque principem esse nesciat, est plane nemo. Edocet porro nos longe optima illa pontificiae legis constitutio, permultaque alia id genus, (*ut*) in memoriam principis apostolorum Petri, sanctam Romanam ecclesiam et apostolicam sedem honoremus, parque venerationis genus in cunctos eius successores, Christi Ihesu vice fungentes, exhibeamus. Addo etiam illud, quod magnanimi Pannonum reges sanctae Romanae ecclesiae dignitatem et auctoritatem tam sunt tutati nunquamnon fideliter et constanter, quam quivis maxime: cuius rei cum alia non parum multa, tum vero praecipuum illud extat indicium, quod summorum pontificum mandati atque praecepti haud quaquam sunt inventi negligentes. Nam et adversus fortissimam ac potentissimam Turchorum gentem per omne tempus obices sese praebuere pro divina religione, christiani populi salute, et huius tui summi fastigii incolumitate: quod ni factum esset, proculdubio omne christianum decus aut turbatum, aut deletum cerneremus. Enimvero Pannonii, ut sunt, ita et habentur universae christianae reipublicae muri loco esse orientem versus et gelidam arcton: quo diruto nullae christianae vires vastum Turchorum impetum sustinebunt, uti omnes altioris prudentiae viri sentiunt, et summus ille sapientissimusque pontifex Pius II. pro maximo rerum usu, quo ceteros anteibat, confirmare solitus erat. Cum validissima item callidissimaque Bohemorum natione, foeda multiplicium haere-

sum labe coinquinata, diu in arte ancipiti contendere, pro Romanae ecclesiae amplificatione et apostolicae maiestatis tuitione: quod munus cum arduum esset, nulli unquam principes christiani inventi sunt, qui vel ab imperio summorum Romanorum pontificum sacrique cardinei collegii precatum obirent praeter excelsi animi Regem Mathiam, et ni mali Christiani ei impedimento fuissent, profecto iam pridem omnem illam nationem ad verum Christi cultum et sanctae fidei lumen vertere potuisset. Quantum vero hic invicti animi Rex pro sancta sede apostolica, Romanae ecclesiae dignitate et christiana religione atque plebe, tam adversus immanissimam Turchorum nationem et infidos Bohemos, quam alios complures acerrimos fidei nostrae hostes effecerit, cum alii non pauci apostolicae sedis legati, tum vero colendae memoriae Pater ille praestantissimus atque integerrimus, Sancti Angeli Cardinalis et pia recordationis antistes Laurentius Roverella Ferrariensis quondam episcopus, vir doctrina, moribus et vitae sanctimonia longe clarissimus, sanctae sedi apostolicae astatim declaravit; postremo autem R. in Christo Pater et Dominus Marcus tituli Sancti Marci Cardinalis, vir omni doctrinarum eminentia, omni morum elegantia, omni fulgore virtutum, omnique vitae sanctitate pollentissimus, qui tuo inprimis, beatissime Pater totiusque sacri cardinei collegii nomine, Pannoniam, Bohemiam atque Poloniam ita integre, ita severe et laudabiliter, itaque sancte obiit, sicut quivis unquam antea. Considera proinde, Pater Sanctissime, vosque clarissima mundi lumina, R. Cardinales, vobiscum reputate, si Hungari, si gloriosissimus Rex Mathias, de vobis deque universa republica christiana benemeritis est? O pannones, fidissimos atque obedientissimos Romanae ecclesiae filios! O genus Hunnorum christiano cultui deditissimum! O Regem Mathiam, omnium gentium literis ac linguis praedicandum! O principem omni immortalitatis custodia dignissimum. Subnectam etiam illud, quod non parvi pendendum est, sanctam hanc Romanam ecclesiam sacrae celebritatis tempore a nulla natione magis frequentari, quam Pannonia, quod minus eveniret, si incliti Pannonum reges romanis pontificibus non summe essent dediti. Iluc accedit

quod cum adhuc vana et erronea gentilitas sanguinem panoniam teneret occoecatam, Athila ille potentissimus hunnorum*) tyrannus, opprimendae Italiae cupiditate inflammatus, validissimum adeo ingentem exercitum ductarat in Italiam, uti pene Xerxem fuerit accumulatus magnitudine, robore autem quam longissime superarit; cumque is omnia ferro et igne vastasset, et *primam* ipsam Romam, dico mundi regionem, eversum ire pergeret, Sanctissimus Leo papa, qui per id temporis apostolico culmini praeerat, imminenti periculi molem cernens atque formidans, saevissimo illi tyranno obviam processit humillime: qua re acer ille tyrannus usque adeo fuit emollitus, ut confestim Romano pontifici quam indulgentissime paruerit. Ista quidem impii tyranni levitas atque obtemperantia Leonis ad preces, quo mea fert opinio, non nisi clarissimum futurae omnium hunnorum**) principum obedientiae Romanis pontificibus et apostolicae maiestati prae se ferebat indicium. Haec et alia non pauca christianissimus Rex Mathias multum ac diu secum agitans, iam ab eo tempore, cum ad regiam dignitatem annuente Deo Optimo Maximo fuerat evectus, sanctae Romanae ecclesiae et eius rectoribus parentissimum se nunquam non praestitit filium, sine ulla cunctatione: partim ut sui obsequiosi animi veraeque devotionis erga Romanae ecclesiae celsitudinem conspicuum praebere documentum, partim ut numerosum lati sui imperii populum ea ratione divinum ad cultum pronius inflecteret. Eapropter ad quosque sui temporis pontifices maximos amplissimam misit legationem debitae obedientiae praestandae nomine, omnium primum ad Sanctissimum Pium II., cuius idem iste Reverendus praesul Albertus, quem praesentem intueris, caput extitit et princeps. Illo ex hoc vitae salo ***) ad coeleste domicilium evolante, ubi gaudii plena sunt omnia, ubi nullus invidiae, nullus simultati locus; ad Paulum quoque secundum, Pontificem maximum consimili ratione eiusdem incliti Pannonum Regis, eandem ob causam praesto fuere legati. Cum et ille pro Ihesu ita statuente, mortalem hanc miserabilemque vitam cum

---

*) **) Exemplar Romanum humanorum habet. ***) Ibid.: *sado*.

immortali ac beata commutasset, et Tu, consentiente omnium voce ad apostolicam maiestatem felici omine esses electus: ut primum id optimo ac invictissimo Regi Mathiae fuit explanatum, tanta e vestigio ipsius animam perfudit laetitia, nulla ut eloquii potentia valeat exprimi. Liquido enim edoctus erat, cum a plerisque magna et inconcussa fide hominibus, tum vero ab optimo atque sapientissimo patre Gabriele Veronensi, Tuae Beatitudinis fidissimo ministro, quem ob admirandas atque plurimas ipsius animi virtutes, mortuo summo Pontifice Paulo II. apud se divus Mathias esse voluit, magnisque honestavit dignitatibus, et ipso isto R. ac praestantissimo antistite Vespriemiensi Alberto, de tua eminenti sapientia, excellenti doctrina, admirabili sanctitate, singularique in omnes eos principes benivolentia, qui christianam religionem et sanctae Romanae ecclesiae dignitatem impigre tutari consuessent: eapropter magnanimus ille Rex, acerrimus christiani nominis propugnator, videre videbatur post multam temporumurbationem vere felicissimum illud adventasse saeculum, de quo divus Plato ita olim scripsit: Felix beatumque illud est aevum, quo rerum publicarum administrationem recte vereque philosophantes adepti fuerint, vel qui administrant, divina quadam sorte philosophentur. Nemo autem inficias ibit, Pater Sanctissime, te et philosophum esse illustrem, et universae christianae dignitatis principem atque moderatorem. Iure igitur optimo laetari poterat divus Mathias, beneque non modo sperare, verum etiam confidere hac tempestate de republica christiana, quae non academicum, non peripateticum vel stoicum quempiam esset nacta rectorem, ceterum sanctissimum sanctissimeque philosophantem philosophum. Statuerat igitur ad te mittere legatos, quamprimum debitae causa praestandae obedientiae uti consentaneum erat. Sed proch dolor! illis fere temporibus, cum quibus haec studiosissime parabantur, fato nescio quo domesticae illae insidiae et intestina scelera, improborum hominum perfidia, emerferunt, hisque externa illa bella longe pestifera adiuncta sunt, quae optimum Hunnorum Regem, obsequiosum filium tuum, a laudabili et sancto proposito avocarunt, felixque ceptum non omittere, ceterum in

aliud tempus differre coegerunt. Sed de his non plura, cum Tibi, quae secuta fuerint, apprime nota esse teneam. Nunc vero, tametsi illa temporum turbatio haud parce desaeviret, debitum sedi apostolicae, Tibique Pater Sanctissime tamquam verissimo Christi Ihesu vicario, et christianae maiestatis principi, exhibere voluit officium: nihil enim Rex ille sapientissimus convenientius esse ducit ad decus et ornamentum imperii, nihil ad animi iocunditatem antiquius, nihil denique ad veram felicitatem conducibilius, quam Sanctae Romanae Ecclesiae obedientissimum se praestare, idque omnibus palam fieri: omnia enim bene facta et recte collocata in lucem prodire cupiunt. Quare praestantissimos apud Pannonas viros, Albertum praesulem Vesprimiensem, et magnificum Johannem Thus legatos ad te misit, quos tuum ad conspectum astantes benigne admodum intueris, qui de omnimoda eius fide, obedientia atque observantia, te Pontificem Maximum, cunctumque cardineum senatum, liquido edocerent. Tuac igitur sanctitati gloriosissimum Hungariae atque Bohemiae Regem Mathiam, cuius pro christianae religionis tuitione clarissima facinora et spectata in Romanam Ecclesiam fides atque eius rectores obedientia toti pene iam mundo intonuit, offerunt, commendant, totumque Tuac fidei dedunt, eundem item Tuac Sanctitatis mandata ad omnia paratissimum esse pollicentur, adeo, ut Tuum quodvis grande et operosum praeceptum aequo animo sit obiturus. Scilicet de his haecenus, cum et loci et temporis ratio habenda est; nunc alterum orationis membrum aggrediar, quod ita mihi agendum est, ut dic hodierno (*Tibi*) tuoque sacro pontificio senatui per me innotescat, quantum christianae reipublicae periculum immincat, quam intollerabile servitutis iugum, quamque cuncta sorbens universum fidelem populum brevi est oppressura calamitas, ni mature ab omni christianorum principum coetu, inprimisque a Te, ei negotio fuerit provisum. Subnectam item, quonam pacto huic tantae pernicii resisti possit. Si vero cunctando, et dies procrastinando ac magnas opportunitates corrumpendo, quae faciunda sunt, neglectum ibitis, quemadmodum haecenus factum est:

Vae tibi belligeri Martis *quam* dira propago
 Condidit et proprio nomen de nomine dixit,
 Vae tibi Roma, caput mundi, vae Roma beata!
 Non te Gallorum, non te Chartaginis arma
 Evertere olim, non te civilia bella:
 At nunc excinet praeusta potentia Turchi.
 Vae tibi, Roma, iterum miserae, vae terque quaterque.

Utinam in cam quampiam ascendere quirem speculam,
 unde omnem Italiam atque adeo universum christianum po-
 pulum cernerem, unde cuncti me exaudire possent fideles:
 clamarem sane voce ingenti: O cocci Christiani, o dira inte-
 stinorum bellorum inflammati cupiditate, o divinae religionis
 et christianae salutis obliti! Veniet tempus, veniet, imo instat,
 cum vos impii hostes, Machometcae legi subditi populi, terra
 marique oppriment, omnes christianae ditionis provincias vas-
 tabunt, regias aedes ac templa magnificentissime exstructa
 demolientur, cadavera tandem et collapsiones admirabilium
 aedificiorum cernere libebit, omnibus denique christianam
 gentem afficient malis. Proinde o Christiani, quid iuvat inter
 vos armis debacchari sceleratis? quid christianum evertere
 populum, quid Dei cultores exterminare, quis finis bellorum, quis
 honos, quae denique fama sequetur? Merito vos posteri damna-
 bunt, et gravi morsu lacerabunt. Si rebus ad usum atque appara-
 tum belli necessariis redundatis, largiamini acerrimis christia-
 nae fidei propugnatoribus; si apto ad bella hominum generi im-
 peritatis, educite in ethnicae gentes, nolite inter vosmet ipsos
 bellatorum arantium more desaeuire: non desunt Saraceni, non
 gentes, non Mauri christiano inhiantes excidio. Scilicet om-
 nium primum fortissimam atque potentissimam Turchorum
 gentem considerate, ex omni barbarie christiano nomini ma-
 gis infestam, christianum dogma enixius persequentem, et apo-
 stolicae maiestatis eversioni prae cunctis infidelibus cupidius
 intentam, non silentio identidem involverem; reputate vobis-
 cum imminentis periculi magnitudinem, omni que intestino
 odio semoto, unanimi consensu, magnis itineribus in crudelis-
 simum fidei hostem Turchum contendite, illum oppugnete, us-
 quedum expugnaveritis. At dum huius tanti conventus facul-

tatem dicenti mihi dari posse diffidam, hec loci dicere consilium est, quae praesenti negotio conducere iudicaverim. Quare initio proloquar rempublicam christianam nunquam maiore in periculo fuisse. Nam dum christiani principes fere omnes privato magis quam publico student commodo, suae, quam communi utilitati; eo ventum est, ut in neglectum christianum imperium undequaque fiat impetus, cuncti illud lacerent infideles. A meridionali et occidua plaga Saraceni, a septentrione hi, qui nova nuncupatione tartari nominantur, ab oriente turchi. Itaque vel cocco manifestum est in quam angustum orbis terrae angulum inclusa sit christiana dignitas atque libertas. Non eam ob causam veteres illi magnanimi sanctissimique principes rempublicam christianam ex parva magnam fecerant, ex angusta latissimam: ut posteri, ex magna et pulcherrima minimam vel omnino nullam redderent. Sed dum cuncti eius administratores ignaviae et impacatis odiis student, eo ventum est, ut ferox Turchorum natio multa florentissima oppida, nobilissimas urbes et ditissimas provincias Christianorum occuparit, eorum dominis et principibus crudelissime necatis, cetera plebe in acerbissimam servitutem redacta, omni-que divino cultu impudentissime foedato: itaque enixe iam orbis imperio inhiat, ut nonnisi parto illo et subacto quietura videatur. Isti, ut quidam arbitrantur, e Scythia, ut nonnullis placet, ex Parthia gente sagittaria Mediae, Persidi et Babylo-
niae finitima provincia erumpentes, Cappadociam, Pontum, Bithyniam, Ciliciam *), Pamphyliam, Paphlagoniam **), plerasque item alias minoris Asiae provincias in suam ditionem rede-
gere, eiectis inde christianis; neque eo contenti, traiecto Hellesponto Machedoniam, Thraciam, Atticam, Boeotiam, Phocidem, Achaïam, non paucas Illyrici regiones, magnamque Epiri partem, complures in Aegeo ac Ionio mari nobiles insulas occupavere. Praeterea vero quanta cum saevitia et crudelitate in eadem ipsa Thracia Byzantium, regiam urbem et totius Graeciae caput, nobilemque insulam Euboeam oppres-
serint: supervacaneum esset narratu, cum ea res pro sua mag-

---

*) **) Exemplar Rom. *Ciliciam, Paphlagoniam* habet.

nitudine iam pridem nota sit omnibus. In Pannoniam quoque saepius irrumpendo, maximas edidit direptiones. Iam vero omnino in Italiam invadere statuit, et romana dignitate potiri, et certe, ni maturatum extiterit a christianis principibus, omniumque primum a te, Beatissime Pater, in afferenda ope ipsis christianae fidei propugnatoribus: ocyus actum erit de christiana libertate. Veniet enim impius ille Turchorum tyrannus, Calabeus, in Italiam; iterum dico, veniet: enimvero Italiae imperio inhiat, Italiae provinciarum nobilissimae atque ditissimae dominari cupit, seque toto nixu ad id comparat, tantumque secum ductabit exercitum, quantum nullae unquam nationes, quae Italiam invasere; classis praeterea non eum deficiet ingens, quo pernicious omne christianum imperium invadat, opprimat, laceret, et suum ad foedissimum cultum avertat. Iam, me hercule, intueri videor christianarum provinciarum vastitatem, aeternoque regi addictorum populorum clades innumeras; fidelium summi dei mancipiorum caedes ingentes; divina et humanae iura violari; iamiam captivam duci cerno christianorum multitudinem, omnia ferro ac igne vastari, in omnem sexum atque aetatem saevitum iri, et, quod solo auditu horrendum est, paulo post affore cerno diluvium — non quale Noe vidit, estque expertus olim, aquicum scilicet, vel, quale futurum esse non ambigimus, igneum, — at proci dolor! sanguineum et ex sanguine christianorum, quem inexplebilis ille tyrannus sitit, nec prius voti se compotem ducit, uti persaepe iactare solet, quam omnem populum christianum subegerit. Consule ergo in medium, Pater sanctissime, et totas effunde vires, ne haec eveniant. Consulite, praecipua Romanae ecclesiae membra, celeberrimi cardinales. Consulite reverendi praesules omneque hominum genus huc adducite. Modo vos annitamini pro viribus, non equidem divinum aberit auxilium. An nichil ad vos attinere putatis damna et pericula fidelissimorum sociorum, fidissimorum amicorum, et de republica christiana optime meriti populi Hungarici: videlicet falsa equidem vos habet opinio, si ita sentitis. Ego enim Italiae salutem et conservationem non Italicorum duxerim: etiam divitias ac fidem, auctoritatem et benivolentiam amicorum,

imprimis Hunnorum, qui plane ex omni christianorum coetu vastam impiae Turchorum gentis potentiam conatu omni nituntur infringere. Veteres Romani, negociatoribus quibusdam extremæ sortis hominibus per contemptum violatis, cum potentissimis nationibus gravissima bella persæpe gesserunt. Legimus Corinthum, inclitam olim Achaiae urbem, a Romanis prope fuisse excisam, quod eorum legati indignius istic essent appellati. Memoriae proditum est eosdem nulla affectos contumelia, nulla provocatos iniuria, ob socios tantum, opulentissimis regibus difficillima bella intulisse. Tu christianæ reipublicæ pater atque princeps, Pontifex Maxime, Vosque R. Cardinales! vastum hunc Machumeticæ gentis tyrannum, immo portentum nefarium inultum esse sinetis? qui tot christianæ ditionis florentissima oppida, tot magnificas civitates, tot ditissimas provincias sit depopulatus; qui sæpius divino cultui mancipatorum hominum ingentem turbam, omni prius affectam supplicio, crudelissime necarit; qui non ætati, non generi, non sexui unquam pepercit; qui Perillum illum Atheniensem novo et inusitato cruciandi genere superavit? quodque iis cunctis maius est et formidabilius, qui post tot impia facinora, omnem apostolicum principatum subvertere nititur: nihil enim magis odit, nec vehementius persequitur ipsa ecclesiastica dignitate, qua incolumi reliquo christiano orbe potiturum se diffidit: propterea in id unum toto nixu incumbit. Quid sibi voluisse credendum est, Beatissimo Pater, in oppugnatione eius Epiri oppidi, cui vulgo Scutor nomen italo idiomate — ab illustribus verum scriptoribus Scodra nuncupatur, — vocem illam sacrilegam: alala Machmet, Machmet! Roma Roma! Non aliud profecto, quam expugnato eo oppido universa belli mole Italiam petere, latinamque ecclesiam et apostolicum principatum, omni extincto clero, machumeteæ legi subiicere. O bone Deus! quantus erat per Italiam metus, cum Scodra obsidebatur; qui rumores circumferebantur, quid trepidationis omne hominum genus invaserat! In hostem exercitum ducere, vel arma contra ferre parabat nemo; dubiis et afflictis rebus subveniebat nemo; Romanæ dignitati qui præsidio ire vellet, et te Pontificem Maximum, tuumque sacrum

cardineum senatum protegere appellabatur nemo, scilicet cuncti de fuga consultabant, alius in Galliam, alius in Britanniam, pars ad ultimos Novergiae populos. Non deerant, Pater Sanctissime, qui palam huiusmodi verba facerent: Quid fuga salus quaerenda est, quid longinqua in regione tata mansio investiganda? Opperiamur Turchorum tyrannum Calabrum, eique ex voto serviamus? Quid ad nos de principibus christianis? quid de Pontifice maximo? quando nos minime protegent; quid de Romana dignitate? Calabrus erit princeps, idem Pontifex Maximus, idem omnia! — Sed ecce! ne tanto incommodo christiana maiestas afficeretur: Deo Optimo Maximo ita statuente longe firmissimum illud praesidium, quod semper elatas Turchorum mentes fregit, et vastos suppressit conatus, Hungarorum scilicet virtus, et sapientissimi Regis Mathiae indefessa acrimonia, huic tanto tamque instanti malo opem tulit. Ubi enim expeditam Hunnorum manum in propinquo esse Calabei legiones compertum habuerint: confestim obsidionem soluere. Quocirca, Pater Sanctissime, tecum ipse reputa initio, tecum mox Romanae Ecclesiae et universae christianae dignitati quantum imminet periculum, ni mature huic tantae perniciiei provisum extiterit. Si te imperante, te apostolicum principatum administrante Christi religio collapsa factabitur: vide, quam severo pro tribunali futurum apud seculum ea de re sis redditurus rationem. Illud etiam proloqui consilium est, ne Tua Beatitudo unquam cum iis sentiat, qui nulla vetustatis memoria praediti, iactare solent exteras nationes nunquam Italiam tenuisse, neque tenere posse, cum multotiens tentarint infeliciter. Nam si ea mihi commemorandi locus esset, et non me ista proluxa oratione Tuae Beatitudinis molestiae esse ducerem: non pauca equidem vetera monumenta in medium afferre possem, quibus palam fieret cunctis, peregrinas nationes in Italiam saepius arma intulisse, ingentesque invexisse calamitates. Verum de his cumulatius agam in eo *libello* quem ad te de Serenissimo Rege meo scribere institui, qui divinam illam sapientissimoque Rege dignam vocem crebro his sermonibus usurpat: „Non tam mei imperii salus mihi cara est, quam universi Deo addicti populi

conservatio.“ Quapropter maiores suos, inclitos Pannoniae reges, qui supra centenum iam annum assidue cum Turchis dimicant, in omni praestantiae genere aemulari studens, omne tempus in ardentissimis bellorum flammis pro tutela fidei consumpsit. At ne innumerabilia, eademque praeclarissima huius magnanimi principis facinora pro amplificatione Sanctae Romanae Ecclesiae, quae omnibus palam sunt, nominatim recensendo tempus conteram, in eo duntaxat fuerim occupatus: quod tandem summi pontificis Pauli II. monitu, cui non obtemperare nefas esse ducebat, validissimis cum legionibus in Bohemiam profectus ad debellandos haereticos foeda multiplicium haeresum labe coinquinatos, multa et illic pro Christi fide tutanda, et romana dignitate amplificanda, edidit fortitudinis opera; sed interim paene inaestimabilia damna ab impia Turchorum gente domi accepit. Illi enim nacti occasionem ob Regis absentiam, in Pannoniam saepius invadentes, omnia crudelitatis et depopulationis genera exercuerunt, superiore vero anno clarissimam urbem Varadinum *) cum finitima sibi regione quam crudeliter everterint, si referret, nec tua beatitudo sacro cum cardinalium coetu a lacrimis temperare audiendo, neque ego recensendo, possem. Idcirco consulto praeterierim. Caveant igitur omnes, qui haec audiunt, ne idem aliquando eis eveniat. Non enim amplius Pannoni rempublicam christianam tutari poterunt, et vastae Turchorum potentiae resistere, nisi a christianis principibus adiuti. Necessarium proinde fuerit, Beatissime Pater, ut omnium primum tu te omne id, quod vales, bellicosissimo Hunnorum Regi praestes auxilii, qui ad evertendam Turchorum potentiam miro quodam animi studio inflammatus est. Non ab re item fuerit omnes ut christianos principes, quod unus optime omnium facere potes, hortere, invites atque impellas, ut communi ac socio auxilio, pro divina religione et christiani populi salute, cum inclito Rege Mathia et universa Pannonum gente impiam Turchorum nationem conatu omni debellare mature aggrediantur, — praesens

---

*) In margine notatum habetur, sed erronee: Petri Varadgya loco: Magno - Varadinum.

etenim negotium summa indiget celeritate, quae, si, ut rei magnitudo et necessitudo postulat, communi consilio communique auxilio gnaviter obieritis: brevi equidem et quae perditum ivere, recuperabitis, et praesentem christianorum statum apostolicumque principatum tuebimini, et universo Turchorum imperio potiemini. Ad quod vel illud te in praesentia non mediocriter inducere potest; et si Uso ille Cassanus, potentissimus rex Persarum, acerrimus Calabei omniumque Turchorum, iustis de causis hostis, militem christianum in expeditionem adversum Turchos duci senserit, alacrius atque promptius rem geret. Si vero languentes vos et tantam occasionem negligentes, tantasque opportunitates corrumpentes cognoverit: forsitan et ipse animum ab his avocabit.

*   *

*

Cura igitur atque effice, Pater Sanctissime, ut Pannoniis, de christiana republica optime meritis, tempestiva non desint auxilia, ut divinam religionem et christianum populum omnemque apostolicam maiestatem tueri possint, ad istudque omni te nixu compara. Imitare, imitare sanctissimum illum sapientissimumque Pontificem Maximum, Pium II. in hac apostolica sede iis quondam fatis constitutum, ut non prius contentum se existimaret, quam impiam Turchorum gentem debellaret, si diutius ei vita contigisset. Iterum dico, imitare, quodque ille morte praeventus conficere nequivit, tu Deo Optimo Maximo annuente perface, divumque Mathiam, obedientissimum filium tuum, inclitum Hungariae atque Bohemiae Regem, nomine omnium Pannonum et cunctorum fidelium Bohemorum, die hodierno veram et sanctam obedientiam tibi, tanquam verissimo Christi Iesu vicario, praestare certo teneas. Precor itaque Deum immortalem, ut tanta cum vehementia in Turchum meam te inprimis Beatissime Pater, cunctum cardineum senatum et

omnem populum fidelem inflammet oratio, quanta olim Timothei Musici carmen Alexandrum Macedonum regem concitavit ad arma.

FINIS.

IX.

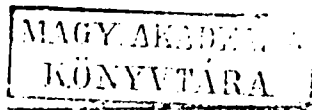
LODOVICI CARBONIS

DIALOGVS DE LAVDIBVS REBVSQVE GESTIS

R. MATTHIAE.

SACRAE REGIAE MAIESTATI DIVI
MATTHIAE PANNONIAE BOEMIAE DALMATIAE
REGIS INVICTISSIMI

LODOVICVS CARBO SALVTEM PLVRIMAM DICIT.

Contemplanti mihi, diligentissimeque intueni singulorum Italiae principum externorumque Regum vitam et mores: non facile quisque occurrit, quem tibi in omni genere laudis praeferre aut etiam comparare possimus, DIVE MATTHIA REX INVICTISSIME. Nam si rei militaris peritiam consideremus, quae propria est magnorum virorum, principibusque maxime necessaria, non ad inferendas sed ad propulsandas iniurias: neminem profecto inuenimus, qui tecum de bellicae virtutis gloria contendere audeat. Quod quidem res tuae fortissime praeclarissimeque gestae manifestissime indicant et luce clarius ostendunt; cum solus propemodum existas, qui ferocissimorum Turchorum et christiano nomini infestissimorum hostium assiduum impetum sustinere ac reprimere valeas: quod nisi Caesariana celeritas et divina vigilantia tua impedimento eis esset, illi se proculdubio victores fore arbitrarentur, iam pridem in Italia pedem posuissent: quod certe salvo et incolumi Matthia sperare non possunt. Incredibilia sunt, quae huc ad nos quottidie afferuntur de mirabili victoriarum tuarum successu: in quibus omnibus non modo te imperatorem fortissimum, summumque bellorum ducem et armorum scientia praestantissimum omnes admirantur, verum etiam prudentissimum, iustissimumque principem agnoscunt; et ut singulari

astutia et militari calliditate Annibalem aut Sertorium superasse : sic pietate, modestia, integritate, temperantia, religione Scipionem aut Marcellum rettulisse, videris. O virum immortalitate donandum, o principem totius terrarum orbis imperio dignissimum! Sed omnibus ornamentis tuis illud mea sententia praeclarius censendum, quod litteratos homines, et scientia et eloquentia praestabiles viros mirum in modum amplecteris, foves, honoribus, muneribusque prosequeris; quicumque ad *CELSITUDINEM TVAM* visendam salutandamque accesserint, non abs te indonati abeunt; oratores, poetas, philosophos, doctos omnes, pecuniis, vestibis honestos, generosis equis ornatos dimittis, cogisque memores esse tui. Haec enim propria regibus et principibus est virtus; nam si cetera eis cumulatissime adsint, sola autem liberalitas desit, non sunt illi quidem ullo modo principatu digni, quem sola beneficentia commendat. Nec Deum ipsum amaremus, nisi cum nobis propicium fore speraremus. Quod probe intelligere videris, O *MVNIFICENTISSIME REX MATTHIA*, qui praeclarissima quaeque ingenia, dando, sublevando, largiendo tibi perpetuo devincire non cessas. Quae cum ita sint, necessitatem quandam et obligationem eruditis omnibus imposuisse videris, ut nomen tuum cum omni posteritate adaequare nitantur. Quod et ego, si modo inter illos annumerandus sum, pro virili mea facere aggrediar: cum praesertim a ditionis tuae hominibus, quos hic plurimos sub disciplina nostra hoc tempore habemus, incensus inflammatusque sim: et inprimis a Reverendo et humanissimo praesule Sigismundo Hernesto, qui nunquam de tuis laudibus conticescit: qui cum Divum Matthiam Regem et benefactorem suum nominat, mella dulcissima lingere videtur. Quamobrem dialogum scripsi, ubi eum mecum loquentem facio de amplissimis laudibus rebusque gestis tuis: summam tamen et cursim, quas, si mihi vitam Dominus dederit, et tibi non ingratum fuerit, alio quodam orationis filo contexere disposui: nunc veluti primitias quasdam mittimus, quas si *MAIESTATI TVAE* non displicuisse cognovero, maiora deinceps aggrediemur. Interim bene vale, christianae gentis decus et gloria.

---

¹ AD SERENISSIMUM PRINCIPEM ET INCLITVM PAN-
NONIAE REGEM DIVVM MATTHIAM LODOVICI CAR-
BONIS DIALOGVS DE IPSIVS REGIS LAVDIBVS, RE-
BVSQVE GESTIS.

Collocutores sunt insignis Quinque-Ecclesiensis Episcopus, Sigismundus Hernestus, et Lodovicus Carbo.

LODO. Ad nos tandem fugitivum istum Quinque-Ecclesiensem episcopatum forti manu mi Sigismunde retraximus. Sic profecto sperandum semper duxi, sic praesagire mihi animus videbatur, et ob paterna merita, et ob egregiam animi tui praestantiam morumque modestiam, quae non minus quam doctrina et eloquentia prudentissimis regibus placere consuevit.

SIGIS. Sic humanissimo ¹ principi et gratissimo Regi meo visum est, o Lodovice, id totum benignitati eius acceptum refero, qui magis servulorum suorum propensissimam voluntatem, fidissimamque constantiam, quam ingentia quaedam virtutum ornamenta ponderare solet.

LODO. Neque tibi singularis deest virtus, et fides abunde superest, quam etiam vir praeclarissimus et omni laude dignissimus pater tuus difficillimo tempore periculosissimisque rebus mirabiliter exhibuit: Quid enim ille praetermisit, quid non excogitavit, quid non et animo peragendum et corpore faciendum suscepit, quod ad regiam incolumitatem pertineret?

SIGIS. Equidem parentem meum laudari, et quidem a laudato viro, audio libentissime; sed mihi crede: mitissimi Regis humanitas cunctorum ² merita exuperat. Servat nimirum Hesiodi poetae sapientissimi praeceptum, qui semper cumulatione mensura, quod acceperis, si modo possis, reddi iu-

bet. Quo magis praesulum illorum nostrorum malignitatem et perversitatem improbandam, detestandam, execrandam censeo, qui, ab Rege Matthia tantis honoribus muneribusque affecti, ab eo ingratissime desciverunt, eiusque tranquillissimum regnum perturbare conati sunt. Unde iustissima causa fuit Regi nostro succensendi parumper Italis vestris, apud quos illi nostri tam pravae mores imbiberant, vixque potuit contineri, quin decreto sanciret, ne amplius pannoniis quisquam disciplinarum gratia Italiam peteret: ubi non tam disertis et litteratis, quam audaces atque ad omne facinus ^{2. b} parati efficerentur.

LODO. Non est Italiae nostrae imputandum si qui ex vestris hominibus ingrati et fallaces extiterint: nos cum bonis litteris sanctos etiam mores tradimus, melioresque in patriam remittimus, quos a vobis accepimus. Nulla disciplinarum culpa est si quis ab optimarum artium studio profectus, depravatus et corruptus evaserit: sed eorum, qui bonis rebus male utantur. Quid enim maxime prodest quod non idem gravissime laedere possit, si quis abuti velit? Rem mortalibus utilissimam ignem esse videmus, quem tamen, si ad cremenda tecta praeparemus, facile in perniciem convertetur. Medicina, coeleste donum ad conservandam corporis salubritatem, ad restituendam pristinam valitudinem concessa: quotiens vitam eripuit, ³ cum plenissimam habeat et bonarum et noxiarum herbarum cognitionem. Ense praecingitur latro ad struendas insidias, viator cautus ad sibi ferendam opem si quis casus inciderit. Eloquentia, quae prudentiae coniuncta fuerit, multas urbes constituit, plurima bella restinxit, firmissimas societates, sanctissimas amicitias comparavit: quae autem, omissis rectissimis atque honestissimis studiis rationis et officii, consumpsit omnem operam in sola exercitatione dicendi, inutiles et perniciosos patriae cives aluit, summaque detrimenta et ingentes calamitates in respublicas importavit. Vobis ipsis etiam illorum pravitas ascribenda est, qui eos tantopere extuleratis, ut revocari ad obedientiam non amplius posse viderentur.

SIG. Accipio, mi Lodovice, ^{3. b} honestissimam excusa-

tionem vestram, liberoque sententia mea et penitus absolve italicam doctrinam ab omni criminis suspicione, in quo etiam Rex ipse noster consentire videtur, qui nobis et in Italia permanendi et duleissimos mores suavissimasque litteras vestras capiendi libertatem permisit. Sed velim, si me amas, omissa nunc pessimorum hominum ingratitude, de Regia Maiestate loquamur, de eius animi magnitudine disseramus, eius pulcherrima et fortissima gesta contemplemur. Nihil enim auribus meis accidere gratius posset, quam de magnanimi sapientissimique principis mei laudibus audire: abs te praesertim carissime praeceptor, quem tanto iam tempore pannonii nostri mirifice dilexerunt.

LOD. Debeo quidem^a et voluntati et dignitati tuae morem gerere Sigismunde amantissime, cum pannonicae genti vestrae plurimum sit obnoxia Ferraria nostra, quae annos ferme quadraginta nobilissimos adolescentes vestros humanitatis studiis instituere non cessat, nec alia ulla natio plus decoris et emolumenti nobis attulerit, nec aliunde plures flagrantissimi aurei ad manus nostras venerint, quam ex beatissima Ungaria, ut gravissimus ille pater cardinalis hispanus dicere solebat, tuque praeter ceteros discipulos meos me vehementer observes.

SIG. Si mihi vitam Dominus dederit, gratissimum discipulum Sigismundum appellare poteris, tu modo incliti Regis mei memor esse velis. An tibi videtur Matthias noster cum^{a, b} excellentissimis Italiae principibus conferendus?

LOD. Ego vero illum non conferendum modo, sed plane praefendum censeo, cum cum pene solum perspiciamus intentum ad debellandam foedissimam Turchorum gentem, ad defendendam christianam rempublicam, ad tutandum ecclesiasticum principatum; et quamquam cum domestica et intestina bella vexaverint, nulla unquam tamen ratione adduci potuit, ut cum barbarorum perfidia componere foedus aut inducias facere vellet, nunquam titubavit, nunquam spem abiecit, nunquam animo infractus apparuit. O alterum Marcellum, aut Scipionem, aut Caesarem! ut verissime in carmine illo meo cecinisse videar:

Pannoniam debent cuncti celebrare poetae,
 Adversum Turchos asperrima bella gerentem;
 ¶ Eximium fidei decus et tutamina nostrae.
 Nam nisi Pannonii Turchis sine fine resistent,
 Actum esset magni pulchro de nomine Christi.
 Hoc agit invictus Matthias fortibus armis,
 Rex aetate sua toto memoratus in orbe;
 Plurima nam peragit Romano sanguine digna.
 Transtulit Ungariam generosae semina Romae,
 Iupiter omnipotens mutato sydere coeli.

SIG. Minus hæc, Lodovice, mira indicabis, si Matthiae originem educationemque consideres. Pervenit ut arbitror ad aures vestras Iani illius parentis eius fama pervulgata *), quem sine dubio cum antiquis illis heroibus, quos tantopere admiramur, comparare possemus. Quot annos verus ille Christi miles pro sancta religione pugnavit: meruit nimirum tanta hominis virtus, ut filio donaretur, qui ad regni ^{5. b} culmen ascenderet.

LOD. Memini me puero nihil esse celebrius, quam Iani nomen, saepenumeroque huc nunciabantur clarissimae victoriæ, quas adversum Turchos felicissime consecutus erat.

SIG. Admirabilior Iani virtus debet videri, qui nulla maiorum claritudine adiutus ipse sibi nobilitatem et gloriam suo ingenio suaque industria peperit, ut de Mario vestro legimus, ut ab eo posterius omnes initium capiant nobilitatis suae.

LOD. Quis dubitat, quin multo praeclarius et ad nominis famam excellentius sit propria virtute florere, quam aliorum opinione niti, ceteris praelucere, quam a maioribus generositatem accipere? Illi mea sententia viri magni iudicandi sunt, qui non fortunae beneficio, sed virtutum adiumento in amplissimum locum ¶⁶ pervenerunt, ad maximamque dignitatem conscenderunt.

SIG. Humilem sane Iani nostri ortum negare non possumus ex oppido Hunniade. Qui cum versaretur in curia baronis cuiusdam, ut nos dicimus, atque inter pueros educaretur,

---

*) In margine legitur: *Ianus blanchus* (blachus).

adeo tam ferox et animosus existeret, ut saepe diviso in partes duas puerorum exercitu tanquam in acie confligeret, acerrimeque decertaret.

LOD. Alterum Cyrum Persarum regem mihi narras, qui hoc idem fecisse traditur ab auctoribus et historicis nostris.

SIG. Quotiens ab Ascanio id factitatum logo apud Virgilium, totiens de Iano nostro recordor. Cumque pueri magnanimitatem et praeclarissimam indolem baro ille animadverteret, Sigismundo imperatori excellentissimo eum pro armigero com⁶.^bmendavit. Qui cum itidem pueros omnes in certaminibus superaret, ductus aliquin in principis conspectum, et accusatus est, qui nimium factiosus inter pueros et seditiosus esset. Cum autem eius effigiem diligentius intueretur princeps, dixisse fertur hunc quandoque magnum imperatorem fore.

LOD. Tale de Caio Caesare praesagium vaticiniumque fecisse accepimus Lucium Syllam, monuisseque Syllanos, ut puerum caverent male praecinctum, scirentque illi multos inesse Marios.

SIG. Hoc igitur pacto ad imperatoris notitiam pervenire cepit, unde cum primum adolevisset, Zeroniensis bannus effectus est, quo in magistratu victoria praeclarissima potitus est adversus Bodonensem praefectum, quem nos vaivodam §⁷ appellamus: ob quam rem felicissime gestam creatus est postmodum Transilvaniensis Vaivoda, qui post Palatinum in tota Pannonia primus habetur. Quo quidem in honore dum esset, alteram insignem victoriam adeptus est contra Natulaim bassam, qui viceimperator transmarinus vocitatur, nam cum in Transilvaniensium alpium angustias eum deduxisset, parva suorum manu, quae duorum millium numerum non excedebat, triginta hostium millia fudit et vicit, captusque fuit bassa ipse cum aliis multis, pro cuius postea redemptione universum Rhaciae regnum, quae fortasse Thracia est, in ditionem Pannonii regis redactum est.

LOD. Themistoclem ergo imitatus est Ianus vester, qui Xerxem illum potentissimum Persarum §⁷.^b regem, qui cum tanto impetu, innumerabilique exercitu Gracciam invaserat,

ad Hellesponti angustissimas fauces venire coegit, sicque illum militari astutia et calliditate delusum adeo fregit, et afflixit, ut is, qui cum tam formidanda classe venerat, una navicula turpissime fugere compulsus sit.

SIG. Demum Sigismundo imperatore defuncto, omnium procerum consensu totius Ungarici regni administrator et gubernator electus est. Deinde ingenti manu collecta, quindecim millium ut aiunt, iuxta Bodoniensem urbem castra posuit, et cum Turcorum imperatore confligit, qui supra millia quinquaginta habere dicebatur, eumque vertit in fugam, quo sic pulso, fusoque Hadrinopolim et Sophiam regias civitates obsedit, § expugnatasque incendio absumpsit.

LOD. Sic plerosque Romanos fecisse novimus, ut Marcellum in Sicilia, Caesarem in Gallia et Germania: non saevitiae aut crudelitatis gratia, sed ne hostes receptum haberent, aut ceteri timore perterriti facilius citiusque deditionem facerent.

SIG. Multa quoque pro Ungariae coronae recuperatione perfecti, Camillum imitari studens, qui Gallos acceptas pecunias restituere compulsi, aut Augustum Caesarem, qui a Parthis sublata vexilla repetivit recepitque. Sed cum ea de re cogitaret, essetque in eo, ut recuperaret, ecce praeter expectationem adventat Turchorum princeps ad eam urbem, quae a vobis Italis Belgraduū nominatur, a nostris Nandoralbensis vocitatur, cum §. b centum et quinquaginta millibus armorum classe permagna, multisque tormentis ac plurimis elephantis, ut Pyrrhum Molossum aut Annibalem Carthaginensem diceret: quibus cum diu arcem oppugnasset, ita ut solo aequata moenia cernerentur, ipse cum paucis eruptione facta, ita hostem cecidit et fudit, ut relictis machinis et tormentis ceterisque instrumentis et impedimentis, ei necesse fuerit in regnum suum redire.

LOD. Non minor haec Iani virtus fuisse videtur quam Romuli, qui Sabinos victoriae successu exultantes repressit; aut Horatii Coclitis, qui Porsennae Hetruscorum regis impetum sustinuit in ponte Sublicio, donec a tergo abscinderetur pons.

SIG. Hac ergo pugna gloriose confecta, et re felicissime gesta, mor⁹bum ex assiduo multarum excubiarum et vigiliarum labore contraxit: quamobrem in manibus sanctissimi viri Ioannis Capistrani testamento rite condito, eidemque commendatis dulcissimis filiis suis, Ladislao et Matthia, diem suum obiit, e vita migravit vir fortissimus, sempiternaque memoria dignissimus.

LOD. Hunc tam laudabiliter morientem comparare possumus Epaminondae Thebanorum duci, qui tum denique sibi avelli iussit spiculum, postquam ei percontanti dictum est clypeum esse salvum, ut etiam in vulneris dolore aequo animo cum laude moreretur; nam cum penitus fusos hostes ex animi sententia comperisset: non finis, inquit, commilitones, vitae meae sed melius et altius initium advenit. Nunc enim ^{12.6}vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur.

SIG. Cum hoc modo vita excessisset, Ungariae Boemiaeque Rex Ladislaus, qui tum erat Budae, Albam se contulit, incertus quo in se animo essent hi praestantissimi iuvenes. Qui cum nihil obstitissent, seipsos et arcem et civitatem totam Regi dederunt: quorum fide ac virtute perspecta, horum alterum Ladislaum, Rex, Transilvaniensem Baivodam, quo in magistratu pater ante diutissime fuerat, designavit: ob quam quidem rem invidiam maximam sibi conflavit cum Ciliae comite, Cilingspane, qui Regi erat sanguine coniunctus. Quapropter ille eum dolis circumvenire statuit, iussitque ad se Ladislaum accersiri: nam et Comes hic Albae fuerat tanquam de magnis quibusdam rebus cum eo acturus. ¹⁰ Qui mali nihil suspicatus solo pugione de more accinctus comitem intrepidus adivit: ille, utpote qui meditatum facinus habebat in animo, prorupit ad iurgia, et huic obiectare perfidiam cepit, quod non statim, ut decebat, Regi arcem tradidisset. Ladislaus hac de re se honestissime purgans, cum non verbis solum, sed armis rem geri videret, in eum enim stricto gladio ferebatur: in ea domo, ad quam in consilium vocatus fuerat, comitem occidit.

LOD. Hac ratione Milonem, qui Clodium occiderat, Cicero defendit, quod Miloni Clodium insidias struxisse constabat.

SIG. Deinde quamquam Rex fidem dederat nunquam hac de re se ultionem facturum, tamen cum aliquando hi duo fratres Budam venissent, procerum consilio capti ^{10. b} sunt, et eorum alter Ladislaus pro comitis morte capite poenas luit. Rex vero procerum et baronum perfidiam detestatus, quod etiam ii, qui cum eo principes capti erant, e carcere evasissent, in Boemiam transire decrevit, Matthiamque secum duxit: ubi cum per aliquod tempus commoratus esset, veneno, ut fertur, interiit. Interim cum regnum principe suo vacaret, omnium consensu ad regiam dignitatem vocatus est Matthias, et paucis post annis legitime ac solemniter coronatus: cum eo tempore coronam teneret Fredericus imperator, quam ei regina Helisabet uxor Alberti, qui Ladislai Regis pater fuerat, pignori dederat. Initium autem victoriarum suarum auspicatus est Matthias, cum esset admodum adolescens ¹¹ ac pene puer, apud Sanctum Demetrium, ubi Danubii vadum est cum arce munita: huc enim cum Turci duce Alibego traiecissent, aliquantumque praedae et hominum et pecorum discursantes diripuisent, passimque sine ullo ordine vagantes incursationes plurimas in illa inferiore Pannoniae parte fecissent: Rex noster parva pro tempore collecta manu, quantis maximis potuit itineribus, nocturno tempore illuc pervenit, et cum exploratum haberet eos inordinate huc illuc ferri, paulo ante lucem aggredditur: illi nihil tale metuentes veluti pecora prosternuntur, et, ut quisque natando evaderet, conabatur, ita in aqua a nostris occidebatur: caesaque sunt hostium multa millia, nam decem ferme passuum millibus instantes nostri ^{11. b} fugientes illos insecuti sunt.

LOD. Maior profecto haec Matthiae vestri indoles fuit, quam Scipionis Africani, qui quum parentem suum apud Ticinum graviter saucium de manu hostis eripuit, summis in coelum laudibus effertur; aut Aemilii Lepidi, qui puer in aciem progressus hostem interemit, civemque servavit, cuius tam memorabilis operis index in Capitolio statua bullata et incincta praetexta senatus consulto posita est; aut Catonis, qui cum salutandi gratia praetextatus ad Syllam venisset, et capita proscriptorum in atrium illata vidisset, atrocitate rei commo-

tus, paedagogum suum nomine Sarpedonem interrogavit: quapropter nemo inveniretur, qui tam crudelem tyrannum occideret? cumque is non voluntatem hominibus, §¹² sed facultatem deesse, quia salus eius, magno praesidio militum custodiretur, respondisset: ut ferrum sibi daret, obsecravit, affirmans perfacile se eum interfectorum, quum ad lectum illius considerare soleret.

SIGIS. Cum ea sic gererentur, ecce a finitimis bellum exoritur, maxime vero a Boemis, qui duce Suella undique Ungariam invadere ac devastare ceperunt; adversus quem memorabilis extitit Regis nostri victoria: nam cum multis praeliis ab eo Suella vinceretur, arcem quandam vallo et fossa mirabili arte munivit, ubi cum obsideretur, et munimenta omnia diruta essent, cum suis eruptionem fecit, defensu tenebris et opacae noctis dono fretus. Sed cum nostri omnes bono videlicet magistro et §^{12, b} imperatore docente vigilarent, proque custodia portae acriter starent, aliquamdiu pugnatum est; et cum ille paucis comitantibus fugeret, captus est, et laqueo ei gula fracta. Ob hanc tamen causam in eum tali poena Rex animadvertit, quum sub ea arce Petrum Zobi, unum omnium Ungarorum fortissimum, sagitta vulneratum in fronte perdiderat.

LOD. Generosi animi fuit sociorum mortem ulcisci: Sic Nisus quiescere non potuit, nisi prius occiso Volscente infelicem amicum Euryalum vindicasset. Sic Aeneas ob commilitonis sui Pallantis interitum Turno infensior fuit, nec eum deprecantem audire sustinuit, humero cum apparuit alto Balteus, et notis fulserunt cingula bullis. Pallas, inquit, te hoc vulnere Pallas immolat, §¹³ et poenam scelerato ex sanguine sumit. Et Romani Iugurtham Numidiae Regem persequi non destiterunt, donec eum captum Romam perduxerunt ob Hiempsalis et Atherbalis necem, qui nepotes fuerant Masanissae Regis, populo Romano amicissimi.

SIG. Non parva imperii accessio Regi nostro facta est ex Boemia propter Moraviam, quae marchionatus est, et Slesiam, quae ducem habet. Moraviae pars sine ulla vi sponte sua in deditionem venit, altera pars violenter expugnata.

In Slesiam, cuius civitas metropolis Fratislavia nominatur, ultro ab hominibus accersitus fuit, magnoque triumpho et laeto clamore Dux eorum appellatus, celebratique ludi magnifici, ubi duces baronesque permulti hastis concur^{13, b} rerunt, tantoque apparatu in eam urbem ingressus est, quanto antea nullus.

LOD. Summa Regis humanitas et clementia hoc pacto indicatur, nam et Quinto Flaminio nostro in Macedonia, et Caesari in Gallia, et Cneio Pompeio in Asia civitates se sponte debebant, tanquam meliores, benignioresque dominos habiturae.

SIG. Secuta est non minus gloriosa victoria in Moldavia contra Vaivodam Stephanum, ubi adversum quadraginta hostium millia cum duodecim millibus manum conseruit, caesaque eo praelio sunt hostium millia quindecim. Non tamen ea pugna nostris incruenta, qui insigne detrimentum acceperunt ex obitu strenuissimi viri Ioannis illius Dorolezi¹⁾, qui cum fortiter dimicando deforme in facie vulnus acceperisset, supervivere¹⁴ amplius indignum putavit, atque in confertissimas hostium turbas irrupit, ibique postea mortuus inventus. Huius viri virtus et gloria demonstratur abunde in palatio Regis Ungarici, ubi eo habitu et armaturae genere, quo tunc pugnaverant, nobilissime depictus apparet.

LOD. Gratitude magna vestri Regis ostenditur, qui omni ratione conservare eorum memoriam studeat, qui pro eius dignitate sanguinem ipsum et extremum spiritum profunderet non dubitarunt. Nam et Romani veteres fortibus viris, qui rempublicam adiuvissent, ornassent, amplificassent, imagines, statuas, triumphales arcus erigere consueverant, ut et virtuti debitum praemium persolveretur, et ceteri ad tutandam rempublicam exemplo^{14, b} moverentur. Honos enim, ut inquit Cicero, alit artes, omnesque ad res magnas et praeclara studia gloria incenduntur. Unde et Cocliae virgini equestris statua in Capitolio posita, quae a Porsennae castris Thyberim fluvium traiciendo Romam redierat.

SIG. Captus etiam in eo praelio dux fuit, cuiusdam tamen praefecti nostri perfidia, qui Verezes dicebatur, salvus

---

¹⁾ Rectius: Dorotezi, hodierna scribendi ratione: D a r ó c i.

evasit, quamobrem confecto postmodum bello, perfidiae poenas dedit capite obtruncatus.

LOD. Punienda gravissime ac severissime castiganda perfidia: Nam et Tullus Hostilius tertius Romanorum Rex de Metio Suffetio Albanorum Duce acerbissimum supplicium sumpsit, quem in diversa quadrigae distraxerunt, raptataque sunt eius viscera, quia cum se Romanis,¹⁵ amicum simularet, ad Fidenates re vera inclinabat.

SIG. Quid loquar de victoria illa sub Chermesina civitate habita, quae per incendium capta fuit, ex qua Boemi Regis filius Victorinus fugiens, in Nezela urbe, ad quam cum admodum paucis sese contulerat, deprehensus est.

LOD. Non minus laudis ex hac captivitate meruit, quam Africanus ex capto Siphace, aut Paulus Aemilius de Macedoniae Rege Perseo in triumphum ducto.

SIG. Adde aliam Nitriensem adversus Casmirum Poloniae Regis filium, quem tandem ad ultimam desperationem deductum, relicto exercitu cum paucissimis quibusdam fugam facere coegit. Capta deinde civitate Nitra, sub eius iugum pervenerunt. Fuit autem^{15. b} haec periculosa coniuratio, in qua cum Casmiro isto senserunt Ioannes Rhocigon, Rinoldus Rhocigon, Ioannes Archiepiscopus Strigoniensis, Ianus Quinqueecclesiensis episcopus.

LOD. Dolendum est profecto tam nobile huius iuvenis ingenium ad tantam dementiae, insolentiae, ingratitudeque temeritatem devenisse; hoc est quod Cicero noster plerumque dicit accidere praeclarissimis et splendidissimis ingeniis, ut principatus appetitione ducantur, et odiosa elatione ac magnitudine animi nimia in eis pertinacia reperiatur.

SIG. Altera exorta est in eum coniuratio a Valachis et Transylvaniensibus, qui ducente Ioanne Groffo ad quinquaginta millia convenere, eumque Transylvaniensem Regem appellare¹⁶vere, adversum quos habita victoria omnibus ignovit, praeterquam coniurationis principibus, quos miro tormenti genere affecit, candentibus enim laminis vexati et dilacerati sunt.

LOD. Servavit prudentissimus Rex Ciceronis nostri prae-

ceptum, qui in coniurationibus ait fontes quidem puniendos, multitudini vero parcendum.

SIG. Omnium victoriarum eius praeclarissimam arbitramur Bosthenensem, nam multos iam annos Bosthenense regnum Turchus occupaverat, inde usque ab Rege Thoma, qui Ungarico regno semper amicissimus, sociusque optimus extiterat. Is cum fratrem haberet sceleratissimum, imperiique cupidissimum, et filium perditissimum, patrum persuasionibus largitionibusque corrumpitur |^{16. b} filius, maxime vero quum eum facturum se Regem pollicebatur, si consensum praestitisset, ut Rex Thomas eius pater interficiatur. Ita cum pater exercitum duceret, noctu ab utroque insidiosè interficitur. Confestim filius ab exercitu in Regem eligitur, metu potissimum patrum, nam multa fingeant; nihil scilicet ipsis de Regis necè compertum esse, sed hostili manu occisum. Rex itaque electus, paternas amicitias relinquens, Turchi partes sequitur. At ille, quamquam ferus et barbarus, tamen horum impietate ac immanitate cognita, ad se vocatos statim capit, de amobusque poenam sumit. Nam filium in conspectu suo excoriari iussit, tergora diripuit costis, et viscera nudavit; eius patrum veru affixum, viventem ac sentientem assari, ||¹⁷ tanquam escam in cibum hominibus futurum.

LOD. Nusquam legisse videor tam abominabile facinus, nisi fortasse Servii Tullii Romani Regis sexti filia Tullia comparari huic merito potest, quae virum suum Tarquinium Superbum in parentis necem sollicitavit, et per interfecti patris iacens cadaver carpento vehi non verita est: unde et vicus ille Romae Sceleratus dictus est. Quamobrem pietatis genus fuit in talia monstra crudelitatem exercere.

SIG. Ex eo tempore sub Turchorum ditione fuerat Bosthenæ. Rex ergo noster Iaiciam, quae regia civitas est illius regni, vi expugnat. Praefectus autem huic oppido et arcis erat Monatrigbegus, potentissimus apud Turchum, veluti regulus quidam, qui cum in arce obsideretur, |^{17. b} et moenia diruta essent, nullaquè defendendi spes, conditiones deditionis accepit, ut videlicet solus relictis impedimentis et armis libertate donaretur, alii omnes in deditionem venerunt. Solus hic ad Tur-

chum profugit, aliis tamen libertate permissa quo vellent abundi aut redeundi, sed praeter praefectum qui rediret, inventus est nemo, adeo commoti sunt omnes tanti principis clementia, qui cum eos iure belli potuisset occidere, tamen pro innata mansuetudine ac benignitate sua veniam illis dedisset, omnesque salvos esse voluisset.

LOD. Ad Magni Alexandri exempla me revocas, qui devictis in Asia principibus regna restituit; matrem et uxorem Darii Persarum Regis a se debellati tanta comitate, ¹⁸ ac liberalitate prosecutus est, ut eius audita morte, Sisigambis Darii-mater amarissime fleverit, nec ultra in vita esse potuerit. Aut Caii Caesaris, qui tunc maxime gloriabatur, cum acerrimis hostibus ignoscebat, qui saepenumero verbum illud usurpabat: Dignum te Caesaris ira nullus honor faciet; vel potius ad Iesu Christi praecepta, qui et ipse pro persequentibus oravit, cum ad institutionem nostram dixit: Pater, ignosce istis, quia nesciunt quid faciunt. Mihi vindicta, et ego retribuam, dicit Dominus. Nulla re propius ad Deos accedimus, quam dando, sublevando, ignoscendo. Nihil habet regum fortuna maius, quam ut possint, nihil melius, quam ut velint servare quam plurimos. Animum vincere, iracundiam cohibere, ^{18. b} victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute praestantem non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem: haec qui faciat, non modo cum summis viris comparo, sed Deo simillimum iudico.

SIG. Hoc pacto regia civitate recepta, universa Bosthena in Regis ditionem pervenit. Cuius quidem regni administrationi regem praefecit nuper virum Pannoniorum omnium illustrissimum, Nicolaum Vaivodam, ex antiquissima et nobilissima progenie ortum, qui hoc anno plurimas consecutus est victoriae. Ter cum ipso Turcho, quamvis non iusta acie, sed cum discursantibus semper, circiter quinque millia depugnavit, semperque victoria potitus est. Recuperata Bosthena, arcem illam munitissimam totius Illyrici, quae sanctus Georgius appellatur, oppugnandam suscepit; quae, cum oppido inter paludes sita, illis undique quatuor passuum millibus circumdatur, ad eamque unus tantum aditus patet; sed eum adiu-

vit opportunissima occasio hyemis frigidissimae : quanquam enim ab oppidanis quotidie frangebatur glacies, tamen tantum in nocte congelabatur, quantum diurno labore peractum erat. Ita tres fere menses oppugnatum oppidum in eius potestatem vi redactum est.

LOD. Annibali Carthaginensi minime cedere voluit Mathias noster, quem nulla frigora, nulla coeli intemperies, nullae asperitates, aut locorum aut temporum, fatigare potuerunt, qui etiam in Hetruria oculo amisso a proposito itinere |^{19.} ^b non deflexit.

SIG. Hic tamen ingenti malo et damno affectus est Rex : nam summe dilectum fratrem, Andream Pongoratum, tormenta circa oppugnationem percussum perdidit ; virum sane fortissimum, miraeque indolis iuvenem, ac in re militari peritissimum. Hunc fratrem saepissime reminisci solet, et immaturam eius mortem molestissimo animo ferre. Erat autem hac ratione Regis frater, quod mater huius et Regis mater sorores extiterant.

LOD. Sic habet rerum natura, o Sigismundo, ut mala bonis semper adiuncta sint, quod bene Alcmena illa Plautina declarat his verbis : Satin' parva res est voluptatum in vita, atque in aetate agunda, prae quam quod molestum est. Ita cuique comparatum est in aetate hominum ; ita diis |²⁰ est placitum voluptatem ut moeror comes consequatur, ut incommodi plus malique ilico adsit, boni si quid obtigit. Paulus Aemilius nunc felicissimi, nunc miserrimi patris clarissima repraesentatio, ex quatuor filiis formae insignis, egregiae indolis, duos iure adoptionis in Corneliam gentem, Fabiamque translato sibi ipsi denegavit, duos ei fortuna abstulit, quorum alter triumphum patris funere suo quartum ante diem praecessit, alter in triumphali curru conspectus post diem tertium expiravit. Itaque qui ad donandos usque liberos abundaverat, in orbitate subito destitutus est.

SIG. Superest adhuc Andreae illius frater nata maior, Pangoracius, qui Transylvanensem prae |^{20.} ^bfecturam administrat, qui de Turchis victoriam praeclaram nunc adeptus est. Nam cum illi magnam vim pecorum et hominum abigerent,

apud fluvium, qui Temes appellatur, cum serum dici esset, castra metantes, per exploratores certior factus eos segnes ac desides esse, ac sine ulla militaris disciplinae observatione: surgente Aurora in eos impetum facit instructa acie; illi tam improvise malo perterriti, ut quisque poterat equo insiliens fugiebat. Eum captivi advenientem cernentes, Deum supplices pro victoria consequenda precabantur. Turchus autem cum in acie profligatus esset, in captivos saevire cepit: quorum tamen decem millia per Ioannem liberata sunt, qui de hoste insignem victoriam reportavit.

¶²¹ LOD. Nil mirum, si sub tali Rege, qui semper vincere didicit, omnes alii fortiter faciant, nam, ut inquit Plato: Quales principes, tales reliqui existere solent.

SIG. Sed unum praetermittendum non est de pugna illa Moldaviensi, quod in ea Rex noster letale pene vulnus acceperat, sagitta enim pedem eius gravissimesauciaverat: cum tamen summum periculum imminere videretur, si Regem vulneratum esse constaret, confractum sagittae lignum suis manibus evulsit, tribusque postmodum annis in regio corpore inclusum ferrum illud sagittae permansit, quod nulli ratione medicabile videbatur: erat enim tricuspide acumine, et circa lignum amplum. Videns ergo nulla humana ope sanari se posse, ad Immortalis Dei omnipotentiam ^{21. b} confugit religiosissimus princeps, vovitque se venerabile quoddam Sacrae Virginis templum adiuturum prope Budae moenia, quo devotissime facto voto, repente sponteque sua ferrum illud excidit.

LOD.-Duplicem boni Regis pietatem enarras, et quod propriam salutem neglexit, ut totius exercitus incolumitati consuleret; et quod Dei imploravit auxilium, qui regibus favere solet, quum sacri quidam homines habeantur in terris, divinitatisque aliquid prae se ferro videantur. Qua in utraque re Aeneam ipsum imitatus videri potest, qui semper pius a Marone nostro describitur: Nam et ipse vulnus, quod habebat in crure, minime deligari patiebatur, ne hostibus lacticium daret; et tandem Veneris matris subsidio curatus²² est.

SIG. Sed quaedam omisimus, quae in maximum Iani patris decus et laudem referri possunt. Nam cum superiore anno

Esemebeghus ille, qui Euboeam expugnavit, quam nunc Nigrum Pontum appellant, res suas magnifice gestas cepisset extollere, ibique adessent fere omnes insigniores Turchi duces, rerumque bellicarum peritissimi, maxime vero Alibeghus, qui acerrimus Ungarorum hostis semper extitit, detrahere, eiusque laudem imminuere, quum tot annos cum Ungaris bella gessisset, et ne unum quidem oppidum expugnare potuisset, sed pecoribus solum et animalium gregibus abigendis agros devastasset: Alibeghus ei hunc in modum respondisse fertur: Si tu cum Ungaris bella gessisses, aliter |^{22. b} profecto commemorandum putares, neque adeo insolesceres uti nunc facis, quia cum Graeculis et effaeminata gente pugnasti. Felix profecto Turchorum imperium extitisset, si belli vires, quas in Ungarica gente consumpsimus, ad alias nationes intendissemus: memini enim ab ipsa usque pueritia, exercitum nostrum adversum alios victorem fere semper extitisse: ab Ungaris vero nos saepenumero devictos fuisse. An non recordaris parentes nostros solo Ianconis nomine saepe perterritos? (Ianco enim a Turchis pater nostri Regis appellabatur) cuius hominis tantus erat terror, ut siquando infantes eorum flerent, solo Ianconis nomine a fletu deterrentur hoc modo dicentes? Tace, Ianco adest. Itaque si tibi cum Pannoniis dimicandum erit, non||²³ tantopere superbia effereris.

LOD. Propterea Iulii Caesaris nostri res gestae maiores, amplioresque fuerunt, quam Alexandri, qui cum Indis et Asiaticis solum hominibus depugnavit, quos facillimum fuit vincere non repugnantes: Caesar autem, cum septemtrionalibus robustissimis viris signa contulit, qui etiam sola corporum proceritate formidinem inferre poterant; unde et crebro commemorare solebat Pompeii felicitatem, cui praecipua militiae gloria de tam imbelli genere hostium contigisset.

SIG. Volens ergo Turchorum princeps huius Esemebeghi fortunam et virtutem experiri, magnam armatorum multitudinem, septuaginta ut dicitur millium, huic tradit, qui sperans bene prospereque sibi eventurum, ut semper evenerat, |^{23. b} Turcho iuramento confirmavit eo exercitu universam Pannoniam se Turchorum ditioni subiecturum. Itaque non longe a

Belgrado castra posuit. Cum autem Rex in Boemia tunc esset, ad principes regni scripsit, ut, quantas maximas possent, copias compararent; sicque praeter spem ab obsidione repellitur, et quamvis ibi iusta acie pugnatum non est, tamen multis praeliis homines maxime levis armaturae et legiones congressae semper a nostris superatae sunt. Cum haec ita gererentur, Esembeghum poenituit consilii sui, et multis precibus in auxilium suum Alibeghum accersivit; at ille inanem et iactabundum hominem sprexit, quia sibi tantum prius arrogaverat. Ita ludificatus turpiter abcessit, iurciurando asserens, nunquam se amplius huiusce²¹ arcis obsidionem tentaturum, nec Turcho de hac re amplius cogitandum aut sperandum.

LOD. Stolidum istum Esembeghum comparare possumus levissimo illi Gallo, qui Romanos ad singulare certamen provocabat, quem Valerius validissimus adolescens Romanus interemit, eique torquem a collo detraxit, unde et Torquatus dictus est; aut Numano illi, qui apud Virgilium Troianos lacebat, cuius dementia pulchre castigavit Ascanius.

SIG. Ad causam belli illius, quod cum Romano imperatore fuisse diximus ob regni coronam ab eo retentam, accessit et alia. Nam cum Rex Ladislaus, genere germanus, ad quem haereditario iure spectabat Ungariae regnum, puer admodum esset, a Frederico Caesare, de²⁴ cuius familia is Ladislaus ortus erat, regnare non mittebatur, tanquam ad imperii pondus rudis adhuc et minime idoneus: quod tamen ab eo fingi credebatur, ut se Ungariae Regem faceret. Hac igitur re cognita Ioannes Interrex, sive Gubernator Ungariae, Viennam, ubi is puer educabatur, obsidere cepit; et cum Imperator cives suos ab obsidione liberare non posset, nec civibus nec Interregi nostro satisfacere: invito demum Caesare Ladislaus in regnum introducitur; ex quo elucet maxima Iani nostri constantia, qui cum regnare nullo penitus contradicente posset, Rege tamen legitimo Ungariae regnum vacare non est passus.

LOD. Cum Cn. Pompeio Ianum vestrum conferre possumus, qui Ptolemaeum in Aegypti regnum reducere²⁵ maluit, quam ipse regnare; aut cum Caio Caesare, qui Deiotarum, Ar-

meniae ac Cappadociae regem superatum, regno suo liberalissime restituit.

SIG. Obsidionis illius testis est Vienna, ubi in ea parte, quae obsidebatur, extructae sunt turres munitissimae, quae ab hac dura obsidione appellantur contra Ianconis impetum factae; uni etiam illarum nomen dedit Rex Matthias a captivitate sua, cum ibi a Ladislao Rege teneretur captivus. Eoque tempore in magno discrimine fuit Imperator, qui nisi puerum restituisset in regnum, Nova etiam eius Civitas, quae imperialis est, capta fuisset. Iam enim cives de deditione cogitabant, cum Imperator viribus suis diffidens, clam noctu civitatem egressus est.

LOD. Audivimus et nos, et vidimus, huius hominis ^{25. b} pusillanimitatem, parsimoniam, tenacitatem, avaritiam, miseriam, qui nihil habet Imperatoris, praeter nomen. Existimo profecto Caium Caesarem, si praesagire potuisset dignitatem ac nomen suum ad eos potissimum, quos ipse devicerat, perventurum, totam gentem et stirpem deleturum fuisse, ne ullae unquam omnino reliquiae superessent.

SIG. Neque illud de Iano tacendum arbitror, qui, cum adhuc Vaivoda et praefectus esset, et propter res ab eo magnifice gestas optimus bellorum ductor haberetur, Sigismundusque Pannoniae Rex et Romanorum Imperator sine virili prole vita excessisset: Rex Ladislaus Polonus haereditario iure succedens, brevi tempore post coronationem suam maximo exercitu comparato cum omnibus tetrarchis et dynastis, totiusque ²⁶ regni nobilioribus in Turchorum campos, quos Rigomezios nostri appellant, ut cum Turchis manum consereret, profectus est: neminemque aptiorem Iano invenit, quem gerendo bello ducem praeficeret, qui omnium consensu dignissimus est iudicatus, ad quem totius belli summa deferretur. Erant autem nostri, ut fertur, supra millia quinquaginta: quo exercitu actatis nostrae homines nullum in Ungaria neque maiorem, neque principum dignitate ac nobilitate clariorem viderunt: illuc enim totius Hungariae robur convenerat. Quindecim aderant barones, ut nos dicimus; Cardinalis unus, Sancti Angeli videlicet, Constantinopolitanus Patriarcha: communi enim con-

sensu id bellum susceptum esse dicitur et Pontificis Maximi et Imperatoris Cons²⁶. ^bantinopolitani. Verum de coniungendo exercitu aliter, ac convenerat, accidit. Nam cum Imperator Constantinopolitanus de constituendo die legatum quendam suum sibi sanguine coniunctum, sed hominem sane imprudentem ad nostros misisset, ut res tutius sine litteris agi posset: ad regulum illum Racenum, quem ipsi Despotem appellant, pervenit; is autem regulus medium quendam inter Regem nostrum et Turchum se semper exhibet, et qui fortior aut felicior sit, illi favet. Hic omnem rem regulo aperit, qui veritus ne, si nostri in hoc bello victores extitissent, ipse quoque in nostram ditionem concederet, legatum multis largitionibus corrumpit, ut, quicquid a nostris responsum fuisset, ad eum in reditu reverteretur: ille rediens responsa patefecit. Itaque ²⁷ fictitias litteras componunt, et alium congregationis terminum Imperatori Constantinopolitano mentiuntur; neque rettulit corruptus se cum Raceno fuisse. Ita cum nostros diu auxilia expectando sua fefellisset opinio, ad statutum diem indictumque terminum cum adesset Turchus, ingentem multitudinem secum ducens, varia inter nostros exoritur sententia: Ianus, ut prudentissimus imperator, cum tanta turba pugnandum dissuadebat, armatorum enim supra ducenta millia Turchus habebat. Rex autem noster, utpote magnanimus princeps, fugere turpe existimans, non multitudini solum, sed paucis etiam Deum favere dicebat, tempusque pugnandi ad diem tertium proponi iussit. Sic enim solent semper nostri de dimicandi ²⁷. ^b die convenire cum Turchis, nisi quid insidiosè geratur. Interea Deum invocant nostri. Denique tertia die, orto iam sole, pugnam incunt, ampliusque horis septem acerrime dimicatum est. Nostri ab innumerabili multitudine undique circumventi, quamdiu potuit eorum virtus, restiterunt. Tandem ad hostem victoria inclinavit, fusique sunt nostri magna strage. Ter tamen exercitus a Iano instauratur, neque Regi, quem iam aut captum, aut capi videbat, deesse voluit, sed circa globum illum diutissime fortiter pugnans, a confertissimis hostibus plurimis vulneribus acceptis, rogatus a suis, qui vulnerato duce animum abiecerant, ne temere in hostes irrumpendo iu-

tili morte sua cuncta secum traheret: |²⁸ (nam si tum virille occubisset, actum erat prorsus de imperio nostro) ex pugna defessus et saucius egreditur.

LOD. Similem se praebuit Ioannes Lucio Paulo, qui cum apud Cannas a Romanis infelicitè pugnatum esset, Terentii Varronis, alterius consulis, stultitia et levitate, collegae sui errorem emendare maluit, quam propriae salutis consulere.

SIG. De Rege ipso varia quidem est opinio: alii eo praelio interfectum asserunt, alii in Turchi praetorio cum ceteris insignioribus viris capite obtruncatum. Ianus tamen tanta accepta clade non animo deiectus est, sed paucis post mensibus quantum potuit exercitum collegit, et, ut fama est, quinque eo anno cum Turcho confligit, semperque superior evasit.

|²⁸. ^b LOD. Haec profecto gravissimo dicendi genere describenda essent: haec dignissimam historiam postularent, multaque litteris mandata sunt et vetera et nova, quae ne minima quidem ex parte cum his conferri possunt.

SIG. Audio certe a doctissimis novissimum hoc bellum, quod expressimus, graeco sermone illustratum, solutae oratione descriptum, ac versibus celebratum. Omnibus quidem nostris in ore est, nimiumque illius meminisse necesse est: multorumque natales ab eo, ut olim a consulibus, designantur.

LOD. De Rege illo quoque mirabilia praedicantur, qui benignissimus, qui clementissimus, qui iustissimus, qui liberalissimus extiterit.

SIG. Immo vero putatur, quod usque ad aetatem illam illibata virginitate vitam exegerit, proptereaque tanquam ex conscientia²⁹ bene actae vitae mortem contempsisse, fortique animo pro christiana fide veluti generosus quidam martyr occubuisse. Hoc tamen scias, velim, o Lodovice! multo plures in eo praelio Turchos cecidisse, quam nostros. Confecto enim bello cum occisorum capita recenserentur, pro singulis nostrorum capitibus quinque Turchorum traduntur inventa: unde apud eos proverbium notum, cum deum pro adipiscenda victoria precantur: Non talem praestet, qualem in hoc bello habuere.

LOD. Romanorum et Carthaginensium plurimae huiusmo-

di extitere victoriae, ut saepe propius periculo fuerint, qui vicerunt.

SIG. An tibi videntur tot laborum gradus et patris et filii regiam coronam meruisse?

LOD. Medius fidius! non tantum laborasse puto Numam Pom^{29.} pilium, aut Tarquinium Priscum, aut Servium Tullium, qui cum peregrini essent, tamen propter eorum nominis probitatem in regiam populi Romani sedem evecti sunt.

SIG. Neque solum bellicae laudes et rei militaris peritia Matthiam nostrum exornat, sed leniores quoque illae animi virtutes in eius pectore plurimum regnant: moderatio, affabilitas, sermonis lepiditas, dulcissima cum amicis consuetudo, summa in benemeritos gratitudo, liberalitas inaudita, ut quotiens de Germanico illo vestro, aut Vespasiano Tito audio, in quibus omnes animi et corporis dotes cumulatissimae fuerunt, semper Matthiam nostrum videre videar.

LOD. Est quidem militaris gloria in rege praecipua, nec laudabilis solum, sed apprime necessaria, non ad inferendas ³⁰ sed ad propulsandas iniurias; nec perfectus princeps putari debet, qui militari scientia et experientia careat: Unde Magnus Alexander ex omnibus Homeri versibus illum maxime probabat, ubi de Agamemnone suo inquit: βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς: κατ'ερός τ' αἰχμητής bonum regem fortem quoque pugnatorem esse oportere designans. Quod et Flaccus monebat:

Angustam, amice, pauperiem pati

Robustus acri militia puer

Condiscat, et Parthos feroces

Vexet eques metuendus hasta,

Vitamque sub divo et trepidis agat

In rebus.

Sic Aeneas invitat Ascanium:

Disce puer virtutem ex me verumque laborem.

et Evander Pallantem suum cum Aenea mittere non dubitavit, ut sub eo militiam et grave Martis opus tolerare assu^{30.} b esceret. Veruntamen incredibile dictu est, quantopere sibi conciliet animos et civium et externorum humanitas regum et principum, ut de Alexandro et Caesare legimus, quos magis ob eorum mansuetudinem quam fortitudinem milites tantopere di-

lexerunt; nam fronte et oratione magis capiuntur homines, quam beneficiis ipsis. Sed erga litteras quem animum habet Matthias vester?

SIG. Supra quam credi possit de principe tam magnis rebus implicito, maxime vero legendis audiendisque historiis delectatur.

LOD. Optimum sane ac regium scribendi genus historia est : nam, ut inquit Cicero : Historia testis est temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuncia vetustatis. Hoc facile concedent omnes. Quis enim est, qui neget cognitionem historicorum ¶³¹ optimo cuique regi maxime necessariam esse? Ex historiis enim cognoscuntur quales extiterint veteres illi homines immortalitate digni, cognoscuntur eorum in regendo imperio artes et consilia, cognoscuntur in pace et bello res illae divinitus gestae, admirandaeque virtutes in maximarum laudum genere : quarum rerum lectione his temporibus noster aliquis sapientissimus princeps sumere potest documenta, et in magnis rebus administrandis proponere sibi priscorum hominum clarissimum lumen, exemplisque et cogitatione eorum consilia sua confirmare. Nam etsi gloriosissimus princeps Matthias suapte natura, tam ingenio sapit, tam animo audet, ut ad gerendas res maximas nullis exemplis veteribus egare videatur, ad omnia ¶^{31. b} enim valet ipse suis consiliis, ei non est necesse uti alienis vestigiis : tamen in isto tanto lumine et tanta acie ingenii sui, si sibi priscorum hominum imaginem proponat, confirmare potest se ipsum; et in omnia suscepta negotia sua cum maiore alacritate incumbere : cum videat se ipsum id iudicare et sentire, quod prisci illi viri iudicaverunt et senserunt. Quotiens clarissimorum virorum exemplis ad capessendam virtutem excitati sunt principes, atque ad antiquorum imitationem generosa quadam aemulatione incensi, quemadmodum et Q. Maximum et P. Scipionem dicere solitos accepimus : cum maiorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi, et memoria rerum gestarum eam flammam ¶¹² egregiis viris in pectore crescere, quae sedari prius non poterat, quam eorum famam et gloriam adaequassent. Quis enim,

cum in historiis legerit M. Attilium Regulum acerbissimis doloribus et crudelissimis suppliciis affici, quam fidem hostibus datam fallere maluisse, non se hoc modo instituat, moriendum potius quam aliquid turpiter faciendum? Quis, cum intellexerit Decium seipsum pro civium et exercitus incolumitate devovisse, non ita se comparet, ut nullum pro salute patriae periculum subire formidet? Quis, cum ex historiarum monumentis perceperit maiores nostros, Pythagoram, Archytam, Platonem tanto studiorum amore flagrasse, ut totum pene orbem maximis laboribus peragrarent, ^[32. b] non ardeat incredibili quodam desiderio litterarum? Tanta est, mihi crede, exemplorum vis, ut animum etiam ad difficillima, et quae per timescenda esse videntur, inducere possint. Interrogatus Themistocles ille Atheniensis, summus vir, cur noctu quiescere non posset? Miltiadis trophaea, respondit, me oculis somnum capere non sinunt. Et Magni Alexandri victoriae ad mentem saepe recursantes dormientem Caesarem excitaverunt. Quis ergo negare audeat historiam summa esse cognitione dignissimam? Nam nihil aliud scire, nisi quod temporibus nostris factum sit, id mihi videtur semper esse pueros. Unde Alexander Mameas unus ex numero imperatorum in consilio suo praecipuos habuit historiarum peritos, propterea, quod ^[33] ex praeteritis et antefactis melius atque maturius futura dignoscuntur. Quae cum ita sint, cui mirum videri debeat, si omnes, qui unquam fuerunt clari et optimi principes, aut ipsi litterati extiterunt, aut saltem litteratos in summo precio et honore habuerunt, eosque incredibili quodam amore prosecuti sunt. Nec enim aliter civitates recte administrari possent, licet plerique aliter arbitrentur, qui nullo praesidio muniti, nulla doctrina suffulti, nulla virtute ornati, nulla scientia exculti, nullo rerum usu praediti, ad rerum publicarum gubernacula impudentissime accedunt: nihil recte fieri putantes, nisi quod de stultissimo capite suo agatur. Omni sapientia inclitum regem Solomonem non Iudaeos modo principes, sed cunctos superasse Graecos philosophos, regesque Aegyptios atque ^[33. b] orientales, constat. Apud Romanos Catonem superiorem, tantum in illa Republica moderatorem

et principem, in omni litterarum genere floruisse legimus. Qui, ne sibi quicquam deesset, etiam in senectute graecas litteras didicit, et quotiens in senatum veniret, semper librum aliquem sub ala portare solebat, ut, si nondum frequentem senatum inveniret, donec congregaretur, lectitare interim aliqua posset, ne quid temporis perderet. Scipioni Africano Pauli Aemilii filio nihil de bonarum artium cognitione defuit, cum etiam scripta Terentii ad Scipionem referantur. Iulio autem Caesari ea cura de litteris ac litteratis fuit, ut magnis praemiis undequaque peritos alliceret, atque, ut remanerent qui essent in urbe, constitutis honoribus hortaretur; se quoque adeo litteris ¶³⁴ dedit, ut peritorum omnium iudicio etiam doctissimis aequaretur. Ita eloquentiae studuit Caesar, ut cum Cicerone ipso, romanae facundiae principe ac lumine, certaret atque contenderet. Eodem tempore C. Caesar pro suo illo animi vigore praestantissimo legebat, scribebat, respondere, audiebat, et scribentibus quaternas aut etiam septenas dictabat epistolas. Tanto studio magnus ille Imperator Octavius in litteris versabatur, ut horas, quas ad legendum constitutas habebat, eas nunquam in alia re quam in litteris occuparet, omnia saeculi sui beata ingenia munificentissime fovit, non solum orationes, sed et dialogos et poemata integra patienter audivit, et cum frumenti penuria quodam tempore usque adeo Romanis urgeret, ut qui essent peregrini, quive artium ¶^{34. b} mechanicarum et vilium artifices viderentur, ex urbe edicto publico pellerentur: Octavianus Caesar honestarum artium professores, ac nominatim medicos et oratores, ut remanerent, excepit. Titus Vespasianus, cum ingenium, ad quaecunque vellet, promptissimum haberet, litteras et arma tractavit, aeque consilio bonus et manu paratus erat, graece vero ita loquebatur ac scribebat, ut natus in ipsa Graecia videretur, cantorque ac scriptor fuit egregius. Hadrianus, item amator litterarum, doctos et dignitatibus sublevavit, et opibus perditavit: iniquos existimans illos non divites et honoratos esse, qui optimas disciplinas et optimos vivendi mores ceteros docerent, et ipse bonas omnes didicit artes. Modulator praeterea, caelator, pictor,

fictor excellens fuit; ingenio autem, quocunque ³⁵ se verteret, omnia longe melius manu sua; quam qui in ea re periti artifices erant, fabricavit. Aurelium Alexandrum, qui et Manmeas appellatus est, ex christiana matre natus, nulla res unquam adeo impedivit, quin die quavis temporis partem litteris, partem armis daret, historiarum vero scriptores atque poetas maxime coluit: metu ductus ne quid de se vituperandum ad posteros memoraretur. Theodosius Iunior bonarum artium disciplinas didicit non solum ut sciret ac peritus videretur, verum ut sciens operaretur honesta, et ingenium exerceret ad virtutem. Laboribus enim corpus, litteris vero dedit ingenium, dicens: humanos sensus sic comprimi et castigari posse. Martianus litteras, quas invenis ac privato in statu contempserat, ^{35. b} imperator factus discere procuravit, quum illos non appellandos homines esse perceperit, qui litteras ignorarent. Docti enim ab indoctis tantum differunt, quantum viventes a mortuis. Robertus Siciliae Rex inclitus atque philosophus, increpantibus amicis, quasi operam sapientiae regibus dare non liceret, quod tantopere in philosophiae studiis vigilaret, respondere saepe numero auditus est: sè, si ita necesse esset, regno privari potius, quam litteris velle. Quod prius Alexander Magnus ad Aristotelem scripsit, malle se singulari doctrina quam singulari potestate praestare, et cum inter ornamenta Darii Persarum Regis a se devicti capsulam quandam preciosissimam repperisset, non ad alium usum esse voluit, quam ad Homeri sui vaginam et veluti vestem quandam. ³⁶ Et cum in Sigeo ad Achillis tumulum astitisset: O fortunate, inquit, adolescens! qui Homerum rerum tuarum praeconem invenisti! Et recte quidem, nam nisi Homero litterarum principi et parenti ars illa extitisset, idem tumulus, qui Achillis corpus contexerat, res quoque illius obruisset.

sig. His tantis principibus invictissimus Pannoniae Rex Matthias adiungi potest, quem fidei nostrae fortissimum clypeum appellare possumus, et debemus, qui, quamquam assidue bella gerit, acerrima cum gente illa, importuna et nomini christiano infestissima, tamen etiam de novo in Pannonia,

studio erigendo cogitat, et nisi cavetis, praeclara quaedam ingenia vobis eripiet.

LOD. Utinam dies illa cito adventet, qua Romanorum regem, imperatoremque ¶^{36. b} Matthiam videamus. Sic enim et patris, et sua ipsius merita deposcunt atque efflagitant; et quemadmodum super Matthiam apostolatus sortem cecidisse novimus, ita de altero Matthia nobis sperare conceditur fore aliquando, ut ei sors imperatoria contingat, quod si, ut confidimus, evenerit, o qualem tunc ad Caesarem Matthiam orationem habebimus, cum in Italiam coronationis gratia profisciscetur! Tunc meum in Pannonios amorem omnes homines intelligent.

SIG. Si te orantem, o Lodovice, Matthias audiret, maioribus, mihi crede, et honoribus et muneribus afficereris ab eo, quam ab Italis istis tuis, qui mihi tardiores et frigidiores videntur, quam litterarum tuarum dignitas postulet; et certe curabo diligentissime, ut ad eius manus ¶³⁷ disputatio haec nostra perveniat, ut eius maiestas intelligat se in Italia quoque habiturum ardentissimum praeconem rerum gestarum suarum.

LOD. Debemus quidem hoc facere omnes, quibus dicendi aut scribendi facultas data est, ut meritis laudibus afficiamus generosos principes. hanc enim potissimam mercedem virtus desiderat: gloriam, quod officium gratius esse consuevit, si ab iis fortasse praestatur, quibus maxime convenit, quique aliquo pacto videantur obnoxii: quod mihi usu evenire et agnosco, et fateor. Nam si Pannonii propter eloquentiam Ferrariam colunt, debet Ferrariense ingenium et eloquium Pannonios colere et exornare. Itaque non desinet Carbo tuus fortissimum et sapientissimum Regem Matthiam ¶^{37. b} cum dulci Praesule Sigismundo suo in nominis immortalitate coniungere.

X.

THOMAE FREMPERGERI

HISTORIA TRANSLATIONIS TVNICAE CHRISTI DE
HVNGARIA AD COLONIAM.

HISTORIA TRANSLATIONIS TVNICAE

IESV CHRISTI DE HVNGARIA AD INCLITAM CIVITATEM COLONIENSEM AD MONASTERIVM ALBARVM DOMINARVM, VBI TAM AB INCOLIS QVAM EXTRANEIS INCREDIBILI
HONORE VENERATVR.

Omnibus et singulis Christi fidelibus praesentibus et futuris hanc praesentem paginam inspecturis gratiose innotescat. Quoniam altissimus benignissimusque Saluator noster Dominus Iesus Christus post non modica solationis iocunditate speciali divini luminis irradiatione miro modo cum suis et in suis amicabilem esse solet favorose.

Erat enim quidam devotus ac multum religiosus presbyter in Hungaria, capellanus cuiusdam illustrissimae Reginae Hungariae, qui dictus presbyter XXXIII annis absque esu carnis fertur ieiunasse perseveranter, plerisque vicibus fideliter ac devote in suis orationibus prostratus orans, concupiscendo videre Dominum Iesum Christum, sicut ipse in mundo humaniter in vita sua sanctissima fere consueverat. Tandem divinitus tali devoto viro omne bonum desideranti, in quadam sua nocturnali visione pie ac consolanter investigatum erat, utrum Salvatorem suum in pueritiae aut passionis suae apparatu vellet intueri. Qui respondit: quod desideraret et vellet eum videre in statu suo puerili. Unde insuper idem religiosus presbyter non modico divinae consolationis rore repletus ac mystico spiramine accensus, quasi non valens spiritum suum amplius prae amoris dulcedine incensum erga Salvatorem suum ferro, tunicam de serico blaveo puerilem fieri fecit, et

eandem tunicam tempore celebratiois suae missae super altare posuit, sicut ei iussum fuerat per divinam revelationem. Elevatione corporis et sanguinis Iesu Christi facta, Salvator noster in apparatu puerili dicta tunica indutus dicto sacerdoti apparuit. Quapropter idem presbyter visione huiusmodi exhilaratus, in celebratione missae moram fecit diutinam in praesentia Reginae Hungariae quasi ad tres horas, sicque Domina Regina Hungariae de mora sua ammirata, quaesiuit ab eodem diligenter et affectuose: quare celebrationem huiusmodi protunc plus quam alio tempore protraxisset. Celebratione completa vocavit ad se Regina praefatum sacerdotem, cupiens investigare de mora celebrationis et de visione. Cum autem Domino Iesu complacuit, ab oculis sacerdotis evanuit, et tunicam blavei coloris in altari sacerdoti reliquit et consolationis causa dimisit. Qui sacerdos satis motus propter Reginae preces instantes, eidem Reginae, licet renitens, secreta sua huiusmodi revelavit. Haec enim ab ipso Regina audita eidem sacerdoti instantius ad haec pro eadem tunica supplicavit, et suis precibus multifariis per ipsius sacerdotis traditionem et assignationem dictam tunicam praefata Regina fuerat adepta et consecuta. Deinde quibusdam annis transactis erat quidam dominus et frater honestus valde et religiosus ordinis hospitalis Beatae Mariae Theutonicorum Iherosolimitanorum, habens sororem virginem claustralem monasterii Beatae Mariae Magdalenae ad Albas Dominas infra civitatem sanctam Coloniensem. Qui dictus honestus dominus commendator venerat cum magno exercitu ex Prussia in auxilium Regi Hungariae ad debellandum perfidos Turcos. Cum ille dominus commendator obtinuisset victoriam de inimicis, voluit Rex Hungariae eidem commendatori mercedem laborum suorum reddere, videlicet aurum, argentum, et alia munera preciosa. Quibus omnibus a dicto domino commendatore spretis, nil neque in pecuniis neque in clenodiis habere voluit a Rege, sed magno cordis affectu postulavit a regia maiestate sibi illam Domini nostri Iesu Christi dari tunicam, quam Regina cum suis reliquiis haberet absconditam. Tunc Rex cum multis precibus a Regina impetravit ac postulavit illam tunicam Iesu Christi,

quam apud se haberet cum suis regiis clenodiis, et Deo omnipotente disponente et Regina favente et annuente, quod postulaverat Rex Hungariae, impetravit ad laudem Dei et honorem a sua uxore, retenta tamen eiusdem tunicae manica sinistra ad perpetuam huius rei memoriam. Quam tunicam idem dominus commendator ulterius sorori suae praescriptae moniali in monasterio praefato dedit, et sub bona fide commendavit, ac in serineo deaurato quinque seris bene munito plicatam imponi fecit, assignavit, et cum lyttris suam sororem adiuravit, ut nulli hominum neque tunicam, neque miraculum manifestaret, quoadusque ille veniret ad praefatam virginem sororem suam. Sed Deo volente, in cuius conditione cuncta posita sunt, idem dominus commendator diem suum clausit extremum antequam ad patriam suam rediret. Devota vero virgo summo desiderio mandatum fratris implere cupiens, posuit serineum cum tunica et aliis reliquiis in capsulam bene munitam, et nulli hominum illud indicavit. Sed Deo, cuncta cognoscente antequam fiant, disponente eadem virgo etiam migravit a seculo iuxta terminum suum, quem Deus ei constituerat, et sic in eodem serineo ante eius revelationem centum et quinquaginta annis pro aliis reliquiis sanctis tunica conclusa permansit. Postea autem anno Domini MCCCCXII venerunt quidam peregrini de Hungaria, tempore septennae visitationis Beatae Mariae Aquensis, cum magna multitudine, instanter postulantes ipsis ostendi tunicam Iesu ibidem, videlicet in monasterio sanctae Mariae Magdalenae, absconditam. Allegans ipsis ex fama et speciali nutu divinae inspirationis eis revelatum fuisse, quod in eodem monasterio tunica sericea blavei coloris sinistra manica carente pro intersigno, ut ipsi asseruerunt, recondita esset, quae quidem manica sinistra eiusdem tunicae in quodam claustro Beatae Margaretae in Hungaria infra insulam supra Danubium prope Budam devote et reverenter coleretur, petieruntque instanter ipsas virgines dicti monasterii, quatenus eis huiusmodi tunicam monstrare dignarentur, dicentes se nullatenus ab ecclesia recessuros nisi prius huiusmodi tunicam vidissent ibidem reconditam. Quibus ita diligenter scrutantibus et petentibus, ut praemittitur, saepe dictae virgi-

nes de eadem tunica penitus ignaræ, capsas in earum ecclesia dicta positas, in quibus reliquias esse noverant, aperiebant, tunicam vero non reppererunt. Hungaris enim recedere nolentibus, nisi tunica antedicta prius visa, aperiebant capsulam unam quinque seris solide munitam, in qua tunicam huiusmodi plicatam ac in serinco aureo locatam invenientes, dictis peregrinis ad eorum vota (Deo gratias agentes) publice demonstrarunt. Videntes igitur dicti peregrini ipsam tunicam, multum gavisī laudarunt Dominum Deum cum iubilo dicentes: Quia verax est in sermonibus suis ec. Sicque præfata tunica primo inventa est, et ostensa, quæ non solum ab Hungaris et incolis civitatis Coloniensis, sed etiam a diversis diversarum partium peregrinis Coloniæ ad dictum monasterium confluentibus magna devotione veneratur ad laudem et honorem cunctipotentis Dei semper gloriosi.

Hæc autem revelatio seu inventio tunicae pueri Iesu per revelationem divinam et internam inspirationem Domini nostri Iesu Christi devotis peregrinis in Hungaria positis miraculose manifestata facta est Anno Domini MCCCCXII vicesima die mensis iunii. Ab illo tempore dicta tunica in maiori reverentia non solum ab Hungaris, sed etiam ab incolis Coloniensibus et aliarum nationum peregrinis cum devotione visitata est, et in dies magis ac magis visitatur cum devotione.

Ego Thomas Fremperger Baccalarius artium et medicinae, tum temporis capellanus Illustrissimi Principis et Domini Domini Maximiliani Ducis Austriae, Stiriae, Carinthiae ec. profiteor me vidisse manicam sinistram huius tunicellae Iesu, quæ est recondita in Monasterio Sanctae Mariae Magdalenae ordinis Canoniorum Regularium ad Albas Dominas Coloniensi, tempore Regis Ladislai in Civitate Buda, quæ dicitur Insula, in monasterio Beatae Virginis Margaretae. Ego et quam plures alii qui viderunt, et qui etiam præsentēs fuerunt in Colonia cum Serenissimo Imperatore Frederico et Illustrissimo Maximiliano eius filio Anno MCCCCLXXIII.

XI.

IANI VITALIS PANORMITANI
DE VNGARORVM CRVCIATA FACTA ANNO M. D. XIV.

ACCEDIT ANONYMI EPISTOLA DE EADEM.

IANI VITALIS PANORMITANI

DE VNGARORVM CRVCLATA FACTA ANNO 1544, ET DE INFANDA SÆVITIA VIRINQVE
PATRATA.

AD IO. BAPT. PISONEM FERARIENSEM.

Thomas Sacrosanctae Ecclesiae Cardinalis Strigoniensis titulo S. Martini in Montibus, Legatus universi Regni Vngariae superiori anno creatur, magnoque apparatu ad legationem proficiscitur; habitis a Leone X. Pont. Max. omnibus privilegiis ac cerimoniais, quibus opus fuerat; quod sciens Caesar, ut optimus divinae fidei miles, bellum in Turcas per literas legatum indici hortatur. Hoc igitur consilium plurimum mente volutans Thomas, multa privilegia ad religionem attinentia ob id arma capere volentibus concedit, ac crucis signo eorum pectora obsignat, quorum multa serica suis manibus consecrat, ab eoque signo cruciferos, vocari iubet milites, quos nos Evocatos crucis appellamus.

Innumeri undecunque agricolae relictis pagis ex Emona, ex Siscia, ex Dravi et Savi ripis; multi Arivates, Azali, Amantes, Belgires, Carthari, Cornacates, Ervisei, Hercuniates, Latonisci, Vseriates, Varciani et multi ex monte Claudio, multi Scordischorum, Taurisci, ex Merubarre, ex Segestica insula, Sirmienses, Amantini, et multi, quorum nomina non succurrunt, in varias devenere legiones; inque dies numerus maior auctus est. Tum a maioribus ac primatibus totius regni fidem ac auxilium exposcunt; quibus denegatis, quasi pro ludibrio habiti sunt. Quare indignate iam bellum minitantur

omnibus praeterquam Regi ac Cardinali. Quinque millia capitum descripta sunt, ac iugente rusticorum copia bipartita, Melchiorum Mouder (ita enim appellabatur) alteri praesidere iubent, qui ita dici voluit : Melchior Dei Gratia Rex benedicti populi cruciferorum, amicus et subiectus Ladislai Ungariae Boemiae ect. Regis et electus Sancti Patris Cardinalis Sancti Martini in Montibus, inimicus praelatorum et omnium Pannonia praesidentium regno; alteri vero Georgium Siculum, nam ibi etiam, ut aiunt quidam, ex Siculia Siculi appellantur, deligunt Ducem. qui eosdem titulos ab altero sibi assumpsit. Ambo vero eisdem ex parentibus oriundi sunt, nullisque legibus, nullaue rei militaris disciplina muniti; sed potius robore ac propriis viribus corporis confisi, reliqua parvi pendunt. Continuo igitur, qui summo eorum magistratui praeerant, abactores circa nobilium praedia ac villas inmittunt, qui iumentorum, carrorum et rerum ad victum attinentium innumeram multitudinem depopulati, quae auferri non possunt, igne undecunque incendunt, ac inexpiabilem saevitiam in ea exercent; tale enim eorum ingenium est, ut ad internecium usque omnia insequantur.

Cum vero Thomas rem impetus prosectam ac prosequutam audiret, valde et sibi et nobilibus timere cepit, ne maioribus militum legionibus coactis, in Regem, in eum ac nobiles inimicos exoluerent animos; ideoque erga ipsum ob maiorem regni benevolentiam privilegia antea concessa revocat, vetatque aliquem signo crucis signatum esse pectus, multamque id exequi nolentibus minatur, prohibet eum illis commercium haberi, illisque igne et aqua interdici visum est maiorem ad rei timorem. Et haec omnia quinque milia passuum a Pesto, quae urbs est Pannoniae, per legatos nunciata sunt. Aliqui religione potius quam timore commoti, ab inceptis sese retrahunt, domumque reverti potius, quam credere se variis belli fortunis eligunt. Incertis ergo animis legiones nutant, neque apertum est, utrum maior pars desistat, neque qui desistant. Praeterea duo vexilla erecta sunt, illisque crucifixi imago lignea alligatur, factumque est, ut si qui prosequi mallent alterum duorum, proficiscerentur; et sic e contra hac via

opinio omnium patuit; multo enim plures sunt, qui repugnant velle prosequi, quam qui mallent: et hiis, qui repugnabant, facinus observandum accidit. Nam dum vellent domum versus iter facere, imago quae alligata vexillo erat, dissolutis vinculis in faciem humi procubuit, quo casu iterum atque iterum ligaminibus tenacissimis alligaverunt labefactatam, neque eam sibi affirmare potuerunt. Hoc igitur ostento consternati animi, sententiam mutare inceptant, odiumque armis reterege mente affirmant. Paulo vero post quendam ex nobilibus acuta sude perfossum confecerunt. Inde rupi mercatorem ditissimum quinque milia passuum a Buda urbe regia cum XII affinibus, incensa ac solo aequata eius villa, trucidarunt. Quae obsidio perduravit triduum.

Interea re audita, ac ingenti saevitia divulgata, a Varadino, quae Pannoniae urbs est, mille equites ex nobilibus armanitur, ac contra hos egrediuntur. Nam duobus milibus passuum distabant. Conserunt pugnam, necatis CCCC ex nobilibus, victoria potiti sunt crucis evocati, iamque in urbem invadere designabant, quod veritus populus, Budam confugiunt. Ladislaus Rex valde turbatus est accepto tam magnae cladis nuncio, ac duce Parcamesa Budanos in crucis evocatos immisit, qui occupato Pesto se ac suos propter inimicorum multitudinem maximam a praelio abstinuit, Budamque pedem referre satius esse decrevit. Crucis autem evocati, qui insignem calamitatem nobilibus intulerant, insidiarum ancipites certum neque continuum habent locum, et quotidie castra mutant, quotidianasque excubias ac vigilias eligunt, pauperibus nihil molestum afferunt, neque quicquam vi agunt, sed precio antea soluto cibaria, et ea, quibus opus est, expetunt. Budae quidem, ubi est regni sedes, duo concionatores ex pulpico populum ad concionem vocant, eique persuadere conantur, futilibus ac frivolis licet rationibus, magis prodesse in evocatos arma sumere, quam pro illis manus scelerare. Tum nisi illico effugissent, a vulgo ignobili turpiter ac foede fuissent accepti. Super hiis accensus Ladislaus, populum contra evocatos proficisci iubet una cum nobilibus, quod minime populo placuit. Hinc magna apud plebem cum nobilibus seditio

exorta est. Evocati interdum, quotquot nobilium si apprehendere possunt, eorum corpora acutissimis sudibus transfodiunt ante uxorum et liberorum oculos; neque hoc satis videtur vindictae, sed coram maritis miseras uxores stupro violant, omnisque exercitus vulgata et aperta venere, tanquam homines plantarent, exanimatis incumbunt puellis, quarum multae, dum prostrarentur, animam expiravere ob assiduitatem concubitus, multitudinemque rusticorum rem veneream palam qua lubet patrantium. O facinus et Diis et hominibus invisum! o impudentes belluas! o immensam ultionem! Sic pro candida religione pugnandum putatis? hiis manibus sacram Dei veri effigiem fertis? hiis oculis Deum aspicitis? hoc Deos pati existimatis? Haec tamen sola vox morientibus hominibus frequens erat: Cives vestri sumus. Post haec quidam nobilis, nomine Dacii Michaelis, ex Regis ad evocatorum castra aufugit, quem summum ducem legionum eligunt. Maximo id factum detrimento primatibus fuit; nam is multa bellica tormenta in nobiles apparavit, ignarosque paganos continuo ad rei militaris instruxit ritum. Et iam in tantum numerus concreverat, ut sint plus quam centum milia militum omnes unanimes: sed diversis in locis divisi. Hiis denique exactis Episcopum Zagraviensem multis cum principibus ac praelatis palis acutis transfixere.

Rex summus eorum Ladislaum per litteras certum facit, se non passurum in Pannonio regno esse praeter Regem unum, solum praelatum ac duces, ceteros autem penitus exstirpare velle. At Rex furore actus, multis a Caesare Suevis ac Alamanis habitis, Ioannem Vaivodam cum magna peditum levis armaturae, equitum cataphractorumque vi in eum movet, qui collatis signis pugnam conserunt, hostes cadunt, profligantque, qui paucis ex nobilibus amissis dux multos evocatorum cepit, neque eos iugum subire patitur, sed captivos Budam abducit, a quibus poenas sanguine et inexcogitatis suppliciis repetitum est. Magnis ergo triumphis victor exercitu Budam ingressus est, statimque acceptis primatibus ex evocatis, nudos in praelongis sudibus ferreis catenis alligant eorum ministri, vivosque ad ignes torrent; alios crucibus

affigunt; alios cute exspoliant, vivosque ita per aliquot dies sinunt. Nonnulli quadripartiti canibus exponuntur; multi ingenti rota effracti crura, brachia, totumque corpus multas dies miseram vitam traxerunt, complures securi percussi, innumerique in arboribus acutis vitam finire. Deinde arrepto Melchiore Moulder; eoque ad umbilicum usque adaperto, sanguinem inde fluentem Georgio fratri potandum dedere; post ligno adacto per viscera spectaculum populi fuit. Dehinc frustum dissectus ac assus elixusque suos satellites saturavit. Georgius vero scala quadam alligatus, a suorum dentibus vivus dilaniatur, deinde corona candente ex vomere effecta coronatur ut Rex Vngarorum. Post haec caput ei amputarunt, membraque decoxerunt, eiusque militibus apposita sunt. Reliquis autem cum hiis, qui duces suos comederant, viscera extracta, non tamen penitus, clavis ferreis lignis affixere, qui sic virgis caesi sunt. Post autem atrocem et meritam mortem Georgii et fratris ingens copia alibi reintegratur, cuius dux est quidam sacerdos de numero adhaerentium Georgio, qui erat in obsidione urbis Varadiensis; qui audito facinore, furore actus impetuose Varadinum debellavit, eiusdemque urbis omne vivens ab homine ad pecus variis suppliciis exanimavit, exceptis eius signa prosequi volentibus, ibique omnes cellas vinarias bene munitas invenit. Tum urbe relicta in campos tentoria tendit.

At Ioannes Vaivoda, praecognita re, maximam cum illo pugnam inivit. Is vero non expectandum sibi decrevit, duobus milibus militum ex utraque parte necatis, reliqui se fugae mandarunt. Nobiles, pacatis rusticorum ira ac animis, ad concionem venerunt cum quatuor milibus equitum, sexdecim milibus passuum a Buda; et accersitis quotidianis arbitris, de ultione in Cardinalem agebant. Thomas vero omnia praecognoscens, septem milia Boemorum, peditum ac equitum, ad se ascivit, quorum potior pars sunt, quos sceloparios vocamus, secumque adduxerunt CCCC carrorum cum viatico, ac CCCC-CCCC bellicorum tormentorum, quae serpentarias Germani vocant, ac pridie Calendas Septembris Budam ingressi sunt duce quodam Bartholomaeo. Multi eorum clanculum a Pau-

noniis interficiuntur. Dehinc mille passibus a Buda castra locarunt. Tunc Rex nobiles per legatos accersit, qui respondere: si Bartholomaeus cum cohorte inde abiret, se mandata facessere. Tunc Rex ac Thomas Boemos dimisere, qui abeuntes quinque milia boum ac innumeras oves abegerunt. Eis in confinibus iter impeditur ab Pannoniis. Sed vana est sine viribus ira. Vincuntur Pannonii, et maxima pecunia multantur.

Vale. Romae, 1514.

ANONYMI EPISTOLA DE CRUCIATA ANNI M. D. XIV.

---

*Ein grosz wundertzaychen das do geschehen ist durch
das Creutz, das ain Cardinal hat ausgehen in dem
gantzen Vngerischen Landt wider die Turken.*

---

*Auszug auss ainem brieff von Ofen der an dem XXV. tag
des Monadts May in Wienn geantwurt ist, vnd am Vierten
tag Juny gen Augsburg.*

Item. Die das Creütz haben angenommen der sein vast vil
worden, vnd meer dann yemandt vermaynt. Acht man gantz-
lich, das Ir sein bey Funfftzig Tausend in dem gantzen Vnger-
landt, sein doch nit all bey einander. Der Cardinal vnd
Bischoff von Gran haben vor zwayen tagen das Crewtz wider
rueffen lassen. Welcher es nit von im wöl legen, vnd wer
dann mit in esse oder trinck, die sollen all in dem schweren
Bann sein. Hat in etlich mal geboten, vnd in Ir heer gesandt,
das ain Meyl von Pest gelegen Funff Tausent starck, In may-
nung sye vom Creütz zu bringen. Etlich bewegt, das sie
wider haym haben wöllen ziehen. Haben in selbs zway zway
Feulen gesteckt, vnd an yeglichs ain Crucifix gemacht, vnd
lassen austrueffen. Welcher bey inen beleiben, vnd mit dem
Creütz ziehen wöl, der sol zu dem ainen Fannen treten
Welcher dann wider haym ziehen wöl, der soll zu dem
andern Fannen treten. Also sein dero die wider haym haben
wöllen ziehen, vil meer dann der andern gewest: Do sye
also bey dem Fannen sein gestannden, ist das Crucifix von
dem Fannen herab gefallen auff das angesicht. Haben sye

das widerumb hyn auff gemacht, an die Stangen stark gebunden. Also ist es zum Anndern, vnd Dritten mal alweg auff das angesicht herab gefallen. Also, das die, die wider haym haben wöllen ziehen, wider wendig worden sein, vnd wöllen all bey einander sterben oder genesen, vnd begern nit anders, dann man soll Inen vergunden dahyn zuziehen, wie man dann das Creütz hat aussgeben. Am Freytag vergangen haben sie zu Botzen ainen Edelman begriffen, von stundan an ainen Spiss gesteckt. Am Sambstag ist der Ruppi genant (ein Kauffman von Petta, mit sambt seinen Brüedern) vnd Edeln Funff Meyl wegs von Ofen gewest spaciern. Also in der frue sein die Creützer kommen fur des Edelmans Sytz, den von stundan angetzundt vnd verbrent. Haben sich die Edelleüt gewert herauss, mit sambt di Ruppy; den sie auch fur ain Edelman gehabt, So lang byss sie das fower auss dem hauss getriehn hat. Also hat man die Edelleüt mit dem Ruppy selb, zwen vnd zwayntzigist erschlagen, vnd den Edelman des der Sytz gewesen ist, zu klaynen Stucken zer hawen. Ist warhaftig geschehen am Montag vergangen zwo Meyl von Wardein. Nun haben sich bey Tausent Edelmannen mitsamlt Iren knechten, auffgemacht wider die Crewtzer derselben gegent zuziehen. Also haben die Creützer Ir ob Funff hundert zu todt erschlagen, vnd der Creützer sein nit ob Funfftzig vmbkommen. Ich kan euch nit genüeg wunderberlich dar von schreiben, wie sie also seltzam mit dem Adel vmb geendt, ist der mertayl her gen Ofen geflohen. Der kunig hat al seinem hof gesyndt auffgebotten vor etlichen tagen bey Tausent starck. wider sie zuziehen, vnd ist der Pankamesa Ir Hauptman gewest, vnd sindt byss gen Pest kommen, vnd sein widerumb haym gezogen gen Ofen. So empieten in die Creützer, das sie sollen kommen, sie wölens mit Inen annemen. Also, das die leuff schwerlich steendt. Ist dem kunig vnd den herren angst vnd wee, wie sie das Creütz ab thün wöllen, ist zu besorgen, es müessents nuer frembd Nacion thün, die man sie zuvertreiben berüeffen müess.

Es kommen nun die Edelleüt, vnd klagen den Cardinal hefftig an vor dem kunig, vermaynen er sey solcher ding ain

ursach. Dann Er das Creütz also ausgehen hab. Verantwortlich der Cardinal. Sagt wie er solchs auss geschafft Kayserlicher Maiestat, vnd der ganntzen Landtschafft zu Vngern gethan hab, darumb Er jnen brieff vnd Sigel weysen wölle. Ist zu besorgen alssbald die handlung mit den Creützern gestilt wirdt, das der gemayn Adel werdt wider die Pfaffen ziehen. Die gemelte Creützer thuen kaynem armen man kayn laydt, nyemandt nichts mit gewalt, vnd was man jnen zufürt, desselben ain guete notturfft bezalen sie also par. Der Kunig vnd auch der Adel, hat die sache ye gröslich vbersehen, das sie jnen selbs, als ain Kueten auf gepunden. Nach dem das sye mit dem Turken Drey Jar Fryd gemacht haben, das volk mit hynab zuziehen lassen. Ich halt es für ain Straff von got auff die lewt.

Noch der Creützer halb, hat sich auff Datum frwe in Zwayen Vngerischen Klöstern hie verlauffen, das sie auss beuech des Cardinals das Creütz widerrueffen vnd verkündt haben. Alle die wider die, so das Creütz an jnen haben, vnd darvon nit stellen wölle, ziehen vnd verheiffen, dye zu todt schlagen. Sollen die genad vnd Ablas haben, als die, den am ersten die genad geben ist, die das Creütz an sich genommen haben, mit getaylt werden. Also ist der gemayn man in bayde Klöster gangen hie zu Ofen, zu sant Johans Barfuesser, vnd zu sant Niclas Prediger ordens, auffgestanden, vnd zu den Mönichen gesagt. Wie lang Rüsten sich nun die herren vnd Edelleüt, nun bey Zwayntzig Jaren. Es ist alles puberey. Es sol kayner wider sie ziehen, die das Creütz an in haben. Wann wir ainen erfahren, der des willens ist, den wölle wir selbs erschlagen. Vnd Ir Mönich vnd Pfaffen. Alles das Ir sagt, ist mit vnwarheyt, wir wölle furo an ewer Predigen vnd Singen weyter khaynen glauben haben, zu euch nit mer in die kyirchen kommen. Haben ettlich Ire hecklein gezucket, zu den Mönichen geworffen, also das bayd münich von der Cantzel entrunnen seind, sy weren sonst gehayligt worden von den Pawern.

Der kunig von Vngern dessgleichen die Stat Ofen, lassen sold aussruffen, aber nyemands wil wider sie ziehen. Ist meniglichen (aussgenommen der Adel) mit den Creützern.

Item ain treffenlicher Edelman in dem Landt Dacy, Michel genant. Ist die tag zu den Creützern gefallen, haben Iu zu ainem oebersten Hauptmann angenommen. All geschworen, bey Im zu bleiben. Soll in der gemelt Edelman vil geschutz geschenckt vnd verordnet haben. Das kriegsvolk, vnd der Edelman Kuesten sich auff die stundt in maynung mit Inen zuschlahen, wil meines tayls gelauben das syss nit durffen angreyffen, als vormals auch geschehen, dann Ir zu wenig ist. Got wayss wiedas endt sol werden.

Item. Auch zu wissen, das auff datum xvj Juny. dies Jars Im gantzen Vngerlandt, auffrüer vnd todtschlahen ist. Wann die Vngern haben das Creütz die Tureken zuziehen angenommen. Vnd sein derselbigen Creützer so vil worden, das jr ob hundert Tausent mannen, an mer enden, bey einander zu feldt ligen. Die selbigen haben ain Hautbman auffgeworffen, den sie ain kunig nennen. Welcher sich also schreibt. Melchior Bannser, auss götlicher gnaden, Ein kunig des gebenedeyten volcks der Creützer. Ein frewndt vnd vndertheniger des Vngerischen königs vnnd nicht der herren, Prelaten, Bannerherren vnd Ritter sc. Die selbigen Creützer, schlahen all herren, Bischoff vnd Edelleüt zu todt, die sie ergreifen, vnd nemen alles jr guet. Haben ain Bischoff, den von Hynarn, mit vil herren vnd Edelleüten gespist. Vnd haben noch teglich grossen zulauff die sich an sie schlahen. So Rüesten sich die herren vnd Edelleut oberhal Ofen, die wöllen In widerstandt thuen. Besorg aber zu schwach sein gegen solcher menig. Vnd die Creützer sein des willens herauff in entgegen zuziehen. Es gee nun wie es wöll, so werden frewndt mit einander fechten, vnd ain tayl den andern vertilgen, vnd aussreyten müessen. Es wirdt die sach nit gestilt, wann der Creützer kunig, hat der Königlichen maiestat zu Vngern zu geschriben. Er wöl machen das nur ain künig, ain Bischoff, vnd Zwen herrn die dem künig dienen, Im Landt sein. Vnd die andern et Im lanng vnghehorsam, vnd selb sein kunig gewesen, aussreytten vnd die sach all stundt zu pöserer gestalt, begeben zu besorgen sey Der almechtig got schick es zu einem gueten endt Amen.

XII.
BLASII DE ZALKA
ET CONTINuatorVM EIVS
CRONICA FRATRVM MINORVM DE OBSERVANTIA
PROVINCIAE BOZNAE ET HVNGARIAE.

.

INCIPIIT CRONICA SEV ORIGO FRATRVM MINORVM
DE OBSERVANTIA IN PROVINCIIS BOZNAE, ET HUNGARIAE CHRISTO IESV MUL-
TANIVM.

PROLOGVS.

Sicut enim rosa in spinis niveo nitens, ac rubeo splen-
dens fulgore, et suave fragrans odore, inter urticas nascens
phreneticis capitibus remedium praestat, ac omnibus late
diffundit odorem; ita sancta Minorum observantia inter pe-
stilentes ex tribulationibus orta, rectae viae, aeternae vitae
redolet odore, et omnium virtutum in orbe universo pullulat
laude decora, cuius odor suavis, et in patria apud Deum in
coelis, et angelis, et animabus beatis, cuius splendor admira-
bilis in throno altissimae sponsae, Sanctae Trinitatis, id est in
Ecclesia apud Christianos, et etiam apud omnes infideles, et
ab ecclesia abscissos, peccatores excitando, salutis eis praestan-
do remedium, iustos et poenitentes exemplo suae immutabilis
perseverantiae roborando, et inducendo, ut hic gratiam, et
gloriam in futuro valeant adipisci in saecula saeculorum
Amen.

Reverende Pater! Quamvis ab ore vestro in mandatis
acceperim, ut gesta praelatorum familiae Minorum describe-
rem, et vobis mittere deberem; unde praecepta surdus tran-
sire non sum ausus, licet non plene intelligere potui utrum
omnes cronicas generalium ministrorum et vicariorum de
Bozna ac de Hungaria familiarum describerem: cogitavi
ergo, ut solum gesta vicariorum observantiarum prae-
dictarum, sicut in libro Reverendi Patris Fratris Blasii

de Zalka, quondam Vicarii de Bozna in loco de Ozora, tunc noviter per Dominum Piponem fundato, per eundem patrem vicarium praedictum consignata comperi; et a venerabili sene, videlicet fratre Gregorio de Uylak didici, qui sub obedientia omnium vicariorum observantiae de Hungaria deputato Fratre Fabiano de Kinyeres, primo vicario eiusdem familiae vixit laudabiliter, usque duxi, ut describerem, ut innotescat universis, et audientibus patefiat, ac latrantium ora obturentur, et dicentium, quod ordo Minorum sanctae observantiae de Hungaria fundatorum neminem haberet, sed quidam fratres contra suorum praelatorum voluntatem fugientes in Cher inceperant, et de eodem ipso loco nomen Chericense sibi usurpassent. Iuxta ergo huius rei praeambulum, sicut rosa in spinis inter urticas nascitur, et ita observantia Minorum de Hungaria a familia Boznae ipsa similiter de litibus pestilentum exorta invenietur isto modo.

NARRATIO.

Anno Domini milesimo, trecentesimo, tertio decimo.

Sextus Decimus Minister Generalis post sanctum Franciscum fuit Frater *Alexander de Alexandria*, Magister de Provincia Ianuae in capitulo Barchynonensi electus, qui ex privilegio concesso, ut studium generale in conventu Tholosano vigeret, universitatem constituit. Anno igitur Domini 1314. Dominus Clemens Papa Quintus defunctus est, et vacavit sedes Romana, Cardinalibus hinc inde distrahentibus et discurrentibus, annis amplius quam duobus. Eodem anno idem Alexander Minister Generalis ut per annum familiam suam gubernasset, ad suos Patres positus est, in ara coeli tumultatus, et post ipsum fere per menses XVII fuit ordo sine ministro generali. Eodem tempore Sede Romana pastore et ordo ministro generali vacantibus, aliqui fratres ordini rebelles, de custodia Narbonensi, et Byteriis per vim armorum et armatorum hominum, eiectis inde superioribus, et aliis fratribus obedientibus, loca sibi occupaverunt, et post hoc Custodes sibi, et Quardianos pro voto praefecerunt, reiectisque habiti-

bus consuetis ordinis tanquam profanis, et illicitis, habitus curiosos et deformes contra suorum superiorum praecepta ad suum arbitrium assumpserunt, plures etiam alii fratres anno sequenti, et tertio de eadem, et aliis Provinciis, ad eos contra superiorum suorum obedientiam accesserunt, et in rebellionem huiusmodi perstiterunt, qui etiam contra suum Ministerium, et alios suos praelatos et fratres veros obedientes insurgentes, de dictis conventibus eiecerunt, ex quibus multa scandala sunt secuta, excommunicationes vero et alias sententias contra ipsos a iure, vel a suis superioribus promulgatas contemnentes, et in nullo obedientes.

Denum anno Domini 13XVI celebrato capitulo in Neapoli, electus fuit decimus septimus Minister Generalis Frater *Michael de Cesena* Magister, de Provincia Bononiae, et in eodem capitulo eligitur magister magnae sufficientiae Frater Petrus Aureoli Parisius ad lecturam sententiarum, dicto Generali volente, quamvis alii adulescentes dicebant Generali, quae sibi in electione apposerat, ut pro viribus niteretur, ipsum impedire, quibus tamen notabile verbum ipse Generalis respondit: Absit, inquit, ut quavis offensa tantum Lumen ordinis a me extinguatur. Eodem anno de Ludunio Dominus Iacobus de Ossa Cardinalis assumptus est ad Papatum. dictusque est Ioannes XXII. Invalescente ergo peste factum singularium praedicatorum maxime in conventibus Byteriis. et Narbonae, de voluntate Domini Papae Ioannis idem Generalis Minister ad eorum temeritatem comprimendam misit illum, ipsi vero ad sedem apostolicam appellaverunt. Dominus vero Papa legationem commisit fratri Michaeli Monachi de ordine fratrum minorum inquisitori pravitatis haereticae, qui attendens dictam appellationem multa frivola continentem appellationi non detulit, sed de mandato supradicti Generalis appellantes punivit.

Persecutio ordinis maxima Anno Domini 13XVI.

Fuit Perusii capitulum generale celebratum, in quo quaestio de Christi paupertate fuit determinata, quae iam in curia

coram Domino Papa inceperat ventillari, super quo non modicum fuit indignatus, et succensa est ordinis maior tribulatio, dum iam videretur esse sopita, quae habentur inter gesta fratris *Godislai* quintidecimi ministri generalis. Illo autem tempore Domino permittente totius ordinis adversarius contra ordinem Minorum insurrexit. Nam aliqui fratres pondere propriae temeritatis, et diabolico impulsu ab altitudine religionis perfectissimae in barathrum peccatorum cadentes, totum quidem aedificium istius religionis conquassarunt. Nam et Christi vicarium in indignationem maximam commoventes, inde fama tribulationis per ordinem tanta diffunditur, ut clare Beati Francisci vaticinium impleri videretur, misit enim blandientes suos daemones, qui tantam brigam inter mundum et fratres posuerunt, quod ad humilitatem ordinis redire humiliati reducti sunt, et inviti. Attende Lector in hoc magnam excellentiam ordinis, sicut enim caput eius beatus Franciscus fuit Christo in mundi abiectioe et carnis cruciatione conformis in hac vita, ita sua religio sanctae ecclesiae sponsae Christi, fuit similis super omnes religiones. In prosperis, et in adversis crevit enim subito vitis ecclesiae et palmites extendit usque ad fines mundi, similiter et granum sinapis, omnibus seminibus minimum, ita fratrum minorum religio in arborem magnam ramos suos extendens (iuxta typum arboris Danielis) usque ad mundi fines, et sicut olim apostolorum, ita fratrum minorum praedicationis sonus lustravit omnem terram. Item sicut illa magna sagena conclusit bonos et malos pisces, ita in hac religione; item sicut in agro optimo tritico inimicus homo zyzaniam superseminavit, ita in ista religione flat ventus in mari, movetur Petri et discipulorum navicula, Christo dormiente fluctibus agitur, ita ut pleno mergeretur: sic fluctuat Francisci religio, et tribulationum flatibus ita movetur, ut Christus eius protector pene dormire videretur, sed sanctorum fratrum orationibus, quasi discipulorum clamoribus, excitatur, surgit illico Christus, et ventis et mari imperat, et cessavit tempestas, et facta est concupita tranquillitas, oravit Christus ut non deficeret fides Petri, promisit et ipse Beato Francisco, ut quantiscunque tribulati aibus concussa fuerit

paupercula haec religio sua, salva semper munere suo permanebit, quare ergo in maioribus tribulationum fluctibus quisque fratrum dubitare audeat? Nihilominus tamen haec innocentissima religio cum ecclesia fluctuare poterit, sed perire non poterit, tamen propter malorum culpas induit verecundiam, et ruborem, sed Christus eius sponsus huiusmodi angustias ex diversis dignitatibus et honoribus provenientes, ante praevidens, ipsam etiam multis, tam ecclesiasticis, quam mundanis protectoribus misericorditer stabilivit: assumuntur namque ad cardinalatus excellentiam duo fratres aquitanici viri utique literati, et suae religionis ferventissimi zelatores, fratres videlicet Vitalis de Furna, et Bertrandus de Thurre, qui canum latrantium contra ordinem clamoribus in facie ecclesiae responderent: videbat etiam Dominus Infans Patriarca-Alexandrinus, qui ex magna devotione religionis nostrae habitum quamvis velatum, tamen continuus defferebat: Quis unquam ad dilectionem ordinis huius fortius efferbuit, quam eius germanus [9] Dominus Rex Robertus, Domina etiam Sanctia regina coniux sua, quae consolabiles literas tunc ordini mittendo, inter alia inseruit, quod pro defensione ordinis suam propriam personam exponeret: imo pro stabilitate immolari parata erat. Praecesserat in regno Franciae Philippus Sextus, qui Blancam filiam suam beato Francisco in monasterio de Longo Campo obtulerat in vita, et post mortem eius cor in signum dilectionis Perusiis cum fratribus fuerat tumulatum. Regnabat tunc in eodem regno Philippus Septimus filius sororis sancti Ludovici, cum consorte sua Ioanna ordini devotissima, magnus istius ordinis defensor.

Praecesserat in regno Castellae Sancius, bonae memoriae Rex Castellae, qui primo contra fratres fuerat tribulatus. Fero omnes fratres minores de suo regno voluit expellere, in religionem igne dilectionis sancti spiritus succensus, qui praeter magna beneficia honores maximos, et favores eligit in habitu ordinis apud fratres minores se sepelliri. Reges etiam Portugaliae communiter ex devotione ordinis fratres habuerunt conformiter, et multae reginae eiusdem regni cum habitu ordinis sunt sepultae, de quibus una est Ulyssipone, et imago eius super

sepulchrum, cum corda et habitu in Ecclesia Cathedrali, alia est Colymbriae in monasterio solemoni, quod ipsa vivens aedificaverat sororibus sanctae Clarae. Praecesserat etiam modicum ante in regno Aragoniae Dominus Iacobus Rex, qui tantae devotionis fuit ad ordinem, ut in ultima infirmitate, vivens adhuc habitum induit, cum proposito, quamdiu viveret deferendi; qui moriens sepultus fuit in habitu Barchioniae, qui filium suum Petrum Regem parem in dilectione ordinis tempore dictae tribulationis relinquens, qui etiam fuit post mortem Barchioniae cum fratribus tumultatus; item ¹⁰ uxor sua prima regina in conventu Caesaraugustae, et ultima in alio conventu, cum habitu ordinis fuerunt sepultae. Etiam Rex Maioritarum, et. s. memoriae Domina Esclarunda eius consors regina ordinem satis dilexerunt, et ipsorum primogenito Iacobo ordini prolato eidem dilectionem ordinis commendando, qui in ordine finivit dies suos laudabiliter, luculenter. Item dicto etiam tempore tribulationis regnabat in Hungaria filius fratris S. Ludovici Episcopi ordinis maximus Dominus et defensor quin tota domus illa regia extunc fuit dilectioni ordinis dedicata. Regnabat etiam circa ipsa tempora in regno Cypri reverendae memoriae Dominus Henricus, virgo purissimus usque ad mortem, quamvis uxorem haberet, et omni virtute perfectus, qui fratres intime diligebat, et in fine fuit cum habitu in conventu Nicone cum fratribus tumultatus, cuius sepulchrum est variis miraculis decoratum.

Anno Domini 1.CCC27.

In maiori dictae tribulationis fervore, quinto kal. octobris Dominus Elscarius comes Ariani sanctissimus, qui xxvij cum uxore sua sanctissima in virginitate absque lecti separatione vixerat, in manibus fratris Francisci de Marone Parisiis ex hac vita migravit, qui positus in extremis dixit: Gratias ago Deo meo, quia sponsam meam Delphinam mente et carne virginem relinquo, et eodem die mors eius fuit dictae uxori sanctissimae in provincia Provinciae revelata, et illa mortem sui consortis solo spiritu prophetiae cognoscens, suae familiae

narravit, qui etiam sanctus comes postea eidem consorti gloriosus apparuit dicens: „laqueus contritus est, et nos liberati sumus“, et illico disparuit, ipso vero defuncto cum habitu ordinis Parisiis fuit tumultus, eodem anno . . . fuit translatus ad conven¹¹ tum in provincia Provinciae, ubi tot fulget miraculis, quod finita pressione suae canonisationis breviter speratur sanctorum catalogo adscribendus. Magna pars dictorum regum et multorum aliorum scripsit, qui vitae tunc comites erant, pro excusatione et conservatione religionis cordialissime Domino Papae praefato. Illis etiam temporibus multi fratres pro fidei confessione sacrum sanguinem effuderunt, et multi fratres florebant tantis virtutibus et miraculis coruscantes, quod eorum fama per totum orbem redolebat. Magni etiam clerici illis temporibus claruerunt, videlicet: frater Petrus Aureoli, frater Franciscus Maronis, frater Gerardus Oddonis, qui super sententias scripta subtilia et utilia ediderunt; ex quibus patet, quod ista religio, ex aliquorum rebellium et phantasticorum, inhonesta dissolutione et inobedientia fluctuabat, ex quo apparebat minus laudabilis et vituperabilis, tamen est tantorum praelatorum et principum favorabili dilatazione, et tot fratrum, pro fide sanguinis effusione, aliorum etiam prodigiorum, et signorum attestatione confirmata magnorum clericorum et nobilium illustrata professione, quibus post divinam protectionem haec religio, quasi quatuor columnarum fundamento, in sua rectitudine et altitudine servabitur, tam admirabilis apparebat, ut non solum praelatos, sed et alios converteret in stuporem.

Dominus Papa ad ordinem convertitur.

Ab hoc ergo eodem anno, divino instinctu Dominus Papa Ioannes militiam invidorum et susurrantium, ac religionis innocentiam et solennitatem perpendens, flexus ad eam nunc compassione, nunc afflictione, literas multum consolatorias et favorabiles, misit Parisios Capitulo Generali, et hic ordo ad pristinum amorem a Domino Papa est acceptus.

Anno Domini ergo M.CCCXXVIII.

Fuit Bononiae capitulum generale celebratum, et dictus Frater Michael minister generalis per Dominum Papam ab officio absolvitur, et Dominus Frater Bertrandus Cardinalis fuit vicarius ordinis institutus, qui iussit sequenti anno capitulum Parisiis pro electione futuri generalis congregari, et constitutiones, quas minister generalis praedecessor fecerat, fuerant omnino abolitae.

Anno igitur Domini M.CCC.XXXIX.

Parisiis capitulo generali congregato, in quo de voluntate Domini Bertrandi Cardinalis tunc ordinis vicarii actum est, ut ad tollendas cavillationes Fratris Michaelis praedecessoris ministri generalis tunc praesentis fratres doctiores aggrederentur, in quo super omnes ministros et custodes, et qui aderant, commendatus fuit, frater Gerardus Oddonis, et tunc in eodem capitulo generali, ipse decimus octavus minister generalis eligitur.

Anno Domini I.CCC.XXXI.

Fuit generale capitulum celebratum *Perpiniani*, in quo idem generalis Frater Gerardus Oddonis antiquam formam statutorum Domini Fratris Bonaventurae et successorum eius mutans, ex dictis sanctorum patrum et ordinis privilegiis ac statutis diversorum capitulorum generalium edidit in eodem capitulo novam compilationem generalium statutorum, in quibus novas caerimonias et ritus inconsuetos fratribus imposuit videlicet ut vestes primo ingredientium ordinem benedicerentur, et recipiendus ad professionem staret in missa conventuali ante altare prostratus, et post concionem sacerdotis, devote et ¹³ ipse reciperet corpus Christi, et praecepta legenda: Cedula manu scripturam, vel manu alterius si nesciret scribere, et dum signum faceret sacerdos, vel crucem, sive benedictionem profiteretur coram tam fratrum, quam

saccularium multitudine in manu praelati missam celebrantis. Item quod frater ultra duas diaetas, extra conventum iturus, genibus flexis praelato suo dicendo: Iube Domine benedicere: benedictionem sibi praestolaretur. Iste enim inter alios Ministros et fratres propter suam probitatem, qui ordinem in statum reduxit pristinum, et sollicitam eius custodiam, ad bonum pacis et omnis virtutis in toto mundo de novo cepit pullulare. Eodem tempore tres epistolae Dominae Sanciae, Reginae Siciliae et Ierusalem in eodem capitulo fuerunt praesentatae; prima generaliter fratribus universis, alia Ministris custodibus et electoribus, tertia vero Ministro generali, in quibus probat se esse veram ministrem ordinis, quas ut eius affectio melius ad ordinem ostendatur, omnes Epistolas ipsamet dictavit, ubi videat diligens lector, quantae stabilitatis ista Domina erat pro regula contra patres pusilanimos, qui timore fluctuare videbantur.

Epistola prima missa fratribus congregatis ad indulgentiam Portiunculae.

A venerabilibus patribus et fratribus ac filiis fratribus ad sanctam indulgentiam S. Mariae de Portiuncula venientibus, in quo loco concionis Pater noster Beatus P. Franciscus ordinem incepit, et vitam *finivit*, et benedixit fratribus, tam praesentibus, quam futuris, et commendavit eos Virgini gloriosae.

Ego Sancia per gratiam Dei Siciliae et Ierusalem Regina humilis filia, et Serva Sancti Francisci salutem in Iesu Christo ¹⁴ crucifixo. Noveritis fratres, quod ad hoc fecit Christus me nasci in hunc mundum de tali progenie, et parente, sicut fuit Esclarunda Regina Maioritarum sanctae memoriae, et filia vera Beati Francisci Domina Mater nostra, et fecit, quod frater meus primogenitus pro amore Iesu Christi renunciavit mundo et fecit filium Beati Francisci, et eius ordinem intravit, scilicet frater Iacobus de Maioritis charissimus frater meus, et fecit me esse de generatione Beatae Elisabeth, quae fuit ita devota et vera filia B. Francisci, et mater ordinis sui, et quae fuit soror germana Dominae Matris Patris mei

Domini Iacobi Regis Maioritarum bonae memoriae, et dedit hunc mihi pro viro Illustrissimum Dominum meum Dominum Rupertum Siciliae et Ierusalem Regem, qui fuit filius Dominae meae Reginae in dictis regnis Siciliae et Hungariae bonae memoriae, et fuit vera filia B. Francisci, et habuit pro Filio B. Ludovicum, qui recusavit regnum pro amore Iesu Christi, et fecit se fratrem minorem, et credo firmiter, quod Deus et B. Franciscus ordinauerunt, quod Dominus meus, qui erat frater tertius, mihi fuit Rex, et huius omnes virtutes, quibus Deus sapientiam plus quam sciatur a tempore Salamonis de aliquo principe mundi addidit, et scientiam istam didicit a fratribus minoris ordinis, et ad hoc ut defenderet ordinem S. Francisci, et ego cum eo. Ista ego narraui ad hoc, ut videatis, quantum ego teneor et debeo esse serva tanti patris et ordinis sui. Si considero exemplum de his, qui praecesserunt de genere et de generatione Domini mei, possum accipere istud verbum in terra, quod Dominus noster Iesus Christus dixit discipulis suis: Iam non dicam vos servos, sed filios, quod idem verbum in persona mea possum dicere toti ordini, sicut mater vestra dixit.

Secunda Epistola missa fratribus in capitulum.

Reverendis fratribus, et filiis fratribus minoribus in capitulo congregatis Sancia dei Gratia Regina Siciliae et Ierusalem, humilis filia, atque devota vestra, salutem in Domino Iesu Christo. Scitis quomodo coelestis Pater noster beatus Franciscus fundavit regulam suam super Sancto Evangelio, et vos scitis votum vestrum, quale est. Scilicet Domini nostri Iesu Christi sanctum Evangelium observare, vivendo in obedientia, sine proprio, et in castitate, et scitis, quae sint mandata et monitiones regulae vestrae: ego rogo vos, et humiliter admoneo per Dominum nostrum Iesum Christum crucifixum, qui dignatus est suo pretioso stigmatе servum suum B. Franciscum insignire, de quo legitur in epistola ad Galatas: Fratres! mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, in quo mihi mundus crucifixus est, et ego mundo et

postea subiungit: Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia, et super Israel Dei; de cetero nemo mihi molestus sit, quare et vos sequimini vestigia Patris vestri, et non dubitetis, quia talis regula fundata super tali fundamento, scilicet Evangelio sancto, et signata talibus sigillis, scilicet plagis Domini nostri Iesu Christi impressis in persona dieti patris coelestis, quam nullus potuit, nec potest frangere, et Domina nostra, (id est virgo gloriosa,) in cuius ecclesia ipse coelestis Pater, scilicet de angelis, ordinem incepit et consummavit, et in morte sua specialiter commendavit, defendet et gubernabit, vos, nisi esset culpa vestra, qua deviatis (quod absit) de via Patris, et recordamini verbi, quod dixerat |¹⁶ ipse Pater noster in obitu suo: Valetate filii omnes, et in timore Dei manete, et in eo semper sperate, quoniam tribulatio appropinquat, et felices, qui perseverabunt. Sic nulla tribulatio praeterita, nec praesens, nec futura vos terreat, recordantes verbi apostoli ad Romanos dicentis: Quis nos separabit a charitate Christi: tribulatio? angustia? an fames? an persecutio? an nuditas: an periculum? an gladius, sicut scriptum est: quia propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis, certe enim scio, quod neque mors etc. Ego spero in Domino nostro Iesu Christo, qui dedit gratiam apostolo suo, quod dabit et vobis, et mihi, et illis, qui intendunt sequi vestigia Patris, illam charitatem et fortitudinem contentam in verbis praemissis, nisi (quod absit) impediatur culpa vestra, vel mea, et ego, sicut filia vestra devota, offero me, et res meas, et corpus meum exponere morti, quando necesse esset ad defensionem vestrae regulae, quae fuit in persona coelestis Patris praedicta, insignita stigmatibus Domini nostri Iesu Christi. Monemus etiam vos, ut recordemini nostri, quod in electione fratrum, Generalis Ministri Deum habeatis praee oculis, et nullus fautor, nec preces, nulla affectio singularis vos seducat in ipsa electione, sed talem eligatis, qui sit paratus sequi Patris nostri vestigia, et dicta apostoli, ut superius dictum est. Recommendo vobis Dom. maritum meum Regem Siciliae et Ierusalem patrem et fratrem vestrum, et omnes de domo sua et charissi-

num filium meum Duce[m] Calabriae bonae memoriae, et de domo regia omnes defunctos, et me devotam filiam vestram |¹⁷ et de domo nostra Maioritarum tam vivos, quam defunctos, et omnes illos, quos commendo. Scripta Neapoli manu propria et dictata sine alicuius ministerio, nisi tantum divino propter vestra merita: XV. maii, indictione XII.

Epistola tertia Generali Ministro tunc electo missa.

Reverendo in Christo Patri fratri Gerardo Oddonis Generali Ministro ordinis minorum dignissimo, Sancia Regina Siciliae et Ierusalem, humilis ac devota filia vestra, licet indigna, et totius ordinis B. Francisci Salutem in Domino Iesu Christo. Ego rogo et moneo paternitatem vestram, quod non devietis a vestigiis tanti patris, qui est vexillarius Christi, coelestis Pater noster B. Franciscus. Audivi quod aliqui fratres dicunt, quod regula, quae fuit a Deo revelata bis sancto fratri, et bullata cum illis quinque sigillis, quae sunt pretiosae plagae Christi insignita, non potest servari. Recordentur fratres verbi, quod respondit venerabilis Pater Dominus Ioannes de Sancto Paulo, Episcopus Sabiensis, ac Vicarius Christi Dominus Innocentius tertius sanctae memoriae quam confirmavit regulam, nam si quis intra evangelium regulae observantiam et votum ipsius dicat contineri aliquod nocivum, vel irrationabile, vel impossibile ad observandum, ipsum evangelii auctorem blasphemare convincitur, nullo modo credatis eis, quia ipsi non sunt filii Patris, nisi solo nomine, et si ipsi voluerint aliquid immutare (quod absit), solum unum iota non sustineatis, quod si in hoc eisdem obtemperaveritis, non pastor sed mercenarius eritis. Fortiter ergo vos pro talibus |¹⁸ geratis: sciatis pro certo et non dubitetis, quod Deus et beata virgo Maria gubernat, et defendet vos, qui vultis esse veri filii Patris, et recordamini de verbis, quae Dominus Iesus Christus dixit Patri nostro: Ego inquit vocavi vos, servabo et pascam, et aliis recedentibus alios excitabo, ita ut si nati non fuerint, faciam illos nasci, et quantiscunque impulsibus haec pauper-cula concussa fuerit religio, salva semper meo nomine perma-

nebit. Ego enim offero me cum toto posse meo ad gubernandum vos, qui vestigia Patris coelestis nostri usque ad mortem carnis voluerint sequi, et haberem gratum, si Deus faceret me mori pro ista causa: tunc essem martyr. Ista benedictio veniat super me, et super vos, ac omnes illos qui sunt et erunt de ista sanctissima voluntate, quam dedit Pater in Capitulo Arclatensi, quando B. Pater Antonius praedicabat de titulo crucis. Ac illa gratia, quae in die Pentecostes venit super apostolos; et non placeat avertere, propter peccata nostra, quia scriptum est in evangelio, et in regula vestra: Nemo mittens manum ad aratrum, et aspiciens retro aptus est Regno Dei: cum sim peccatrix, et insufficiens, et loqui litteraliter nesciam nisi ex gratia et consuetudine, et nihil confidam in me, die enim Iovis XVIII. Aprilis intra capellam parvam iuxta cameram meam in Castro novo in Neapoli, porta clausa, ante diem, accensis candelis sola cum corpore Christi, quod erat super altare, cui me recommendavi, et postea in ¹⁹ cepi scribere, Dominus ministravit mihi, sine aliquo humano ministerio, ad introscripta manu propria, licet non sum digna ex me, tamen per gratiam Dei multipliciter possum dicere verba haec: Magister sum Ordinis B. Francisci, quae non solum verbo aut scripto, sed ex operibus, quae feci continue, et intendo facere cum eius adiutorio omni tempore vitae meae, quamvis nihil sentiam habere ex me nisi peccatum, tamen possum accipere verbum apostoli, quod id, quod sum, ex gratia Dei sum; et postea in evangelio: non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat Dominus eius, quia nota feci vobis omnia, quae audiui a Patre meo. Et ego sicut mater possum dicere vobis et toti ordini: Non dico vos servos sed filios meos, quasi essetis geniti ex proprio corpore, et tanto magis, quanto maior est amor spiritualis quam carnalis. Datum in Casasana prope Castrum maris de Sabia sub annulo nostro secreto, die XXV. Iulii indictione XV.

Anno Domini M.CCC.XXXII.

Idem Generalis ad requisitionem Domini Zakariae Episcopi S. Thaddaei in Armenia misit multos fratres de Provincia

Aquitaniae et de aliis partibus ordinis ad convertendum subditos Armenos maioris Armeniae, et alios infideles; tenebant enim et ipsae Sanctae Romanae Ecclesiae unitatem, de quibus frater Rogerius Guarini dictae Provinciae ad sanctam terram pergens, obtinuit a Soldano Aegypti locum sanctum montis, ubi fuit illud coenaculum magnum stratum, in quo Dominus coenam cum discipulis manducavit, et ²⁰ ubi Spiritus Sanctus super apostolos in die Pentecostes in linguis igneis descendit, in quo loco conventum fratrum aedificavit, et ex tunc sancto sepulchro fratres nostri habitare ceperunt usque in hodiernum diem. Alii pergentes in Armeniam multos baptizaverunt, et ad unitatem Sanctae Romanae Ecclesiae adduxerunt, inter quos fuit devotus et multum literatus Frater Valentinus Samati, qui perfecte in eorum lingua instructus, praedicando, baptizando, et aliquos libros de latino in armenicum transferendo, magnos fecit ibi fructus. Inter quos fratres transmissus fuit Frater Generalis Alnardi aquitanicus de custodia Auxitanæ, qui remanens Constantinopoli, et adhaerens Imperatori Graecorum, ipsum induxit et convertit ad veram fidem, et Ecclesiae unitatem. Qui Imperator eundem Fratrem Generalem misit ad Dominum Ioannem Papam supplicando, ut sibi doctores catholicos mitteret ad suum populum convertendum, et per Dominum Papam fuit ad hoc electus Frater Gerardus Oddonis, Minister minorum Generalis praefatus Circa idem tempus Philippus Rex Franciae, qui crucem recuperandi terram sanctam acceperat, volens sibi confoederare Regem Parisii et Regem Caphellini, sive Giorgianorum, scribens eis, misit literas Quardiano Maurisii, et quibusdam solemnibus mercatoribus Christianis, quibus fuit visum, ne praesentarentur dicto Imperatori, quia erat confoederatus Soldano, sed alias miserunt per fratrem Alexandrum Angelicum, et alias ad Regem Caphellini praedictum, ²¹ qui fratres literas illas ponentes super capita sua, cum honore Rex eos recipiendo dixit: Domini Reges Franciae frequenter Reges orientales ad Hungariam miserant, ad commovendum eos similiter, et propterea non venientes eos in tribulatione dimiserunt, sed dicatis sibi: quum mare ipse transiret, sta-

tim me videbit ad suum beneplacitum cum triginta millibus armatorum.

Anno Domini 13XXXIII.

Fuit Assisii generale capitulum celebratum, in quo certis rationibus allegatis supradictae novitates et ceremoniae capituli Perpeniani fuerunt revocatae, et fratrum receptio ad ordinem et professionem fuit ad antiquam formam reducta. Eodem anno, die 4-a mensis Decembris Dominus Ioannes Papa XXI I. moritur, pontificatus sui anno XIX. Eodem anno, die XX. dicti mensis in Avinione creatur Papa Dominus Iacobus tituli sanctae Priscae Presbyter Cardinalis, Magister in Theologia, de ordine Cisterciensium monachorum, et Benedictus XII. est vocatus, qui pontificatus sui anno primo dedit fidelibus indulgentiam omnium peccatorum. Cum vero dictus Generalis se disponeret transeundum Graeciam, ad quam erat factus Legatus per D. Ioannem Papam, et iam esset paratum navigium, Dominus Papa Benedictus legationem illam (nescitur quare) revocavit.

[²² *Anni Domini 13XXVII. fuit in Loco*

Carceris capitulum generale celebratum, in quo dictae constitutiones papales publicatae, et ultra fuit facta nova compilatio generalium statutorum, et in eodem capitulo multi ministri variis accusationibus propositis contra Generalem insurgunt, ipsumque ab officio absolvi postulant, sed post multas accusationes et excusationes idem Generalis fuit in officio confirmatus. In eodem autem capitulo fuit constitutum, ut fieret festum de sacris stigmatibus B. Francisci per ordinem universum. Item iste Generalis acceperat hunc Locum Carceris B. Francisci in monte sub Assisio, ubi idem S. Pater cum sociis suis sanctam vitam et solitariam ducens frequenter morabatur, iectis inde fratricellis et ibidem fratres in poenitentia rigidos et vita austeros ad morandum collocavit, quos postea Observantes vocare ceperunt.

*Incipit Vicaria Minorum Observantium de Bozna.
Anno igitur 13XXXIX.*

fuit Assisii capitulum generale celebratum, et post idem capitulum, dum idem generalis ad Provinciam Hungariae pergeret per Selavoniam, transivit per Boznam, quam videns quasi totam haereticis populatam, zelo fidei succensus ad Dominum Banum, eiusdem Bozniae Principem accessit, et ipsum [23 ad fidem convertit, et ad Ecclesiae Romanae unitatem reduxit. Deinde multos fratres illuc ad praedicandum haereticis de diversis partibus ordinis destinavit, qui ibidem multos ad fidem Christi converterunt, et Ecclesias erexerunt, et diversis ibi captis locis facta est una et prima familiae minorum Vicaria, quae hodie Boznensis appellatur, cuius bona fama crevit in tantum, ut postea, scilicet tempore Ludovici Regis Hungariae, devoti domini Hungari eiusdem familiae fratribus, propter eorum sinceram paupertatem et vitam omnibus admirabilem, laudabilemque, et multis divinis miraculis corruscantem, in Hungaria plurima construxerunt, quorum primus locus in Cheri erat constructus, unde et familia minorum observantiae de Hungaria Cheriensis usque modo nuncupatur, sicut haec patebunt infra in gestis Fratris Francisci de Florentia Vicarii sexti de Bozna, quando videlicet Dominus Ludovicus Rex Hungariorum, fratres observantiae Minorum a Domino Papa postulavit et impetravit, ac in Hungariam et eius confinia introduxit. Et hoc est contra illos, qui dicunt, quod Rex praedictus fratres conventuales in Pannoniam primo importasset, cum ante Regem praedictum forte centum annis fratres conventuales in Hungaria habitarunt, sicut hoc clarius patebit infra in loco praecallegato. Quando ergo Frater Gerardus praedictus minister generalis ad visitandum fratres suos scilicet conventuales in Hungariam veniebat [24, quia tunc observantia Minorum in toto mundo non inveniebatur, scribebant autem tunc anno Domini 1339. et eodem anno idem Generalis, ut praedixi, transeundo ad Hungariam primam Vicariam observantiae Minorum in Regno Boznae instituit, e socium sui itineris Fratrem Peregrinum primum Vicarium prae-

fecit, qui positus in Diako requiescit. Omnes autem fratres observantes Dominus Ludovicus Rex Hungarorum a summo Pontifice impetravit: scribebatur tunc in anno Domini MCCCLXVI. sicut hoc patet in Cronica Generalium, praecipue Fratris Marci de Provincia Bononiae Ministri Generalis, nam conventuales dicunt, quod tunc Ludovicus Rex, quando sub vexillo albo fratres conventuales ad Hungariam importavit, tunc ipsi fratres solum erant octo, quos Lippa in Ecclesia S. Ludovici religiose collocavit; sed non intelligunt ordinem historiae, igitur facilliter ignorantes seducunt de Bozna.

Vicarius primus observantiae Minorum.

Primus Vicarius in observantia Boznae Frater Peregrinus de Saxonia a Fratre Gerardo XVIII. Ministro Generali post Beatum Franciscum institutus, qui Boznam personaliter intravit, tempore Stephani Bani, patris Reginae Hungariae, et ibi observantiam Minorum incepit, et dictum Fratrem Peregrinum socium suum Vicarium fecit anno Domini 13XXXIX. 5-to die 8-bris, et rexit familiam decem annis, et fuit Episcopus Boznae (ut dicunt), et depositus quiescit in Diako in Ecclesia Minorum observantiae. Secundus Vicarius [²³ Frater Martinus de Asth institutus a Gulielmo Anno Domini 13XLIX. octavo die aprilis. Tertius Vicarius Frater Franciscus de Florentia institutus a praedicto Gulielmo Anno Domini 13LX. die Maii. Quartus Vicarius Frater Lucas de Hungaria institutus a praedicto Gulielmo Anno Domini 13LXI. institutus a Fratre Marco. Quintus Vicarius Frater Zoltaldus de Florentia secundario institutus a praedicto Marco Generali Ministro Anno Domini 13CCC. LXIII., et rexit Vicariam per duas revolutiones. Sextus Vicarius Frater Franciscus de Florentia praedictus. Istius autem tempore, videlicet Anno Domini 13LXVI. invictissimus et devotissimus Dominus Ludovicus Rex Hungarorum, Bulgariam et alia Regna in confinibus Hungariae expugnando, suae subiecit potestati, et tunc misit Epistolam Romano Pontifici, unacum Vicario Boznae praedicto, ut ad Bulgariam et ad alia regna in confinibus Hungariae eidem

Regi subiecta fratres mitteret in multa copia, in qua Epistola narrabat, quod Vicarius praedictus octo fratres misisset, ut interschismaticos et haereticos verba vitae praedicando seminarent, et qui ex ipsis converterentur, baptizarent, in quorum praedicationem Dominus Iesus, sicut in primitiva Ecclesia habundancius gratiam suae immensae pietatis effundit, ita quod ipsi octo fratres ad baptizandos schismaticos et alios haereticos in partibus illis non sufficerent.

|²⁶ *Epistola summi Pontificis ad Capitulum Generale.*

Tunc summus Pontifex admodum gavisus, Fratri Marco Generali misit hanc Epistolam : Charissime Minister ! Hesterno die ab Inelyto Rege Hungariae et a Vicario Boznae quasdam literas omni spiritus iocunditate plenissimas laetus accepi. Grandis prorsus meditationis exardescere debet ignis, et succensu fervoris prodire favillae, et admirato quaedam patent, et valida de conversione infidelium populorum. Illis siquidem literis intimatum est mihi quod recenter per suos fratres Ordinis Minorum Vicariae Boznae tam magna et mirabilia Dominus operatur, ut quamvis multi sint numero, nullo modo tamen sufficiant currentes ad sacrae regenerationis lavacrum baptizare, et ministrare omnibus sacramenta divina. Unde pluribus intimare cupivi, quoniam ad petitionem christianissimi et devotissimi Regis Hungariae Vicarius metus Boznensis, ad patriam, quae Regno praedicto et Vicario est contigua, octo fratres vestri ordinis sibi subditos destinavit, qui infra quinquaginta dies, vel citra ducenta millia hominum baptizaverunt, et ne forte de numero scrupulus oriatur, ex iussu Regis omnes baptizati in scripturam sunt |²⁷ publicam redacti, illius tamen regionis necdum tertiam partem converterunt, sperant tamen firmissime aperire eis ostium fidei, Domino Iesu Christo, quicquid residuum fuerit, in caulem congregante. Currunt cum suis gentibus, precibus infideles; iuvenes et virgines, senes cum iunioribus turmatim confluent ad baptizma, haeretici simul et schismatici ad unitatem fidei Orthodoxae et veritatem Sanctae Romanae Ecclesiae conver-

tuntur, ipsorum etiam sacerdotes et calugeri sub iugo fidei efficiuntur humiles; qui in sua haeresi nimis antea fuerunt pertinaces, aedificare voluerunt loca vestrae religioni quam plurima, ut fructus unitatis fidei perseverent. Igitur laetentur coeli, et exultet terra, et omnis lingua Deum glorificet, terra siquidem mota est, et coeli distillaverunt a facie Dei Sinai, pluentes his diebus solito habundantius pluviam bonam, quam segregavit Deus haereditati suae, haereditati utique fratrum minorum, ut non reperitur vacua in eis lux Christi, sed eorum manus repleantur multitudine gentium conversarum. Unum est tamen, quod speciali huic gaudio doloris aculeum intermiscet: messis quidem adest, operarii pauci: ecco regiones iam albæ ²⁸ sunt ad messem, sed non sunt sufficientes, qui metant, et fructum in vitam aeternam valeant congregare. Propterea mihi intimatum cum fletibus, quod nisi numerus fratrum augeatur, messis fidei negligitur, atque perditur tota illa Bulgaria populosa, quam Rex ille invictissimus Dominus Ludovicus Hungarorum obtinuit, et praecipua civitas Bodoni famosa nimis et magna, et nisi fratres ibi in numero copiosiori destinantur, Patareni et Manichaei sunt amplius solito dispositi baptizari, ad Christum verum lumen converti volentes, si non deficient, qui viam huius luminis demonstrant. Piissimus Rex praefatus cernens de multis nationibus atque regnis multos in eodem sancto proposito, admiratione repletur, et gaudio, devote praestolans, ut de ipsis partibus Partium diversarum usque ad duo millia fratres transmittantur, quos ipse valde religiose disponit collocare: adeoque zelo fidei catholicae et conversionis infidelium fidelissimus Rex effervuit ut vellet se ipsum totum dare. Pergant igitur viri religiosi, imitatores Filii Dei, et fideles filii B. Francisci, et ad laborem messis viriliter se accingant, et cum exultatione metant, et in labores seminantium fideliter introeant, ut, et qui seminant, et qui metent, pro granis purissimis in horreo Domini aggregatis panem suavissimum in Regno Dei et mensa ²⁹ Christi gloriose manducent. Tu vero Minister, omnibus Fratribus convenientibus ad sacram indulgentiam Portiunculae Literas has distincte, intelligibiliter legi

facias, seu legas, eosque quantum vales ferventer et efficaciter exhorteris, et constanter inducas ad capiendum fructum tantae salutis, ad omnem promittitudinem se disponant, eisque ex parte mea denuncies, ut si qui spiritu Dei tacti illuc proficisci volunt, ad meam praesentiam debeant alacriter et secure venire, ut obedientia et benedictione percepta et suum iactando in Domino cogitatum, inspirationem divinam libere et securius exequantur. —

Peractis igitur praedictis per Generalem Ministrum, videlicet fratrem Marcum, secundum mandatum Domini Papae, multi fratres ex zelo fidei et aliorum salute succensi, ad summum Pontificem veniebant. Iidemque adepta benedictione cum humili obedientia ad praesentiam Regis devotissimi Hungarorum et Patris Vicarii de Bozna veniebant cum gaudio, quibus secundum paupertatem, sicut ipsi volebant, cum gaudio plurima loca in confinibus Hungari construxerunt, videlicet: Orsova, Hatchak, Kwnium, Alsán vel Luko, Harako, et in Hungaria Cheri et Sebes, Yenw, de quo scilicet Chery eisdem simplex populus, ad aliorum fratrum, praecipue conventualium differentiam, nomen invenit, nec ipsos usque nunc ¹³⁰ Cherienses nominare desinit. Ecce Minorum Observantiae de Hungaria vera obedientia in eorum exordio: taceant ergo illi, et ora obturentur eorum, qui dicunt, quod quidam fratres contra suorum praelatorum voluntatem Locum de Chery ex proprio capite aedificassent, et inde Minores Observantiae de Hungaria Cherienses nominarentur. Stephanus Vicarius Frater Bartholomaeus de Alverna Anno Domini MCCCLXVIII. Ab eodem anno frater Marko institutus, qui tum cardinalis erat, et vicarius Ministri, quoadusque minister ordinis eligitur, et rexit ordinem ad annum Domini 1380. quae faciunt triginta duos annos. Huius temporibus fuit magna infelicitas in confinibus Hungariae, quia devotissimus Dominus Rex Ludovicus postea defunctus est; omnia regna, quae ipse Rex penitus debellaverat, contra Pannoniam insurgentia, ex omni parte eam bollare ceperunt, tunc etiam quinque fratres minores de Vicaria Boznae in Bulgaria Bodon martyrisati sunt per hunc modum.

*Passio quinque Fratrum de Observantia in civitate
Bodon.*

Eodem anno in Bulgaria, civitate Bodon, passi sunt pro defensione verae fidei quinque fratres perfectissimi, videlicet Antonius de Saxonia, homo igniti eloquii et magnae contemplationis, et raptus; Frater Georgius de Tragurio interpret et sacerdos sollemnis, humilitatis [¹] profundissimae, et magnus zelator fidei orthodoxae; Frater Nicolaus sacerdos Hungarus, qui per XVI annos non comedit nisi semel in die post vesperas, panem tantum et aquam, portando semper ad carnem circulos ferreos et loricam; Frater Thomas de Fulgineo laicus, devotionis vir maximus, et poenitentiae rigidiosae. Cum christianissimus Rex Hungariae D. Ludovicus Portam Ferream transiens, supradictam Bodoni civitatem cepisset, quae sita est in ripa Danubii fluminis, et per fratres nostros, ut aperte dictum est superius, quam plurimi fuissent baptizati et uniti Ecclesiae Orthodoxae; processu temporis eadem civitas per Regem Bozoras schismaticum, consentientibus eisdem nonnullis civibus, proditorie fuit capta; dictus enim Rex regione Civitatis Bodon ultra Danubium potiebatur. Morabantur tunc in dicta civitate Bodon decem fratres Minores perfectissimi, quotidie contra sacerdotes et calugeros, hoc est religiosos haereticos, disputando. In ipsa igitur captione quinque ex iisdem decem fratribus cum multis Christianis ad duo fortalicia dicti Regis Hungariae pro tuitione suorum corporum confugerunt, supradictos tamen quinque fratres inimici fidei in quadam ecclesia invenerunt orantes, et in ipsos furioso impetu (irruentes) unum ex eis in fenestra divisum [²] crudeliter peremerunt, alios autem quatuor ligatis manibus ipsi Regi Bozorad praesentaverunt, quos cernentes supradicti calugeri, fidei catholicae inimici, gaudentes, et eis insultantes dixerunt: nunc est hora disputandi de fide, nunc audemus vobis respondere. Sancti vero Minores spiritus sancti initiatione, qua ipsi, ut ita dicam, quasi vinculis ligati audaciores effecti, fidem catholicam viriliter defendebant, et viribus totis eorum errorem cum audacia ma-

xima condemnabant; audientes autem illos, quasi insanos aestimantes, de tanta constantia et vitae praesentis contemptu mirando nihilominus furore torquebantur. Cum igitur fratres sancti nollent fidem negare, inimici fidei, ut occiderentur, a Rege Bozorad, petierunt, Rex vero de spoliis et captione civitatis magis sollicitus erat, ab eis faciem avertit, penitus nil respondit: illi nominati diaboli ministri statim sanctos minores extra civitatem ad rippam Danubii fluminis adduxerunt, cum cognovissent eos a soliditate fidei non posse amoveri, eis capita amputaverunt, et sic cum palma martyrii Deo animas suas reddiderunt, et post descendit super eorum corpora lux copiosa de coelis et audita fuerunt melodiosae quasi resonantium puerorum, postea ³³ exerevit Danubius fluvius, et dictorum quatuor fratrum corpora tulit ex terra, et post haec visa sunt ibi quatuor sepulchra in profundo Danubii fluvii, alias turbido supra sepulchra non sine admiratione omnium, qui aderant et videbant. Multis autem signis mirificavit Dominus sanctos suos, cum quo regnabunt in aeternum et ultra.

PROSECVTIO HISTORIAE.

Post mortem Ludovici, etiam tunc multi fratres Itali, qui de mandato Generalis Ministri Fratri Marci accepta benedictione a summo Pontifice in Pannoniam, et eius confinia regna venerant, propter meritum laboris inter infideles et schismaticos, et propter regularem observantiam — nam tunc sola vicaria Boznae sic Observantia minorum nominabatur — ad Italiam patriam eorum redierunt, de quibus quidam devotissimus frater, qui XXX. annis in Vicaria Boznae laboraverat, omni virtute clarus, et sanctitate fulgens, cum senex esset, ad suam patriam Senensem remeavit, qui vita et sanctimonia clarus totam suam Senarum civitatem decorabat, ita, ut eius audita fama, multi ad eum iuvenes devoti veniebant, humiliter et supplicanter, ut eos ad ordinem reciperet, de quibus ³⁴ quidam devotissimus iuvenis scientia praeclarus, et forma decorus, nobili genere, sed nobilior virtute, nunc gloriosus in coelis, Bernardinus de Senis, similiter hunc senem venerabi-

lem precibus exoravit, ut cum in ordinem reciperet, et Seraphici Francisci militiae adscriberet, quem senex dictus accepit, quia multa et praeclara de Bernardino audierat. Aspiciens ergo hunc tyronem aetate iuvenem, corpore validum, aspectu gratum, scientia clarum, quodve super omnia pretiosum, integra fide, et ardenti fervore constantem, in die nativitatis Mariae magno cum gaudio et expectatione ad ordinem recipit, et quid ipse sanctus Bernardinus gesserit, habetur in eius legenda, ad cuius exemplum multi alii iuvenes ab eodem venerabili sene ad ordinem fuerunt recepti. Tunc etiam quidam iuvenis, iam et ipse beatus in coelis, sicut multa miracula testantur, Ioannes de Capistrano ordinem praedictum intravit, qui postea pro magna parte mundi inquisitor haereticae pravitatis, et fidei catholicae defensor maximus. Sicut haec habentur in eius vita, ubi quiescit in Uylak.

Octavus Vicarius Pater Petrus de Sena, institutus a fratre Antonio de Paretho Anno Domini MCCCXVIII. [35 qui anno Domini M.CCCCXI. fuit depositus in Diako, in festo B. Marci Evangelistae, et ibidem fuit electus Vicarius frater Ambrosius de Senys, post cuius electionem facta fuit in vicaria magna briga et divisio, nec fuit meritis confirmari, sed confusibiliter deiici et vicariam exire. Sed unde fuit ista briga, de Cronica Generalium non invenio, quoniam gesta ministrorum non habeo praeter quinquaginta quatuor, quorum iam Cronicas excessi, sed secundum meam existimationem, sicut in quadam bulla Martini Papae invenio, quod Frater Blasius de Zalka, undecimus Vicarius Boznae Familiae, capitulo eiusdem Boznae praesentaverat, cuius copiam idem capitulum vicario praedicto et fratribus suis pro defensione contra Ministrum Generalem tradidit, quoniam ipse Minister Generalis Vicariam Boznae sibi subiugare volebat. Hoc idem patet ex gestis sanctorum Bernardini de Senys, et Ioannis de Capistrania; eo namque tempore quidam zelatores ordinis praedicti regularis observantiae informati et asueti secundum regulam viventes, superflua abicientes, sanctum Franciscum imitantes, insolentes et contra paupertatem viventes redarguendo, praecipue et [36 ipsum Ministrum Gene-

ralem, quare ipse Minister voluit ipsum nomen vicariatus in nomen Ministri Provincialis mutare, et forte in hac sua voluntate ipse frater Ambrosius de Senys praedictus condescenderat, ideo confusibiliter fuit deiectus, et vicariam propter hanc perversam voluntatem exire compulsus tanquam indignus.

Nonus Vicarius Frater Henricus de Polonia, ab eodem fratre Antonio de Paretho Ministro Generali institutus Anno Domini MCCCCXI., et donec ad eum venisset litera confirmationis, mortuus fuit.

Decimus Vicarius Frater Mathias de Anglia, ab eodem fratre Antonio Ministro institutus.

Undecimus Vicarius Frater Blasius de Hungaria, sive de Zalka, Anno Domini 1420. in festo annunciationis Virginis Gloriosae a fratribus Vicariis in Diako electus, et tandem per dictum fratrem Antonium de Paretho Ministrum Generalem confirmatus, qui constitutiones papales generales, ac Boznae observantiales, quas secum portabat, loco Ozorae, tunc noviter per Dominum Piponem Comitem de Tömösvár fundato, resignavit; iste enim frater Blasius multum laboravit pro sancta observantia contra Ministrum Generalem, qui bullam Papae Martini ¹³⁷Quinti capitulo Boznensi praesentavit, et eius transumptum accepit, quae habetur in loco Minorum de Kwsaly. (Tunc) enim emicuere duo lumina non solum ordinis, sed et totius ordinis, videlicet Fratres Bernardinus de Senys et Ioannes de Capistrania, qui pro sancta observantia plurima pati parati, ac tanto fervoris zelo accensi, contra ipsum Generalem ad summum Pontificem appellaverunt, ubi dum Sanctus Bernardinus mellifluo sermone et voce columbina, ut decet sanctum, actiones suas pro sancta familia in curia coram summo Pontifice proposuisset, et dum sibi Minister Generalis, sicut caudicorum modus est, per phas et nephas sanctam observantiam annihilare desiderans per multa verba declarando resisteret, tunc veritatis doctor Frater Ioannes de Capistrania, publica voce coram summo Pontifice et adstantibus dixit: Pater Generalis! habitus tuus probat novitatus tui mores, et forte nec annum praeteristi, ergo

iam ordinis perfectionem inflexisti. Et sic dicta factis demonstravit.

Incipit Vicarius Generalis.

Talibus ergo visis summus Pontifex de consilio suorum fratrum autoritate apostolorum Petri et Pauli |³⁹ concessit, et confirmavit, ut secundum Regulam Sancti Francisci fratres minores regularis observantiae professores in Italia habeant Vicarium Generalem, cui Vicariatus Boznae et aliae observantiae vicariatus subiiciantur tempore perpetuo, et sic Anno Domini MCCCCXXXIII. primus *Vicarius Generalis* eligitur Frater Bernardinus de Senys, iam gloriosus in coelis.

Duodecimus Vicarius Frater Ioannes de Korsula, confirmatus per Reverendum Patrem Gulielmum Ministrum Generalem, qui tandem fuit electus in Episcopum Varadiensem. Iste enim Episcopus in spiritu apparens, — si ita est sicut Farkas eiusdem Ecclesiae episcopi narrant (sic) — circa annum Domini M.CCCC. nonagesimum septimum vel octavum, quando ipse praedictus Farkas Episcopus Varadiensis in suo cubili in lecto post Epistolas quiesceret, venit quidam vir ignotus, habitu minorum indutus, et corda succinctus, ac infula episcopali ornatus, ipsum Varadiensem episcopum praedictum Farkas flagellis cesum et verberatum reliquit in lecto. Qui tunc morte praeventus in eadem infirmitate defunctus finivit dies suos.

Tertius decimus Vicarius frater Iacobus de Marchia missus ab eodem fratre Gvilelmo Ministro Generali, qui vicariatum visitavit, et utriusque sexus homines poenitenciales tertii |³⁹ ordinis in Papa constituit, et tandem factus Vicarius et confirmatus a Domino Papa, habuit inquirere haereticos, in qua inquisitione vicariatum resignavit. Veniens autem ad Kamancze, in utraque parte Danubii subiacentes urbes et villas, ubi multos haereticos Hussitas nomine convertit, et effodere fecit, et comburi, ubi etiam magister Blasius, magister cappellae in praedicta Kamancze propterea fugam dedit; veniens autem Bachiam, ubi et praepositus maior erat, vitam revocando, finivit dies suos in bono laudabiliter. Iste idem frater

Iacobus per plebanum de Szent Márton effodi fecit defunctum, et comburi, versus eadem Kamancze, et multos similiter. Item P. plebanum de Bulchen contra Futak, et alios ibidem defunctos similiter. Ita enim haec haeresis Hussitarum (ut dicunt) venerat in Pannoniam. Quamdiu magister Blasius praedictus puer docilis erat, tunc cives de Kamancze eidem subvenientes, miserunt cum ad studium, promittentes eidem ut plebaniam de Kamancze, si merebitur, eidem condonarent. Tunc ipse puer ex desiderio studii transiens Bohemiam, intravit civitatem Hussitarum, Magnam Pragam, ibique humana sapientia imbutus, et Diabolica Hussitarum videlicet haeresis pravitare infectus, tandem cum quibusdam suis ad Pannoniam tempore competenti regressus ¹⁰ in suam patriam, scilicet Kamancze, ibique illa Hussitarum haeresis, sicut idem Magister Blasius incusando se inquisitori praedicto dixerat, non ab ipso, sed a suis in illa patria disseminata fuerit, et sic ipse dies suos, ut praedictum est, finivit laudabiliter. Tunc etiam duo literati de eadem Kamancze, videlicet *Thomas* et *Valentinus*, cum quibusdam hominibus insanis et mulierculis consilio inito, nocte recedentes ad Regnum Moldvae intraverunt, ubi iidem duo clerici haeresim praedictam seminantes, utriusque testamenti scripta in Hungaricum idioma transtulerunt. Quot ergo et quanta in eis apparet haeresis, sicut et ego legi, nemo hominum numerare possit, ex quo fuerunt simplices literati, iuxta proverbium vulgare: *simplex Theologus purus haereticus est*, nam istam dictionem: *spiritus sanctus* exposuerunt sic: *zent zelleth*. Et dum praedicta ibi sic seminassent, tunc idem clerici iterum consilio inito (ut Christi discipuli, quod absit) unus eorum, videlicet *Thomas*, apud eundem populum per eosdem ad haeresim conversum pro informatione remansit, videlicet alter, *Valentinus*, Turciam intravit, ut dum literas ibi didicerit eorum, tunc socium suum post se vocaret, et cum ibidem labori se dedisset, ita, ut eius fama usque ad Imperatorem Turcarum venisset, tunc mandavit idem Imperator ex consiliariorum suorum decreto, ne tale quid ¹¹ in detrimentum legis eorum exurgeret, et idem *Valentinus* clericus vivus decoriaretur, et sic factum est. Alter autem,

videlicet Thomas, cum suo populo immobilis permansit, et tandem moriens secundum merita suorum operum diabolo, cui et famulatus est, animam tradidit, cuius poenam nemo dicere posset.

Quartus decimus Vicarius Frater Ioannes de Hungaria sive de Vaya electus, et ab eodem Guilelmo Ministro Generali confirmatus.

Haec usque adhuc ex Libro Fratris Blasii de Zalka accepi, et quae sequuntur, a venerabili sene praedicto, qui sub obedientia omnium vicariorum Familiae Observantiae de Hungaria usque hodie militavit cum honore.

~~~~~
Exordium Familiae Minorum de Hungaria.

Quando iste Frater Ioannes de Vaya praedictus foret Vicarius Boznensis Familiae Minorum, tunc inter Reges Hungarorum et Boznae fuit magna dissensio exorta, propter quod pro pace habenda, Frater Ioannes Vicarius praedictus missus fuit ad Regem Hungarorum, eo videlicet anno, quo capitulum celebrare debebat. Veniens ergo in Hungariam, et fratribus subtilioribus convocatis exhortabatur eos, dilationem capituli petens ab eis in hunc modum: Fratres dilectissimi! novistis bonum pacis, pro quo et filius Dei ¹² altissimus veniens in hunc mundum plurima usque ad mortis supplicium pati voluit, ut inter Deum et hominem pacis tranquillitatem stabiliret, quod etiam nobis manifestum est in omnibus, quoniam inter Regem Hungarorum et Boznae iam bella plurima fuerunt facta, igitur ut capitulum ad annum futurum transferamus necesse est, ut inter Reges praedictos pax et concordia habeatur, quae et in eis virtute Dei permaneat, pro qua et ego nunc missus sum. Haec dixit, et statim inter fratres ex desiderio religionis et eorum simplicitate magnus rumor ortus fuit in consistorio, dicentibus quibusdam, quod non ideo sancti sumus fratres, ut regum curas et principum varia verba specialiter curiosa proferamus (Ecce ubi Observantia Minorum de Hungaria, ubi radicem habuit, et in tantam altissimam crevit arborem). Et tunc quidam frater Hungarus nomine Mi-

chael de Zond irruit inter alios, et manu violenta sigillum ab ipso Vicario rapuit, et extunc dominos Hungaros et Barones adeunt, quos petunt humiliter, ut pro eis Regi supplicarent, ut a Domino Papa impetraret, quod in Hungaria fratribus de Observantia Minorum Vicarium concederet, ipse paret, et sic factum est et supplicatum, et impetratum a Domino Papa Eugenio Quarto concessum, cuius bulla ⁴³ habetur Budae in conventu Fratrum Minorum de Observantia, et haec facta fuerunt Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragésimo quarto.

Primus Vicarius eligitur in Hungaria.

Quo facto primum Capitulum celebratum est in Jenew, et ibi primus Vicarius eligitur Frater Fabianus de Kenieres, et rexit familiam per quatuor revolutiones. Ecce Divina providentia hoc factum est, ut primarius Vicarius Pannoniae de Kenieres oriatur, quia secundum Isidorum in Libro Etymologiarum Pannonia abundantia panis interpretatur, cui, et in vulgari Kynyeres concordare videtur. Ecce ergo, quando regiones orbis fuerant divisae, tunc apud Deum non erat observantia minorum de Hungaria ignota, cuius primus vicarius de Kenyeres, sive de Pannonia oriundus erat. Item ut praedicta credant esse vera, legitur in Cronica Hungarorum: Factum est, ut a quodam Domino Barone, videlicet Paulo Chupor, delusus fuisset in haec verba.... *Tól nem ember, pogácsa nem kenyér.* Tunc ipse Dux ira commotus exivit de Curia Regis, et intravit in Regnum Boznae, indutus pelle bovina cornubus erectis, et asinam in manu tenens dicebat: *Ego vidēbo, si Tól nem ember, Pogácsa nem kenyér,* ⁴⁴ et sic commovit bellum, et cepit vastare confinia Pannoniae, contra quem Rex bellum parans aggreditur, in cuius conflictu multi milites Regis Hungarorum fuerunt interfecti, sicut haec habentur latius in Cronica Hungarorum, de quibus unum militem in armis cum puero suo fratres minores ad eorum claustrum in Diako portaverunt, et ibi sepeliverunt cum honore. Et tunc frater Nicolaus de Hathad custos custodiae Diako, quando in nocte ante matutinum oraret ante altare, ecce miles (mirabile dictu) cum suo puero

surrexerunt, et cum praedicto custode certare ceperunt per multum tempus ita, ut membra militis mortui in manibus custodis in illo certamine semper manerent, tandem cum miles puero suo praecepisset ut gladio ipsum fratrem in fimbriis percuteret, tunc praedictus Nicolaus custos celeriter in crucifixi imagine inspexit, quae et nunc habetur ibidem in pariete scripta, suspiravit, et exclamavit dicens: Domine Iesu, adiuva iam! et sic illi disparuerunt, ipse autem custos cecidit in terram, et circa matutinum venerunt fratres, et invenerunt eum iacentem quasi mortuum, et accipientes portaverunt ad lectum, et post paululum expergefactus et viribus sumptis convocatisque fratribus, praedicta eis ¹⁵ fideliter et conscientiose narravit, affirmans, quod si effoderitis, invenietis in corpore militis ipsa signa, quoniam putrida eius membra semper in manibus meis remanebant, et sic effossa ipsa corpora invenerunt sicut ipse custos narraverat, et tandem extra cimiterium proiecerunt. Et sic propter praedicta, ut ipse Rex Hungarorum ipsi Duci Boznensi condescenderet, Frater Ioannes Vicarius praedictus missus fuit, ut dictum est supra.

Eo tempore omnipotentia Dei per fratres observantes de Hungaria multa miracula operabatur, de quibus aliqua adhuc narranda decrevi, quoniam multi ex fratribus divina suavitate repleti erant, ut aliquando raptum patiebantur; ita ut ipse Imperator et Rex Sigismundus ad videnda Dei magnalia saepius ad claustrum in Chery fundatum accedebat, et talia ibi facientes diligenter comprobando auscultabat, et sic visis divina virtute factis in singularem et eorum praerogativum exarsit amorem, ut ipsis, et eorum desideriis apud summum Pontificem paratum se promittendo offerebat, et sic eisdem omnia ad placitum impetravit. Aliud miraculum in Bechkereke, quod ab eo qui tunc praesens fuit et oculis vidit, audiui, quod duo clientes, qui in confinibus illis Chazarok vocantur, duo fratres de Jencw spoliati sunt, et de eorum habitibus chuihas sartiri ¹⁶ fecerunt. Qui cum ad Bechkereke intrassent, et ibi iuxta ipsorum morem in taberna consolarentur, ecce divina ultione factum est, et super ipsos habitus illi, coram multitudine igne succensi et consumpti sunt, et ipsi

malefactores publica voce confessi, quod duos fratres de Jenew spoliassent, et de eorum habitibus chubas fecissent, et sic poenituerunt, et usque ad diem octavum clausurunt extremum diem.

Secundus Vicarius eligitur in Gywla Frater Michael de Bulchen Anno Domini MCCCCLII. In huius tempore Albertus Rex decessit, et Ladislaus Polonus in conflictu belli iuxta mare una cum Cardinale a Turcis peremptus est, simulque cum viris multis religiosis, praecipue fratribus Cheriensibus, quoniam fratres observantes tunc sic nominabantur, sicut patent haec in Cronica Hungarorum. Eodem anno, videlicet MCCCCLII, Princeps Turcarum Constantinopolim oppugnavit, et sic Caesar nominari incepit, et tunc multa bella inter rebelles Hungaros orta fuerunt per annos sequentes. Et iste Vicarius regit familiam per duas revolutiones.

Tertius Vicarius Frater Stephanus de Varsan electus in Palota, Anno Domini MCCCCLVI. Iste enim frater Stephanus, quoniam esset custos custodiae de Jenew, propter nephas aliquod fugiens in Italiam venit, et a reverendissimo Patre Vicario Generali fuit acceptatus, unde iterum propter aliud nephas fugiens, venit ad provinciam summi Pontificis, qui eidem eundi ad Jerusalem, et ibi morandi, ac Deo serviendi licentiam¹⁷ concessit. Et dum ibi aliquot annis Deo servivisset, reversus acceptus fuit apud summum Pontificem, ita ut idem summus Pontifex scribens eidem literas mittebat in haec verba: Fratri Stephano filio charissimo etc; et tandem veniens in Hungariam cum barba prolixa, similiter fuit acceptus apud omnes Hungaros tam saeculares, quam regulares, propter suae conversationis, complexionis, ac sermonis elegantiam. Anno Domini MCCCCLVI celebrato capitulo in Palota electus fuit in Vicarium Fratrum Min.Observantiae de Hungaria. Quando scilicet scutellas lavaret in coquina in barba sua prolixa, et ipse ante alios fecit legere constitutiones in observantia minorum de Hungaria, licet postea int... puit, quoniam antea fratres observantes de Hungaria solum verbis et exemplis suorum praelatorum appodiati et innixi, tamquam constitutionibus omnipotentis Dei obedientes ita simpliciter

vivebant. quibus *Deus, et omnis creatura obediebat, ut patet in miraculis multis.*

Anno igitur sequenti videlicet 1445 VII.

Immanis Turcarum Caesar Embrates praedictus ad Nandor Albam, ut ipsam oppugnaret, ascendit, et tunc beatus frater Ioannes de Capistrano a summo Pontifice haereticae pravitatis inquisitor, quasi lumen totius Christianitatis missus ad plurima regna, videlicet Alemaniae, Poloniae, Bohemiae etc et regiones eiusdem ⁴⁸ adiacentes, in quibus, quae ipse gesserit, et quanta habentur scripta eius gesta in Uylak, ubi tumultatus quiescit. Ex mandato ergo summi Pontificis idem B. Frater praedictus, et eius auctoritate plenaria in Hungariam descendens, ibique plurimum hanc familiam minorum observantiae vita sua sancta ac doctrinis decoravit, et multos devotos habitu huius sanctae religionis induit, et tandem iuxta praefatam auctoritatem Christi Crucifixi constitutionem in toto regno praedicavit, et ad eius devotionem incitavit, et devotis ad constitutionem excitatis crucis signum divisit, et cum eisdem ad Nandor Albam una cum Ioanne Gubernatore Regni descendit, et in devotione huius sacri nominis Iesus, ac Angelico Ministerio ipsum Turcam, et eius exercitum valde magnum in fugam convertit, de cuius gente, scilicet Turcae, sub Nandor Alba quadraginta millia periverunt, et in fuga similiter usque ad Constantinopolim alia quadraginta millia ab Angelis interfecti fuerunt, sicut testantur ipsi Turcae, et haec habentur in Libro, qui Fortilitium Fidei intitulatur. Item eodem anno ipse Gubernator obdormivit in Domino, et sepultus est in Alba Transylvaniae, B. vero Frater Ioannes de Capistrano similiter, et iacet in Uylak, innumeris miraculis corruscando. Et tunc multae guerrae fuerunt inter Hungaros, quae habentur in Cronica Hungarorum. Frater ⁴⁹ Stephanus vero Vicarius praedictus familiam circumeundo, vota fratrum occulte et singillatim inquirendo, studendo, singulis, et cuilibet singulariter dicens: quod bonum esset nobis, si Generali Ministro hanc familiam subderemus, quia regula dicit, quod Fratres debeant obedire Ministro

Generali, et sic quibusdam consentientibus, licet non omnibus, in tertia eius revolutione et ultima ipse Vicarius praefatus capitulum intravit generale, et sic timore ductus (ut dicunt quidam) ex quo familia Vicarii Generalis offenderat, cum Generali Ministro instituit, et suam familiam eidem subiecit, et Dominus Papa confirmavit, tandem in Hungariam suam traditam veniens ad familiam, disturbata ipsa familia, quoniam multi haec audientes stridebant in ipsum in tantum, ut etiam verbis iniuriis eum in persona vilipendentes comitabantur. Ipse cepit fratres seniores et perfectiores angere, et deponere, et iuniores pro se elevare, ita quod, ut dicunt senes, ut qui nunquam antea Quardianus fuisset, sine consensu Capituli in custodem elevabat, et Episcopos ac Barones ad fratrum elemosinas tanquam ad convivia invitabat, et sic plurima contra libertatem regulae inducens, etiam regale legibulum filiae Regis Belae, in conventu Strigoniensi servatum, saecularibus pro sui acceptatione, qualibuscunque personis, dividebat. Tunc fratres sanctam regulam zelantes tanto ⁵⁰ periculo obviantes Generali Ministro ista subscribendo, et pro eisdem humiliter supplicando, miserunt, ut non pateretur per talem contumacem sanctam et immaculatam regulam contaminare, et ut talem non gregis pastorem, sed dispersorem et lupum rapacem iuxta Christi informationem de ovili eiiceret, quia in eo salus discretionis defecit, et iam ad nihilum valet ultra nisi ut foras mittatur, et ab hominibus conculcetur, tanquam indignus, et simul talia multa conquerendo scripserunt. Tunc Reverendissimus Pater Minister Generalis scripsit venerabilibus Prioribus, Custodibus, et aliis fratribus, videlicet senioribus et discretis familiae minorum de observantia Cheriensi in Hungaria nuncupatis, ut praesentibus visis, quantocius conveniant, et ipsum fratrem Stephanum de Varsan, de officio Vicariatus absolvant, et loco eius alium, quem meliorem et utiliorem esse viderint, sua autoritate eligant. Congregatis igitur fratribus praedictis ad conventum Pestensem, et ipsum Vicarium in medium vocantibus, interrogantibusque in hunc modum: Si esset obediens Ministro Generali, et respondit, quod sit. Tunc lectis coram eo literis, audivit, quod etiam manu violenta, si

aliter non daret. ¹¹ ab eo sigillum accipiant, et ipsum de officio absolvant, et alium pro eo utiliorem eligant. Tunc frater Stephanus pia voce respondit: quod ad solum mandatum paratus est sine aliqua violentia sigillum reddere; et sic restituit, licet alii dicant contra; et tunc complices eius ipsum provocando dicebant, quod non debebat sigillum reddere. Ideo ex magna verecundia et dolore infirmatus est, et per Magnificam Dominam Elisabeth, relictam condam Voivodae et Gubernatoris Regni, ad locum de Thata per currum missus est, et ibidem quinto die emisit spiritum. Et haec facta fuerunt in quadragesima Epiphaniae Domini.

Et tunc loco eiusdem usque ad festum Pentecostis proximum, quando capitulum celebrari debebat, in Ozora fuit electus in Vicarium Frater Michael Siculus. Item divina providentia factum est, ut ipse tam cito quievit in Domino, quoniam (ut dicunt multi) iterum in Vicarium, ex timore Regis et Baronum, per fratres assummi debebat, qui ipsos fratres postea permulto tempore provocabant in haec verba, dicentes: quod quousque vestra familia duravit, nunquam talis et tantus frater inter vos fieri poterit. Et haec facta fuerunt Anno Domini ¹² MCCCCLXII.

Quartus Vicarius Frater Michael Anno Domini 1462 electus in Ozora, qui fecit hanc constitutionem, ut fratres officiales in suis officiis tribus annis integris permanerent, quod ipse solus in secundaria eius electione revocavit. Tunc enim frater Sebastianus Janosy electus custos Transylvaniae missus fuit ad Moldaviam cum fratribus subtilioribus, et dum ibi sanctae vitae insisterent, venit ad eos quaedam mulier a daemonio obsessa, dicens: quod si ipsam a daemonio liberare possent, tunc ipsa ad fidem catholicam converteretur, promisit. Tunc ipsi fratres, quorum unus erat frater Bartholomaeus Zasinus bonae memoriae, qui successu temporis in Vicarium electus fuit, et familiam multum aedificavit, ipsam schismaticam a daemonio liberaverunt, et baptizaverunt. Tunc Calugeri commoti, miserunt ex se aliquot ad fratres dicentes, quod gregi eorum, scilicet Hungaris, provideant, nostro autem, scilicet schismatico populo, nullam curam habent,

neque de caetero habeant. Tunc fratres nuncium eorum verbis contumeliosis affecerunt dicentes, quod barbas eorum prolixas in ipsorum detrimentum conciderent. Tunc eorum Metropolitanus, auditis his, Vajvodam aggreditur, et eidem de praedictis querimonias intulit ⁵³ suppliciter. Frater Sebastianus Custos praefatus ad eius conspectum vocatus est similiter, et sic coram Vajvoda altercantibus ipse Custos in haec verba prorupit, alios ad risum, alios ad iracundiam provocando, et se ipsum ac suos fratres ad verecundiam et confusionem, quia commune proverbium est, ut omnis perendus prius infatuandus est, ut nesciat quid dicat, aut agat, dicens: si inquit, nos in isto Regno non fuissetis, vos diu a Turcis captivi fuissetis ducti, et perivissetis. Tunc Vajvoda dixit: ego videbo, si sine vobis Deus a Turcis nos defendat, volo ergo quod vos omnes sine mora de Regno meo exeatis. Et sic fratres fuerunt expulsi de Regno Moldaviae cum magno opprobrio.

Quintus Vicarius Frater Valentinus de Szigeth electus in Ujlak Anno Domini 1465. Qui constituit, ut prima et principalis custodia Strigoniensis a Civitate Metropoli nominaretur, nam antea prima et principalis custodia Sebes vocabatur. Item idem Vicarius secundo electus fuit in Zalard Anno Domini 1468, et tunc frater Michael Siculus Vicarius condan missus fuit ad Papam Paulum, qui ibidem paulo minus quam duos complevit annos, solusque ibidem a sociis derelictus, cum bona relatione, et cum multis privilegiis et concessionibus reversus invenit fratres in Pathak ⁵⁴ in capitulo congregatos, et ipse fuit ibidem secundario Vicarius electus.

Sextus Vicarius Frater Michael Siculus praedictus secundario electus in Pathak Anno Domini 1471. Hic revocavit ordinationem suam, ut scilicet fratres tribus annis integris in suis officiis permanerent.

Septimus Vicarius Frater Briccius de Tholna electus Budae anno Domini MCCCCLXXIII. Item secundo idem electus in Ujlak Anno Domini 1477, quo Serenissimus Princeps et Dominus Rex Mathias in Marchiam descendens, et iuxta Savum obsedit castrum Sabach, per integram

hyemem oppugnans eam, et accipit eam anno sequenti 1476.

Octavus Vicarius Frater Gabriel de Paly in Séeben electus Anno Domini 1477. Idem secundo electus fuit Strigonii in Dominica Invocavit Anno Domini 1479, quo anno Turci Slavoniam usque ad Zala desolaverunt, quando Mathias erat in Alamocz; et anno sequenti idem Turcae a Dominis Vajvoda Transilvaniensi et Comite de Tömösvar, Stephano de Báthor et Paulo de Kinis, in Campo Kenier perculti.

De quibusdam Festivitatibus. Item Anno Domini 1479. in capitulo Strigonii in Dominica Palma celebrato, Vicario Provinciali Fratre Gabriele de Paly existente, ordinatum fuit, quod festa Sanctarum Catharinae Virg., Elisabethae Viduae et M., ⁵⁵ Magdalenae celebrentur sub maiori duplici solemniter de concessione Reverendissimi Domini Legati de Latere nomine Ieronymi, tunc legatione in hoc Regno fungentis. Item festa etiam Sanctorum Martini, Nicolai, et Adalberti Pontificis, necnon Sanctarum Agathae et Dorotheae Virginum et Martyrum celebrentur sub duplici festo minori, ex concessione memorati Legati, prout superinde exstant etiam literae ipsius Legati. Item similiter festa sanctorum quoque Martyrum, Bonaventurae, Iosephi et Annae Mariae celebrentur sub maiori duplici ex concessione Sixti Quarti, festum vero Sancti Bonaventurae debebat celebrari iuxta determinationem tunc factam ex concessione praefati summi Pontificis in Dominica secunda Iulii, sed postea fuit variatum per constitutiones patrum cismontanorum, quod festum Omnium Sanctorum celebretur cum octavis, similiter etiam festum Conceptionis Virginis Gloriosae cum novo officio per totam octavam ex concessione Apostolica. Et quod Antiphona *Ave Regina* cantetur a Dominica LXX usque ad Sabbathum Dominicae XL exclusive, et ab ipsa Dominica per totam quadragesimam cantetur *Salve Regina* ex concessione Reverendissimi Domini Ladislai Gereb Legati, et quod in maiori Sabbatho post completorium cantetur *Regina coeli*, item R. de sanctis Hieronymo, ⁵⁶ Gerardo, Bernardo, Petro Martyre, ac Margaretha, Anna, nec non et Divisione Apostolorum; non dicantur orationes propriae

noviter adinventae, sed recurratur ad commune Sanctorum.

Item temporibus dictorum Vicariorum immediate perscriptorum claruerunt venerabiles senes antiqui in Provincia Hungariae regularis obedientiae, et observantiae praecipui zelatores: Frater Michael de Bewchen, qui fuit secundus vicarius ipsius Provinciae, cuiusque officii tempore B. Pater Ioannes. Capistranus creditur Provinciam ad eandem venisse, ac isthic perstitisse. Item Frater Michael Sienuus, Frater Petrus de Silisio, Frater Michael Claudus dictus, Frater Mathias de Zewles, Paulus de Ujvár, Frater Michael de Themesvar, Clemens de Izdenez, Georgius de Szatlmár, qui omnes multis annis successive, coeventus et fratres hoc loco observantiae in iam fata Provincia in officiis positi, sub bona regulari et quidem strictissima observantia rexerunt, ac exemplo patrum suorum, multum pro observantia regulari Provincia in eadem laborarunt.

Nonius Vicarius electus fuit frater Franciscus de Bánya in Zanto Anno Domini 1481.

De Fratre Michaelē Doctore.

Tempore Fratris Francisci de Bánya, qui successit praedicto Fratri Gabrieli de Pály, fuit quidam Frater Michael de ¹⁴⁷ Sancto Nicolao, existens adhuc etiam in habitu saeculari Doctor, qui erat mirae simplicitatis, et humilitatis, et in Conventu Strigoniensi Fratribus ad id aptis legebat sententias. Item Vicarius iste dum fuisset multum acceptus patribus et fratribus, iterum est electus in Capitulo Budae celebrato Anno Domini 1483, quo tempore etiam bonae memoriae Pater *Pelbartus* solennis praedicator, et in theologia non mediocriter imbutus, in conventu Budensi legebat fratribus aptis super Sententiis. Huius vicarii tempore in prima revolutione in memorato Capitulo in Zanto celebrato ordinatum est de Festo Praesentationis Virginis Gloriosae, quod celebretur ex concessione Apostolica sub duplici maiori, et fiat officium de nativitate, mutando nomen nativitatis in nomen praesentationis, et quod festum translationis sancti Bernardini sub

duplici minori celebretur. Ante Capitulum Budense praefatum in quadragesima tunc praeterita, existentibus fratribus in collatione, sol totaliter passus fuit eclypsim, attamen etiam ante occasum cepit delimpidari.

Decimus Vicarius electus fuit Bartholomaeus Zazymus, de Saaros oriundus, in Zantho Anno Domini 1485, quo Anno Dominus Rex Mathias Viennam accepit. Qui hanc sanctam familiam exemplo humilitatis et totius ¹²⁸ virtutis plurimum aedificavit, superflua resecando, illam sacrae religioni et omni virtuti inimicam collationem maledictam exterminavit. Item secundo idem electus fuit Budae Anno Domini MCCCCLXXXVII. Item tertio similiter idem electus fuit Budae, Anno Domini MCCCCLXXXIX, et in eadem revolutione, in loco de Thewis obdormivit in Domino, et repositus est ad patres suos. Item anno sequenti MCCCXC. feria tertia Hebdomadae Sanctae Dominus Rex Mathias similiter Viennae obdormivit in Domino, et Regibus coniunctus est in Alba Regali. Notandum ergo, quod sicut Ioannes Gubernator pater Regis praedicti, et B. Ioannes de Capistrania propter mutuam et sinceram dilectionem, eodem anno de hac vita ad aeternam transumpti sunt requiem, ita iste Dominus Rex Mathias, et Pater Beatae memoriae Frater Bartholomaeus de Saaros Minorum Familiae Gubernator eodem anno ad coelestem vitam translati sunt. Quis nunc ex Dominis, et ex fratribus est, quos vobis assimilare possim? Tunc enim multae strages et desolationes ex omni parte in Hungaria inter rebelles Hungaros fieri ceperunt, quae narrare nostrum non est ad propositum.

Undecimus Vicarius in Giwla a Patribus convocatis eligitur Frater Bartholomaeus de Saaros, ut vicem praedecessoris adimpleat, sed novit Deus qui sint suae praesentiae digni, igitur et ipse in Thata ¹²⁹ obdormivit in Domino, et repositus est ad Patres suos, cuius vicem laudabiliter complevit Frater Stephanus de Szaporeza. *Duodecimus Vicarius* in Pubos (?) electus Anno Domini 1491. Item secundo electus fuit idem in Ujlak Anno Domini MCCCXCIII. Erat homo facundus in verbo, et praedicator sollemnis, acceptusque tam

apud fratres, quam saeculares. Item tertio idem electus fuit in Athia Anno Domini MCCCCXCV, ubi et postea in anno Iubilaei millesimo quingentesimo, cum esset custos in Ujlak, obdormivit in Domino, et repositus est ad Patres suos.

Tertius decimus Vicarius Frater Osvaldus de Lasko electus in conventu Pesticensi Anno Domini MCCCCXCVII. Item secundo idem electus fuit in Athia Anno Domini MCCCCXCIX, ubi omnes constitutiones Papales generales et vicariales in unum laudabiliter, omnibus faciliter ad studendum, et observandum comportavit. Iste etiam cepit de unione cum Vicario Generale laborare, sed usque ad finem deducere non potuit, quia secundum eius statuta post duas suas revolutiones cessit officio vicariatus. In Anno ergo Iubilaeo, quo omnes Barones Regni et Nobiles ad Campum Rákos convenissent, tunc quidam, videlicet Magnificus Bartholomaeus Drágfy, et Petrus Gereb, et alii nobiles multi per fratres conventuales inclinati voluerunt observantiam minorum conventualibus unire, et ideo praedictum vicarium Fratrem Osvaldum in medium vocantes, statuerunt, quem primo humiliter flagitantes rogaverunt, ut suae Observantiae familiae ipsos Conventuales uniret, additis 60° comminationibus, quod, si non fecerit, tunc ipse cum omnibus fratribus suae observantiae de Regno Hungariae exire deberet. Tunc ipse Vicarius praedictus fortiter perterritus, velut aliam viam invenire possit, eisdem in unione praedicta condescendit, et post haec iuxta ultimam opinionem de unione cum Vicario Generali cepit solíciter laborare, sed usque ad finem deducere non potuit, quia secundum suum statum post duas suas revolutiones cessit officio. Nam de Baronum comminatione praedictus venerabilis Pater senex Frater Stephanus de Szaporeza condan Vicarius et tunc Custos de Ujlak dicebat, quod nec Regi nec Regno in hac unione obediens erit, sed pro sancta observantia de Regno Hungariae ipse paratus exire esset; in cuius legatione in hac parte fatigatus, ego laboravi non modicum. Iste insuper Pater Vicarius devotissimus *Frater Osvaldus* laborando in sacra scriptura pro aedificatione fidelium et devotione, praedicatoribus edidit plurimos libros, quos *Biga Salutis* nominavit, videlicet de Tempore,

de Sanetis, et Sermones Quadragesimales de praeceptis comportavit, et aliud opus valde utile, quod Gemma Fidei intitulum. Quiescit Budae in conventu s. Ioannis.

Quartus decimus Vicarius Frater Blasius de Nyári, electus Budae A. D. 1501., qui pro unionem praedictam misit Venerabilem Patrem Fratrem Bonaventuram de Kaproneza Quadiannum conventus Budensis, qui licet post multum tempus ab Italia regressus, tamen cum bona relatione, quia post multa tempora a patribus desideratam unionem cum gaudio reportavit, et tunc *Frater Iacobus de Mantua* S. Theologiae Doctor, Reverendissimi Patris Vicarii Generalis Commissarius, de solo nomine gaudens, ad sui libitum antiqua familiae Statuta pervertere conabatur, et quia hoc facere non potuit, quoniam pro hoc missus non fuit, rediens tandem de seipso dixit: Ego sicut circulus, quod non habui, demonstravi.

Item secundo idem electus fuit Budae Anno Domini 1503. Et tunc anno sequenti in festo sancti Vincentii Martyris magister S. Theologiae frater *Pelbartus de Tömösvár* Budae in conventu S. Ioannis quasi subridens obdormivit in Domino. Cuius laus in memoria sequitur Carminibus istis:

Et Pelbartus Plebis ars: Artus nomine Miles,
Docuit plebem, vicit et hostem, obtinet nomen.
Bissenis Virgini laudes eecinit: Stellarium monstrat:
Tempora Sanctorum quot lector lege Pomeriorum:
Revelans in quatuor nobis dat scire Magistrum:
" Quaecque tua gesta te tollunt caetera Pater:
Quae nostra narrare desit fecundia facta:
Tu nostrae decus gentis, tu gloria nobis:
Iam credita cernis, et coelum te patria tenet,
Et Deum cum Patre Seraphico nobis ora.

Item eodem anno idem Vicarius praefatus ad Dominicam Oculi capitulum ad conventum Pestensem convocavit, ibique constitutionibus optimis superadditis, assumptis secum sociis ad capitulum generale convolvavit. Hic Anno Domini 1510 in senectute bona obiit in Conventu de Ujlak, et ibidem sepultus quiescit.

Pro ampliori notitia Dictorum.

Sciendum, quod iste Frater Blasius de Nyáry, qui erat vir bonae industriae, dum in capitulo Budensi Anno Domini 1501. fuisset electus in Vicarium Provinciae, existente tunc Generali Ministro Fratre Egidio Delphin de Anteria, S. Theologiae magistro, et provinciae orientis eodem tempore Ministro, ac antea in Curia Romana procuratore ordinis. Erat autem, ut fertur, multis Cardinalibus dilectus: sub huius igitur Fratris Patris Blasii de Nyáry vicariatu fuit continuatus labor pro unione cum patribus cismontanis. Nam consentiente praefato Generali, ad huiusmodi unionem etiam vota fratrum singulorum conventuum¹⁶³ et locorum memoratae Provinciae Hungariae requisita sunt, singillatim et seorsum per disquisitionem et scrutinium aliquorum ita, ut quemadmodum facta fuerat separatio per quendam fratrem Stephanum de Varsáu Vicarium, ita etiam fieret unio, ad quam unionem fere omnium fratrum vota concurrerunt, exceptis aliquibus paucis. Et sic tandem, ad supplicationem Regiae Maiestatis ac Praelatorum, Baronum, et Nobilium, summus Pontifex Alexander 6., suggesto sibi, quod fratres, et loca memoratae provinciae sub obedientia immediata Vicarii Generalis cismontani exstitissent, sed iterum ex certis causis ad obedientiam et subiectionem immediatam Generalis Ministri reducti, atque propterea inter ipsos fratres et conventuales nuncupatos nonnullae discordiae et dissensiones exortae fuissent: Reverendissimo in Christo Patri, et Domino Petro S. Cyriaci in Thermis Presbytero Cardinali, ac in Hungaria ac aliis quibusdam Regnis Apostolicae sedis Legato, literis suis mediantibus in forma brevis commisit: ut de praemissis se diligenter informaret, ac omnes et singulas differentias praemissas sopiret ac componeret. Quiquidem Dominus Cardinalis tunc in Hungaria agens, volens pro executione dictarum literarum, et alias, in quantum in eo erat, inter praefatos fratres ortas, et quae oriri poterant, contentiones et¹⁶⁴ differentias amputare et eos ad honestam unionem et concordiam reducere: exquisita et comperta rei veritate etiam per testes fide dignos, de voluntate iam factorum Regis, Praelatorum,

Baronum et Nobilium, necnon consensu fratrum observantium et conventualium, pro perpetua pace et concordia inter eosdem fratres de observantia ac loca eorundem in fatis Regno Hungariae (fecit ut) essent sub immediata obedientia et cura Vicarii Generalis de observantia cismontani, sicut etiam prius fuerat, privilegiis utriusque partis salvis remanentibus. Super qua concordia praelibatus Dominus Cardinalis et Legatus literas suas opportunas dedit, quibus literis habitis memoratae Provinciae Hungariae patres observantes pro unione et concordia huiusmodi confirmanda, et confirmatione illius efficienda, apud summum Pontificem *Patrem Bonaventuram de Kaproncza* cum *Michaela de Strigonia* miserunt ad Urbem, qui tandem iam pro confirmatione dicta illic labores non exiguos fecerunt, et sic obtinuerunt ab Alexandro Sexto confirmationem huiusmodi unionis et concordiae, prout literae confirmatoriae eiusdem Alexandri confirmationem hanc, et alia etiam unionem ostendunt; et qui per easdem literas a summo Pontifice mandabant Vicario Generali, tunc et pro¹⁶⁵ tempore existenti, ut praedictos fratres observantes et loca eorum iterum sub sua cura reciperet, foveret et dirigeret. Erant autem tunc duo clarissimi ac docti, expertissimique viri, etiam in ordinis regimine in cismontana familia: *Pater Ieronymus*, tunc existens Vicarius eiusdem familiae, Tornielus dictus, et *Pater Ludovicus de la Torre*, qui etiam praecesserat ipsum Fratrem Ieronimum in officio vicariatus: ambo notabiles in familia, ideo ad eos saepefacti Patres Bonaventura et Michael expediuntur cum literis Petri Legati, et condam Alexandri Sexti simul cum illis; contulerunt, quatenus patres et fratres provinciae praefatae ac loca eorundem ad obedientiam ipsius Vicarii Generalis reciperentur. Qua re intellecta, prius quam patres et fratres nostri reciperentur ad obedientiam, memorati Patres Ieronymus et Ludovicus modum vivendi nostrum a patribus nostris praefatis Romae existentibus postularunt, ac ubi modus vivendi huiusmodi scriptotenus eis faisset oblatus, illum per omnia ruminarunt, nec tamen visi sunt modum vivendi nostrum condemnare, nisi in quibusdam duobus punctis, nullius vel parvae importantiae; et tamen intellecta rei

veritate, postmodum, nec in altero punctorum horum nos condemnarunt. Et sic tandem ⁶⁶ fuerunt recepti patres et fratres nostri ad obedientiam, prout suavissimae et humanissimae literae praefati Patris Ieronymi Tornielis, tunc Vicarii, patribus nostrae provinciae missae testantur, quae habentur in forma Budae, et sic rediit unio pristina cum patribus cismontanis, sedente in papatu Alexandro Sexto, Anno 1502. Post quam quidem unionem, tempore praefati Patris Blasii Vicarii, missus fuit a praefato Patre Hieronymo Vicario Generali ad ipsam Provinciam Hungariae primus commissarius, videlicet Pater Iacobus de Mantua, et secuta fuere in ipsa Provincia multa disturbia; veniens namque ipse commissarius, cepit patres et fratres in multis confundere et condemnare, praecipue circa electiones officialium, ac provinciae consuetudines et mores in tantum, quod patres provinciae coacti sunt contra illum mittere ad praelibatum Patrem Ieronimum Vicarium, ad quem missus fuit Pater Benedictus de Mwche, tunc Guardianus de Ujlak. Ast ubi ab eodem memoratus Pater Hieronymus Vicarius rei veritatem intellexisset, iniunxit praedicto commissario, quatenus fierent et procederent electiones secundum provinciae antiquam consuetudinem, et quod ceteras ⁶⁷ consuetudines, ritus, mores, observationes eiusdem provinciae toleraret. Iussit igitur ipse Pater Ieronymus, ut in capitulo provinciali, tunc in proximo imminenti servarentur consuetudines in electionibus, ac ceteri ritus et mores provinciae, in quibus non esset aliquid culpae vel peccati mortalis; et quia tandem omnia deferrentur ad capitulum generale tunc Mantuae celebrandum.

Interea A. D. 1503. antelatus Frater Blasius de Nyáry rursus Budae (in capitulo ibidem celebrato) reeligitur in vicarium Provinciae, et ad praedictum capitulum generale tempore opportuno se contulit, cum discreto electo, et pluribus aliis, ex quibus plerosque praefatus commissarius ad capitulum generale portavit, et tunc idem vicarius cum discreto visitationes ipsius commissarii per fratres provinciae discussas una cum privilegiis et constitutionibus Provinciae secum detulit, ubi visa sunt per patres, maxime per dictum Patrem Hi-

eronymum privilegia, calculatae etiam ac revisae constitutiones, et nec tunc fuerunt patres condemnati cum constitutionibus et privilegiis, praeter hoc, quod circa modum electionis praefatus Pater Ieronymus, cui commissum erat, certum fecit modificationem, et etiam ¹⁶⁸ circa alia nonnulla certas declarationes sub hac verborum forma: *Circa Patres Hungaros respondetur omnibus obiectis. Et primo*: circa superfluitatem congregatorum habent pro remedio constitutiones generales Martini V. et Gwilelmi Farinierii in suis Constitutionibus in capitulo sexto regulae. *Secundo* de foderaturis, duplicatis tunicis etc.: Ista stant in arbitrio Praelatorum iuxta declarationem quatuor magistrorum, quia una tunica est ex dispositione regulae, duae ex dispensatione regulae, plures ex declarationibus summorum Pontificum secundum loca ac tempora ac frigidas regiones. *Tertio* quantum ad utensilia pretiosa argenti et gemmarum, conclusum est, quod si huiusmodi non habent patronos particulares, distrahantur per procuratores, et subveniatur aliis locis iuxta determinationem Venerandi Patris Vicarii Provinciae, et Custodis, et Quardianorum dictae custodiae, ubi haec reperirentur; si non potest expectari congregatio provincialis, alias remittitur dictae congregationi. Si autem habent patronos particulares: si potest fieri distractio, eorum beneplacito fiat; si minus, vel relegentur ipsis patronis, vel includantur in capsula, de qua patronus ipse tenet claves, et saltem ipsi fratres non utantur ipsis superfluis, quia regula et declaratio ¹⁶⁹ prohibet. *Quarto*, circa receptionem pecuniarum utantur privilegio Martini V., quod omnes..... stent penes procuratorem, quem ipsi alio nomine appellant confratrem, nec exigant computum pecuniarum iuxta declarationem Nicolai et Clementis. *Quinto*, circa suspecta consortia habent constitutiones Martini Quinti et Gwilelmi Farinierii, et contrafacientes puniantur. *Sexto*, circa infirmos habent optimas ordinationes in c. 4. regulae. *Ultimo* restat dicendum de electione, contra quam obiciuntur plura: quod non eliguntur discreti, quod non conveniunt omnes Quardiani, qui sunt praelati, quod non proceditur secundum iuris ordinem. Primo dico, quod potest sustineri ex eo, quia omnes fratres concurrunt ad

electionem decem discretorum, qui habent vocem activam et passivam in electione, sed pro ampliori revisione statuitur: quod visitationes per singula loca habeant semel consensum omnium fratrum, si sunt contenti, quod procedatur in suis electionibus secundum antiquum ritum et consuetudinem. Secundo sit provisio, quod sunt quinquaginta voces, et sint X visitorum, et X custodum, X discretorum, et vicarius cum discreto totius provinciae; alii decem sunt Quardiani viciniore, et alii octo eligantur ab ipsis XLII de existentibus in capitulo, qui videntur aptiores. [70] Tertio, quod procedatur per viam compromissi limitati sicut fit in capitulo generali, et de tali electione non est dubium quod valeat, et sustinetur in foro iudicii et conscientiae, et maxime, quia in bulla papali modus electionis relinquitur arbitrio ipsorum, et antiquissima, et praescripta, et licet non convenient omnes quardiani, sufficit, quod compromittentes in discretos videantur convenire, sicut in electione, quae fit per compromissum. Item, quia talis congregatio omnium quardianorum est quasi impossibilis propter distantiam et pericula locorum, item visum est, quod nullus visitor possit novas ordinationes facere, vel mutare antiquas, sine consensu maioris partis capituli sui. Item provisum est, quod si Reverendus Minister Generalis vellet venire ad visitandum, secundum Eugenium servetur modus, qui est in Eugeniiana, maxime ad promovendum eos ad frugem melioris vitae, et si non est talis professorum observantiae regularis sicut sunt ipsi, restituendum est ei cum Leone in Cap. Miramur 61. dis. Tunc totius familiae status nutabit, si, quod requiritur in membris, non invenitur in capite, et ideo, cum non possit ad frugem melioris vitae eos deducere, non debet recipi secundum Eugeniianam. Secundo quia condixit mecum nolle quidquam attentare, etiam [71] quod potest, sine scitu meo, et ego non dabo licentiam, vel successor meus, nisi prius ipse suos conventuales conformaverit, et se ipsum, ut merito sit nobis tanquam exemplar et speculum perfectionis iuxta cap.: cum Pastoris II. 9 v. Ego Frater Franciscus Zeno Vicarius Generalis immeritus decerno de consensu Patrum, manu propria.

In capitulo siquidem generali supradicto Mantuae cele-

brato Anno Domini 1504. electus fuit idem frater *Franciscus Zeno* in Vicarium Generalem, de cuius vitae et regiminis integritate vide commendationem optimam in Prooemio Libri Conformitatis novitus impressi. In eodem capitulo fuit quacstio mota contra Boznenses, qui citra Zavam locum novum acceperunt, super quo habita contentione coram quibusdam Patribus Timotheo et Luca Paulo de Balzamo, Baptista de Mutina, iidem determinarunt, quod Boznenses supersedeant ab omni fabrica praefati loci in Castro Gywletiz cepti ultra Savam, sed veniant ad capitulum nostrum provinciale supplicaturi, quod si concedetur eis, possint prosequi fabricam, alios non.

Quartus decimus vicarius Provinciae Hungariae, qui dicto fratri Blasyo successit, fuit *frater Egidius de Czeglid*, electus Budae in capitulo ibidem celebrato, Anno Domini 1505. virtute religiosus, paupertatis amator. (Item tempore praefati Generalis Patris, videlicet Francisci Zeno, ¹⁷² antefatus *) Generalis Minister Frater Egidius Delphin, totius ordinis, ut apparebat, reformator, venit in Hispaniam, et ad curiam Dominorum Regum Ferdinandi et Elisabeth accessit, ostendens se nimio zelo velle totum ordinem reformare, ut esset unum ovile et unus pastor; et quia nimiam contradictionem aut multas exceptiones ad hoc peragendum reperit, tam ex parte Vicarii Generalis ultramontani, quam caeterorum patrum Hispaniae, abiit; sed iterum anno sequenti revertitur ad eandem curiam, omnibus viribus et pro posse laborans pro dicta unione et reformatione; cum adhuc nihil agere posse se cognovit (Provinciam tamen Aragoniae sub sua observantia relinquens) Almam Urbem petiit, et a Sanctissimo Domino Iulio Secundo Brevia obtinuit plura, quorum vigore et auctoritate congregavit Reverendos Patres Vicarios Generales et Provinciales citra et ultra montanas observantiae, atque vocales totius sui ministerii in Urbem pro reformatione et unione totius ordinis Beatissimi Patris Francisci praedicta, et sic

---

*) Verba parenthesi inclusa in antiquo codice aliena manu inserta sunt.

capitulum generalissimum ibidem celebravit Anno Domini 1506. in SSmo festo Pentecostes, et quia inter alios etiam praefatus Frater Egidius de Czegléd Vicarius Provinciae memoratae cum custodibus conscientia [⁷³ ductus, quia Breve summi Pontificis sic sonabat, se contulit ad conventum Aracoe-li, ubi fuit celebratum, sed labor vacuus fuit, quia finaliter nihil actum est ad effectum, in quem praefati convocabantur, ut scilicet fieret unio generalis; nihilominus in eodem capitulo generalissimo praefatus Generalis Fr. Egidius Delphin fuit ab officio generalatus absolutus, et loco ipsius immediate subsequens electus. In quo quidem capitulo, quod continetur in Brevis Summi Pontificis ibidem emanato, acta fuerunt quae in Firmamento Minorum, tractatu secundo, folio 2-do, XLV. Ibidem emanatum fuit quoddam aliud Breve ab eodem Iulio, per quod statuit, quod perpetuis temporibus futuris generales vicarii, tam cismontani quam ultramontani, finito termino officii sui, officium ipsum resignare debeant, nec vicarius alius ex eadem provincia, de qua fuit prior, eligi possit, nisi post sexennium. Verba supra memorati Summi Pontificis, videlicet Iulii Secundi: Ubi in Provincia Reverendorum Patrum Vicariorum Generalium cismontanorum et ultramontanorum et aliorum nonnullorum Patrum fuerunt in die sanctae Trinitatis, ista scilicet: Primo: nunquam fuisse vel esse mentis Suae Sanctitatis, quod familiam observantiae voluerit quomodolibet in modo vivendi impedire, aut destruere, et quod amplius [⁷⁴ eam manu tenere velit, et quod paratus sit familiam iam dictam in suis provisionibus conservare, et confirmare, et roborare, quod et fecit. Item voluit Sua Sanctitas, quod deinceps nullum conventum praetextu reformationis cuiuscunque etc. recipiamus; consensit autem in aedificationem novorum. Item voluit, quod totus ordo in duos modos vivendi reducatur, sicut plenius habetur in Brevis, concedendo fratribus nostris et sororibus trium ordinum amplam absolutionem cum plenaria remissione, et in iubilaeo nec limitavit tempus acquirendi hanc gratiam. Post capitulum generalissimum praedictum, existente adhuc vicario praefato fratre Egidio in Provincia Hungariae, fuit per Patrem Generalem Vicarium Franciscum

videlicet Zenum missus in ipsam Provinciam Hungariae alter commissarius, *P. Iacobus Gramellus* (?) qui etiam fuit in provincia, non sine turbatione fratrum, ratione quarundam novitatum, quas conatus est introducere, maxime de velo apponendo ad cancellos, ac attensione fratrum laicorum, et aliis nonnullis, quae quidem novitates videbantur occasio magnae commotionis et scandali, non solum dicti ordinis fratribus, sed et aliorum ordinum, ac etiam saecularibus. Quid exinde secutum sit, infra clarius patebit.

[⁷⁵ *Quintus decimus Vicarius Provinciae Hungariae* reeligitur tempore memorati Generalis Vicarii Patris Francisci Zeno antedictus frater *Oswaldus de Lasko*, tertiariorum iam electus, Strigonii in Capitulo ibidem celebrato Anno Domini 1507. in Dominica Laetare. . . . praeterita, fuit namque capitulum provinciale anticipatum eo, quod anno illo concurrebat ipsum capitulum provinciale cum capitulo generali, ad quod ex more vicarius provinciae se conferre debebat. Electo igitur praefato fratre Oswaldo in vicarium, commissarius praenominatus, videlicet *P. Iacobus Gramellus* (?) fuit in capitulo ipso finaliter, et exivit de eodem satis cum disturbio, ex quo novitates praedictas, ac etiam alias ordinationes suas, absque consensu capituli provincialis, seu maioris partis eiusdem, contra constitutiones Mantuae editas ad effectum deducere satagebat in provincia. Quapropter fuit per praefatum vicarium ad capitulum generale appellatum, tunc in proximo apud Sanctam Mariam de Angelis concelebrandum. Intrante igitur commissario praefato ad huiusmodi capitulum, intravit etiam praedictus vicarius, ubi plures altercationes factae fuerunt inter eosdem coram patribus, praesidente antefato Patre Ieronymo [⁷⁶ Tornielo, qui in eodem capitulo Anno Domini praefato 1507. fuit in Vicarium iterum electus Generalem, et finaliter ad bonam concordiam deventum, et sic tunc emissae sunt constitutiones subinsertae, videlicet „*Primo*: Quod fratres, qui fuerunt attensi, remaneant sic attensi, et alii possint se attondere, imo ad hoc persuadeantur propter maiorem uniformitatem, nec aliquomodo inducantur ad non faciendum, quovis colore. *Secundo* quoad velum: ponatur ad omnes cancellos chori in

omnibus locis propter maiorem decentiam et religiositatem, vel fiant hostia integra de tabulis vel asseribus, et ad hoc hortati sunt patres, si fieri potest bono modo. *Tertio* quoad visitatores: eligantur in capitulo provinciali per Patrem Vicarium et definidores, et eligantur quardiani pro visitatoribus, ut non augeatur nimis numerus vocalium. *Quarto*, quoad visitatores, si fieri poterit, bono modo conforment se visitatoribus Italiae, ita videlicet, quod aequa lance absque acceptatione personarum visitent omnes tam subditos quam praelatos in praesentia omnium, nisi sint aliqua secreta, ut subditi remaneant satisfacti, quando aliqua dicunt de praelatis. Frater Hieronymus Tornielus Vicarius Generalis cum definitoribus manu propria scripsi.⁴ Qui quidem Pater Hieronymus hortatus fuit ibidem in capitulo memorato praelibatum Patrem |⁷⁷ Osvaldum, ut una cum patribus provinciae aliquas ex ordinationibus, quas antefatus commissarius facere nitebatur, et iam in provincia eadem constitutus in unum scriptotenus redegerat, acceptaret.

Anno itaque quo supra, videlicet 1507, redeunte praefato Osvaldo Vicario in provinciam, congregatisque patribus ex voluntate praefati Patris Hieronymi Tornieli Vicarii Generalis, habita fuit congregatio partialis, in qua tamen fere omnes patres vocales praecedentis capituli provincialis interfuerunt in loco de Pakos in festo assumptionis Virginis Gloriosae, ubi approbatae sunt quaedam ex ordinationibus commissarii praetacti, modificatis etiam plerisque constitutionibus antea in capitulo Budensi tempore antefati Fratris Egidii factis, quae quidem ordinata capituli in Pakos nuncupata videnda sunt loco suo. Huius Fratris Osvaldi Vicarii tempore acceptatae sunt quaedam loca, praesertim in Fwthak et Brassoviae. In capitulo provinciali Strigonii celebrato, et quidem pro loco Brassoviensi, amaricata fuit plurimum provincia plus quam alias unquam, eo, quod lis est secuta cum plebano Brassoviensi, et protracta per plura tempora non sine magnis expensis et fatigiis, insuper et amaricationibus fratrum. Huius etiam Vicarii tempore Iulius Secundus praefatus |⁷⁸ concessit fratribus provinciae praedictae utendi pretio-

sis; exstat super hoc Breve. Eodem tempore Reverendus Pater Generalis, praefatus Hieronymus, misit etiam literas Regi super eisdem pretiosis.

Anno sequenti, scilicet 1508, dubitantibus quibusdam, maxime Vicario Provinciali praefato, an fratres provinciae memoratae Hungariae pro tempore existentes privilegiis indultis et indulgentiis Vicariae Boznae concessis gaudere et potiri possint? Iulius Secundus praefatus ad tollendum huiusmodi dubium declaravit, et de novo concessit, quod omnibus praedictis uti possint, sicut Boznenses utuntur, ut habetur in Brevi. Anno immediate. . . 15. apr., praefatus Vicarius Generalis misit literas praefato Osvaldo Vicario, attestantes, quia diutini languoris gravedine contractus non posset proseguere officium suum; id idem scripsit aliis suis literis de mense Iunii, advocans ipsum Vicarium Provinciale cum discreto electo ad capitulum generale, significans, quia capitulum ipsum in loco Sancti Spiritus apud Ferrariam celebraretur in festo Corporis Christi anni tunc proxime sequentis. Interea autem idem Pater Hieronymus morte peremptus, piis magnae sanctimoniae attestationibus ecclesiasticisque omnibus reverenter et devoto susceptis sacramentis, ac datis ⁷⁰ in fine vitae saluberrimis documentis, laudabili et sancto fine quievit. Post cuius obitum devolutum est onus commissariatus generalis in cismontana familia ad Reverendum Patrem Fratrem Archangelum de Piacentia, Provinciae Arli (Arles?) Vicarium, qui suscepto huiusmodi commissariatus officio non multum supervixit, et ante capitulum generale diem clausit extremum. Quo e medio sublato, commissariatus istius officium devolvitur ad Reverendum Patrem Franciscum Columbanum, qui vicem supplevit deficientis.

Anno igitur 1509, Fratre Francisco Columbano commissario celebratum est capitulum generale apud Ferrariam, ad quod missi fuerunt ex provincia nostra Patres Michael de Strigonio, tunc custos custodiae Ujlak ut Commissarius Vicarii antefati ad ipsum capitulum proficisci nequeuntis, ac Bonaventura de Kaproncza discretus electus, et sic convenientibus patribus electoribus ex tota familia cismontana, electus fuit rursus in Vicarium Generalem Pater Franciscus Zeno

praedictus, ex quo quidem capitulo sunt emissae constitutiones per memoratos patres quasi in triplici dataria, quarum paucae factae fuerunt solum ad nostram Hungariae provinciam, per quas etiam Pater Generalis immediate praescriptus cum definatoribus, consideratis considerandis, aleviarunt aliquantulum nostram provinciam, ac ritum eius quoad aliqua . . . . Et sunt haec :

|⁸⁰ *Ordinata Capituli Generalis in Ferraria celebrati
quoad Hungaros.*

Anno Domini 1509. die 8-a mensis Iunii in capitulo generali celebrato in Alma Civitate Ferrariensi in loco S. Spiritus, quoad Provinciam Hungariae ordinatum est per Reverendum Patrem Zenum de Mediolano, Vicarium Generalem cismontanae familiae, una cum V. P. Definatoribus: Electio vicarii fiat iuxta declarata R. P. Hieronymi de Tornielo in capitulo Mantuae celebrato, quod in electione sint X custodes, X discreti, X visitatores, vicarius cum discreto totius provinciae; tamen fratres non teneantur ad hoc, ut X quardiani viciniore in loco capituli intersint electioni, sed potius illi, qui videbuntur aptiores, ubicunque fuerint quardiani; et alii 8 eligantur ab ipsis, 42 de existentibus in capitulo qui videbuntur aptiores, ita quod sint 50 voces. Item definitum est, quod ad electionem discreti mittendi ad capitulum provinciale, quod in una quaque custodia eligant fratres unum discretum secundum antiquum modum eorum, et quicunque habuerit plures voces, sive vota, ille sit discretus illius custodiae, dato, quod non excederet medietatem votorum fratrum sive vocum; nec eligantur amplius illo modo, sicut hoc paeterito anno eligebatur, propter evitationem discursus, et secularium admirationem et scandalum. |⁸¹ Item sancitum est, quod definitum capituli generalis Mantuae servetur firmiter in perpetuum pro bono pacifico statu, quod nullus commissarius sive visitor etiam cum plenitudine potestatis veniens possit facere aliquas constitutiones, ordinationes, vel immutationes sine consensu maioris partis capituli provincialis, nec etiam deponat quar-

dianos sine consilio aliquorum patrum, saltem duorum illius custodiae, non tamen in eodem loco; et si quis eorum contrarium attentaverit, illico sit irritum et inane, nec fratres quoad hoc teneantur eidem obedire. In quorum omnium robur et firmiorem stabilitatem manu propria subscripsit, sigilloque maiori familiae signari fecit Frater Franciscus, manu propria.

Aliae Constitutiones Generales eiusdem capituli, ad quas tamen praefatus Pater Generalis noluit provinciam nostram obligari, quousque veniret ad eandem, et similiter ad alias subsequentes in nomine Domini Amen.

Cum iuxta sententiam capituli exigit de censibus in 6. ex perversorum audacia non debeant praelati esse sola delictorum prohibitionem contenti, sed etiam delinquentibus poenam apponere: ideo, quamvis antiquorum patrum constitutionibus sit provisum et prohibitum, ne fratres secularibus personis et negotiis ita se immisceant, quod inde regulari observantiae¹⁸² et praefectioni nostrae detrimentum fiat, tamen invalescente plurimorum fratrum in diversis provinciis ambitione, insolentia et protervia in tantum, ut secularium principum, dominorum et aliorum magnatum auctoritate et brachio suas tentent ambitiosas affectiones prosecui, cum gravi sanctimoniae et religiositatis nostrae denigratione, ac pene totali disciplinae extirpatione: ad praecavendum ultimae ruinae, quae iam ex multiplicatis inconvenientibus videtur proxima, pro reformatione et repressione temerariae praesumptionis istiusmodi ordinat et disponit praesens capitulum generale, quod in loco S. Spiritus apud Ferrariam celebratur Anno Domini 1509. *Primo*: quod nullus frater sive praelatus, subditus, in cismontana familia, audeat aut praesumat secreta vel publice, directe vel indirecte, verbo aut scripto, nutu aut signo, per se vel per alium, quoquomodo deliberate procurare vel perattentare, quod favore, intercessione, aut requisitione secularium principum, dominorum, nobilium, magnatorum, sive aliarum quarumcunque personarum, ab ordine et observantia nostra extranearum, aliquid fiat, disponatur, aut innoveatur circa regimen, seu curam provinciarum, locorum et fratrum

quorumcunque familiae nostrae, sive qui ad institutionem quardianorum, deputationem confessorum, aut alterius officii promotionem alicuius fratris, vel aliquorum fratrum colloca- tionem ^{§3} aut delinquentium impoenitentium punitionem, vel aliquorum fratrum expulsionem, amotionem, aut exilium, aut aliter quocunque, unde possit dissensio aut scandalum oriri, aut pax et unio provinciarum et fratrum dissolui, et praelato- rum officium quovis modo turbari, aut impediri, sub poena anathematis, maledictionis, et excommunicationis latae sen- tentiae et praevericationis actuum legitimorum ipso facto in- currenda, quae a toto praesenti capitulo infligitur contrafa- cientibus; et qui legitime fuerit convictus, contraveniens poe- na carceris puniatur. Item sub iisdem poenis firmiter mandatur, ne aliquis frater cum huiusmodi secularibus praenotatis per- sonis tractare, colloqui aut praticare praesumat, de gestis ordinatis et determinatis per praelatos ordinis sive in provin- cialibus, sive localibus capitulis, vel aliter, praesertim unde possit eorum devotio tolli aut impediri, et sibi scandali ma- teria dari, sicut etiam ex antiquis constitutionibus cavetur. Item a praedictis poenis nullus possit absolui aut relevari, nisi in mortis articulo, praeterquam Reverendus Pater Vica- rius Generalis, cui specialiter isti casus reservantur, nec un- quam intelligantur concessi, in generali concessione absolu- tionis cuiuscunque. Item sub similibus poenis teneantur, qui- cunque habuerint notitiam de aliquo, vel aliquibus, quod in praedictis contrafecerint, vel deliquerint, quamprimum bono modo ^{§1} poterint de huiusmodi certiores facere, et admonere superiores et praelatos, ad quos spectat superinde providere, praesertim Reverendum Patrem Vicarium Generalem, cui to- tum capitulum in onus suae conscientiae committit execu- tionem rigore et irremissibiliter faciendam contra huius- modi delinquentes, absque ulla remissione et indulgentia quo- ad praedictas poenas. Committitur etiam ex hoc omnibus vicariis provincialibus, ut singuli in provinciarum suarum sin- gulis locis ista sic statuta et ordinata divulgent et publicent, ut in omnium fratrum notitiam deveniant; ut sibi caveat unusquisque, et in quolibet loco dimittatur copia istius determi-

nationis, quae saepius legatur cum aliis constitutionibus familiarum et vicarii; qui fuerint reperti circa praedicta negligentes et culpabiles, puniantur hac poena, quod non possint reeligi in sequenti capitulo, vel si hoc tunc non competeret, priventur tali electione per quinque annos sequentes, sicut ex antiquis constitutionibus pro aliis defectibus ordinatum est, nisi legitimo impedimento valeant se excusare. Item, nullus praedicator, aut alterius conditionis frater, audeat vel praesumat publice vel private tractare, proponere vel inducere ad erigendum de novo monasterium aliquod, tam monialium seu fratrum alterius religionis, habitus, aut congregationis (re) ad ipsam curam nostram et ⁸⁵ regimen deveniat, nec similiter, quod monasterium aliquod monialium seu fratrum alterius religionis, habitus aut congregationis ad curam et regimen acceptetur in aliquibus civitatibus, aut terris, nec secularibus id postulantibus promissionem facere aut spem dare de acceptando, nisi prius de praedictis fuerit propositum et annunciatum in provinciali congregatione capituli illius provinciae, ad quam huiusmodi cura spectat, et in eadem congregatione, cum assensu R. P. Vicarii Generalis, hoc fuerit approbatum et acceptatum; et contrafacientes ipso facto sint actibus legitimis privati. Item ad maiorem expressionem constitutionum antiquarum declaratur et ordinatur, quod quicumque frater de uno loco ad alium iturus discesserit sine licentia, cum socio vel sine socio, si non vadit ad praelatum suum, ipso facto sit excommunicatus, et carceri mancipetur, si vero recedendo iverit ad praelatum suum, et non servavit formam a constitutionibus traditam, quibus cavetur, ut congreget fratres discretos loci, a quo recedit, ex eis vel saltem uni ipsorum exponat legitimam aliquam causam recessus: tanquam apostata incarcerationetur, quam causam deinde praelatus suus habeat iudicare, si fuerit rationabilis vel non? ⁸⁶ Item, ut conscientiae indigentium habere recursum ad praelatum sint tutae, et tollatur omnis ambiguitas ignorantium seu scrupulosorum fratrum, declaratur: quod si quis habet casum reservatum, tam de occultis, quam manifestis, in vel super quo non possit habere recursum, vel guardianus loci nolit, vel infirmus est, aut alio legitimo im-

pedimento detentus, vel quia non vult exponere aliis quam praelato causam suam, tunc sufficit conteri, et suo quardiano confiteri, vel habenti curam in eius absentia, qui cum absolvat, et erit in conscientia tutus, cum hoc tamen, quod dum habuerit copiam praelati, et casum ipsum revelare, et hoc imponatur poenitenti in confessione pro poenitentia, quae non possit relaxari vel commutari, nisi a suo Vicario Provinciali. Item declaratur, quod nullus confessorum possit absolvere aliquem fratrem a lapsu carnis in propriam personam, nisi habuerit auctoritatem Provincialis: quod si fecerit, incurrat poenas per alias constitutiones appositae contra absolventes a casibus reservatis quae est praevicatio omnium actuum legitimorum. Item declaratur, quod si quis fuerit renitens et obstinatus in dando voces electione discretorum vel aliorum quorumcunque, sit privatus per triennium voce activa et passiva, et unam disciplinam faciat per miserere. ¹⁸⁷ Item mandat capitulum generale, quod nullus frater audiat confessiones monialium, sive sororum nostrae vel alterius religionis aut congregationis claustralium sine licentia Provincialis Vicarii, sub poena praevicationis actuum legitimorum. Item ordinatur, quod nullus fratrum deponat vel deponi faciat aliquam pecuniam nomine depositi, vel pro custodia, tam pro restitutione certorum vel incertorum, vel alio fine quocunque, tam apud procuratorem (quam apud) aliam quamlibet personam, sine licentia sui praelati, qui habeat determinare, et taxare, infra quod tempus debent tales pecuniae restitui, seu expendi: alias punientur, ut proprietarius. Item nullus Vicarius Provincialis promoveat, seu mittat aliquem ad studendum extra provinciam suam, nisi ex concessu patrum definitorum illius provinciae. Item: obedientiae seu licentiae, quae dantur ad alienas provincias, fiant in duplicata carta, et inter plicaturam sigillentur ad evitandas fraudes. Item habitus est longus sermo super equitantibus sine necessitate; et tandem quod onerentur conscientiae vicariorum et quardianorum, ne sine legitima causa expressa permittant, et porro maxime restringant superfluos discursus ¹⁸⁸ praetextu recreationis et solatii. Item praedicatores caveant a detractionibus et oblocutionibus con-

tra praelatos ecclesiasticos et principes seculares, et similiter fratres caeteri, tam publice quam private. In nomine Domini. Amen.

Alia constitutio. Cum pluries fuerit reclamatum in capitulo generali de absolutionibus (?) circa mulierum curiositates, superfluitatem et vanitatem earum in ornamentis: quidam asserentes, quod absolui possint, quidam vero negantes: sic multa fuerunt ex utraque parte adducta; nos autem attendentes, quod turpe est, quando pars non convenit suo toto, et in harmonia, consonantia et concentu pulchritudo consistit universi: idcirca totum capitulum generale determinat, ut membra a suo capite non discedant, quod nullus deinde praedicator, et confessor, ac frater cuiuscunque gradus et conditionis existat, qui audeat eas absolvere ab infra dictis casibus sub poena non audiendi confessiones mulierum, quae ipso facto incurratur. Qui quidem casus sunt isti: *Primus*: quod mulieres, quae incedunt ostendentes mamillas coram aliis, absolui non possunt. *Secundo* quod mulieres, ⁸⁹ quae se fucant adulterinis coloribus, absolui non possint. *Tertio* quod mulieres, quae utuntur alienis capillis, non possunt absolui, nisi quando utuntur ad tegendum earum nuditatem. *Quarto* quod mulieres, portantes vestes incisas, variatas, listatas, et frepatas more histrionum, item longas trahentes caudas per terram, et iuvenes pudenda in bracheriis publice ostendentes, quantum possibile est, a confessoribus expellantur, et quicunque in his excedere fuerit repertus, possint et debeant a vicariis suis puniri, iuxta eorum arbitrium, super quo conscientiae eorum onerantur, nec propter hoc intelligimus caeteras vanitates et fatuitates mulierum approbare, sed quod pro nunc in istis casibus nemo absolvere sub praedicta poena audeat. Nec propterea affirmamus et firmiter tenemus, haec semper esse mortalia peccata, sed hoc facimas, quia expedit toti Christianitati, et Religioni, et nostrae familiae eo, quod omnia ista portendant impudicitiam, et inhonestatem, quam nos tenemur exprobrare et dampnare; et ne disturbium inter fratres oriatur dicendo: est mortale peccatum, non est peccatum mortale; ordinat et ⁹⁰ determinat totum praedictum capitulum

generale, ut nullus fratrum praesumat absolvere a supradictis, non affirmando, quod sit mortale vel non mortale, sed quia ordinatum est inter nos pro bono communi totius christianae religionis. Tempore memorati vicarii, videlicet Fratris Osvaldi, innotuit in Regno Hungariae insueta et inaudita res contigisse in Alemaniae partibus, oppido Bernensi, quandoquidem per commissionem apostolicam et speciales nuncios Domini Papae viros authenticos ab Urbe destinatos Romana, nec non Dominum Episcopum Lausanensem facto et mirabili praelato processu, et inauditis fictionibus revelationum et adinventionum atque mendaciorum, ac scripturarum quarundam ex patribus ordinis praedicatorum contra sacratissimam et immaculatam conceptionem Gloriossimaе Virginis Mariae, et puritatem ipsius, praecipue fratres minores, nec non contra stigmata B. Patris Francisci per artificiosam impressionem et infictionem quinque vulnorum in manibus, et pedibus, ac latere unius novitii laici simplicis. Unde tales tandem quatuor pseudoprophetae patres conventus huius ordinis, videlicet praedicatorum dicti oppidi, principales actores, utpote Prior et tres ⁹¹ alii de principalioribus publice adiudicati et combusti sunt, et novitius ad perpetuos carceres condemnatus, ordine nostro minorum nulla penitus procurante, nec eos inculante, aut in aliquo contra ipsos reclamante, sed Dominis Rectoribus Bernensibus tanquam veris catholicis zelo Dei et honoris B. Virginis ac B. Francisci id propriis motibus procurantibus. Acta fuerunt haec praedicta circa annum Domini 1507. uti supra sub Pontificatu Iulii 2-di.

Sextus Decimus Vicarius Provinciae Hungariae anno quo supra 1509. electus fuit Frater Gabriel de Peehez Varadino in conventu de Ujlak apud Beatum Capistranum, in capitulo ibidem celebrato; vir quidem humilitatis ac zelator paupertatis. Fuit autem hoc capitulum celebratum in festo Pentecostes, tempore intermedio, quo antelati patres commissarius et discretus ad capitulum generale fuerunt. Huius Vicarii tempore, electionis suae anno priori, secuta est maxima mortalitas et pestilentia, tam inter seculares, quam inter fratres; itaque in illa revolutione vicariatus sui defuncti fuere

fratres 400 minus 14, quo etiam tempore e medio sublatis sunt notabiles ¹⁹² provinciae patres: *P. Blasius de Nyáry*, qui fuit Vicarius istius Provinciae; *P. Bonaventura de Kaproncza* superius nominatus; *P. Georgius de Szegedino*, egregius praedicator, et *P. Stephanus de Doroszlo*. Huius etiam Vicarii tempore, mortalitate praedicta durante, a quibusdam duobus morituris fratribus in Slavonia visiones quodammodo mirabiles propalabantur, utpote de temporibus futuris ac contingentibus in eis, quibus quidem e visionibus nonnullae fuere credulae, quaedam vero minime. Quid boni, quidve utilitatis ex eiusmodi visionibus secutum sit, nescitur. Unum tamen exemplum, quod pauperes fratres nostrae provinciae apud plerosque praelatos ecclesiasticos non tamen triti sunt in reverentia, sed exosi facti.

Anno igitur Domini 1511. existente Generale Vicario *P. P. Francisco Zeno*, iam fatus Gabriel de Peech-Varadino secundario eligitur in Vicarium Provinciae Hungariae in Capitulo in loco de Athia celebrato in festo SS. Pentecostes. Interea sub eodem capitulo antelatus *P. Osvaldus de Lasko*, notabilis provinciae Pater, Budae e vivis excessit, sepultus ibidem ¹⁹³ in conventu S. Ioannis. Huius vicarii tempore memoratus *P. Franciscus Zeno* Vicarius Generalis ex debito officii sui statuit capitulum generale celebrandum Neapoli, sed priusquam capitulum ipsum celebraretur, isto interim, isdem venerabilis pater magnae experientiae, probatae vitae existens, e medio sublatus est.

Anno igitur 1512. celebratum fuit dictum capitulum Neapoli, ad quod ex more disposuit se iterum praefatus Pater Gabriel una cum discreto electo Patre Fabiano de Konrad, sed itinere arrepto impeditus fuit. Mare siquidem aggressus, infirmitate quadam ipsum gravante, coactus fuit redire de mari, quapropter misit scriptorem suum in loco sui in commissarium Patrem Stephanum de Iwacz, qui una cum discreto praefato, ad ipsum capitulum generale accessit. Ibi fuit electus in Vicarium Generalem *P. Timotheus de Lucha*, a quo fuit postulatus in lectorem ad Provinciam *P. Marcus de Briata* Provinciae Brixiae, et missus per eundem generalem ve-

nit in societate memoratorum, per quos capitulo ex eodem exmissae sunt constitutiones hac forma :

⁹⁴| *Ordinationes Capituli Generalis Neapoli factae
anno 1522, die 10. Iulii.*

Primo : quod commissarius Hierosolymitanus, qui tractat in Italia elemosynas illius loci, reddat rationem annualem vicario generali de pecuniis perceptis et expensis. *Secundo* : quod fratres non accedant ad curiam sine necessitate, et praedicatores apostolici sub praetextu apostolicatus non accedant ad limina apostolorum, neque ad portiunculam sine licentia Reverendi Patris Vicarii Generalis scripta, sub poena privationis apostolicatus, quod incurrunt ipso facto. *Tertio* : Ordinatur capitulum generale, quod omnino non permittatur, ut teneantur candelae ad vendendum in ecclesiis nostris, directe vel indirecte vel quovis quacsito colore, aut cippi seu capsae ad recipiendam pecuniam, etiam pro quacunque societate, eo quod non solum tenemur evitare malum, sed etiam abstinere ab omni specie mali. Et vicarii de hoc teneantur inquirere. *Quarto* : quod nullus fratrum recedens de loco pro suo negotio, aut pro negotio secularium, audeat ⁹⁵ equitare sine licentia sui praelati, qui quidem dare non possit nisi cum consilio discretorum, qui diligenter examinent, si est manifesta necessitas, prout dicit regula, videlicet urgentis negotii, prolixi itineris; vel infirmitatis; alioquin tam equitans, tamque dantes licentiam, qui contra fecerint, faciant disciplinam coram patribus, pro qualibet vice per unum Misericordiae irremissibiliter. Et si quardianus dederit sine consilio, poena graviori puniatur a Patre Vicario provinciae. Ad evitandum discursum fratrum observetur inviolabiliter constitutio Benedicti XII. capitulo sexto. *Sexto* : quod praelati sine necessitate non retineant fratres forenses, nisi per diem naturalem, quando accedunt, sine obedientia aut licentia, servatis servandis. Frater Timotheus de Lucha Vicarius G. mp.

Anno praecedente 1512, tempore praefati Patris Gabrielis, antefatus Iulius Secundus communicavit fratribus de ob-

servantia privilegia aliorum ordinum, notoriam exemptionem concedens super solutione Quartae, strictissime praecipiens locorum ordinariis rectoribus ecclesiarum, ut in Brevis superinde emanato habetur Budaë. Infra istud tempus fuit suscitata et multiplicata in aliquibus locis ⁹⁶ provinciae societas et confraternitas Verberatorum, quae antea solum habebatur in oppido Papa. Fuit propter talium multiplicationem non parva contradictio in plerisque locis, maxime in Bania, insurgentibus ibidem civibus et viris ecclesiasticis, per quos calumnia quaedam imposita est fratribus non sine illorum tribulatione. Unde invalescente huiusmodi calumpnia, confraternitas praedicta ibidem fuit annihilata. Passi sunt etiam non parvas tribulationes patres et fratres nostri ratione iubilaei tunc per Iulium Secundum impositi, propter quod habebantur exosi tam praelatis ecclesiasticis, quam sacerdotibus religiosis. Pater etiam Marcus Lector praefatus, propter lecturam multa et insolita voluit cum studentium exemptione, et impensis studium continuare volens. Ideo aucta fuit etiam exinde tribulatio. Ipse tamen Pater Marcus continuata lectura usque ad adventum commissarii subscripti, rediit ad capitulum generale apud Sanctam Mariam de Angelis celebratum. Anno Domini 1513. Iulius Secundus moritur; loco cuius electus et creatus est Leo Decimus.

Decimus septimus Vicarius Provinciae Hungariae ⁹⁷ fuit Frater Blasius de Dees in loco Visegrád electus, in capitulo ibidem celebrato Anno Domini 1513. Cuius tempore venit tertius commissarius, videlicet frater Benedictus Benkovics Dalmatius, missus per praefatum Patrem Timotheum Vicarium Generalem cum amplissima facultate, qui quidem veniens in provinciam, portendebat se nimium zelatorem provinciae, et promittebat omnia se facturum ad vota et cum consilio patrum; sed secus tandem fecit, quoniam posthabito consilio patrum expertorum in provincia, utebatur et ducebatur consilio quorundam sibi adhaerentium, imo adulantium susurronum, maxime iuvenum fratrum, ex quorum suggestione plurima attentavit quidem circa privilegia nostra. Maximam difficultatem faciebat praesertim quoad institutionem

praedicatorum per custodes in provincia fieri solitam ; varios insuper ritus, modosque et novitates conabatur introducere, volens potentissime, ut fratres pulvinaribus uterentur, fulminando cum ob hoc, tum etiam aliis ex causis levibus et parvi momenti in discretas sententias, poenitentias, censuras ; nimis praecipitanter et furiose attentando et faciendo etiam comminationes varias, ac praecepta indiscreta, |⁹⁸ similiter et furiosa non minus iurgitiva, confundendo etiam patres in provincia in ordinis regimine praedecessores emeritos, nondum in religione expertos ad se adtrahens, ad quorum suggestionem et susurrum fratres variis poenitentiis ab eodem plectebantur, semel namque punitos iterum puniebat, relaxationes et exemptiones plurimas faciebat de translationibus fratrum, et aedificiis : quare se ingerendo, et alia plurima innovando et imponendo, quod longum esset enarrare, neque curabat constitutiones Mantuae, et etiam Ferrariae editas. Et interea Pater antelatus Frater Timotheus Vicarius Generalis moritur, et Vicarius Provinciae praedictus ad capitulum generale vocatur. Qua ratione, et etiam ex aliis causis rationalibus multum urgentibus facta est congregatio patrum provinciae in loco Visegradiensi practitulato 1514. 1. May et sequentibus diebus, ubi examinata et discussa sunt memorati commissarii, existentis adhuc in provincia, acta et gesta per praefatum vicarium, custodes, et discretos, et alios vocales praeteritae congregationis seu capituli provincialis, ac maiorem partem eorundem, et rescripta ad capitulum generale, tunc in proximo apud Assisium ad S. Mariam de Angelis celebrandum, ad quod |⁹⁹ electus fuit et deputatus pro discreto Pater *Michael de Strigonio*, Quardianus Budensis, et missus cum commissario memorati vicarii pariter electo et transmissio, qui quidem simul praesentarunt visitationes iam fati commissarii in capitulo pertractata Vicario Generali *Patri Christophoro de Forlivio* noviter electo, qui etiam erat definitor una cum caeteris definitioribus, Patribus Bernardino Ptolomaeo Tusciae, Iacobo de Porcheria S. Francisci Provinciarum Vicariis, ac Francisco Lycheto discreto Provinciae Brixiae; praesentarunt etiam literas supplicatorias patrum provinciae in eum finem tendentes,

ut conservaremur in ritibus et privilegiis nostris, nec in tantum a commissariis molestaremur. Quibus quidem literis supplicatoriis visis, praefatus Generalis, assistantibus condefinitoribus praedictis, notabile verbum discreto et commissario praefatis dixit: Non est, inquit, intentionis meae vel patrum infringere privilegia vestra, sed omnia privilegia vestra maneat intacta, similiter et conditiones, ritus, observantiae, et consuetudines provinciae vestrae, dummodo in votis essentialibus conformetis vos: quandoquidem etiam in Italia non est reperire duas provincias simul, quae simul concordarent in omnibus ritibus, consuetudinibus, et moribus. Finaliter |¹⁰⁰ capitulo ex eodem antelatus Generalis remisit omnes visitationes iam fatis commissariis, praelibato vicario provinciae, ac defnitoribus, manuscripto proprio contestans, quemadmodum omnia et singula acta et gesta ipsius commissarii remitteret dispositioni et determinationi ipsius Vicarii et defnitorum provinciae, ratum habere cupiens; extunc, quidquid per illos decretum et determinatum foret, annullando, vel modificando, vel aliter decernendo, unde in vim huiusmodi remissionis, convenientibus in unum praefato Vicario Provinciae una cum defnitoribus, attentata per memoratum fuerunt annullata in multis, et alia generaliter decreta: prout de his exstat notula quaedam, facta superinde subscriptione Vicarii et defnitorum in capitulo Budensi. Tempore intermedio, quo praefati discretus et commissarius fuerunt ad capitulum generale, contigerunt in Hungaria maximae seditiones, tumultus, bella intestina, caedes, homicidia, mutilationes, sacrilegia, rapinae, et aliorum malorum genera, humani generis inimico, populum communem, duce eorum |¹⁰¹ quodam *Georgio Székely*, sub colore et praetextu cruciatae per Reverendissimum Thomam Cardinalem Strigoniensem et Legatum allatae, adversus nobilitatem stimulante. Quippe cum arma, quae contra Turcas sacrae fidei hostes bene verti debebant, in sanguine Christi fidelium effundendo debacchata sunt, nec finis tot, tantorumque malorum alias inveniri imponique potuit, nisi Rex, Domini, et nobilitas Regui pro sui defensione manus apposuerant, et gentes suas adversus plebciam huiusmodi mili-

tiam¹ in nobilitatem saevientem miserunt, et concitarunt, atque et armis furorem eorundem compescuerunt. Itaque in conflictibus, pugnisque mutuis, pluries hinc inde caedes, homicidia, vulnera, et aliorum malorum genera dictu etiam horrenda, patrata fuerunt, deformatis ac partim eversis, aquisque partim solo, plerisque oppidis, Baya praesertim et Szent lewrincz: aliis dicentibus, quod ad XXV millia, aliis autem plus quam videlicet ad XXXII millia hominum mutuis in conflictibus interierint, ut quemadmodum duobus rusticis Regibus (de quibus in Cronica Hungarorum legimus) insurgentibus clades maxima fuit, ita, ut modo nobiles, tandem et domini finaliter praevaluerunt. |¹⁰² Multi etiam, ne dum presbyteri, sed etiam religiosi, miserabiliter occisi sunt: alii utpote igne combusti, et assati, alii palo infixi, alii obtruncati, alii scissi in partes, et principalis eorum ductor, scilicet praefatus Georgius Székely, dentibus pecuvariorum(?) id est hayduknak, traditus est lacerandus, et sic tunc quasi humano maduerunt cruore. Nullus tunc otio, nullus paci relictus fuit locus, exceptis aliquibus comitatibus, in quibus plebeios utcumque sederunt. In tantis discordiarum seditionumque fluctibus etiam patres et fratres nostri versati sunt in maximis animarum curis et tribulationibus. Ex capitulo fato emissae sunt iam nonnullae gratiae simul cum certis festis duplicibus; summus namque Pontifex Leo X., ad petitionem venerandi patris ultramontani circa indulgentiam illam vulgatissimam, pietatisque populorum. Fides a sanctissimo Gregorio Papa concessam tenet, cum nulla authentica scriptura inveniat, quod praedicatores verbi Dei valeant illas devotis publicis denunciare, illosque ad tantum bonum hortari, in novo commune fecit, illasque innovavit, et casu quo non essent, concessit de novo, imo vestigiis suorum praedecessorum |¹⁰³ inhaerendo, de thesauris S. Matris Ecclesiae dictis indulgentiis etiam superaddidit, cum huius orationis adiectione ad alias, videlicet:

„Domine Iesu Christe! adoro te ad iudicium progredientem, iustos ad Paradisum vocantem, peccatoresque damnantem; deprecor te, ut tua passio liberet nos ab illis poenis Amen.“

Idem Summus Pontifex ad petitionem, cuius supra (meminimus) concessit, quod praedicatores verbi Dei, et confesso- res ordinis minorum observantiae, quando actu praedicant, et confessiones audiunt, ut in Adventu, et Quadragesima, pos- sint officium divinum anticipare, et festa illis diebus reser- vare, quibus illis amplius laborandum est, non in fraudem divini officii, sed ut liberior valeant studio vacare, et consolationi spi- rituali fidelium populorum incumbere. Declaravit etiam Sua Sanctitas, quod fratres dicentes officium extra chorum, sicut saepe contingit propter occupationes occurrentes, non tenen- tur duplicare litanias, quae ex ordinario in Quadragesima post matutinum decantari solent, neque Domini, praesertim quan- do sunt in itinere constituti, vel alias, infirmitate sive occupa- tione praepediti. Item Sua Sanctitas ¹⁰⁴ ex sua clementia et benignitate concessit, et commisit Vicariis Generalibus, ut in capitulis eorum tunc imminetibus valeant et debeant sua apostolica auctoritate fratres suos tam praesentes, quam ab- sentes nomine Suae Sanctitatis benedicere, et illis plenissi- mam omnium peccatorum suorum remissionem donare, et ut praedicta remissio salubrius eiusdem fratribus concedatur, pio indulsit Sua Sanctitas, quod omnes fratres possint sibi eligere confessorem in ordine et observantia nostra, qui infra dies a publicatione sollemnis huius tam salubris concessionis facienda, seu aliud tempus per Vicarium Generalem, vel Pro- vinciales declarandum ab ipsis Vicariis Generalibus sive Pro- vincialibus, aut Quardianis, in capitulis aut locis eorum, hac vice solum, et de praeteritis tantum illos auctoritate Aposto- lica absoluant ab omnibus peccatis eorum, et criminibus, reati- bus, excessibus, atque delictis quibuscumque, et quantumcum- que gravibus, etiamsi talia forent, propter quod esset sedes praedicta merito consulenda, etiamsi inveniretur casus ali- quis (quod Deus avertat) ¹⁰⁵ qui esset in reatibus reservatis in bulla Coenae Domini, cum pro hac vice et de praeteritis ... de plenitudine Apostolicae auctoritatis talem valeat absol- uere, et animam illam per veram absolutionem suo creatori reddere, pro qua indulgentia plenissima, et absolutione conse- quenda teneatur unus quisque fratrum dicere quinquies Orati-

onem Dominicam cum septem Ave Maria et Credo, cum psalmo Miserere mei Deus, et Antiphona : Ne reminiscaris, et cum oratione : Deus cui proprium, pro felici statu S. Matris Ecclesiae, et beatitudinis suae fausta conservatione. Item concessum est ab eodem Sanctissimo Domino nostro ad scrupulosarum conscientiarum quietationem praedictis Vicariis Generalibus nunc et pro tempore existentibus, cum facultate commitendi Provincialibus, Vicariis, et Quardianis, sive aliis, prout illis cum matura deliberatione videbitur expedire, ut possint de caetero Apostolica Suae Sanctitatis auctoritate cum fratribus sibi subditis, et qui erunt usque ad XX annos, dispensare seu dispensari committere super irregularitate quacunque et qualitercunque contracta bigamiae, ¹⁰⁶ et homicidii voluntarii cum effusione sanguinis manu propria perpetrata, vel alterius studiosae machinationis in mortem alterius, sive in veneni propinatione, et huiusmodi morte tendem subsequuta, et non aliter, tantummodo exceptis maxime, si qui fuissent in seculo recolentes, et forte, postquam in ordine sunt, sese irregularitatis notam incidisse incaute et forte studiose ex eo, quod malefactorem prodidissent, propter quod fuissent . . . . forte ultimo condemnatis supplicio, vel forte similiter damnatis insultassent, aut favissent, si accidisset etiam ligna ministrando comburendis, aut acclamando : moriatur Ribaldus iste ; aut si in conficiendis medicinis, dum illi ministerio incumbebatur, ordinationem medici praeterivissent, et aliud propria phantasia subministrassent, propter quod forte aliquando mors fuisset subsequuta in patiente ; vel si quispiam iudicibus sententiam proferentibus astitisset ; aut in susceptione sacrorum ordinum legitime non processisset, defectu aetatis, aut praeter superioris voluntatem, sive in consortio excommunicato ¹⁰⁷rum, sive etiam ex parte conferentis, sive alterius quovis casu, vel impedimento, quae omnia enumerare non sufficeret. Denique concessit Sua Sanctitas, ut ab electis confessoribus eadem sua apostolica auctoritate fratribus similis absolutio et dispensatio impendi valeat super defectibus, sive erroribus plurimis a fratribus inauditis confessionibus commissis, cum omni et quorumcunque defectuum quantumcunque

enormium suppletionem in utrisque, poenitente videlicet et confitente, et de simili, et tantum de praeteritis Sua Stas de gratia speciali indulgit, et misericorditer condonavit, cum non omnes fratres aequaliter sapiant, nec in illa, quae est ars artium, sint et fuerint cuncti sufficienter instructi: quandoquidem verisimile sit, quod aliqui defecerint timore, alii rubore, alii superbia, alii ignorantia, alii pusillanimitate, alii falsis promissionibus per poenitentes decepti, alii incuria, alii amore, vel odio, et in alienam messem forte falcem posuerunt, propter quod censuras infinitas incurrerunt in ipsorum et poenitentium animarum periculum grave. Et quod moniales S. Clarae, eorum curae subiectae, et aliae B. Mariae |¹⁰⁸ Annunciatae, eis subiectae consequantur easdem indulgentias; et cum indulgentia ultra praemissas X annorum, et totidem quadragenarum, et quod possunt absolui a quibuscumque censuris. Et datae sunt istae literae Romae XI. Cal. Aprilis anno secundo praefati Pontificis.

Festum S. Martini, nec non Sebastiani, et S. Marthae fiant sub duplici maiori: Leo Papa, qui supra, concessit, et capitulum generale sic decrevit. Festum S. Ioachim duplex maius in crastino S. Ioseph Iulius Secundus concessit. Festum S. Gabrielis in vigilia S. Ioseph duplex maius idem Iulius; festum S. Barbarae duplex maius idem et capitulum generale decrevit, festa S. Margarethae Virginis, ac Gerardi Episcopi, nec non Demetrii fiant sub ritu duplici minoris: Leo quoque similiter concessit provinciae nostrae festum S. Blasii Episcopi et Martyris celebrandum ritu sub eodem duplici minoris. Antelatus Thomas Cardinalis et Legatus, impetrante praefato R. Patre Blasio de Decis Vicario Provinciae, et hoc pro eadem provincia.

Item in capitulo generali praefato fuit publicatum Breve Sanctissimi Domini Leonis X. contra illegiti |¹⁰⁹mos ne possint ad ordinis officia assummi. Item ex eodem capitulo emissa sunt etiam ordinata infrascripta.

*Ordinata in capitulo generali
apud Assisium celebrato 1514. 13. Iunii.*

Imprimis ordinatum fuit, quod praedicatores apostolici, virtute apostolicatus non possint exire provincias suas nisi de licentia suorum vicariorum. Item, quod virtute praedicta dum existunt in provinciis suis, non possunt adire ad praesentiam Reverendi Patris Vicarii Generalis, nisi habita licentia a suis. Tertio quod censura posita in constitutionibus factis apud Ferrariam in capitulo generali celebrato, de revelantibus facta, et secreta, ordinis secularibus, sive extra ordinem ad tollendos laqueos animarum amplius non ligat, et est sublata, aliis poenis in constitutionibus positis firmis remanentibus. Quarto quod de S. Ioseph et de S. Anna fiat mentio in litaniiis. Quinto quod auctoritas quoad compositiones iubilaei tantummodo conceditur Patribus Vicariis Provinciarum, vicarii tamen possint committere duobus et tribus patribus secundum latitudinem provinciae probatis. Sexto quod fratres venientes de Ierusalem, qui non vadunt Venetias, quamprimum applicuerint ad provincias suas, teneantur ostendere Vicariis Provinciarum per obedientiam provincialibus res quas detulerint de Ierusalem, et hoc sub poena et amissione ipsarum rerum. Septimo : dogmatizantes, quod praelati ordinis nostri non possint obligare suos sub censuris ecclesiasticis, nec eos excommunicare si convicti fuerint, pro prima vice privati sint actibus legitimis, et si perseveraverint in ipso dogmate, nec cessare voluerint, carceri mancipentur. Octavo quod de S. Dominico fiat festum duplex minus. Nono quod nullus audeat ire pedibus nudis sive calopodiis ; sed conforment se omnes consuetudini familiae, et hoc sub poena carceris, si moniti a praelatis ab huiusmodi non cessaverint.¹¹¹ Decimo quod de Boznensi Vicaria fiat et vocetur Vicaria Argentinae Boznac.

Item in capitulo certatum est coram auditoribus causarum Fratre Francisco Georgio Vicario Provinciae S. Antonii, fratre Seraphino de Malfire Vicario Provinciae S. Nicolai, et Fratre Evantano de Pralbuin Vicario Provinciae Brixiae, circa loca quae praetendebant Boznenses, sive Croatini, capere ultra Savam ; et porro coram eisdem auditoribus exceptae Provinciae nostrae Hungariae oblatae fuerint Bullae Nicolai et Sixti

cum allegatione molestiarum nostrarum contra ipsa privilegia, praesentibus vicario, discretoque Boznae, per quos exhibita fuit bulla parva dicti Nicolai surreptitia, contra quam allegantibus nobis illam surreptitiam et consequenter literas Sixti posteriores allegarunt contra, et ipsi se habere posteriores a Sixto, quas nequiverunt ostendere, et etiam a Iulio, quas in forma ibidem exhibuerunt, quibus concedebatur inter alia ipsis loca posse assummere usque ad Dravum, et etiam acquirere ¹¹² possessiones, et alia, nullam tamen faciebant mentionem, saltem specialem, de nostris privilegiis; faciebant autem mentionem de bulla Sixti, quam ipsi Boznenses se habere praetendebant, contra quas et etiam alia allegata ipsorum Boznensium obiecta fuerunt plurima, partim ibidem allegata, partim vero scorsum inculcata, tum quia decisio facta fuit Mantuae in contrarium, tum quia literae tam Nicolai, quam Sixti, et etiam Iulii surreptitiae forent, et Breve Iulii post decisionem iam dictam, et etiam sine scitu generalis et commissarii sui, et contra professionem ipsorum procuratum; tum etiam, quia non est habita mentio in illo Breve, nec aliis praedictis de nostris bullis, sed neque divisione, et constitutione Papae super metis, et quod literae ipsorum fuissent tacita et suspensa veritate obtentae, nec per consequens nostris bullis saltem sufficienter derogatum, praesertim tum nostrae fuerint etiam per Sixtum et Leonem X. modernum confirmatae; neque possent praetextu Brevis, et aliarum praedictarum, ¹¹³ interrumpere constitutionem Papae, quae esset perpetua sive perpetuata, nec reclamatum contra eandem saltem palam et legitime ab annis pluribus; hinc etiam praescriptio esset perpetuata. Obiecta fuerunt et alia, ut quod non poterant Boznensem assummere locum sine scitu et consensu Vicarii Generalis, et contra constitutiones cismontanas, et quia literas Sixti et Iulii hactenus semper occularunt, et plura hincinde proposita.

Determinatum itaque fuit in capitulo iam fato per auditores praedictos, de consensu et mandato Vicarii Generalis et definitorum, quod stent sententiae datae Mantuae in capitulo ibidem celebrato 1514. quod videlicet locus S. Mariae apud

Savam, de benignitate concessus, in continibus Hungariae captus ab ipsis Boznensibus teneatur et quod deinceps nullum amplius locum capere debeant, non obstantibus indultis et concessionibus, quas ostendunt Boznenses, quae non faciunt mentionem de illa determinatione, neque de privilegiis nostris. Superinde extant literae memoratorum auditorum in con|¹¹⁴ventu Budensi sigillatae per praefatum Generalem Vicarium cum appositione manus propriae; similes literae habentur in conventu eodem Mantuae, et in aliis capitulis generalibus datae super hac eadem re. Huius tamen rei veritas clarius et plenius habetur in Italia in matrica, sive in Libro Patrum cismontanorum, in quo solent acta capituli generalis annotari.

Item, cum ex utraque parte delatae fuerint querelae, quod videlicet utrique vadunt ad civitates et provincias: consocii vadunt ad seculares absque licentia quardianorum, et ibi comedunt et eunt domum ad libitum etc. De mandato quorum supra determinatum est, quod deinceps si contigerit patribus de Hungaria accedere ad Patres Croatos aut Boznenses, et e contra, non declinent ad seculares, nec discurrant huc et illuc, sed primo se praesentent quardiano loci antequam discurrant, cum sua bona licentia exeant domum et visitent, et pertractent negotia sua, et hoc servetur inviolabiliter ex mandato R. P. Vicarii Generalis, et sub poena ad arbitrium praefati Reverendi Patris,¹¹⁵ et privationis officiorum, si sunt praelati. Ego Frater Christophorus Generalis manu propria scripsi.

Tempore vicarii iam fati, sui vicariatus anno 2-do, videlicet 1514. circa festum Omnium Sanctorum antelatus *Pater Gabriel de Peech Varadino*, alias Vicarius Provinciae Hungariae, assumpto in socium Fratrem Ioanne de Pastho, sacerdote, cum obedientialibus literis R. P. Generalis exivit ipsam provinciam, et Ierosolymam petit.

Anno Domini 1515., existente adhuc Vicario praefato Patre Christophoro de Forvilio, praelibatus Frater Blasius de Dees secundo reeligitur in Vicarium Provinciae Hungariae Budae, in Conventu S. Ioannis, in capitulo ibidem in festo pentecostes celebrato; cuius tempore venit iterum quartus

commissarius Pater Frater Iacobus de Porcaria de provincia S. Francisci, qui bene stetit in medio inter patres et fratres, absque hoc, quod finaliter adhaerebat quorundam suggestionibus. Qui ante capitulum provinciale est regressus in Italiam. Medio tempore, quo venit ad provinciam, ortae fuerunt multae dissensiones in provincia propter distractionem pretiositatum in locis fratrum existentium, quam quidem ^[116] distractionem memoratus P. Blasius facere intendebat, sed parum profecit, et dictus Pater Commissarius tenuit medium, et decrevit, quod nil innovaretur circa distractionem praefatam usque ad capitulum generale, et detit optionem fratribus utendi vel non utendi dictis pretiosis.

Decimus octavus Vicarius Provinciae Hungariae fuit Frater Albertus de Dereslien in novo loco de Fwtak electus in capitulo ibidem celebrato Anno Domini 1517., circa festum inventionis S. Crucis. Electus est autem die Mercurii, dictum festum immediate praecedente. Qui statim post electionem coactus est venire cum discreto ad capitulum generalissimum, quo votis 43 Generalis quasi totius Ordinis eligitur Frater Christophorus de Forlivio, qui fuerat antea Vicarius Generalis cismontanus. Sanctissimus namque Dominus noster Leo X. ostendens se nimio zelo velle totum ordinem reformare, ut esset unum ovile et unus pastor: ad instantiam principum totius Christianitatis congregavit Reverendos Patres Generales, Vicarios, et Provinciales citra et ^[117] ultramontanos observantiae, atque vocales cuiuslibet provinciae, nec non Provinciales Ministros, custodes atque vocales totius ministeriatus conventualium in Sanctam Urbem Romanam pro reformatione et unione totius Ordinis Beati Patris nostri Francisci, et sic capitulum generalissimum fuit in Ara Coeli de Urbe celebratum, Anno quo supra 1517. In quo capitulo Reverendus Pater Generalis Minister frater Bernardinus de Cherio fuit ab officio absolutus, et loco illius praefatus Pater Christophorus electus ab universis observantibus, ad cuius electionem concurrerunt et vocem habuerunt etiam caeterae congregationes, videlicet Amadeorum, Clarinorum de Sancto Evangelio etc. ex voluntate Summi Pontificis, qui ad huiusmodi

electionem tres praecipuos Cardinales misit: Protectorem Ordinis S. Eusebii, et quatuor coronatorum. Quoniam autem Summus Pontifex multas contradictiones sive exceptiones ad hoc peragendum habuit a conventualibus, voluit et decrevit, quod ipsi conventuales haberent Generalem Magistrum ac Provinciales |¹¹⁸ Magistros, observantes vero Ministrum Generalem et Ministros Provinciales; et sic nomen Ministri translatum est ad observantes.

Et praefatus P. Albertus, existens Vicarius Provinciae, institutus in dicto capitulo generalissimo una cum aliis ministris *primus minister Provinciae Hungariae de observantia regulari*; et de hoc exstat bulla praefati summi Pontificis; et sic Provincia Hungariae observantium iterum rediit sub immediata obedientia Generalis Ministri, prout ante fuerat. Tempore intermedio praefatus Gabriel iterum rediit in provinciam Ierosolymam simul cum suo socio.

Constitutiones ex isto capitulo sunt allatae, ut habentur in sacristia Budensis conventus.

Iterum anno 1518. in festo S. Bonaventurae celebratum est Lugduni capitulum generale, ubi electus est *Frater Franciscus Lichetus de Brixia* in Generalem Ministrum, ex voluntate Summi Pontificis. Accersiti sunt omnes ministri et |¹¹⁹ custodes custodiarum, tam cismontanarum, quam ultramontanarum, et etiam reformatorum; ex quo quidem capitulo similiter allatae sunt constitutiones, quae exstant in sacristia Budensi.

Postmodum 1521. in festo Pentecostes celebratum est capitulum Carpi ad quod et similiter accedere debuerunt, et factae sunt nonnullae constitutiones, et habentur in loco, ubi supra. Quamvis antea celebratum fuerit aliud capitulum, primum cismontanorum, Burdegaliae 1520. in alio festo Pentecostes, et exhinc etiam exstant constitutiones generales.

Decimus nonus Praelatus, et *Minister Provinciae Hungariae fuit secundus, Frater Bernardinus de Somlyó*, in capitulo Budensi 1520. celebrato electus. Hic erat homo procerae staturae, et devotus, qui dum officio suo in sequenti capitulo iterum Budae celebrato cessisset, electus est in locum suum

Minister *Frater Gabriel de Pechvaradino*, superius de quo dictum est.

Item huius Patris Ministri Bernardini tempore, dum curreret Annus 1521, venit Caesar ^[120] Turcorum tota potentia, et obsedit castrum Nandor-Alba, et quia principes nostri una cum Rege fuerunt negligentes ad subveniendum obsessis, ideo capta est Nandor-Alba a Turcis, et Sabach ex alterutra parte Savae, ex ista autem parte omnes munitiones usque ad Szent-Demeter obtinuerunt Turci, et simul prosequentes populum usque ad Eszek devastarunt, et igne villas ubique consumserunt, et ita Caesar Turcorum potitus victoria, rediit ad Constantinopolim. Sed anno sequenti fuit trans mare, et cepit Ierosolymam et totam Terram Sanctam, ubi in duobus conflictibus cum Zoltano duos Reges Zoltanorum interfecit, ac regnum ipsorum obtinuit.

Item huius Patris Bernardini Ministri tempore Egregius Dominus *Paulus de Thomor* in festo conceptionis Virginis Mariae, dum flueret annus 1522, intravit ad nostrum ordinem, et in loco de Palota habitum religionis accepit. Qui tandem auctoritate Summi Pontificis acceptus est, et in Archi-Episcopum Colocensem ^[121] ac Baciensem, de communi consensu Regis ac principum Regni electus, et in supremum Capitaneum Regni exaltatus in inferioribus partibus Hungariae; nihilominus tamen habitum ordinis semper tulit, et contentus duobus fratribus observantiae regularis sibi in socios per Provincialem Ministrum datis; et ita humiliter vixit, ut si vidisses, miratus valde fuisses, cuius testis ego ipse sum, qui cum Sua Paternitate in confinibus dictis socius existens per annum et medium steti, qui fuit et in tanta dignitate, ac inter tot curas, semper observator regulae sanctae minorum. Huic Summus Pontifex Clemens VII. multas gratias concesserat, inter quas haec una fuit, ut maleficos in illis partibus iudicare, occidere, ac occidi mandare absque irregularitate incurrente poterat; insuper et ad omnes clericos ac religiosos secum proficiscentes ad bellum contra Turcas absoluere et dispensare cum iisdem, quantumcunque et quotecunque homines in illa ¹²² pugna interfecissent, habebat auctoritatem. Ille Bachiæ

in Ecclesia Cathedrali consecratus in Archi-Episcopum exstitit, retinente nihilominus dictam auctoritatem tam a Summo Pontifice concessam, quam a Rege et a principibus datam, semper in habitu ordinis secundum morem provinciae incedendo.

Item anno Domini 1523 celebratum est capitulum generale in provincia et conventu Burgensi Regni Castelli in die sancto Pentecostes tempore Adriani; et ibi electus est Reverendus Pater *Frater Franciscus de Angelis* in Ministrum Generalem. Et in eodem capitulo statutum est, quod Provincia Hungariae fratrum olim de familia, vocabitur *Provincia S. Salvatoris*, et Provincia Hungarorum olim reformatorum vocabatur: *Provincia Hungariae S. Mariae*.

Item huius tempore venerat iterum quintus commissarius ad provinciam istam nomine *Frater Andreas Alamanus de Florentia*, qui non erat fratrum nostrorum de observantia verus commissarius destinatus, sed tantum pro ¹²³ reformatorum sive conventualium fratrum provincia delectus; ipse tamen sua astutia deceperat patres nostros, et sic inter nos etiam suum fecit officium velut voluit. Hic prius celebravit capitulum fratrum reformatorum in Veteri Buda, et tandem in Dominica septuagesima Anno Domini subscripto Budae apud S. Ioannem et nostrum capitulum celebratum est ipso praesidente.

Anno igitur Domini 1523 Budae apud S. Ioannem celebratum est capitulum provinciale in Dominica septuagesima, praesidente praefato Patre Commissario Fratre Andrea Almano de Florentia, ubi iterum in Provinciae Ministrum eligitur praefatus *Gabriel de Pecch-Varadino*.

Item in hoc capitulo provinciali ordinatum est pari consensu secundum decretum generalissimi capitali, quod iubet praelatos usque tricennium suum portare officium, nec ultra extendi posse, ut patet in bulla Papae, ut iterum tantummodo usque ad duos sint annos praelati in officio, et ita celebretur capitulum in tertio festo Pentecostes, velut etiam ante capitulum illud generalissimum erat consuetudo Provinciae ¹²⁴ condescendente hoc dicto Patre Commissario.

Item in capitulo praefatus Pater *Bernardinus de Somlyó*, post resignationem sui officii, ut moris est, tandem supplicavit fratribus, ut ipsum ad Ierusalem intromitterent, assignando literas obedienciales ipsius Generalis Ministri propter hoc impetratas, et dicto Patre Commissario consentiente, sed ei patres nostri contradicere non potentes, dimiserunt ipsum, assignantes sibi in socium Fratrem Mathiam de Pecch sacerdotem. Item iste bonus pater, dum redire voluisset de Terra Sancta ad provinciam, infirmitate praeventus, Venetiis obiit, sed socius suus redierat, qui tamen etiam et ipse per Turcas Budae interfectus est.

Item Anno Domini 1525 celebratum est capitulum provinciale in conventu de Zewles, ubi electus est in Ministrum Provinciale Pater *Frater Ioannes de Tharnok*.

Huius tempore, cum curreret annus 1526, venit iterum Turca cum ducentis millibus ad Hungariam, et obsedit castrum Petri-Varadini, et fortiter expugnans, licet cum periculo magno ¹²⁵ sui populi, tamen finaliter per pulveres pixidicos murum ipsius castri sursum ponere fecit, et ita ingredienti Turci, taliter ibi cum Hungaris de castro exeuntibus acriter pugnauerunt, quod ut dicitur sanguis occisorum ad modum rivuli fluebat circa portam castri, et usque ad tibias pugnatore utrinque in sanguine ambulabant, sed finaliter Turci praevaluerunt, non tamen vivos de Hungaris, qui remanserant, occiderunt, sed retinuerunt, et Caesari ipsorum portaverunt; ille autem ipsis liberum concessit vel transcundi ad Regem, vel cum suis Turcis remanendi facultatem, ex quibus pauci ibidem manserunt, alii omnes ad praedictum Dominum Paulum de Thomor Archi-Episcopum Colocensem et Capitaneum suum venerunt. Deinde Turcus paulatim ascendens, omnia castra circa Danubium situata obtinuit, et populum vel captivavit, vel occidit, et omnem igne et gladio ¹²⁶ vastavit terram. Tandem Rex et principes Hungarorum, tarde vigilantes, et segniter convenientes castra metati sunt in campo Mohach. Ibi dictus Pater Frater Paulus de Thomor, Archi-Episcopus praedictus affuit ut supremus Capitaneus Regni cum Magnifico Domino Giorgio de Zepes, praesente ibidem et Iudovico

Rege Hungarorum; ibique exspectato Caesare cum suo exercitu, tandem inito conflictu, victi sunt Hungari. Ibi Rex Ludovicus occisus est; ibi Ladislaus Archi-Episcopus Strigoniensis interiit; similiter Philippus More Episcopus Quinqueecclesiensis, Franciscus de Perén Episcopus Varadiensis, Franciscus de Chahol Csanadiensis, Georgius Episcopus Boznensis, et multi alii Ecclesiarum praelati interempti sunt; ibi occisus est et praedictus Pater Paulus a Thomor Archi-Episcopus Colocensis et Capitaneus Hungarorum, similiter Magnificus Dominus Giorgius de Zepes alter Capitaneus exercitus Hungarorum; similiter Magnificus Dominus Ioannes Drakfi, Antonius de Paloch, Gabriel de Perén, et alii quam plures de potioribus nobilibus Regni |¹²⁷ Hungariae, et pene omnes perierunt vel gladio, vel captivitate, exceptis his, qui se praesidio fugae liberarunt. Et tandem sic Caesar Turcorum magnifica victoria potitus, ascendit usque Budam, cuncta igne et gladio consummens, accepit Budense Castrum, sed non combussit, civitatem tamen totaliter igne concremavit. Tunc Turcorum exercitus ex parte Budae ascendit prope Iaurinum, omnia igne vastando, ex alia parte alibi usque ad Szeescen, alibi ultra, et ita vastata Hungaria, ex altera parte per planitiem versus Tiziam ascenderunt usque ad Mezö-Kövesd, et tandem descendentes venerunt ad Szegedinum et infra omnia vastaverunt, et perdiderunt igne, et homines vel captivos abduxerunt, vel occiderunt, et sic Hungaria, quae erat murus et antemurale totius Christianitatis, periit, et tandem Caesar, relinquens Budam sic vacuum et combustam, rediit ad Turciam. Tunc etiam perierunt multa claustra nostri ordinis, videlicet *Fwtak*, *Uylak*, |¹²⁸ *Athia*, *Alsán*, *Perecske*, *Keuamlüd*, *Pakos*, *Ozora*, *Geergy*, *Budensis conventus*, *Pesthiensis*, *Thata*, *Giongyös*, *Berény*, locus de *Szegedino*, innumerabiles aliae ecclesiae, tam secularium, quam religiosorum, ac monialium.

Anno Domini 1527 factum est capitulum provinciale in conventu nostro de Sarospatak in Dominica Iubilato, ubi iterum in Ministrum Provinciae Hungariae reeligitur praefatus Pater, *Frater Gabriel de Peech-Varadino* iam senio confectus. Huius tempore orta est maxima partialitas in Regno Hungariae

inter principes et nobiles, quia una pars adhaesit Ioanni Regi, quem prius communi voluntate Regia Corona coronaverunt in Alba Regali; tandem multi contra ipsum insurrexerunt, et adhacerunt Regi Ferdinando Alemano, qui erat Archidux Austriae et Dominus Infans Hispaniae, frater uterinus Caroli Imperatoris, qui etiam habuit coniugem filiam Ladislai Regis Hungariae et (sororem) praedicti¹²⁹ Ludovici Regis, nomine Anna; quem iterum principes Hungari introduxerunt, et coronaverunt, et sic Hungaria vastata est tam per Alemanos, quam per Hungaros ab utraque parte sibi inimicantes, et pauperes plurimum afflicti.

Item Anno Domini 1528, cum Ioannes Rex ad suum praesidium flexisset animum et cor Caesaris Turcorum, idem Caesar tempore messis cum maximo exercitu suo venit ad Hungariam, et cum eodem fuit et Ioannes Rex. Veniens Budam obsedit illam, et expugnavit, et introduxit Ioannem, et ibidem in sede sua reliquit, dimittens secum et aliquod centena Turcorum, quorum Capitaneus Grythy; Caesar autem, tam cum navali, quam cum equestri exercitu suo ascendit versus Viennam Austriae, et Strigonium, omnem partem terrae Hungariae ex utraque parte Danubii igne et gladio perdidit usque Viennam, praesertim ex parte illa, unde ascenderunt equites, et homines vel captivarunt, vel occiderunt, et obsedit Viennam, et licet multum expugnavit, ¹³⁰ et in magna parte murum in diversis locis destruxerat, non tamen potuit capere, quia Dei misericordia subvenit christiano populo, et nix magna facta est, unde Turci, propter immensum frigus, dimiserunt obsessionem, et in descensu homines, qui remanserant in Rabakuz et Sokoro, iterum captivos secum deduxerunt, et sic iterum rediit in Turciam, relinquens Regnum Hungariae in manu Ioannis Regis. Item eodem anno circa festum Omnium Sanctorum Alemani cum Hispanis et illis Hungaris, qui partem Ferdinandi Regis tenebant, descenderunt, ut dicitur 13 millia vel paulo plus, et obsederunt Budam, ubi Ioannes cum Grythy et aliis principibus Hungaris et Turcis inclusi sunt, et Alemani fortiter expugnabant, tam ex parte castris, quam etiam ipsam civitatem, et licet in ali-

quibus locis destruxerant murum civitatis, nullo modo tamen potuerunt obtinere, et sic cum rubore reversi sunt ad Strigonium, |¹³¹ dimittentes obsidionem, quia tunc iam Strigonium iterum ad partem Ferdinandi declinaverat per traditionem Pauli Archiepiscopi Strigoniensis. Ubi multi tam ex Alemanis, quam ex Hispanis mortui sunt, ita, quod tantum in claustro nostro mortui et sepulti sunt de Hispanis quadringenti et amplius, et tandem fecerunt treugam per annum pro pacis dispositione, sed nihil boni factum est, nisi pauperum oppressio valida, et multa mala operata sunt, quae scelus esset etiam cogitare.

Anno Domini 1529 factum est capitulum provinciale in conventu nostro de Secsen, ubi in Ministrum Provinciae eligitur *Frater Martinus de Nagoch*. Et in illo capitulo passi sumus magnos timores et misérias per Alemanos, scilicet Lanczkeneth, quorum capitaneus erat quidam Cocianus nomine, homo crudelis; tamen pius Deus liberavit fratres de manibus ipsorum. Ipse Cocianus tandem ascendit versus Cassoviam et Liptoviam, et multa mala et pericula tam in ecclesiasticis, quam in religiosis domibus, et in communi populo patratus est. Alibi etiam |¹³² combustiones perfecit, tum claustrum nostrum Homonna combussit, tum castrum de Szepes per Nicolaum Derencheni famulum Ioannis Regis traditum est ad manus Cociani; similiter et Baymocz, et alia multa castra et possessiones circa Liptoviam, quae omnia ad Ioannem Regem iure patrimonii pertinebant.

Item anno Domini 1531 celebratum est capitulum provinciale in conventu Varadiensi, ubi eligitur in Ministrum Provinciae *Frater Albertus de Dereslyen* saepe dictus. Hic dum perlustrando provinciam visitaret, graviter infirmus venit ad locum de Palotha, et tunc currebat Annus Domini 1532, in Dominica Oculi diem clausit ultimum cum susceptione omnium sacramentorum, et ibidem sepultus est. Tandem commissarius suus, videlicet *Frater Emericus de Vörösfalva*, tunc custos custodiae S. Spiritus, intimavit mortem eius omnibus patribus provinciae, et convocavit eosdem ad Dominicam Cantate ad locum Palotha, atque convenientes omnes

potiores patres provinciae elegerunt in commissarium dicti Patris Ministri defuncti venerandum Patrem *Fratrem Benedictum* de *Azonyfalva*, et iste complevit officium ministeriatus dicti patris nostri defuncti.¹³³ Anno igitur eodem in aestate cum maxima potentia equestri Caesar Turcarum (advenerat). Videns, quod Alemanni nolint pacem reformare cum Iohanne Rege, exivit, et per Simigium et Zalam ascendit ad Austriam, et vastavit illam partem Hungariae iterum igne et gladio, et incolas terrae illius partim occidit, partim captivos duxit, et stetit in Austria per tres menses vel ultra, exspectans Carolum Caesarem et Alemanos contra se ad pugnam, sed nullus venit, et vastavit similiter Alemaniam usque ad Aquisgranum (?). Sic per se quidem Turcus post descensum venit in Pest, et tamen nullum habuit conflictum, et sic iterum revertitur in autlum. no circa festum Michaelis per adiacentem terram circa fluvium Mura et Drava, et sic totam Sclavoniam Turci vastaverant igne et gladio, et homines vel occiderunt vel captivos secum abduxerunt. Tunc temporis, ex parte altera Turci ascenderunt cum multis navibus, et galeis, et nazadonibus, super quos Personalis Praesentia Caesaris fuit dictus Dominus Grythy; hi ascendentes ¹³⁴ Strigonium, obsederunt arcem Strigoniensem; tunc Turci combusserunt iterum secundo civitatem Strigoniensem totaliter; tunc secundo iterum illud nobile monasterium Beatae Virginis Matris a fratribus inhabitatum combustum est totaliter, praeter corpus ecclesiae, quod per Dei misericordiam conservatum est, turris tamen nobilissima et campana combusta est. Similiter capitulum Dominorum Canonicorum combusserunt penitus, et nihil remansit. Ita tunc, et quamvis arcem idem Dominus Grythy cum Turcis et Hungaris satis valide expugnavit, et murum per longum spatium ex parte capituli versus S. Georgium de Viridi Campo destructum fuerit, non tamen potuit recipere (dicebant quidem, quod noluerunt Domini Hungari, timentes, ne forte ad manus Turcorum incideret arx ipsa, quia multo plures erant Turci quam Hungari), tamen ultimate Ecclesiam S. Alberti in arce cum bambarda magna ex parte meridionali sagittaverunt, atque ruinam non parvam passa est. Sagitta-

verunt etiam turrin, et unam campanam in parte fregerunt, et tandem relinquentes obsidionem, eo, quo et Caesar per Selavoniam iam redierat, reversi sunt ad ¹³⁵ Budam iterum. At Alemani, in castro sic liberati, ceperunt iterum muros destructos reparare, ad cuius reaedificationem Dominorum et Canonicorum multas domos destruxerunt. Item tunc in isto exitu Turcorum, et ascensu, perierunt ista loca fratrum, scilicet: *Sellye*, ubi XI fratres cum guardiano sunt interfecti; locus de *Csakan*, ubi duo fratres occisi; similiter et in *Hederhely*, licet locum non combusserunt, tamen ibidem unum fratrem occiderunt; item locus de *Zengroth*; item locus de *Petrocz*, et conventus *Strigoniensis*. Item post reditum Caesaris Turcorum, et mortem Magnifici Domini Andreae de Bathor, Egregius Vir Ludovicus Pökri de Varasd veniens ad occupandum oppidum *Kewrewshegh*, possessionem scilicet eiusdem Andreae de Bathor, dum famuli eiusdem essent inclusi in claustro nostro ibidem existente, et non posset excipere ipsos, combussit claustrum praeter ecclesiam. Haec multa mala, aliaque, quae nephas esset scribere, supervenerunt Regno Hungariae propter malitiam regnicolarum Deo permittente.

¹³⁶ Anno Domini 1533. celebratum est capitulum provinciale in conventu de Gywla in festo sacratissimae Pentecostes, in quo eligitur in Provinciae Ministrum *Frater Martinus de Nagocz* antedictus. Iste pater iam secundo est electus Minister Provinciae, et a tempore generalissimi capituli, quo officium ministeriatus generalis a conventualibus translatum est ad fratres observantiae, in ordine 8. provinciae Hungariae Salvatoris Minister fratrum minorum observantiae regularis. Item reverendus Pater Minister post suam electionem in conventus refectorio coram patribus et fratribus praesentavit quaedam paria literarum Excellentissimi Domini Doctoris Christophori Cassoviensis, Clementissimi Principis Domini Ferdinandi concionatoris supremi etc., quas quidam negotiator ad nundinas pro tunc in praedicta civitate Gywla de partibus superioribus veniens portaverat, et sic ad manus praefati Ministri venerant, quas etiam idem Pater Minister manifeste coram omnibus fratribus illic ¹³⁷ praesentibus per

semet ipsum legit. Sequitur tenor literarum: Venerabilis Domine! Inter alia hoc Dominationi Vestrae bono et fido animo et scribere et notificare curavi, quod (cum) paucis ante diebus Regia Maiestas in Enypontem venisset, vulgo Inspruk, et praecipui oratores coram Sua Maiestate astitissent, praesente etiam Domino Tridentino Cardinali, iidem oratores viva voce palam ac manifeste, ad auditum omnium et totius suae Curiae proposuerunt, et affirmative indubieque retulerunt, quomodo magnus ille condam Dux Saxoniae Ioannes, qui *Lutheri* et eius sectae maledictae longo tempore tutor et defensor fuit fortissimus, adeo valida infirmitate praeventus et tactus, *ut* dum dire et acriter laboraret, iuxta Christi dictum: „Multiplicatae sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt, et per adiuva-
men orationum multorum bonorum Christi fidelium, quoniam impossibile est orationes multorum non exaudiri,“ recognoscens, per totam suam provinciam strictissimum emisit edictum, ut omnes et singuli Praelati, Capitulares, Religiosi et Doctores, ac Prudentes Literati, scientia |¹³⁸ praediti, alii quoque universae orthodoxae fidei cultores, quicumque essent, tam spirituales, quam etiam saeculares, semoto procul omni pavore, bona fiducia ante animae suae exalationem ad se venire vellent et dignarentur, praecipiendo hoc idem firmissime, et mandando, ac etiam summopere Deum rogando, pollicens coram eis ultimam suam voluntatem loco testamenti firmissime facturam. (Ecce divina misericordia venerandae Dominae, quo ex lupo ferocissimo factus est agnus mansuetissimus). Quo facto mox convenerunt plus quam trecenti spirituales et saeculares, boni et sapientissimi viri, quibus iacendo in lecto aegritudinis, elevatis in coelum oculis et manibus copiose lacrymans, eiulans ac suspirans, talem solennem fecit protestationem: Subditi, inquit, fideles charissimi! ultra modum gratulor de vestro adventu, et quod venistis, omnibus gratias ago. Obsecro vos per gratiam et clementiam Dei Omnipotentis, ut dignemini Deum pro me misero peccatore exorare, ut Divina Maiestas mihi pareat, quidquid contra Deum, maxime autem contra fidem christianam egissem. |¹³⁹ Profiteor me coram vobis subductum per hunc doctorem maledictum Lutherum fuisse, iamiam recognosco meam culpam, et

omnes errores meos revoco, sacram denique antiquam fidem recognosco, teneo, veneror, in qua omnino mori volo, ad cuius corroboramen vobis praesentibus suscipere volo venerabilissimum Eucharistiae Sacramentum." Et his dictis, omnes literas Lutherianas repertas in civitatibus et possessionibus per vias et plateas incinerari fecit; quibus finitis, ut bonus princeps et catholicus, facta prius plena et pura confessione auriculari catholico sacerdoti, Eucharistiae sacramentum flexis genibus (O Divina pietas!) cum maxima devotione et fletu, simul etiam unctionis Sacramentum suscepit, ibi per eosdem spirituales et saeculares bonosque sapientes consolatus, maxima devotione iuxta latronis venerabilis, iuxta crucem Domini pendens, tertio die ultimum clausit diem, cuius anima in Deo vivat. |¹⁴⁰ De Luthero tandem nefandissimo et sceleratissimo, cuius pestifera apostasia et mortis pabulo fuerat infectus idem princeps praeclarus, prout uxor Abbatis Lutheri ipsius protestata est, et iidem oratores praecipui recensuerunt, quod cum rugitu et clamore maximo, tanquam leo rugiens et se remordens et discerpens, et omnino miserrimus, ratione privatus, omnes ad se venientes mirande verberibus invadens, funibus ligari cogitur, seu custodiri, ne per ignem et aquam vel alias se interficiat; miserabiliter postremo horrende vitam finivit temporalem. De Erasmo quoque Roterodamo, idem, quem sollemnis omnium universitatum mater et schola parisiensis haereticum sententialiter adiudicavit, quam sententiam idem praeclarus Doctor appellavit ad concilium generale, ubi, non credo Suam Excellentiam sese expugnare posse."

Anno Domini 1535. celebratum est capitulum provinciale in conventu de Gyöngyös in Dominica septuagesima, in quo eligitur in Ministrum |¹⁴¹ Provinciae *Frater Thomas de Pata* Senior, et est in ordine ministeriatus nonus.

Item Anno Domini 1537. celebratum est capitulum provinciale in loco nostro de Beriny in festo sacratissimae Pentecostes, in quo reeligitur in Ministrum Provinciae *Frater Martinus de Nagoch* antedictus. Iste pater iam tertio est electus Minister Provinciae, et est in ordine ministeriatus decimus.

Anno Domini 1539. celebratum est capitulum provin-

ciale in conventu S. Ioannis Budae, in festo SS. Pentecostes, in quo eligitur in Ministrum Provinciale *Frater Mathias de Gorhi*, et est in ordine undecimus.

Anno Domini 1542. celebratum est capitulum provinciale in conventu S. Spiritus Varadini, in festo S. Purificationis B. Mariae Virginis, in quo eligitur *Frater Martinus de Nagoch* in Ministrum Provinciae, et iam quarto est electus, et est in ordine duodecimus.

¹⁴² Anno Domini 1544. celebratum est capitulum provinciale in conventu S. Spiritus Varadini, in festo SS. Pentecostes, in quo eligitur in Ministrum Provinciae *Frater Emericus de Tivis*, et est in ordine 13.

Anno Domini 1546. celebratum est capitulum provinciale in conventu S. Spiritus Varadini in festo Pentecostes, in quo reeligitur in Ministrum Provinciae *Frater Mathias Gorhi* antedictus. Iste pater iam secundo est electus in Provinciale Ministerium, et est in ordine 14.

Anno 1548. celebratum est capitulum provinciale Varadini in conventu S. Spiritus in festo SS. Pentecostes, in quo reeligitur in Ministrum Provinciae *Frater Emericus de Tövis* antedictus. Iste iam secundo est electus, et est in ordine 15.

Anno Domini 1550. celebratum est capitulum provinciale in conventu S. Spiritus Varadini in festo SS. Pentecostes, in quo |¹⁴³ eligitur in Ministrum Provinciae *Frater Nicolaus de Balabrinecz*, et est in ordine 16.

Anno Domini 1552. celebratum est capitulum provinciale in conventu S. Spiritus Varadini, in Dominica Cantate post Pascha, in quo eligitur in Ministrum Provinciale *Frater Benedictus Cherogy*, et est in ordine decimus septimus.

Anno Domini 1554. celebratum est capitulum provinciale in conventu de Szöllös, in festo SS. Pentecostes, in quo eligitur in Ministrum Provinciae *Frater Emericus de Tövis* antedictus, et tertio iam electus, in ordine 18.

Anno Domini 1558. celebratum est capitulum provinciae in conventu de Gyöngyös in Dominica Cantate, in quo eligitur in Ministrum Provinciae iam 4° *Emericus de Tövis*, in ordine 19.

Anno Domini 1559. celebratum est capitulum provinciae in conventu de Gyöngyös [|]¹⁴⁴ in quo eligitur in Ministrum *Frater Mathias de Ebrech*, et est in ordine vigesimus.

Anno Domini 1561. celebratum est capitulum provinciale in conventu Liptoviensi, in quo eligitur in Ministrum Provinciae *Frater Emericus de Tövis*, iam quinto, et es in ordine 21.

Anno Domini 1565. celebratum est capitulum provinciae in conventu de Gyöngyös in festo Purificationis B. V. Mariae, in quo reeligitur in Ministrum Provinciae iam sexto *Frater Emericus de Tövis*, et est in ordine 22.

Anno Domini 1567. celebratum est capitulum provinciale in conventu de Gyöngyös in Dominica Laetare, in quo reeligitur in Ministrum *Benedictus Czerögy*, iam secundo electus, et est in ordine 23.

Anno Domini 1570. celebratum est capitulum provinciale in conventu de Gyöngyös in Dominica Laetare, in quo reeligitur in Ministrum *Frater Emericus de Tövis*, iam septimo, in ordine 24.

[|]¹⁴⁵ Anno Domini 1572. celebratum est capitulum generale in conventu de Gyöngyös in Dominica Cantate, in quo reeligitur in Ministrum Provinciae *Frater Emericus* saepe dictus, iam octavo, in ordine 25.

Anno Domini 1574. celebratum est capitulum provinciale in conventu Gyöngyös, in quo eligitur in Ministrum idem *Frater Emericus*, iam nono, est in ordine 26.

Anno Domini 1579. celebratum est capitulum provinciale in conventu Szakolezensi in festo Sanctissimae Trinitatis, in quo eligitur in Ministrum Provinciae *Frater de Gyöngyös*, in ordine 27.

Anno Domini 1581. celebratum est capitulum provinciale in conventu Gyöngyös in Dominica Cantate, quod vocatur intermedium ex institutione Sanctissimi Domini Pii 5., quod Provinciales debeant in suis officiis stare 4 annis, sed revocatum est in capitulo generali Romae celebrato Anno Domini 1581.

Anno Domini 1583. celebratum est capitulum provinciale in conventu Gyöngyös, in quo eligitur in Mi [|]¹⁴⁶ nistrum *Ioannes de Gyöngyös*, in ordine 28. Eodem anno mortuus est.

Eius quidem vicem explere coactus est a patribus *Pater Franciscus de Gyöngyös*, tunc Quardianus Szakolezensis, sed neque hic potuit usque ad finem perducere officium, quia pariter mortuus est. Huius patris tempore orta est fames maxima in tota Hungaria propter nimiam siccitatem, et civitas Gyöngyös fuit combusta simul cum cathedrali ecclesia anno 1585, sed monasterium nostrum remanserat; hoc fuit in festo S. Ioannis Baptistae. Eodem anno fuit maxima pestis fere per totam Hungariam, et patres potiores provinciae mortui sunt omnes.

Anno igitur 1586. celebratum est capitulum provinciale in conventu Gyöngyös in festo SS. Pentecostes, in quo eligitur in Ministrum Provinciae *Pater Thomas de Mohacz*, in ordine 29. Eodem anno mortuus est in conventu Gyöngyös in praedicta peste, et appositus est ad patres; Quardianus vero loci, videlicet Paulus a Szevelen intimavit mortem eius omnibus patribus provinciae, ^[47] et convocans omnes patres provinciae, celebratum est capitulum provinciale.

Anno Domini 1586. in conventu Gyöngyös in festo S. Bartholomaei Apostoli, in quo eligitur in Ministrum Provinciale *Pater Paulus de Szeleven*, et est in ordine 30. qui anno 1587. citatus est Romam cum custode custodiac, videlicet Patre Casparo de Várad concionatore Szakolezensi a Reverendissimo Patre Francisco Gonzaga ad generale capitulum ad festum SS. Pentecostes, et associatus est cum Ministro Austriae, et Commissario Poloniae, Patre Benedicto Leopolsensi, qui simul iter agressi post festum Paschatis.

Anno 1589. celebratum est capitulum provinciale in conventu Gyöngyös in Dominica Cantate, in quo reeligitur in Magistrum Provinciae idem *Paulus*.

Anno 1592*). celebratum est capitulum provinciale in conventu Gyöngyös, in Dominica Rogationum, in quo reeligitur idem *Paulus*, iam tertio, et est in ordine trigesimus primus**).

^[49] Anno 1595. celebratum est capitulum provinciale in conventu Gyöngyösiensi, in die festo decollationis S. Ioan-

*) Codex apographus erronee habet 1589.

**) Rectius: trigesimus secundus.

nis Baptistae, in quo vicissim idem Pater *Frater Paulus* iam quarto reeligitur in Ministrum, in ordine 33.

Item 1596. celebratum est capitulum provinciale in conventu Gyöngyös, in festo purificationis B. V. Mariae, in quo eligitur in Ministrum Provinciae *Frater Georgius de Abda*, in ord. 34.

Anno 1599. celebratum est capitulum in conventu Gyöngyös, in Dominica Vocem iucunditatis, in quo eligitur in Ministrum Provinciale *Franciscus Emericus de Ujlak*, et est in ordine 35.

Anno 1602. celebratum est capitulum in conventu Gyöngyös, in Ministrum Provinciae *Frater Georgius de Abda* eligitur, in ordine 36.

Item Anno 1605. celebratum est capitulum provinciae in conventu Hradiensi in 14to Moravia 15. 8bris, in quo eligitur in Ministrum *Frater Ioannes Várady*, qui est in ordine 38.

Anno Domini 1612. in festo purificationis B. M. V. celebratum est capitulum in conventu Hradiensi, in quo eligitur in Ministrum Provinciale *Frater Stephanus de Udvarhely*, in ordine 39. Qui post suam electionem fatale debitum soluit in monasterio Gyöngyös, ibidemque sub lapide marmoreo tumulatur, cuius vicem *P. Bonaventura Daumius* Commissarius Generalis tenuit usque ad fratrum capitulum praedictus Pater de Varadino.

Anno igitur 1613. celebratum est capitulum in Dominica Cantate in conventu Gyöngyösiensi 5. May, in quo auctoritate Provincialis Generalis, praesidente praedicto *Ioanne de Varad*, electus est in Ministrum Provinciae idem Pater Ioannes, et est in ordine 40.

Anno 1616. celebratum est capitulum in festo S. Antonii de Padua, in quo praesidente Commissario Generali Gabriele Bonaventuro Daumio 15to eligitur in Ministrum scrutinio *Franciscus Mathias Saar* Quardianus praeteritus Gyöngyösiensis, et est in ordine 41. In quo capitulo, 16. Iunii a quodam incendiario nomine Szabo Miklos, ex Turcarum compositione civitas Szakolcensis fuit accensa et combustae sunt plus quam 300 domus. NB. Hic sex annis non fuit celebratum capitulum propter maxima disturbia ab haereticis orta.

Anno 1622. celebratum est capitulum in Szakolecza sub commissario *Patre Hiczon*, in quo resignatione facta . . . ministeriatus, *Pater Mathias Sap* eligitur in Ministrum, in ordine 42, in custodem vero *P. Michael de Somlio*, qui ambo fuerunt Romae in capitulo generali Anno 1625.

Anno 1626. celebratum est capitulum in Szakolecza die 30. Julii sub R. P. Antonio de Galbiato, Commissario Generali, in quo admissa resignatione Ministeriatus *R. P. Ioannis Varadi*, eligitur in primo scrutinio *R. P. F. Michael* |¹⁵¹ *de Somlyo*, in ordine 43., in custodem vero R. P. Georgius Zeleveni, qui moritur Szakoleczae 8. Aprilis 1627. Patre Ministro tunc Gyöngyösini existente.

Anno 1629. celebratum est capitulum in Szakolecza die 29. Iuny sub R. P. Ambrosio Galbiato Commissario Generali, in quo admissa resignatione Ministeriatus R. P. Michaelis de Somlyó, in eodem quoque capitulo eligitur in Ministrum *R. P. F. Emericus de Gyöngyös*, qui et antea electus custos post mortem Patris Zelveceni.

Anno 1632. celebratum est capitulum in Szakolecza sub R. P. Ambrosio a Galbiato, in quo electus est in Ministrum Provinciae *R. P. Franciscus a S. Benedicto*, in ordine 45.

Anno 1635. celebratum est similiter capitulum in Szakolecza sub R. Patre Chumar, in quo electus *P. Ioannes Baptista Kulus*, qui vehementer afflixit totius provinciae patres.

1638. in capitulo Galgoezi celebrato, sub eodem Patre Commissario Michaeli Chumar, electus est contra formam et libertatem electionis, |¹⁵² vi et fraudulentia praesidentis Ministerii et Commissarii Pauli de Tauris Provincialis, qui potiores patres praevaluerat voce activa et passiva, ut sic ad libitum facerent ministrum, et custodem, *P. F. Ambrosius Snarski*, Polonus, Lector Theologiae, qui simul cum praecedenti ministro practicans, multum minabatur provinciae, et per Bullas Pontificias conabatur eligi iterum in Provinciale. Divina instigatione factum, ut in via, in flumine Vag ex infirmitate mortuus sit ante capitulum futurum, et ideo R. Pater Bernardinus Szakoleczensis Vicarius Provinciae electus, venit medio anno in provinciam, in ordine fuit 46 minister. Ideo

caveant vehementer fratres electores, ne unquam inposterum inter nos tales admittant; tunc enim omnis natio externa dominabatur in fratres, et nostros indoctos, stultos appellabant, et insufficientes ad regendam provinciam.

Post obitum Patris Ambrosii Poloni celebratum est capitulum provinciale in conventu Szakolezensi Anno 1641. 23. Iunii sub R. P. F. Francisco Maxentio commissario generali, in quo ¹⁵³ unanimi consensu Reverendorum Patrum Definitorum et patrum vocalium eligitur in Ministrum Provinciale R. P. J. Andreas Czoma, Quardianus praeteritus Gyöngyösiensis, et sic (post) hos duos Patres Provinciales extraneos Deus optimus fuit miseratus nostri, et dedit tranquillitatem in provincia, etsic iterum provincia postmodum ad suum statum rediit. Iste pater est in ordine ministeriatus 46., si excipiantur duo provinciales extranei a numero fraudulentorum electi.

Sub isto capitulo fundatus est conventus Pruskensis Anno Domini 1642.

Finis Cronicae Minorum de Observantia in Hungaria.

APPENDIX I.

Fratres interfecti in Provincia Hungariae S. Salvatoris ab anno circa 1526 quo videlicet anno profligati sunt (Hungari) per Turcos in Campo Mohács.

Reverendissimus Pater Frater Paulus Thomori Archiepiscopus Colocensis, in bello Mohacz in Beryth.

Frater Urbanus de Kövesd sacerdos ibidem.

Frater Gregorius de Rakos, ibidem.

Item Buda 1526.

Frater Johannes de Pruscia sacerdos.

Frater Nicolaus de Brezrolet sacerdos.

Frater Mathias de Pest sacerdos.

Frater Nicolaus de Vereuche sacerdos.

Frater Georgius de Ezek laicus barberius.

Frater Ambrosius de Comar laicus.

Frater Leonardus de N. laicus.

Frater Blasius de Eulewd laicus sacrista de Ujlak.

In Convētu Pestiensī Anno Domini 1526.

Frater Michael de Diako sacerdos.

Frater Georgius de Ocmanks sacerdos.

Frater Nicolaus de Kezi laicus.

Frater Helius de Czepel laicus.

Item Strigonii Anno Domini 1526.

Frater Augustinus de Tarkan sacerdos.

Frater Bernardus de Vársárhely laicus.

Frater Clemens de Vaya laicus.

Item eodem anno Frater Michael de Zewlevs laicus, cum uno fratre sacerdote iuxta lacum Balaton occisus repertus est.

Item Anno Domini 1526. in loco Palotha de custodia S. Spiritus per Turcos.

Frater Andreas de Vársárhely sacerdos.

Frater Petrus de Bya laicus.

Frater Andreas de Mochola laicus.

Frater Antonius de S. Ladislaus sacerdos in obsidione Budae ictu bombardae interiit 1528.

Item anno Domini 1529. Budae interfecti sunt

Frater Benedictus de Nemetujvár sacerdos.

Frater Stephanus de Nagi Dobos sacerdos.

Frater Laurentius de Banya sacerdos.

Frater Andreas de Ujlak Pest sacerdos.

Frater Paulus de Vazar sacerdos.

Frater Iohannes de Litthvanya laicus.

Frater Ioannes de Brassovia laicus.

Frater Gregorius de Tholna sacerdos.

Frater Gregorius de Putak laicus.

Item eodem in Transilvania in conflictu Wolachorum Moldaviensium in contratis Brassovien sibus tres fratres interfecti sunt videlicet Frater Georgius de Bogacs sacerdos cum aliis duobus.

Item eodem anno in Sclavonia, in contratis Remethinis, per Turcos interfecti:

Frater Martinus de Vathja sacerdos.

Frater Paulus de Nard laicus.

Frater Balthazar clericus in loco Petrocz.

Frater Petrus de Diako laicus in loco Atthina.

Item in *contratis Strigoniensibus* per Turcos frater Stephanus de Decz sacerdos occisus.

Item *Lipthoviae* Frater Andreas de N. sacerdos.

Item in *Galgocz* Frater Leonardus de Aravia sacerdos per Turkos.

Item in *contratis Galgocz* per latrones Hungarorum :

Frater Petrus de Miskolcz sacerdos.

Frater Thomas de Papa laicus occisi sunt.

Item anno *Domini 1532*. Turco ascendente in loco de *Sellie* de custodia Ozorae passim occisi sunt fratres

H. P. Georgius de Nagy Bard sacerdos Quardianus de Sellje.

Frater Laurentius de Hagimas sacerdos ibidem.

Frater Mathias de Beleske sacerdos ibidem.

Frater Mathaeus de Visegrad sacerdos ibidem.

Frater Nieolaus de Sellya sacerdos ibidem.

Frater Nicolaus de Bodacza sacerdos ibidem.

Frater Michael de Hederbel laicus ibidem.

Frater Albertus de Bora laicus ibidem.

Frater Blasius de Gywla laicus ibidem.

Item in loco *Csakun* in custodia Ozora 1532.

Frater Dionysius de Bor sacerdos ibidem.

Frater Georgius de Petonya sacerdos ibidem. Duo alii fratres ibidem.

Item frater Michael de Zeulews sacerdos in *Silagjság* per Volachos occisus est.

Item frater Nicolaus de Zraz sacerdos per Ruthenos occisus est.

Item anno *Domini 1545*.

Frater Petrus de Merenye laicus in loco *S. Spiritus* nocte occisus est per latrones.

Frater Georgius de Kaproncza laicus in *contratis Ozorae* per latrones.

Frater Laurentius de Berény laicus in *Baranya* per Hungaros occisus est.

Frater Benedictus de Zerdahely laicus.

Frater Michael de Erews laicus *non longe a Pest* per Turcos trucidati sunt.

In custodia Jenw: In loco de Zegedino 1552.

Frater Thomas de Szegedino sacerdos.

Frater Ladislaus de Zador sacerdos.

Frater Bernardus de Liska clericus per Turcos interfecti sunt.

Item anno Domini 1553.

Frater Franciscus de Uylak Guardianus de Zalard per famulos magnifici Domini Wolfgangi (Csaki) interfectus est.

Item anno Domini 1563 in custodia Strigoniensi per luteranos prope Villam Isaszegh:

Frater Jacobus de Velkecz sacerdos,

Frater Petrus de Vasarhely laicus in silva occisi sunt.

F. P. 1508.

6

APPENDIX II.

Anno Domini 1644 25. Juny celebratum est capitulum provinciale in conventu Szakolezensi ad B. Virginem Mariam de compassione eligitur in Provincialem *Frater Michael de Somlyo. Multis interpositis haec sequuntur: Hoc Provincialatus tempore monasterium Sebesiense, cui in Hungaria vix simile erat, a Rakoczianis devastatum. Altaria 7 pretiosissima ad terram usque perrupta, organum excellentissimum, campanae egregiae, et caetera intrinsecus latentia ad nihilum redacta, fratres turpiter (quod est horrendum) tractati, vestibus expoliati, verberati, afflicti: unus illorum interfectus; caeteri quoque pari morte cruciati fuissent, nisi divina clementia cruentatas hostium manus praepedivisset. Conventus Gologociensis omnibus sanctis dicatus.*

Anno 1650. P. Provincialis P. Bernardinus Szakolezensis, Romae in capitulo generali apostolicum Breve per Reverendissimum Patrem Ministrum Generalem Petrum a Manero confirmari fecit et liberavit provinciam a iurisdictione Commissariorum Generaliae Germanicae.

Anno 1653. fundatus est conventus Cremniciensis.

1531 in capitulo ordinatum est: Sorores de Waralya per custodem Sclavoniae transferantur ad sorores Petrochienses.

Patrona de Thewys si voluerit construere capellam ad latus ecclesiae nostrae de Twys, aedificet.

Refectorium et coquina conventus Bathoriensis reficiatur lapidibus et lateribus.

Anno 1533. data est 6 fratribus licentia transeundi ad reformatos fratres conventus Waradiensis S. Spiritus.

Anno 1542 nominatur coenobium sororum Megyesiensium.

In capitulo anni 1542. ordinatum est: Locus de Felfalw totaliter destitutus et ruinatus, ex quo hunc fratres reficere non possunt, eundem reassumere nequeunt, nisi prius hunc Do. de Kendi promittit, vel alius patronus eiusdem loci reparaverit.

o In locis Zechen, Galgoch, Gyewngyes, Beren, ac Hederhel, Gyergy et Ozora habeantur equi duo et currus pro singulis eiusdem locis propter continuas incursiones Turcarum, ut possint fratres aufugere in alia loca tutiora, cum necessitas eos coget.

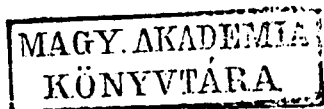
Item statutum est, quod interim non praeficiatur gwardianus ad Budam, quousque Turci istic erunt, sed Pater Custos et Gwardianus Pestiensis invigilent, quod si Turci recesserint, de Pesth statim duo fratres mittantur ad conventum Budensem.

Item Pater Custos custodiac Ozorac superintendat, et provideat, si propter metum Turcarum educendi sint fratres de Gyewrgy, exportet fratres de loco, alioquin remaneant, si viderit Pater Custos quod possint illic persistere.

In capitulo anni 1638. ordinatum est: Quantum ad conventum antiquum Tatensem reficiendum determinarunt patres, ut postquam Magnificus Stephanus Balogh literas obtinuerit a splendida Porta, privilegio illarum litterarum possit haberi, recipiatur.

Locus Pestiniensis ad instantiam Magnifici Domini Emerici Bercezeni communi consensu recipitur.

Bona immobilia quae retinebantur a conventibus Szecse-niensi, Fülekiensi, et Csikiensi, resignantur Summo Pontifici, ut de his disponere possit ad placitum suum, resignataque esse perpetui temporibus declaramus et protestamur.

In capitulo anni 1546. locus de Kemetynez relinquatur.

Item locus de Hederhel, cum sit in faucibus Turcarum, propter periculum relinquatur.

Item locus de Pathak relinquatur; si bono modo fieri potest, tamen interim locus praedictus et locus de Czeke adiunguntur ad custodiam Banyae.

Item locus de Wamos adiungitur ad custodiam Strigonicensem.

Item loca de Galgocz et Liptovia ad custodiam Zechen, et idem sit custos et quardianus unius loci.

Item locus S. Spiritus relinquatur.

Item locus Czeke relinquatur sub bona conditione.

Item locus de Ormosd acceptatur per capitulum.

Item festum desponsationis B. V. M. celebretur die 5. Martii.

In capitulo 1554: Custodia Banyae coniungatur custodiae Yenyew.

Galgocz conventus relictus 1576.

Loca Provinciae S. Ioannis Capistrani, quae nunc habentur: Arad, Bács, Baja, Belgrad, Brodium, Buda, Cernik, Csuntics, Diakova, Essek, Földvar, Gradisca, Illok, Mohács, Nassice, Paks, Petrovárad, Posega, Radna, Sarengrad, Temesvár, Tolna, Vellica, Vuka, Vukovar, Zombor, Zemlin.

Ad eandem provinciam censebantur: Coloca, Lipova, Simontornya, Sabbathka, Valpova. Vide Historiam huius provinciae p. 119.

FINIS TOMI PRIMI.

COMMENTARIA

COMMENTARIA

Ubi auctor noster de singulis, quae tomulo hoc primo eruditionis patriae amicis offerre sibi licuit, agere debuit, pro dolor, interruptum est prooemium, quod convenit supplendum quibusdam, quae videntur necessaria, commentariis addendo studia et libros, qui fontes auctoresque eorum quodam modo tractant strictius tamen electi, ne invito forte auctore debeas, Lector Benevole, iterum atque iterum suscipere laborem inquirendi, qui istius libri auctores sint et quonam loco inveniantur exemplaria sive manu scripta sive typis commendata. Catalogi, editiones et commentaria necessaria quidem quae fontes eorundemque auctores textusve memorant, publicant ac tractant, enumerantur post commentaria. Signaturam tamen quae indicat, quo loco repositus est hodie quilibet codex, neutiquam refero, cum nulla fontes, qui hic typis descripti sunt, omnes scilicet revidendi occasio mihi oblata sit. His itaque rebus, ut ubinam locorum exemplaria laterent, detegerem, haud secus facere potui ac recurri ad catalogos typis commendatos et ad alia diversorum auctorum opera, quibus hic citatis utendo quodlibet exemplarium, Benevole Lector, ipse quidem si Te desiderium teneat arduum, ut Tuismet oculis revideas, facile reperies.

I. Opus in vitam et mortem Attilae regis Hungariae inscriptum Leonardi Bruni, qui Aretii circa annum 1370 natus in curia secretarius pontificia anno 1444 mortuus est, in codice saeculo XV exarato supererat,

dum tempore belli universarum gentium secundi de Bibliotheca Calvinistarum Sárospatakiensi remanendi spe Budapestinum adductus sine vestigiis evanesceret.

Comm.: Magyar Könyvszemle 6(1881) p. 254;
Börzsönyi no 3.

II. Chronicon Hungarorum Poseniense e textibus chronicorum, quae de rebus Hungarorum gestis narrant, breviori tenore post annum 1350 consutum in codice, qui in bibliotheca capituli ecclesiae Poseniensis asservatur, exeunte XV et ineunte XVI saeculis scriptum est. Cum textus eiusdem obscuratur mendis non minimis culpisque, quibus tamen correctis editus est notis criticis illustratus, quem respicere, Benevole Lector, ne obliviscaris.

Cat.: Potthast I. p. 285; Repertorium III. pp. 420-1; Sopko no 86.- Ed.: Scriptores II. p. 9-51

III. Genealogia ac nomina regum atque ducum Hungariae supersunt in quinque codicibus, quorum uno usus est auctor noster, qui tamen ubinam asservatus iste codex fuerit, non tradidit nobis. Quod cum ita sit, textus, quem Toldy e codice ignoto divulgaturus fuit, habetur fons genuinus, cuius textus cum aliis fere eiusdem tenoris textibus collatus in lucem prodit.

Ed. et Comm.: Scriptores II. pp. 323-345.

IV. Iohannes de Utino ordinis minorum fratrum librum, quem de rebus ab Adam usque ad Christum gestis compilaverat, Bertrando Aquileiensi patriarchae (1334-1350) dedicavit. Cui libro accedit chronicon pontificum et imperatorum ab anno 1 usque ad annum 1277 summatim contractum, quod scribebat - ut aiunt - Martinus Oppaviensis seu Polonus, frater scilicet ordinis praedicatorum, poenitentiarius apostolicus cappellanusque porro archiepiscopus Gneznen-sis (1278). Quorum in textus succedit pars hic edita, brevis scilicet narratio de regibus Hungariae partim e chronicis Hungarorum extracta, partim autem consu-

ta de rebus gestis tempore auctoris, quem suspicamur Thomam Drágyi fuisse, cum exemplar, quod in Bibliotheca Apostolica Vaticana (codex Romanus nominatum) asservatur, annotationem "liber Thomae de Drag" habeat. Quo excepto in exemplaribus adhuc duobus Latinis superest narratio ista, unum Wolfenbütteliana, alterum Budapestinensis Széchényiana necnon duo Germanice scripta Berolensis et Budapestinensis Széchényiana bibliothecae habent.

Cat.: Potthast I. p. 665; Stegmüller III. no 5025. - Ed.: Florianus III. pp. 266-76. - Comm.: Magyar Könyvszemle 3(1895) pp. 219-226; Hoffmann pp. 124-125; Mályusz pp. 76-77; Vizkelety qui opus suum, licet adhuc non publici iuris factum, ut faveret huic publicationi, beneficentissimo animo mihi ad utendum praebeuit, pro quo amicissimo actu hic quoque grates agere multas praetermittere nequeo.

V. Anonymi Dubnicensis liber de rebus gestis Ludovici regis Hungariae insertus est codici, qui Chronicon Dubnicense in se continet. Codex iste olim in bibliotheca comitum Illésházy nominatorum Dubnicensi asservatus nostris temporibus in Bibliotheca Hungariae Nationali Széchényiana reperiri potest. Chronicon, quod iste codex in foliis abdit, de rebus Hungarorum gestis ab origine usque ad annum 1479 - uti etiam alia chronica - narrat. Pars tamen quaedam habetur unica, in qua scilicet narrationi Iohannis archidiaconi de Küküllő et regionum secretorum notarii, qui res tempore Ludovici I regis Hungariae gestas describebat, interserta historias temporum ab anno 1345 usque ad annum 1355 praeteritorum exponit quidam ex ordine fratrum minorum, quem János Karácsonyi asseruit fuisse eundem ac Iohannem de Agria seu Kétyi, lectorem ordinis fratrum minorum, cappellanum regum et provincialem, cuius opus solum de codice illo manu exeuntis saeculi XV sat nitide scripto extractum hoc in libro refertur.

Cat.: Potthast I. pp. 262-3; Repertorium III. p.

322-323; Bartoniek no 165.- Ed.: Florianus III. pp. 143-167; Középkori Krónikások XI. pp. 45-95 (Hungarice); Küküllei pp. 81-109 (Hungarice).- Comm.: Középkori Krónikások XI. pp. 9-44; Karácsonyi II. pp. 563-566; Klaniczay p. 89; Mályusz pp. 65-66, 72-76.

VI. Laurentius de Monacis anno 1348 Venetiis natus anno 1387 in Hungaria vivebat, ubi visu audituque horribilia Elisabethae ac Mariae et matris et filiae, reginarum videlicet Hungariae fata expertus composuit Piam descriptionem miserabilis casus illustrium reginarum Hungariae, quam et reginae Mariae et Petro Aimo insulae Cretensis capitaneo cancellarii munere fungens dedicavit ipse, qui anno 1429 munere functus hic mortuus est. Descriptio illa ad Chronicon de rebus Venetorum, quod ipse Cretae scribebat, annexa non prius quam anno 1758 in lucem prodiiit.

Cat.: Potthast I. p. 713. - Ed.: Laurentii de Monacis; Középkori Krónikások X. pp. 134-163 (Hungarice). - Comm.: Középkori Krónikások X. pp. 129-133; Klaniczay pp. 73, 93, 175; Mályusz passim.

VII. Opus Iudicium de cometa inscriptum Martini Zagrabiensis archidiaconi, qui Polonice Martin Bylica z Olkusza nominatus magister artium in Academia Histropolitana (1467-1470) et theologiae doctor Studii Budensis (1478-1490) atque ibidem plebanus, demum mortuo Matthia I rege Hungariae (1490) reversus in patriam suam, ubi post annum 1507 diem supremum obiit, e tribus fontibus est notum. Alterum namque exemplar supererat, donec tempore belli universarum gentium secundi de Bibliotheca Calvinistarum Sárospatakiensi remanendi spe Budapestinum adductus sine vestigiis evanesceret, alterum tertiumve tandem exstant in Bibliotheca Monacensi.

Cat.: Catalogus no 9024, 18752; Magyar Könyvszemle 7(1882) pp. 217, 222; Börzsönyi no 3.- Comm.: Magyar Könyvszemle 6(1881) p. 254;

Katholikus Szemle 16(1902) VII. pp. 623-634.

VIII. Ladislaus Vetési Ferrariae studiosus se adiunxit legatis pontifici maximo Sixto IV relaturis duce rege Hungariae exercitum in Turcas ducendum. Cui legationi caput et princeps Albertus Vetési episcopus Vesprimiensis (1458-1486) praeerat. Licet oratio, quam nomine legatorum Ladislaus Vetési habuit, anno eodem Romae typis commendata in lucem prodierit, Bibliotheca Monacensis ne exemplari manuscripto quidem caret.

Cat.: Catalogus no 461; Magyar Könyvszemle 7(1882) p. 212; Sajó-Soltész no 3481-3482; - Ed.: Monumenta Romana pp. 324-334; - Comm.: Fraknói pp. 32-51; Klaniczay pp. 222-223; Mályusz p. 161.

IX. De laudibus rebusque regis Matthiae gestis dialogus, quem Ludovicus Carbo, professor nempe Universitatis Ferrariae anno 1475 cum studioso quodam, nomine Sigismundo Ernust, alias episcopo Quinque Ecclesiensi (1473-1505) conferebat, superest in manuscriptis, quae asservantur in Bibliotheca Academiae Scientiarum Hungariae. Textus eiusdem quamvis in opere Toldyano in lucem non editus, integer tamen prodit.

Cat.: Repertorium III. p. 129; Csapodi 1985 no 397. - Ed.: Irodalomtörténeti Emlékek II. pp. 187-215. - Comm.: Huszti pp. 140-141,354; Berkovits no 1; Csapodi-Gárdonyi no 4; Csapodi 1973 no 152.

X. Thomas Fremperger baccalaureus artium et medicinae cappellanusque Maximiliani ducis Austriae anno 1474 instrumento in formam quasi publicam redacto professus est se vidisse tempore Ladislai V regis Hungariae (1452-1457) in civitate Buda sinistram manicam tunicae, quae miro modo - ut ad legendum nobis accurate retulit iste auctor - de Hungaria ad Coloniam translata est. Cuius professio superest in

exemplaribus et manu scripto et Coloniae typis commendato.

Cat.: Potthast I. p. 616; Bartoniek no 319; Sajó-Soltész no 1360. - Ed. et Comm.: Annalen 46(1887) pp. 60-69; Wenzel pp. 120-121 (partim); Knausz pp. 2-3 (partim).

XI. Una ex epistulis, quas anonymi de cruciata anni 1514 in Hungaria indicta et in rusticorum insurrectionem mutata scribebant, ad manus Iani Vitalis Panormitani devenit, qui eiusdem argumentum stylo hominis eruditi atque humanitate impleti decorando inseruit ad Iohannem Baptistam Pisonem Ferrariensem litteris, quae typis mandatae supersunt. Hae anonymorum epistolae, quae de eadem cruciata Germanice scribebantur et statim typis commendabantur, multis in exemplaribus exstant, uti videri potest e textu eorum simul inter se collato, qui publicatus est in Monumentis rusticorum rebellium. Eiusdem tenoris exemplar, quo Toldy usus est, invenire potes in Bibliotheca Publica Monacensi.

Cat.: Weller no 868-871. - Ed.: Monumenta no 200, 227. - Comm.: Magyar Könyvszemle 100 (1894) pp. 24-33.

XII. De chronicis fratrum minorum de observantia provinciae Boznae et Hungariae supersunt plura vestigia et exemplaria, quorum unum asservatur in bibliotheca extincti conventus ordinis fratrum minorum Gyöngyösiensis, alterum, quod cum a conventu Gyöngyösiensi fratres eiusdem ordinis Szegedienses in civitate inferiore habitantes mutuum sumpsissent, et conventu eorundem extincto archivo comitatus Csongrádiensis, ut asservaret, traditum est. Vestigia alterius exemplaris invenire potes in catalogo typis mandato Batthyanaei, bibliothecae scilicet quondam episcoporum Albensium in Transylvania et habebatur exemplar in Bibliotheca Monacensi ac forsitan cetera etiam rependi spes non deludit nos. De quibus tamen sumpserit textum huic libro insertum ipse auctor

noster et nomina fratrum rerumque argumenta János Karácsonyi in opus suum, nescitur. Quae autem ad composita chronica attinent, paucis verbis comprehendere conati sumus. Itaque Blasius Szalkai eiusdem ordinis res in provincia Boznae ab anno 1313 usque ad annum 1417 gestas enumerat, cui operi adiunxit narrationem rerum ab anno 1452 usque ad annum 1504 gestarum Gregorius Újlaki. In quos quidem auctores successerunt Nicolaus Buzjáki et Michael Somlyai, qui anno 1510-1533 necnon 1533-1650 perspiciebant, quas scilicet res gessissent fratres et quae accidissent eisdem. Appendices ab ignotis auctoribus compositi terminant demum chronica fratrum minorum.

Cat.: Szentiványi no 380; Repertorium II. p. 538. - Ed.: A magyar középkor irodalma pp. 639-669 (Hungarice ac partim). - Comm.: Századok 32(1898) pp. 405-419; Karácsonyi passim; Klaniczay p. 137; Irodalomtörténeti Közlemények 77(1973) pp. 135-147; Keveházi-Monok, qui opus suum, quamvis manu scriptum, antequam sub prelo commendarant, magna cum liberalitate, pro qua etiam hic aguntur grates, fautori huic publicationi promptum expositumque praebuerunt.

COMPENDIA

COMPENDIA

Quae hoc in libro Tibi, Benevole Lector, obviam occurrunt, his solvuntur verbis:

A magyar középkor irodalma. (De litteris Hungarorum medii aevi.) Redegit V. Kovács Sándor. Budapest 1984.

Annalen des historischen Vereins für das Niederrhein. 46(1887) pp. 60-69. - Korth L.: Der heilige Rock zu Köln.

Anonymus Belae regis notarius, cuius opus in paginis 33-117 voluminis primi librorum Scriptores inscriptorum invenire potes.

Bartonek Emma: Codices Latini medii aevi. (Catalogus Bibliothecae Musei Nationalis Hungarici XII.) Budapestini 1940.

Berkovits Ilona: Magyarországi corvinák. (Codices bibliothecae Matthiae I regis in Hungaria.) Budapest 1962.

Börzsönyi József: A Tiszáninneri Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Sárospatak) kéziratkatalógusa - 1850 előtti kéziratok. (Catalogus manu ante annum 1850 scriptorum Bibliothecae Calvinistarum Sárospatakiensis.) Budapest 1986.

Catalogus codicum Latinorum Bibliothecae Monacensis. Composuerunt Carolus Halm et Georgius Laubman. Monachii 1868, 1874, 1878. I/1, II/1, II/3.

Csapodi Csaba: Catalogus collectionis codicum Latinorum et Graecorum Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest 1985.

Csapodi Csaba: *The Corvinian Library*. Budapest 1973.
 Csapodi Csaba - Gárdonyi Klára: *Bibliotheca Corvini-
 ana*. Budapest 1981 (editio tertia).

Dubnicense chronicon, cuius textum integrum in paginis 1-107 voluminis tertii librorum, qui auctore M. Floriano publicati erant, partim cum aliis chronicis collatum in paginis 239-505 voluminis primi librorum Scriptores inceptorum, partim autem in paginis huius libri 89-112 legis.

Endlicher Stephanus Ladislaus: *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana*. Sangalli 1849.

Eszterházy Paulus, qui codicem Kézaianum de sua bibliotheca ad transcribendum Gabrieli Hevenessy SI, cuius manu scripta invenies in Bibliotheca Universitatis Scientiarum Budapestinensis (exemplar Eszterházyanum) et deinde fratribus ordinis minorum de Kismarton, quibus post Eugenius Kósa provincialis praeerat, dono dedit.

Florianus M.: *Historiae Hungaricae fontes domestici*. Pars prima: Scriptores. Quinque Ecclesiis 1884.

Fraknói Vilmos: *Mátyás király magyar diplomatái*. (Hungari a Matthia I rege legati) Budapest 1900.

Hoffmann Edith: *Régi magyar bibliofilek*. (Veteres bibliophili Hungarorum.) Budapest 1929.

Horányi Alexius: *M. Simonis de Kéza chronicon Hungarorum*. Viennae 1781.

Huszt József: *Ianus Pannonius*. Quinque Ecclesiis 1931.
Illésházyanus codex is est ac Dubnicense chronicon.

Irodalomtörténeti Emlékek (Monumenta historiae litterarum.) Redegit Fraknói Vilmos.

II. Budapest 1890. pp. 187-215. - Ábel Jenő:
 XV. századbeli írónak Mátyás királyt dicsőítő művei. (Opera scriptorum saeculi XV Matthiam I regem laudantium.)

Irodalomtörténeti Közlemények - Budapest

77(1973) pp. 135-147. - Tarnai Andor: *A magyarországi obszervánsok rendi krónikájának szerzői és forrásai*. (De auctoribus fontibusque chronici ordinis fratrum minorum observantium in Hungaria.)

- Karácsonyi János: Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. (*Historia ordinis S. Francisci in Hungaria usque ad annum 1711.*) Budapest 1922-1924.
- Katholikus Szemle - Budapest
16(1902) VII. pp. 623-634. - Békési Emil: Magyar írók Hunyadi Mátyás korából. (*Scriptores tempore regis Matthiae I Hungarorum.*)
- Keveházi Katalin - Monok István: A Csongrád megyei Levéltár ferences kódexe. (*Codex Franciscanus Archivi Comitatus Csongrádiensis.*) Typis commendatum veniens.
- Kézai Simon, auctor celeberrimus chronicorum, quorum textum in paginis 141-194 voluminis primi librorum Scriptores inscriptorum potes invenire.
- Klaniczay Tibor: A magyar irodalom története 1660-ig. (*Historia litterarum in Hungaria usque ad annum 1600.*) Budapest 1964.
- Kósa Eugenius codicem Kézaianum in usum unius tantum diei mutuat Alexio Horányi, qui eundem, quamvis editum (*Kósaianum dictum*), codicem nunquam eidem restituit.
- Középkori Krónikások. (*Scriptores chronicorum medio aevo.*) Redegit Gombos F. Albinus.
X. Budapest 1910. pp. 129-163. - Márki Sándor: Monaci Lőrinc krónikája Kis Károlyról. (*Laurentii de Monacis Chronicon de Carolo Parvo.*)
XI. Budapest 1910. pp. 9-95. - Dékáni Kálmán: János minorita. (*Frater Iohannes ordinis fratrum minorum.*)
- Knauz Nándor: A budai királyi várpalota kápolnája. (*De cappella palatii regum Budensis.*) Pest 1862.
- Küküllei János és a névtelen minorita krónikája. (*Iohannis archidiaconi de Küküllö et anonymi minoritae chronica de gestis Ludovici I regis Hungarorum.*) Latinból fordította Geréb László, a bevezetést írta Trencsényi-Waldapfel Imre. *Monumenta Hungarica* IV. Budapest 1960.
- Laurentii de Monacis ... *Chronicon de rebus Venetis.* Appendix. Ed. F. Cornelius. Venetiis 1758.

Magyar Könyvszemle - Budapest

6(1881) pp. 248-255. - Csontos János: A sárospataki ref. collegium könyvtárának kéziratai. (Manuscripta Bibliothecae Calvinistarum Sárospatakiensis.)

7(1882) pp. 202-240. - Csontos János: A müncheni könyvtár hazai vonatkozású kéziratai. (Manuscripta in Bibliotheca Monacensi asservata, quae nostram tangunt patriam.)

Uj folyam (Nova series)

3(1895) pp. 219-116. - Karácsonyi János: Adalék krónikáink történetéhez. (Addenda chronicis nostris.)

72(1956) pp. 254-256. - Holovics Flórián: Toldy Ferenc címlap nélküli könyvének címlapja. (De pagina, quae indicat, quid inscriptum sit libro Francisci Toldy.)

100(1984) pp. 24-33. - Borsa Gedeon: A magyarországi parasztháborúról szóló német tudósítások kiadásai és annak nyomdászai. (Informationes rusticorum in Hungaria rebellium Germanice datae earumque typographi atque editiones.)

101(1985) pp. 195-209. - Vizkelety András: Johannes de Utino világkrónikájának szöveggyomrányozása. (Quomodo tradebantur aetati nostrae textus chronicorum Iohannis de Utino?)

Magyar Történelmi Társaság - Pest

1(1854) pp. 1-121. - Wenzel Gusztáv: Budai regeszták a magyar történet legrégibb idejétől 1541-ig. (Regesta Budensium rerum a tempore Hungarorum antiquissimo usque ad annum 1541 gestarum.)

Mályusz Elemér: A Thuróczi-krónika és forrásai. (Chronicon Iohannis Thuróczy et eiusdem fontes.) Budapest 1967.

Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. Budapest 1902. III.

Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. Maiorem partem collegit Antonius Fekete Nagy. Ediderunt Victor Kenéz et Ladislaus Soly-

- mosi atque in volumen redegit Geisa Érszegi. Budapestini 1979.
- Podhradsky Iosephus: Magistri Simonis de Kéza de originibus et gestis Hungarorum libri duo. Budae 1833.
- Potthast August: Bibliotheca historica medii aevi. Berolini 1896 (secunda editio). I-II.
- Repertorium fontium historiae medii aevi. Romae 1962-
- Sajó Géza - Soltész Erzsébet: Catalogus incunabulorum, quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur. Budapestini 1970-1972. I-II.
- Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit E. Szentpétery. Budapest 1937-1938.
- Sopko Julius Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach. (Codices Latini medii aevi bibliothecarum Slovaciae.) Stredoveké kódexy Slovenskej proveniencie I. Martin 1981.
- Stegmüller Friedrich: Repertorium biblicum medii aevi. Madrid 1981. III.
- Szentiványi Robertus: Catalogus concinnus librorum manuscriptorum bibliothecae Batthyianianae. Szegedini 1958 (secunda editio).
- Thuróczy Johannes: Chronica Hungarorum. Brunnae et Augustae Vindelicorum 1488.
- Viennense chronicon, cuius textum cum aliis chronicis in paginis 239-505 voluminis primi librorum Scriptores inscriptorum potes invenire.
- Vitruvius Pollio: Libri X de architectura.
- Vizkelety András v. Magyar Könyvszemle 101(1985).
- Weller Emil: Repertorium typographicum. Die deutsche Litteratur in ersten Viertel des XVI Jahrhunderts. Nördlingen 1864-1885.
- Zsámboki (Sambucus) Iohannes dedit nomen codici olim in Bibliotheca Viennensi, hodie autem in Bibliotheca Széchényiana asservato, qui in se continet textus chronici Kézaiani et Budensis, quorum tenores cum aliis chronicis collatos in paginis 141-194 et 239-505 voluminis primi librorum Scriptores inscriptorum potes invenire.

EPILOGUS

EPILOGUS

Habent - ut dicitur - sua fata libelli. Erat itaque in fati, ne iste libellus, quem, Benevole Lector, manibus vertis, usque ad nostram aetatem legi posset. Nutricius eiusdem libelli primus, Franciscus Toldy, alio nomine Schedel, qui Budae natus die 10 Augusti anno post natum Christum 1805 usque ad diem 10 Decembris anno 1875 vixit, per multos annos fovebat sinu, quomodo monumenta rerum Hungaricarum illo tempore inedita vel edita quidem sed rarissima aut aliis operibus annexa in lucem edere posset. In votis erat haec monumenta in duobus tomulis publicare. Unus ex quibus fuisset hic, alter autem in se continuisset opera clarissimorum auctorum utpote Gregorii Gyöngyösi Vitae fratrum heremitarum Sancti Pauli, Nicolai Istvánfi Elogium Nicolai Olahi, Iosephi Telegdi Rudimenta priscae Hunnorum linguae et Stephani Telekessi Pharos Hungariae inscripta compositaque annis diversis. Tomus primus, quamquam magna ex parte typis commendatus, attamen adhuc usque venum datus non erat; interrupto enim labore imprimendi crudus atque imperfectus non solum pagina, quae indicasset, quid isti libro inscriptum esset, sed etiam prooemio ac dedicatione caruit.

Peroportunè accidit, quod haec omnia e scriptis manu Francisci Toldy, cuius manu propria scripta in Bibliotheca Acedemiae Scientiarum Hungaricae asservantur, egregie restructa anno 1956 publicavit Florianus Hólovics SI in foliis certo tempore recurrentibus, quae Magyar Könyvszemle inscribuntur.

Bona fide dici non potest, quanta exemplaria,

licet cruda supersint. Quorum nonnulla, ut in memoriam revocentur, tanti momenti aestimantur. Unum itaque in Bibliotheca Academiae Scientiarum Hungaricae invenire potes, alterum vero quod Franciscus Toldy ipse dono dedit Gustavo Wenzel anno 1863, quo auctor noster de edendo opere suo decedisse videtur, transiit per quendam antiquarium in possessionem professoris Elemér Mályusz, cuius beneficio exemplar Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae pagina fere dimidia supplere et integrum tomum Tibi, Benevole Lector, offerre contigit. Ubique porro occurrunt cetera exemplaria, quorum unum Bibliotheca Széchényiana alterumve Bibliotheca Academiae Hungariae in Urbe tenent.

Dolendum est, quod prooemium Francisci Toldy non ad finem perductum aetati nostrae traditum est. Ut ergo nil deesset, quibus ille auctor celeberrimus opus suum complere studuit, addidit eidem commentaria quaedam, quae et ad auctores et ad opera eorundem spectant, porro compendia in libro usitata atque in ordinem redacta collegit, item epilogum quoque ascripsit nominaque tomuli huius in unum indicem congeffit, demum librum, quem nunc legis, totum eo consilio, ut e fontibus et interim publicatis et ex iis, qui deperditi ac dissipati sunt aut publici iuris non merito facti latitant, in unum librum congestis res ab Hungaris gestae commodius - donec ipsis recensitis melius poterit - cognoscerentur, prelo commendavit:

Geisa Érszegi

INDEX NOMINUM

INDEX NOMINUM

Hac in parte libri non solum enumerantur nomina personarum locorumque, sed unificantur etiam variis modis scripta. Nomina itaque personarum, quae modo hic modo alias in conspectum veniunt, unam in formam redacta sibi accipiunt quaedam vocabula, quorum ope informari potes, quis fuerit, quoque officio functus et quo cognomine nominatus sit quidam homo, qui et in aliis fontibus operibusque reperitur. Item locorum nomina unificata quidem habent annotationes, quibus edoceri potes, in qua Europae parte sita fuerint medio aevo loca, quae tamen annotentur, quo scilicet nomine clamentur seu cui regno annexa habeantur hodie, ab opere nostro, quod iam dudum typis commendatum diebus dumtaxat nostris in lucem prodit, alienum esse videtur.

Aba generatio 40,44,cf.	Adalbertus sanctus, epi-
Amadeus	scopus Pragensis 46,65,
Aba Samuel, sororius Sanc-	77,301
ti Stephani regis Hun-	Adherbal, filius Micipsae
gariae, banus(?), rex Hun-	regis Numidiae 177
gariae (1042-1044) 49,	Admont, locus Austriae 80
66,77	Adrianus v. Hadrianus
Aba de Sempte 61	Adriaticum v. Hadriaticum
Abda v. Georgius	Adversa v. Aversa
Abel 90	Aegaeum mare 158
Abu-Maaschor v. Albumazar	Aegidius de Cegléd, vica-
Achaia, provincia Grae-	rius ordinis fratrum
ciae 158	minorum in Hungaria
Achilles 193	(1505-1507) 259-260

- Aegidius Delphini de An-
 teria, minister genera-
 lis ordinis fratrum mi-
 norum (1500-1506) 254,
 259-260,262
 Aegyptus 20,37,191,228
 Aemilius Lepidus 176
 Aemilius Paulus, Lucius,
 consul 188
 Aemilius Paulus, Marcus,
 consul 179,182,192
 Aeneas, fabulosus Roma-
 norum avus 177,183,189
 Aethiopia 3,22
 Aetius, Flavius 5-8,12
 Africa 36-37
 Africanus v. Scipio
 Agamemnon, fabulosus My-
 cenarum rex 189
 Agatha domina 55
 Agmund v. Admont
 Agria, civitas Hungariae
 53,68,81
 Agriensis episcopus v. Ga-
 briel
 Agrigensis v. Agria
 Ahua v. Alpra
 Aimo v. Petrus
 Ákos generatio 44
 Akus v. Ákos
 Aladar v. Aladarius
 Aladarius, filius Attilae
 regis Hunnorum 38,65
 Alamanus v. Alemanni
 Teutonici et Andreas
 Alamocz v. Olomucium
 Alanes v. Alani
 Alani 12,21,23
 Alaricus, rex Gothorum 11
 Alba Bulgarica v. Nandor-
 alba
 Alba Dominarum, mona-
 sterium Coloniae Agrip-
 pinae 197-198,200
 Alba Iulia v. Alba Trans-
 sylvaniae
 Alba Regalis civitas Hun-
 gariae 43,48-49,52,54,
 59-62,66-71,73,77-79,81
 85,99,127,175,251,299
 Alba Transsylvaniae 43,70
 245
 Albani 179
 Albensis custos v. Grego-
 rius, filius Botond
 Albertus de Dereszlény,
 vicarius (1517) et mini-
 ster ordinis fratrum
 minorum in Hungaria
 (1517-1520) 293,294,300
 Albertus de Ozora ordinis
 fratrum minorum(+1532)
 312
 Albertus de Vetés, epi-
 scopus Vesprimiensis
 (1458-1486) 151,154-156
 Albertus V dux Austriae
 (1404-1439), II rex Ro-
 manorum (1438-1439) et
 Hungariae (1438-1439)
 69-70,85-86,176,244
 Albricus comes 130-131
 Albumazar (Albu-Maaschor
 805-885) astrologus 137
 139,147
 Alcmena, uxor Amphitryo-
 nis 182
 Aldaricus v. Ardaricus
 Alemanni v. Alemanni
 Alemanni 26,30,49,53,82,
 95,99,147,206,245,270,
 296,299-302 cf. Germa-

- nia et Teutonici
 Aleni v. Alani
 Alexander Angelicus
   ordinis fratrum minorum
   228
 Alexander Bonini de Alex-
   andria, minister gene-
   ralis ordinis fratrum
   minorum (1313-14) 216
 Alexander magnus, rex Ma-
   cedoniae 3,164,184,189,
   191,193
 Alexander papa VI
   (1492-1503) 254-256
 Alexander Severus, Mar-
   cus Aurelius, filius Iu-
   liae Mammaeae, impera-
   tor (222-235) 191,193
 Alexandria, civitas Aegyp-
   ti 20,36, cf. Alexander
 Alexandrinus patriarcha v.
   Iohannes de Aragonia
 Alexius, filius Kasimiri re-
   gis Poloniae 144
 Alfonsus v. Alphonsus
 Ali, Turcorum dux (Turco-
   rum sermone beg) 176,
   184-185
 Alibeghus v. Ali
 Allexander v. Alexander
 Allexandria v. Alexandria
 Allexius v. Alexius
 Álmos, filius Belae II re-
   gis Hungariae 52,67,81
 Álmos, filius Előd, Hunga-
   rorum dux 41-42
 Álmos, filius Geisae I re-
   gis Hungariae 52,78,80,
   81
 Álmos, filius Lamperti du-
   cis 67
 Almus v. Álmos
 Alnardi Aquitanicus ordi-
   nis fratrum minorum-
   228 cf. Gerhardus Od-
   donis
 Alphonsus (Magnanimus) V
   rex Aragonum et Apu-
   liae (1416-1458) 140
 Alpra, dux Cumanorum 55
 Alprozuri v. Pruteni
 Alsán, locus Hungariae 234
   298
 Altinum, civitas Italiae 9
 Alverna v. Bartholomaeus
 Alvinc, civitas Transylva-
   niae 73
 Amadeitae 293
 Amadeus de genere Aba
   59,61
 Amantes 203
 Amantini 203
 Ambrosius de Galbiato v.
   Antonius
 Ambrosius de Komár ordi-
   nis fratrum minorum
   (+1526) 310
 Ambrosius de Senis, vica-
   rius ordinis fratrum mi-
   norum in Bozna (1411)
   237-238
 Ambrosius Snarski, mini-
   ster provincialis ordinis
   fratrum minorum in Hun-
   garia (1638-40) 309-310
 Amelia v. Aegidius Delphi
 Ancona, civitas Italiae 147
 Anderalba v. Nandoralba
 Andreas Csoma, guardia-
   nus Gyöngyösiensis, mi-
   nister provincialis or-
   dinis fratrum minorum

- (1641-1644) 310
 Andreas de Bátor, magnificus dominus 73,302
 Andreas (Alamanus)
 de Florentia, commissarius ordinis fratrum minorum (1523) 296
 Andreas de Mocsolya ordinis fratrum minorum (+1526) 311
 Andreas de N.ordinis fratrum minorum (+1529) 311
 Andreas de Pestújlak ordinis fratrum minorum (+1529) 311
 Andreas de Vásárhely ordinis fratrum minorum (+1526) 311
 Andreas, filius Andreae II regis Hungariae 53,68, 82
 Andreas, filius Karoli I regis Hungariae, rex Siciliae (+1345) 69,84, 89-92,94,96-99,101,104
 Andreas, filius Lack de Hermány 102-103,105
 Andreas Pongrác 182
 Andreas, praepositus Albensis et vicecancellarius (1323-1330) 62
 Andreas I rex Hungariae (1047-1060) 49-50,65,78
 Andreas II rex Hungariae (1205-1235) 53,57,67-69 82-83
 Andreas (et de Venetiis dictus) III rex Hungariae (1290-1301) 57-59, 68-69,83
 Angeli s. cardinalis 153
 Angeli s. comes v. Baucio
 Angelicus v. Alexander
 Angelus v. Franciscus
 Anglia 80,102,147, cf. Britannia et Matthias
 Anianus sanctus 5
 Anna, filia Belae IV regis Hungariae (+1263) 59
 Anna, filia Vladislai II regis Hungariae 299
 Annus v. Milo
 Anteria v. Aegidius Delphini
 Antonii s. provincia 290
 Antonius de Galbiato, commissarius generalis ordinis fratrum minorum (1628-1633) 309
 Antonius de Pálóc, magnificus dominus 298
 Antonius de Pireto, minister generalis ordinis fratrum minorum 237-38
 Antonius de Sancto Ladislao ordinis fratrum minorum (+1528) 311
 Antonius de Saxonia ordinis fratrum minorum 235
 Antonius sanctus 227
 Antonius (Scaliger) I dux Veronae (1381-1387, +1388) 117
 Apollo 131
 Apulea v. Apulia
 Apulia, provincia Italiae 34,36,46-47,56,83,92-97, 99-101,105,116,120,129, 132,140,147, et cf. Ferdinandus, Karolus

- Aquensis v. Aquisgranum
 Aquila, civitas Italiae
     94,96
 Aquilegia v. Aquileia
 Aquileia, civitas Italiae
     9-10,35-36,79,93,95
 Aquilonaris v. Aquilonis
 Aquilonis mare 22-24
 Aquisgranum, civitas Ger-
     maniae 85,199,301
 Aquitania, provincia Gal-
     liae 228
 Ara coeli, ecclesia Romae
     260,293
 Arabes 3
 Arad, locus Hungariae 52,
     315
 Aragonia, provincia Hi-
     spaniae 53,140,144,220,
     259 et cf. Iohannes, Ia-
     cobus et Petrus
 Aravia v. Leonardus
 Árbóc Cumanus 56
 Arcadiae rex v. Euander
 Arcadius imperator
     (395-408) 5
 Archadius v. Arcadius
 Archangelus de Placentia,
     commissarius ordinis
     fratrum minorum 263
 Archellaus, Gothorum rex
     36
 Archytas 191
 Ardaricus, Gothorum rex 32
 Arelatum, civitas Galliae
     227
 Aretinus v. Leonardus
 Argentina civitas Alsa-
     tiae 30-31
 Argentinae Boznae vicaria
     290
 Ariani 36
 Arianum v. Eleasarius
 Arivates 203
 Armenia 185-186,227-228
     et cf. Deiotarus
 Arorum auxilium 8
 Árpád, filius Álmos, capi-
     taneus et dux Hungaro-
     rum 41-43,65,77
 Árpád, filius Geisae II re-
     gis Hungariae 67
 Arriani v. Ariani
 Ascanius, filius Aeneae
     173,185,189
 Asculum Apulum, civitas
     Italiae 102
 Asia 22,158,178,181,184
 Assisium, civitas Italiae
     229-230,261,283-284,289
 Assyrii 37
 Asszonyfalva v. Benedictus
 Ast v. Martinus
 Atád v. Nicolaus
 Atele v. Attila
 Atheniensis 160,191
 Atherbal v. Adherbal
 Athia v. Atya
 Athila v. Attila
 Athmar, filius Weler 41,45
 Atila v. Attila
 Atthina 311
 Attica, provincia Graeciae
     158
 Attila, rex Hunnorum 3-15
     28-40,42,65,110,154
 Attilius Regulus, Marcus,
     consul 191
 Atya, locus Hungariae 252
     271,298,315
 Augusta Vindelicorum ci-
     vitas Germaniae 209

- Augusta Ausciorum
     v. Auxitania
 Augustinus de Tárkány ordinis fratrum minorum (+1526) 311
 Augustus Caesar Octavianus imperator (1-14) 192
 Aurana civitas Croatiae 120
 Aurelianum, civitas Galliae 5
 Aurelius v. Alexander Severus
 Aureolus v. Petrus
 Ausonia 121,130 et cf. Italia
 Australes v. Austria
 Austria 27,58,69-70,83, 85-86,95,112,117,142, 147,299,301,307 et cf. Leopoldus, Ferdinandus, Maximilianus, Albertus et Fridericus
 Austrius v. Austria
 Auxitania, civitas Galliae 228
 Avars 3
 Avenio, civitas Galliae 229
 Aversa, civitas Italiae 90
     100,103-104,107 et cf. Iacobus
 Avinio v. Avenio
 Aydua v. Édua
 Azali 203

 Baar v. Barium
 Babylonia 158
 Bacchi et Sergii sanctorum cardinalis v. Gabriel Rangone
 Bacia, civitas Hungariae 239,295,315
 Bachiensis archiepiscopus v. Paulus de Tomor
 Bács v. Bachia
 Bácsai v. Fabianus de Kenyeres
 Bagen, pater Stephani 61
 Baja, oppidum Hungariae 286,315
 Bajazid, imperator Turcorum 85
 Bajmóc, locus Hungariae 300
 Bakócz v. Thomas
 Bakony silva Hungariae 50
 Balabrincz v. Nicolaus de Balatinc
 Balatinc v. Nicolaus
 Balaton, lacus Hungariae 43,50,311
 Balog, filius Lehel 41
 Balogh v. Stephanus
 Balthasar, clericus in Petróc (+1529) 311
 Balzamo v. Paulus et Thimoteus de Bolzano
 Bancio v. Baucio
 Bánhida, oppidum Hungariae 40
 Bani pons v. Bánhida
 Bania v. Bányá
 Bánk banus 53,82
 Bánk genus 82
 Bannser v. Melchior
 Bányá, locus Hungariae 283,315 cf. Franciscus et Laurentius
 Baptista de Mutina ordinis fratrum minorum 259

- Baractanorum regis filia
     v. Micoloth et Ursula
 Baranya, comitatus Hun-
     gariae 312
 Barbara, regina Hungariae
     (1405-1437,+1451) 69,85
 Barbus v. Marcus
 Barcas v. Hannibal
 Barchinona, civitas Hispa-
     niae 216,220
 Barchionia v. Barchinona
 Barchynonensis v. Barchi-
     nona
 Barfuesser v. Budense clau-
     strum sancti Iohannis
 Barich v. Boris
 Barium, civitas Italiae 101
 Barle v. Barulum
 Barletum v. Barulum
 Bartholomaeus de Alverna,
     vicarius ordinis fratrum
     minorum in Bozna
     (1378-1380) 234
 Bartholomaeus de Münster-
     berg, dux Bohemorum 207
 Bartholomaeus Drágfy, ma-
     gnificus dominus 252
 Bartholomaeus, filius Lau-
     rentii Tóth 105
 Bartholomaeus Zosimus
     de Sáros, vicarius ordi-
     nis fratrum minorum in
     Hungaria (1485-1489)
     247,251
 Barulum, civitas Italiae
     101-102
 Bascardia 22
 Basilea Rauracorum, civi-
     tas Helvetiae 30
 Bátor, locus Hungariae 314
     cf. Andreas, Stephanus
 Báthor(iensis) v. Bátor
 Batthyani v. Urbanus
 Baucio v. Raimundus
 Bavaria 46,60,69,81,84
 Bazarab, vaivoda Vlacho-
     rum 62,84,235-236
 Bazin v. Iohannes Comes
 Baya v. Baja
 Baymocz v. Bajmóc
 Bayzach v. Bajazid
 Beatrix, regina Hungariae
     (1318-1319) 61,84
 Bebek v. Blasius, Stephanus
 Beche v. Emericus de Becse
 Bechkereke v. Becskereke
 Becse generatio 46 et cf.
     Emericus et Vesszős
 Becskereke, locus Hunga-
     riae 243
 Beel v. Lehel
 Beke, filius Thomae 60
 Bela, capitaneus Hunnorum
     24,28,38,41,65
 Bela, filius Belae IV regis
     Hungariae 55,68
 Bela (Calvus) I rex Hun-
     gariae (1060-1063) 46,
     50,65,67,78-80
 Bela (Caecus) II rex Hun-
     gariae (1131-1141) 47,
     52,67,81
 Bela III rex Hungariae
     (1172-1196) 53,67-68,81
     82
 Bela IV rex Hungariae
     (1235-1270) 53-55,57,
     58,68,82-83,104,246
 Belar, avus Bulgarorum
     fabulosus 21
 Beleske v. Matthias de
     Bölcske

- Belgires 203
 Belgradum v. Nandoralba
 Beliud, princeps Hungarorum 43
 Belközi v. Iacobus
 Bellona 119
 Belz v. Belza
 Belza, castrum Poloniae 108
 Benacus lacus 11
 Bendeguz, pater Attilae 24, 28, 39, 41
 Benedictus Benkovics, commissarius ordinis fratrum minorum (1513) 283
 Benedictus de Asszonyfalva, commissarius ministri provincialis ordinis fratrum minorum (1531) 301
 Benedictus de Cserögy, minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1552-1554) 305-306
 Benedictus de Mucsa, guardianus de Ujlak ordinis fratrum minorum 256
 Benedictus de Németsújvár ordinis fratrum minorum (+1529) 311
 Benedictus de Szerdahely ordinis fratrum minorum (+1532) 312
 Benedictus Leopoldensis, commissarius ordinis fratrum minorum in Polonia 307
 Benedictus S. v. Franciscus
 Benedictus papa I (575-579) 36
 Benedictus papa XII (1335-1342) 229, 272 et cf. Iacobus Novelli
 Beneventum, civitas Italiae 102-103
 Benkovics v. Benedictus
 Bennacus v. Benacus
 Benudech v. Bendeguz
 Bercsényi v. Emericus
 Berczeni v. Emericus
 Bereg, comitatus Hungariae 111
 Berend, filius Zulta 41, 45
 Berény, locus Hungariae 298, 304, 314 et cf. Laurentius
 Berna, oppidum Helvetiae 270
 Bernabos Visconti, dux Mediolani (1354-) 117
 Bernardinus Prati de Cherio, minister generalis ordinis fratrum minorum (1513-1517) 293
 Bernardinus de Senis sanctus, vicarius generalis ordinis fratrum minorum (1433-) 236, 237-239
 Bernardinus de Somlyó, minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1520-1523) 294-295, 297
 Bernardinus de Szokolca, vicarius (1641), minister provincialis (1650) ordinis fratrum minorum in Hungaria 309

- Bernardinus Ptolemaeus, vicarius ordinis fratrum minorum in Tuscia 284
- Bernardus de Lippha ordinis fratrum minorum (+1552) 313
- Bernardus de Vásárhely ordinis fratrum minorum (+1526) 311
- Bernensis v. Berna
- Bernhardinus v. Bernardinus
- Bertrandus de Turre, cardinalis sancti Vitalis (1320-1323), episcopus Tusculanus (1323-1333), vicarius ordinis fratrum minorum (1328-1329) 219,222
- Bessenew v. Besenyő
- Besenyő v. Iohannes
- Bessi 23,25 cf. Bisseni
- Bewchen v. Michael de Bölcsény
- Bia v. Petrus
- Bicske v. Gregorius
- Bihar, civitas Hungariae 50
- Bischof von Gran v. Thomas Bakócz
- Bisseni 50-51,253 cf. Bessi
- Bistriciensis comes v. Iohannes de Hunyad
- Biterrae, civitas Galliae 216-217
- Bithynia 158
- Blanca, filia Philippi V regis Galliae 219
- Blasius Bebek 109
- Blasius de Dés, vicarius provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1513-1517) 283,289 292-293
- Blasius de Gyula ordinis fratrum minorum 312
- Blasius de Kölyüd ordinis fratrum minorum 310
- Blasius de Nyári, vicarius provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1501-1505) 253,254, 256,259,271
- Blasius de Szalka, vicarius provincialis ordinis fratrum minorum in Bozna (1420) 215,216,237,238,241
- Blasius Forgách 85,130
- Blasius, magister cappellae in Kamanc 239-240
- Bleda, filius Mandluchi 3-5,8-9,12 et cf. Buda
- Bocasinus v. Nicolaus
- Bodabras v. Georgius Podebrad
- Bodacsa v. Nicolaus
- Bodacza v. Nicolaus
- Bodon, civitas Bulgariae 55,173-174,233-235
- Boemia v. Bohemia
- Boeotia, provincia Graeciae 158
- Bogacs v. Georgius
- Bohemia 48,54-55,59-60, 69-70,77-80,82-86,119, 135,147,151-153,156, 162-163,167,175-177,179 185,204,207-208,240, 245 et cf. Karolus, Otto-
tocarus, Venceslaus
- Bökény nobilis 41,45

- Bölcsény v. P. plebanus et Michael
 Bölcske v. Matthias
 Bolzano v. Paulus et Timotheus
 Bonaventura de Kapronca, guardianus Budensis (1501-1509) 253,255,263, 271
 Bonaventura sanctus 222
 Bonaventura v. Gabriel
 Bonifatius papa VIII (1295-1303) 58,60,83
 Bonifatius papa IX v. Bonifatius papa VIII
 Bonini v. Alexander
 Bononia, civitas Italiae 95,147,217,222,231
 Boor v. Bor
 Bor, filius Hunor 41
 Bor generatio 44,53
 Bor v. Dionysius
 Bora v. Albertus de Ozora
 Boris, filius Colomanni regis Hungariae adulter 81
 Bornemissza v. Iohannes
 Bosthena v. Bozna
 Botond v. Gregorius
 Botzen 210
 Bozna provincia 180-181, 215-216,230-232,234,236 237,239,241-243,259,263 290-292
 Boznensis episcopus v. Georgius, Peregrinus
 Bozorad v. Bazarab
 Bozoras v. Bazarab
 Brandenburgensis marchio 72
 Brassai v. Iohannes
 Brassovia, civitas Transylvaniae 262,311 cf. Iohannes
 Braunschweig v. Otto
 Bresztóc v. Nicolaus
 Brezrolet v. Nicolaus de Bresztóc
 Brictius de Tolna, vicarius provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1473-1477) 248
 Britannia 161 et cf. Anglia
 Brixia, civitas Italiae 36 cf. Franciscus et Marcus
 Brodium, locus Boznae 315
 Brugae, civitas Flandriae 147
 Buda, capitaneus Hunnorum 24,28,33,65 et cf. Bleda
 Buda, civitas Hungariae 30,33-34,38,48,59-60,72 83,85-86,97-98,101,105, 106,108,123-124,128,129 131,175,176,205-207,209 210-212,242,248,250,251 253-254,256,259,262,271 283,285,292,294,297-299 302,310-311,314-315
 Buda, filius Egeruh 48-49
 Buda Vetus, oppidum Hungariae 77,296
 Budense claustrum s. Iohannis ordinis fratrum minorum 59,69,83,211, 253,271,292,296,305
 Budense claustrum s. Nicolai ordinis praedicatorum 211
 Budenses guardiani v. Bonaventura, Michael

- Budensis insula 55,61,68, 82,200
 Budensis rector v. Ladislaus
 Buken v. Bökény
 Bulchen v. Michael et P. plebanus
 Bulchu v. Bulcsu
 Bulcsu, capitaneus Hungarorum 41,43-45,65
 Bulgaria 48,51,55,82,147, 231-235
 Bulgarica Alba v. Nandor-alba
 Bur de genere Szemere 24
 Burdegala, civitas Galliae 294
 Burdegalia v. Burdegala
 Burgi, civitas Hispaniae 296
 Burgonda v. Burgundia
 Burgundia 4,31 et cf. Sigismundus
 Burgundiones 4
 Buzád banus 47
 Buzád generatio 47
 Buziás v. Buziáslak
 Buziáslak, locus Hungariae 46,50
 Bya v. Petrus de Bia
 Bylica v. Martinus
 Byteriis v. Biterrae
 Byzantium 31,158 et cf. Constantinopolis
 Cabillonum, civitas Galliae 31
 Caducha v. Kadosa
 Caesar, Caius Iulius 15, 171,173-174,178,181,184 185-186,189,191-192
 Caesaraugusta, civitas Hispaniae 220
 Caesena v. Michael
 Caius v. Clodius, Marius, Plinius et Terentius
 Cakak v. Csák
 Calabeus, Turcorum imperator 159,161,163
 Calabria, provincia Italiae 36,226
 Callixtus papa III (1455-1458) 140
 Calmani v. Bela II
 Calvus v. Ladislaus
 Camillus, Marcus Furius dictator 174
 Campanesco v. Lallus
 Campus Kenier v. Campus Panis
 Campus Longus 219
 Campus Panis Transylvaniae 249
 Campus Viridis, locus Hungariae 301
 Canad v. Cenadium
 Canadiensis episcopus v. Gerhardus sanctus
 Cancer 137
 Cannae, civitas Italiae 188
 Capha civitas 228
 Capistrania v. Iohannes
 Capistrano v. Iohannes
 Capistranus v. Iohannes
 Capitolium v. Roma
 Cappadocia, provincia 158 185-186 et cf. Deiotarus
 Capua, civitas Italiae 96
 Carinthia 34,200 et cf. Maximilianus
 Carolus v. Karolus

- Carpium, civitas Italiae 294
 Carthago civitas 157,174 182,188
 Carthari 203
 Casa Sana, civitas Italiae 227
 Casinia civitas, Italiae 102
 Casmirus v. Kasimirus
 Casparus de Várad, concionator Szakolcensis 307
 Cassa v. Cassovia
 Cassovia, civitas Hungariae 105,300 cf. Christophorus
 Cassoviensis concionator 302
 Castellia 219,196 cf. Santicus
 Catalaunum, civitas Galliae 6,12,31-32,34
 Catalonia, provincia Hispaniae 33
 Catania, civitas Italiae 37
 Cathalanici campi v. Catalaunum
 Cathalaniis v. Catalaunum
 Cathalanis v. Catalaunum
 Cathalaunici campi v. Catalaunum
 Cathalaunis v. Catalaunum
 Cathalonia v. Catalonia
 Catharina v. Katherina
 Catherina v. Katherina
 Cato, Marcus Porcius Sapiens 37,176
 Catona v. Catania
 Caucasus mons 3
 Ceglédi v. Aegidius
 Cela v. Csela
 Celeia, civitas Styriae 69 85,94,175 v. et Hermannus
 Celicia v. Celeia
 Cenadienses episcopi v. Franciscus, Gerhardus
 Cenadinum, civitas Hungariae 41,49,57,68,82
 Cenetense oppidum 9
 Cernik v. Csernek
 Cesena v. Caesena
 Cesumaur v. Zeiselmauer
 Cewzmaur v. Zeiselmauer
 Chaba v. Csaba
 Chadycha v. Kadosa
 Chahol v. Franciscus de Csaholy
 Chalon v. Cabillonum
 Cham, filius Noe 19
 Chanad v. Csanád
 Chanadini v. Cenadium
 Chartago v. Carthago
 Chela v. Csela
 Cheri v. Cseri
 Cherium v. Bernardinus
 Chermesina civitas 179
 Cherogy v. Benedictus de Cserögy
 Chete v. Csete
 Chezumaur v. Zeiselmauer
 Christophorus Cassoviensis concionator 302
 Christophorus (Numai) de Foro Iulio, vicarius generalis ordinis fratrum minorum (1517-1518) 284,292-293
 Chumar v. Michael
 Chunt v. Hont
 Chupor v. Nicolaus et Paulus Csupor

- Churusug v. Körösszeg
 Chyaba v. Csaba
 Chyanadini v. Cenadinum
 Cicero, Marcus Tullius 175
 178-179, 190, 192
 Ciconeus v. Franciscus
 Czikó
 Cilicia 158
 Cilia v. Celeia
 Cilingespane v. Celeia
 Cillia v. Celeia
 Citia v. Scythia
 Clarae sanctae moniales
 220, 289
 Clarenorum congregatio
 293
 Claudius v. Marcellus,
 Mons et Ptolemaeus
 Claudus v. Sánta et Ka-
 rolus
 Clemens de Vaja ordinis
 fratrum minorum
 (+1526) 311
 Clemens de Izdenc ordinis
 fratrum minorum 250
 Clemens papa V
 (1305-1314) 216
 Clemens papa VII
 (1523-1534) 295
 Clementia, filia Rudolphi
 imperatoris 58
 Clodius, Pulcher, Caius 175
 Cnaeus v. Pompeius
 Cocianus v. Iohannes
 Katzianer
 Cocles v. Horatius
 Coloca, civitas Hungariae
 315
 Colocenses archiepiscopi
 v. Iohannes, Paulus et
 Ugrinus
 Colomanus, Andreae I re-
 gis filius 53-54, 57, 68, 82
 Colomanus, Karoli I regis
 filius 61
 Colomanus (Könyves), rex
 Hungariae (1095-1116)
 47, 50, 52, 67, 78-80
 Colonia Agrippina, civitas
 Germaniae 33, 34, 147, 197
 198, 200 et cf. Alba Do-
 minarum
 Columbanus v. Franciscus
 Colymbria v. Conimbra
 Comar v. Ambrosius de Ko-
 már
 Confraternitas Verberato-
 rum in Papa 283
 Congregatio Amadeorum,
 Clarenorum et de S.
 Evangelio 293
 Conia v. Kónya
 Conimbra, civitas Portuga-
 liae 220
 Conradus, dux Bohemorum
 80
 Conradus frater, Wolfhardi
 102, 106
 Conradus III imperator
 (1138-1152) 81
 Constantia, civitas 30
 Constantia, regina Hunga-
 riae (1198-1204) 53, 81
 Constantinopolis 14, 186,
 187, 228, 244-245, 295 et
 cf. Byzantium
 Constantius Augustus, Fla-
 vius imperator (421) 5
 Corinthus, civitas Grae-
 ciae 160
 Cornacates 203
 Cornelia gens 182

- Cornelius v. Scipio
 Cornes v. Guillelmus
 Cornis v. Jaskó
 Corosmania v. Corosmena
 Corosmena 22,39
 Corradus v. Conradus
 Craccovia, civitas Poloniae 105,107-108
 Cremnicium, civitas Hungariae 313
 Cremona, civitas Italiae 10,36,147
 Cremonia v. Cremona
 Creta insula 115,117,124
 Crimheled v. Kriemhilde
 Croachia v. Croatia
 Croatia 51,111,141,143, 290,292
 Cruciferorum Teutonicorum ordo 106
 Csaba, filius Attilae regis 38-41,45,65
 Csaholy v. Franciscus
 Csák generatio 43,54,58, 60 et cf. Matthaeus
 Csakan v. Csákány
 Csákány, locus Hungariae 302,312
 Csáki v. Wolfgangus
 Csákvár, locus Hungariae 43
 Csanád nobilis 45
 Csela, capitaneus Hunnorum 24
 Csepel v. Elias
 Cseri, locus Hungariae 216,230,234,243-244,246
 Csernek, locus Boznae 315
 Cserögy v. Benedictus
 Csete v. Laurentius et Lökös
 Csiglamezeje 39
 Csik, locus Hungariae 314
 Csoma v. Andreas
 Csór v. Petrus et Thomas
 Csuntics locus 315
 Csupor v. Nicolaus et Paulus
 Cumani 23,25,50,55,56, 79 et cf. Cuni
 Cuminhuldino v. Kriemhilde
 Cuna, civitas Italiae 147
 Cuni 50,79-80,82,83 et cf. Cumani
 Cunves v. Colomanus rex
 Cupan v. Koppány filius Kond
 Curhundina v. Kriemhilde
 Curia v. Romana
 Cyprus 220, cf. Henricus Cyriaci sancti cardinalis v. Petrus Isvalies
 Cyrus, Persarum rex (559-529) 173
 Czegled v. Aegidius
 Czéke, locus Hungariae 315
 Czepele v. Elias
 Czerögy v. Benedictus
 Czewem v. Szöny
 Czikó v. Franciscus
 Czoma v. Csoma
 Czudar v. Petrus
 Dacia provincia 8-9,65
 Dacius v. Michael
 Dalmatia 26,34,51,85,135, 143,147,167,283
 Dama, filius Bor 41
 Damascenus v. Iohannes
 Dani 33
 Daniel 218
 Daniel, dux Ruthenorum 54

- Danubius fluvius 11,26,33,
 38,42,43,79,118,176,235,
 236,239,297,299
 Darius, Persarum rex
 (521-485) 181,193
 Daróczi v. Iohannes
 Daumius v. Gabriel
 David, filius Andreae I re-
 gis Hungariae 50,78
 Decius Mus, Publius 191
 Decs v. Stephanus
 Decz v. Stephanus de Decs
 Dees v. Blasius de Dés
 Deiotarus, rex Armeniae
 et Cappadociae (51-40)
 185-186
 Delphini v. Aegidius
 Delius v. Apollo
 Demetrius, archiepiscopus
 Strigoniensis (1379-1387)
 128
 Demetrius de Doby 100
 Demetrius, filius Nicolai,
 comes Posoniensis Zoli-
 ensisque 59,61
 Demetrius Sanctus, locus
 Hungariae 176,295
 Demis v. Dömös
 Dencia regnum 22
 Denk, filius Nicolai de
 Nékse 103
 Deodatus, comes Sancti
 Severini 46
 Derencheni v. Nicolaus
 Dereslien v. Albertus de
 Dereszlény
 Dereszlény v. Albertus
 Dés v. Blasius
 Detricus de Verona 26-28
 30,38
 Diadericus v. Detricus
 Diákó, locus Hungariae 231
 237,238,242,243,315 et
 cf. Michael ac Petrus
 Diakova v. Diákó
 Dionysius de Bor ordinis
 fratrum minorum (+1532)
 312
 Dionysius, filius Stephani
 filii Lack de Hermány
 99,102,109
 Dobrauhwzca curia 110
 Doby v. Demetrius
 Dominicus, filius Stephani,
 magister tavernicorum
 59
 Do(minus) de Kendi v.
 Franciscus de Kendi
 Dömös, locus Hungariae 78
 Don fluvius 22,23,28,34,
 110
 Donobius v. Danubius
 Dorolezi v. Iohannes Daró-
 czi
 Doroszló v. Stephanus
 Drágfy v. Bartholomaeus
 atque Iohannes
 Drakfi v. Bartholomaeus
 atque Iohannes Drágfy
 Drava v. Dravus
 Dravus fluvius 118,203,
 291,301
 Drinkum v. Matthaeus de
 Trencinio
 Drozge, castellanus castri
 Belzae 108,109
 Dua v. Dula
 Duèsa v. Iacobus Arnaldi
 Dula, Alanorum dux 21
 Duracium v. Dyrrachium
 Dyothericus v. Detricus
 Dyrrachium 94,96,97

- Ebrech v. Matthias de Eb- (1353-1382,+1387) 118,
 rés 119,123,129,130
 Ecclesia Latina 160 Elisabeth,regina Hungariae
 Ecclesia mater sancta (1438-1439,+1442) 69-70
 286,288 85,176
 Ecclesia orthodoxa 235 Elisabeth sancta, filia An-
 Ecclesia Romana 135,151, dreae II Hungariae re-
 152-156,159,161-162,228 gis 53,68,82
 230,232 Elizabetha v. Elisabeth
 Echyed v. Ecsed Előd,filius Ügyek 41,65
 Ecsed,locus et arx Hunga- Elsearius v. Eleasarius
 riae 74 Embrates v. Mohamed II
 Ed,filius Csaba 39-41,45 Emericus de Becse 96
 Edemen v. Edömen Emericus de Bercsény, ma-
 Edemin v. Edömén gnificus dominus 314
 Edömén,filius Csaba 39,65 Emericus de Gyöngyös,
 Édua Cumana 56 minister provincialis
 Egeruh,pater Buda 48 ordinis fratrum minorum
 Egres, locus Hungariae in Hungaria (1629-1632)
 53,82 309
 Egrus v. Egres Emericus de Tövis, mini-
 Eleasarius, comes Ariani ster provincialis ordinis
 220 fratrum minorum in Hun-
 Elenad v. Előd garia (1548-1552) 305,
 Eleud v. Előd 306
 Elewd v. Előd Emericus de Újlak, mini-
 Elias de Csepel ordinis ster provincialis ordinis
 fratrum minorum fratrum minorum in Hun-
 (+1526) 311 garia (1599-1602) 308
 Elisabeth beata 223 Emericus de Veresfalva,
 Elisabeth de Szilágy, vi- custos in S.Spiritus cu-
 dua Iohannis de Hunyad stodia ordinis fratrum
 vaivodae Transylvani et minorum (1532) 300
 gubernatoris Hungariae Emericus, rex Hungariae
 247 (1196-1204) 53,67,68,81
 Elisabeth,regina Hispaniae Emericus sanctus, filius
 259 Stephani I regis sancti
 Elisabeth,regina Hungariae (+1031) 47,48,51,66,
 (1320-1342,+1380) 62,84 77,79
 90,94,97-98 Emona colonia 203
 Elisabeth,regina Hungariae Enach, uxor Nimród 20

- Endre v. Andreas II
 Engadi 28
 Enypons v. Oenypsons
 Epaminondas, dux Thebanorum (418-362) 175
 Epirus 158, 160
 Erasmus Rotterdamus (1467-1536) 304
 Eravisci 203
 Erd genus 24
 Erdel v. Transylvania
 Erdevelvu v. Transylvania
 Erdewel v. Transylvania
 Erews v. Michael de Örös
 Erfordia, civitas Germaniae 147
 Ernst v. Sigismundus
 Ervisci v. Eravisci
 Esclarunda, regina Maioricarum 220, 223
 Esculum Apulianum v. Asculum
 Esem, Turcorum dux (Turcico sermone beg) 184, 185
 Essek v. Eszék
 Estenses 57, 68, 83, 117
 Eszék, locus Hungariae 295 315 et cf. Georgius
 Esztergom v. Michael de Strigonio
 Ethel v. Don
 Ethele, capitaneus Hunnorum 65
 Ethey, filius Kadosa 41
 Ethul v. Don
 Etruria 10, 12, 116, 182, 284
 Etul v. Don
 Etull v. Don
 Euander, pater Pallantis 189
 Euboea insula 158, 184
 Eucius v. Aetius
 Eudoxia v. Licinia
 Eugenius papa IV (1431-1439) 242, 258
 Eulat terra 20
 Eulewd v. Blasius de Kölyüd
 Europa 22
 Euryalus 177
 Eusa v. Iacobus Arnaldi
 Eusebii sancti cardinalis 294
 Eutropius (+370) historicus 12
 Evantanus de Pralbuin, vicarius provinciae Brixienensis ordinis fratrum minorum 290
 Ewidbilia, pater Emese 41
 Ezek v. Eszék
 Ezelburg v. Sicambria
 Fabia gens 182
 Fabianus de Kenyeres, vicarius ordinis fratrum minorum in Hungaria (1444) 216, 242
 Fabianus de Konrád ordinis fratrum minorum (c. 1512) 271
 Fabius Maximus, Quintus 190
 Farinerius v. Guillelmus
 Farkas, filius Athmar 41
 Farkas (sc. Lupus) v. Iohannes de Korsula
 Felfalu, locus Hungariae 314
 Felicianus de genere Zács 84

- Feneciae v. Venetiae
 Fenetum v. Venetiae
 Ferdinandus, rex Apuliae 144
 Ferdinandus, rex Hispaniae (1512-1516) 259
 Ferdinandus I (Austriae archidux) rex Hungariae (1526-1564) 72,73,299, 300,302
 Ferrara v. Ferraria
 Ferraria, civitas Italiae 36,153,171,194,203,263, 264,265,284,290
 Ferrariensis episcopus v. Laurentius Roverella
 Fidenates 179
 Firmanus episcopus v. Philippus
 Flaccus v. Horatius
 Flaminius v. Quintius
 Flandria 33,147
 Flavius v. Aetius, Constantius, Honorius, Vespasianus
 Florentia v. Franciscus, Zoltaldus
 Fodia, civitas Italiae 100
 Földvár, locus Hungariae 315
 Forgách v. Blasius
 Forlinum v. Forum Iulii
 Forlivio v. Forum Iulii
 Forum Iulii, civitas Italiae 36,95 cf. Christophorus
 Forvilio v. Forum Iulii
 Fournier v. Iacobus
 Francia 33,46,80,96,102, 119,219,228 cf. Gallia
 Franciscus a Sancto Benedicto, minister provincialis in Hungaria (1632-1635) 309
 Franciscus Columbanus, commissarius ordinis fratrum minorum (c. 1509) 263
 Franciscus Czikó de Pomáz, magister 97
 Franciscus d'E. 147
 Franciscus de Angelis, minister generalis ordinis fratrum minorum (1523-1527) 296
 Franciscus de Bánya, vicarius ordinis fratrum minorum in Hungaria (1481-1485) 250
 Franciscus de Csaholy, episcopus Cenadiensis (1514-1526) 298
 Franciscus de Florentia, vicarius ordinis fratrum minorum in Bozna (1360) 230,231
 Franciscus de Gyöngyös, guardianus Szakolcensis ordinis fratrum minorum (1583) 307
 Franciscus de Kendi 314
 Franciscus de Sancto Benedicto v. Franciscus a Sancto Benedicto
 Franciscus de Újlak, guardianus ordinis fratrum minorum de Szalárd (+1553) 313
 Franciscus frater ordinis fratrum minorum (c. 1509) 265
 Franciscus Georgius, vicarius provincialis S. An-

- tonii ordinis fratrum
minorum (c.1514) 290
- Franciscus Gonzaga, mini-
ster generalis ordinis
fratrum minorum
(1579-1587) 307
- Franciscus Lychetus de
Brixia, minister gene-
ralis ordinis fratrum
minorum (1518-1523)
284,294
- Franciscus Maronis ordinis
fratrum minorum 220,
221
- Franciscus Matthias Sár,
guardianus Gyöngyösi-
ensis (1612-1616), mini-
ster provincialis ordinis
fratrum minorum in Hun-
garia (1616-1622) 308
- Franciscus Maxentius, com-
missarius generalis ordi-
nis fratrum minorum
(1641) 310
- Franciscus sanctus (+1226)
108,216,218,219,223,224,
226,227,229,231,233,237,
239,259,270,284,293
- Franciscus Zeno, vicarius
generalis ordinis fra-
trum minorum (1509-)
258-261,263,264,271
- Fratislavia v. Vratislavia
- Fridericus v. Fridericus
- Fremperger v. Thomas
- Fridericus, filius Kasimiri
regis Poloniae 144
- Fridericus I imperator
(1152-1190) 46
- Fridericus II imperator
(1212-1250) 81,82
- Fridericus IV imperator
(1440-1493), Austriae
dux 70,85,86,142,176,
185,200
- Frisones 33
- Füleki, locus Hungariae 314
- Fulgineo v. Thomas
- Fulginio v. Thomas
- Furna v. Vitalis
- Futaki, locus Hungariae 240
262,293,298
- Fwtak v. Futak
- Fwthak v. Futak
- Gabriel Bonaventura Dau-
mius, commissarius ge-
neralis ordinis fratrum
minorum (1612) 308
- Gabriel de Pály, vicarius
provincialis ordinis fra-
trum minorum in Hunga-
ria (1477-1481) 249,250
- Gabriel de Pécsvaradino,
vicarius (1509-1513),
minister provincialis
(1520-1529) ordinis
fratrum minorum 270,
271,292,294-296,298
- Gabriel de Perény 298
- Gabriel Rangone de Vero-
na, episcopus Transylva-
nus(1472-1475), Agriensis
(1475-1486), cardinalis
ss. Sergii et Bacchi
(1477-1486) 155
- Galatae 224
- Galbiato v. Antonius
- Galgóc, locus Hungariae
309,312-315
- Galgoch v. Galgóc
- Galla v. Placidia

- Gallia 3,5,33,44,120,143,
147,157,161,174,185 et
cf. Francia, Ludovicus,
Philippus
- Gan v. Kan
- Garam fluvius 46
- Gara, civitas Hungariae
118,119,129,130 et cf.
Iohannes, Nicolaus
- Georgy v. Györgyi
- Geisa, filius Geisae II
regis Hungariae 67
- Geisa, filius Taksony, dux
Hungarorum 25,30,43,45
46,47,77
- Geisa I rex Hungariae
(1074-1077) 47,50-52,
67,79
- Geisa II rex Hungariae
(1141-1162) 52,53,67,78
80,81
- Gemisch v. Gimes
- Gentilis, sancti Martini in
Montibus cardinalis
(1300-1312), legatus in
Hungaria (1307-1312) 60
- Georgiani 228
- Georgii sancti arx 181
- Georgii sancti capitulum
301
- Georgius de Abda, mini-
ster provincialis ordinis
fratrum minorum in Hun-
garia (1596-1599) 308
- Georgius de Bogács ordi-
nis fratrum minorum
(+1529) 311
- Georgius de Eszék ordinis
fratrum minorum(+1526)
310
- Georgius de Kapronca or-
dinis fratrum minorum
(+1545) 312
- Georgius de Nagybárd,
guardianus de Séllye or-
dinis fratrum minorum
(+1532) 312
- Georgius de Ormányköz
ordinis fratrum minorum
(+1526) 311
- Georgius de Petovia or-
dinis fratrum minorum
(+1532) 312
- Georgius de Szatmár or-
dinis fratrum minorum
250
- Georgius de Szegedino or-
dinis fratrum minorum
271
- Georgius de Szelevény,
custos Szakolcensis or-
dinis fratrum minorum
(1626-1627) 309
- Georgius de Tragurio or-
dinis fratrum minorum
235
- Georgius de Zapolya, co-
mes Scepusiensis, capi-
taneus exercitus Hun-
garorum (1526) 297,298
- Georgius (de Palisna), epi-
scopus Boznensis
(1525-1526) 298
- Georgius (Podebrad), gu-
bernator (1444-1458),
rex Bohemiae (-1471)
86,135,144
- Georgius Martinuzzi, the-
saurarius, episcopus Va-
radiensis (1539-1554)
72,73
- Georgius Serédi 73

- Georgius Siculus, dux rusticorum (1514) rebellium 204,207,285,286
- Gertrude v. Gertrudis
- Geréb v. Ladislaus et Petrus
- Gerhardus Oddonis, minister generalis ordinis fratrum minorum 228, 230,231
- Gerhardus sanctus, episcopus Cenadiensis (+1046) 49,78
- Germania 3-5,8,14,26,34, 38,72,73,174,185,189,313 et cf. Alemanni
- Germanicus Caesar 189
- Gertrudis, regina Hungariae (1204-1213) 53,82
- Geycha v. Geisa
- Geysa v. Geisa
- Gilétfi v. Nicolaus
- Giletinc, locus et castrum Hungariae 259
- Gimes, locus et castrum Hungariae 85
- Giongyös v. Gyöngyös
- Giorgiani v. Georgiani
- Girhardus v. Gerhardus
- Gisela, regina Hungariae (1000-1038) 47-49,77
- Giwla v. Gyula
- Göding, locus Moraviae 59
- Godislaus v. Gonsalvus
- Godyn v. Göding
- Gonsalvus a Valboa, minister generalis ordinis fratrum minorum (1304-1313) 218
- Gonzaga v. Franciscus
- Gorhi v. Matthias de Horhi
- Goron v. Garam
- Gothi 3,5-8,11,12,28,36 et cf. Alaricus, Theodericus
- Gradisca, locus Boznae 315
- Graecia 38-40,51,55,79,80 158,173,184,191,192,228 229
- Gramellus v. Grumellus
- Gran v. Thomas Bakócz et cf. Esztergom, Strigonium
- Gregorii generatio 46
- Gregorius de Patak ordinis fratrum minorum (+1529) 311
- Gregorius de Rákos ordinis fratrum minorum (+1526) 310
- Gregorius de Tolna ordinis fratrum minorum (+1529) 311
- Gregorius de Újlak ordinis fratrum minorum 216
- Gregorius, filius Botond de Bicske, custos ecclesiae Albensis, vicecancellarius (1299-1303) et electus Strigoniensis (1298-1303) 59
- Gregorius papa 286
- Gritti v. Ludovicus
- Gróf v. Iohannes Comes
- Groffus v. Iohannes Comes
- Grumellus v. Iacobus
- Grythy v. Gritti
- Guarini v. Rogerius
- Guilelmus v. Guillelmus
- Guillelmus Cornes 46
- Guillelmus Farinerius, minister generalis ordinis fratrum minorum, ss. Marcellini et Petri car-

- dinalis (1357-1361) 239
241
Guillelmus, pater Petri regis Hungariae 66,77
Gula v. Gyula
Gulielmus v. Guillelmus
Gurk v. Gyürke
Gutkeled generatio 46
Gyergy v. Györgyi
Gyesa v. Geisa
Gyewngyes v. Gyöngyös
Gyewrgy v. Györgyi
Gyla v. Gyula
Gynd v. Gyöd
Gyöd, filius Wgud 45
Gyöngyös, locus Hungariae 298,304-310,314 et cf. Emericus, Franciscus et Iohannes
Györgyi, locus Hungariae 298, 314
Györke, filius Györke, vexillarius 61
Gyula, capitaneus Hungarorum 43,47,48,65
Gyula, locus Hungariae 244,251,302 et cf. Blasius
Gywla v. Gyula
Gywletiz v. Giletinc
- Hadriani sancti monasterium 78
Hadrianopolis 174
Hadrianus imperator (117-138) 192
Hadrianus papa VI (1522-1523) 296
Hadriaticum mare 34,100
Hagimas v. Laurentius
Hagymás v. Laurentius
- Hahót, filius Buzád bani 47
Hainburg, civitas Austriae 55,82
Hainricus v. Henricus
Hali astrologus 137-140, 142
Hamburga v. Hainburg
Hamilcar v. Hannibal
Hannibal, filius Hamilcaris Barcae (+ a.C.n. 183) 168,174,182
Harako v. Harapkó
Harapkó, locus Hungariae 234
Harnald v. Hernád
Hatehak v. Hátszeg
Hathad v. Nicolaus de Atád
Hátszeg, locus Hungariae 234
Haymburg v. Hainburg
Hebraeica lingua 19
Hederbel v. Héderhely
Hederhel v. Héderhely
Héderhely, locus Hungariae 302,314,315 et cf. Michael
Hedvigis, filia Ludovici I regis Hungariae 69,84
Helena, regina Hungariae (1130-1131,+1141) 52, 81
Helisabet v. Elisabeth
Hellespontus 158,174
Helmandus, antistes Tarvisii 9
Henrici filii 60 et cf. Henricus, Iohannes, Nicolaus
Henricus de Polonia, vi-

- carius ordinis fratrum minorum in Bozna(1411) 238
 Hierosolyma civitas 81-83, 104,198,224,225,244,272, 290,292,294,295,297, cf.
 Henricus, filius Henrici, Sancia et Robertus
 banus Slavoniae Hildico v. Ildico
 (1301-1307) 58,59 Hispalensis v. Isidorus et
 Henricus (sanctus) II im- Sevilla
 perator (1002-1024) 77, Hispania 33,46,57,73,80,
 78 147,259,299,300
 Henricus III imperator Hispanus cardinalis 171
 (1039-1056) 66 Hister v. Danubius
 Henricus, rex Cypri 220 Histria 52, 80
 Hercuniates 203 Histropolitana civitas 135
 Herdewel v. Transylvania et cf. Posonium
 Herdewelue v. Transylvania Hoard v. Zoard
 Hermanni generatio 47 et Hód lacus 56
 cf. Andreas, Dionysius, Hoholt v. Hahót
 Nicolaus, Paulus, Ste-
 phanus
 Hermannus, comes Celeiae
 69,85
 Hermány genus v. Herman-
 ni generatio
 Hermes 142
 Hernád fluviu 61
 Ernestus v. Sigismundus
 Ernst
 Hesiodus 169
 Hetruria v. Etruria
 Hiczou, commissarius ordi-
 nis fratrum minorum
 309
 Hiempsal, filius Micipsae
 regis Numidia 177
 Hieronymus legatus 249
 Hieronymus Pragensis 145
 Hieronymus Tornielus, vi-
 carius generalis ordinis
 fratrum minorum (1495,
 1501,1507) 255-257,261,
 262-264
 Hierosolyma civitas 81-83,
 104,198,224,225,244,272,
 290,292,294,295,297, cf.
 Sancia et Robertus
 Hildico v. Ildico
 Hispalensis v. Isidorus et
 Sevilla
 Hispania 33,46,57,73,80,
 147,259,299,300
 Hispanus cardinalis 171
 Hister v. Danubius
 Histria 52, 80
 Histropolitana civitas 135
 et cf. Posonium
 Hoard v. Zoard
 Hód lacus 56
 Hoholt v. Hahót
 Homerus 139,142,147,189,
 193
 Homodeus v. Amadeus
 Homonna, locus Hungariae
 300
 Honoria, filia Valentinia-
 ni III imperatoris 5
 Honorius, Flavius impera-
 tor (395-423) 5,38,39
 Hont hospes 46
 Hoold v. Hód
 Horatius Cocles, Publius
 174,178
 Horatius Flaccus, Quintus
 189
 Horconia v. Ortona
 Horhi v. Matthias
 Horváti v. Iohannes, Ladis-
 laus, Paulus, Stephanus
 Hostiensis v. Ostiensis
 Hostilius v. Tullus
 Hradiensis v. Hradisca
 Hradisca, civitas Moraviae
 308

- Hungari 3,20,23,25,29,34, 38-40,42,44-45,47,49-50, 51,56,59-60,62,65-66,68, 69,77-78,80-81,90,95,97, 98,100,103-104,106-107, 109,110,112,119,121-123, 125,127,130-131,151,153, 159,161,177-178,184,198, 200,211-212,230,234,240, 241-244,247,251,257,297, 298,299,301,310,312
 Hungaria 3, 44, 47-49,51, 54-58,60,61,65,68,70,72, 73,77,79-83,85,86,90-94, 96,98-100,105-109,112, 115,116,118,122,123,125, 127,128,135,137,140,143, 146,156,163,171,172,174, 175,177,180,185,186,197, 199,203,207,209,212,215, 216,220,224,228,230,232, 234,238,241,242,244-246, 250-252,254-256,260,261 263,264,270,271,285,290 292,295,297-299,301,302 307,313 et cf. Iohannes, Lucas
 Hungariae palatini v. Iohannes et Nicolaus
 Hungariae reges v. Aba, Albert, Andreas, Bela, Colomanus, Emericus, Ferdinandus, Geisa, Iohannes, Karolus, Ladislaus, Ludovicus, Matthias, Otto, Petrus, Salamon, Sigismundus, Stephanus, Venceslaus, Vladislaus
 Hungariae reginae v. Barbara, Beatrix, Constantia, Elisabeth, Gertrudis, Gisela, Helena, Isabella, Margarita, Maria
 Hungarorum capitanei v. Árpád, Bulcsu, Gyula, Kond, Lehel, Őrs, Szabolcs
 Hungarorum duces v. Árpád, Geisa, Taksony, Zoltán
 Huniad v. Iohannes, Ladislaus, Matthias
 Hunni 4-8,10,12,14,20 24-28,30-34,36,38,39, 42,43,65,112,151,153,155 160-162
 Hunniades v. Ladislaus, et Matthias
 Hunnorum capitanei v. Bela, Bleda, Buda, Ethele Kadosa, Keve, Zoárd
 Hunnorum rex v. Attila
 Hunor, fabulosus Hunnorum avus 20-22,41
 Hunyad, oppidum et castrum Transylvaniae 172 et cf. Iohannes, Ladislaus, Matthias
 Hus v. Iohannes
 Hussitae 239,240
 Huszt, locus et castrum Hungariae 74
 Huzt v. Huszt
 Hyldico v. Ildico
 Hyrcania 23
 Hysinacum v. Isenacum
 Jaak v. Ják
 Ják generatio 44,46
 Iacobus de Belköz ordinis fratrum minorum(+1563) 313

- Iacobus (Arnaldi) de Eusa
 (Duèsa), episcopus Portu-
 ensis (1312-1316) 217
 cf. Iohannes papa XXII
 Iacobus de Mantua, com-
 missarius ordinis fra-
 trum minorum et doctor
 theologiae (1501-1502)
 253,256
 Iacobus de Marchia, vica-
 rius ordinis fratrum mi-
 norum in Bozna 239,240
 Iacobus de Porcaria, com-
 missarius ordinis fra-
 trum minorum 284,293
 Iacobus, episcopus Scepu-
 siensis 59
 Iacobus, filius Aladarii 61
 Iacobus Grumellus, com-
 missarius ordinis fra-
 trum minorum 261
 Iacobus Novelli (Fournier),
 S. Priscaë cardinalis
 229 et cf. Benedictus
 papa XII
 Iacobus Pignataro, capita-
 neus Aversae 104
 Iacobus II rex Aragoniae
 (1291-1327) 57,220
 Iacobus, rex Maioricarum
 220,223,224
 Iadra, civitas Dalmatiae
 34,91
 Iadria v. Iadra
 Jajca, fortalitium 180
 Iaiicia v. Jajca
 Jan Svehla, dux Bohemo-
 rum 177
 Ianco v. Iohannes de Hu-
 nyad
 Jánosy v. Sebastianus
 Ianuæ, civitas Italiae 216
 Ianus (Iohannes) Pannonius,
 episcopus Quinque Eccle-
 siensis (1459-1472) 179
 Ianus Vitalis Panormitanus
 203
 Ianus v. Iohannes de Hu-
 nyad
 Iaphat v. Iaphet
 Iaphet 19,41
 Jaskó de Cornis 107,108
 Iaurinum, civitas Hunga-
 gariae 298
 Jenew v. Jenő
 Jenő, locus Hungariae 234,
 242-244,313,315
 Ieronymus v. Hieronymus
 Ierosolyma v. Hierosolyma
 Ierusalem v. Hierosolyma
 Iezabel 90
 Ildico, uxor Attilae Hun-
 norum regis 13
 Ilkusz v. Martinus
 Illok v. Ujlak
 Illyricum 3,9,30,118,122,
 158,181
 Imola, civitas Italiae 147
 India 22,23,184
 Innocentius papa III
 (1198-1216) 226
 Inspruk v. Oenipons
 Insula Budensis v. Buden-
 sis insula
 Insula magna Danubii v.
 Budensis insula
 Ioannes v. Iohannes
 Iohanna, regina Galliae
 219
 Iohanna I regina Neapolis
 (1343-1382) 89,90,96,
 99-102,125,126,132

- Iohannes, archiepiscopus in Hungaria (1583) 306
Colocensis (1279-1301) 59 Iohannes de Hungaria v. Iohannes de Vaja
- Iohannes (Vitéz), archiepiscopus Strigoniensis (1465-1472) 179 Iohannes de Hunyad, vaivoda Transylvaniae (1443-1446), gubernator Hungariae (1446-1453), comes Bisztriciensis 70, 86, 172-174, 183-188, 245, 251
- Iohannes (de Palisna seu Horvát), banus 119, 120 Iohannes (Farkas) de Korsula, vicarius ordinis fratrum minorum in Bozna, episcopus Varadiensis (1435-1438) 239
- Iohannes Baptista Kalus, minister provincialis ordinis fratrum minorum (1635-1638) 309 Iohannes de Pásztó ordinis fratrum minorum (c.1514) 292
- Iohannes Baptista Piso 203 Iohannes de Prussia ordinis fratrum minorum (+1526) 310
- Iohannes Besenyő, vice-agazo 102, 103, 111 Iohannes de Rozgony 179
- Iohannes Bornemissza (Parczamesa) 205, 210 Iohannes de Sancto Paulo, episcopus Sabinensis (1205-1216) 226
- Iohannes Comes (Gróf) de Szentgyörgy et Bazin, vaivoda Transylvaniae (1466-1467) 179 Iohannes de Tárnok, minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1525-1527) 297
- Iohannes Damascenus 138 Iohannes de Vaja (seu de Hungaria), vicarius ordinis fratrum minorum in Hungaria 241
- Iohannes Daróczi 178 Iohannes de Varadino, minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1608-1612, 1613-1616, 1622-1626) 309
- Iohannes de Agria (seu Kétyi) v. Iohannes frater Iohannes Drágfy 298
- Iohannes de Aragonia, patriarcha Alexandrinus (1323-1328) 219
- Iohannes de Brassovia ordinis fratrum minorum (+1529) 311
- Iohannes de Capistrano s. ordinis fratrum minorum (1386-1456) 86, 175, 237, 238, 245, 250, 251, 270, 315
- Iohannes de Gara, episcopus Vesprimiensis (1347-1357) 92, 93
- Iohannes de Gyöngyös, minister provincialis ordinis fratrum minorum

- Iohannes, dux Saxoniae (1525-1532) 303
 Iohannes, filius Henrici 58
 Iohannes, filius Nicolai Gílétfi palatini Hungariae 100,104
 Iohannes frater (de Agria seu Kétyi), lector ordinis fratrum minorum 110,111
 Iohannes Hus, magister (+1415) 145
 Iohannes Katzianer, capitaneus Alemannorum 300
 Iohannes de Litvania ordinis fratrum minorum (+1529) 311
 Iohannes Tuz, legatus regis Hungariae 151,156
 Iohannes papa XXII (1316-1334) 217,221,228, 229 et cf. Iacobus
 Iohannes (de Zapolya), vavoda Transylvaniae (1510-1526), I rex Hungariae (1526-1540) 71, 73,206,207,299-301
 Iohannes (Sigismundus) II rex Hungariae 73,74
 Iohannes vicarius v. Iohannes de Vaja
 Iohannis s. claustrum v. Budense claustrum
 Johannis Barfuesser v. Budense claustrum
 Ionium mare 158
 Iordanes historicus 8,12, 14
 Iordanus v. Iordanes
 Iosephus Flavius 19,20
 Iosue 56
 Iráz v. Nicolaus
 Irenaei Sancti civitas Hungariae 55
 Isabella, regina Hispaniae 259
 Isabella, regina Hungariae 72-74
 Isaszeg, locus Hungariae 313
 Isaszegh v. Isaszeg
 Isenacum, civitas Germaniae 33
 Isidorus, archiepiscopus Hispalensis (601-36) 19,242
 Israel 225
 Istria v. Histria
 Isvalies v. Petrus
 Italia 3,8-12,26,36,57,58, 72,83,92,94,117,130,131, 142,147,154,157,159-161 167,170,171,174,194,236 239,244,253,262,272,285 292,293
 Iudaei 139,141,145,191
 Iugiorum auxilium 8
 Iugurtha, rex Numidia 177
 Iulius papa II (1503-1513) 259,260,262 263,272,283,289,291
 Iuppiter 136,137,142,145, 172
 Iuriani 22
 Ivánc v. Stephanus
 Ivanics, locus Slavoniae 54
 Iwacz v. Stephanus de de Ivánc
 Izdencz v. Clemens
 Kaak v. Csák
 Kaan v. Kán
 Kadar de genere Turda 25

- Kadicha v. Kadosa
 Kadosa, capitaneus Hun-
 norum 24,28,38,41,45,65
 Kak v. Csák
 Kakas, filius Stephani
 Porch de genere Rátót,
 magister 61
 Kakwara v. Csákvár
 Kalus v. Iohannes Baptista
 Kamanc, locus Hungariae
 239-241
 Kamancze v. Kamanc
 Kán, dux Bulgarorum et
 Slavorum 48
 Kapronca v. Bonaventura,
 Georgius
 Karlobertus v. Karolus I
 Karobertus v. Karolus I
 Karolus, dux Dyrrachii et
 princeps Tarenti 96,97
 Karolus, filius Karoli I re-
 gis Hungariae 84
 Karolus IV imperator
 (1347-1378), I rex Bo-
 hemiae (1346-1378) 69,
 84,86
 Karolus V imperator
 (1520-1556,+1558) 301
 Karolus (Magnus), pater
 Karoli Claudi 68
 Karolus Martellus, filius
 Andreae regis Siciliae
 97,98
 Karolus Martellus, filius
 Karoli Claudi regis Si-
 ciliae 58,62,68,69,83,90
 Karolus I rex Apuliae et
 Siciliae 56
 Karolus (Robertus) I rex
 Hungariae (1310-1342)
 58-62,68-69,83,84,91,98
 Karolus (Parvus) II rex
 Hungariae (1385-1386)
 85,116,117,119,120,122,
 123-125,127-132
 Karolus (Claudus) I rex
 Neapolis et Siciliae
 (1285-1301) 58,68
 Kasimirus, filius Kasimi-
 ri IV regis Poloniae 143
 144,179
 Kasimirus (Magnus) III Po-
 loniae rex (1333-1370)
 105
 Kasimirus IV rex Polo-
 niae (1445-1492) 143,
 144
 Katharina v. Katherina
 Kathaya 110
 Katherina, filia Ludovici I
 regis Hungariae 69
 Katherina, filia Stephani V
 regis Hungariae 58
 Katzianer v. Iohannes
 Kelad v. Keled
 Keled, filius Dama 41
 Kella v. Gisela
 Kendi v. Franciscus
 Kenier v. Campus Panis
 Kenieres v. Fabianus de
 Kenyeres
 Kenyérmező v. Campus
 Panis
 Kesla v. Gisela
 Kestutis v. Kestutus
 Kestutus, princeps Litva-
 norum (1341-1382) 106,
 107
 Keszi v. Nicolaus
 Kétyi v. Iohannes frater
 Keve, capitaneus Hunno-
 rum 24,27,38,65

- Keve, filius Keled 41,45
 Keveháza 27
 Kewa v. Keve
 Kewmlüd v. Kömlőd
 Kewrewshegh v. Köröshegy
 Kewy v. Keve
 Keysla v. Gisela
 Kezi v. Nicolaus
 Kieistut v. Kestutus
 Kinis v. Paulus
 Kinizsi v. Paulus
 Kinyeres v. Fabianus
 Kobos v. Kakas
 Kölyüd v. Blasius
 Komár v. Ambrosius
 Kömlőd, locus Hungariae 298
 Kond, capitaneus Hungarorum 42,43,65
 Konrad v. Fabianus
 Kont v. Nicolaus
 Konya, filius Thomae vaivodae Transilvani 106
 Könyves v. Colomanus rex
 Koppány, dux Simigien-sis 46,47
 Koppány, filius Kond 43
 Köröshegy, oppidum Hungariae 302
 Körösszeg, castrum Hungariae 56
 Korsula v. Iohannes
 Kövesd v. Urbanus
 Kriemhilde 38,39
 Kue v. Keve
 Kund v. Kond
 Kunigunda sancta 78
 Kunves v. Colomanus rex 106
 Kupan v. Koppány
 Kusaly, locus Hungariae 238
 Kusid, filius Kond 42,43
 Kwnd v. Kond
 Kwnium, locus Hungariae 234
 Kwsaly v. Kusaly
 Kwsyd v. Kusid
 Kyaba v. Csaba
 Kysid v. Kusid
 Kysla v. Gisela
 Kytanorum gens 23
 Lackfi v. Andreas, Dionysius, Nicolaus, Paulus, Stephanus
 Laczfy v. Lackfi
 Laczk filius v. Lackfi
 Ladeslaus v. Ladislaus
 Ladislaus (Calvus, Hungarice Szár) 46,47,49,65
 Ladislaus (de Horvát) 119
 Ladislaus de genere Kán, vaivoda Transilvaniae (1296-1315) 60,84
 Ladislaus de Hunyad, designatus vaivoda Transilvaniae (+1457) 175,176
 Ladislaus de Szalka, archiepiscopus Strigonien-sis (1524-1526) 298
 Ladislaus de Zádor ordinis fratrum minorum (+1552) 313
 Ladislaus, filius Colomani regis Hungariae 67
 Ladislaus, filius Karoli I regis Hungariae 62,84
 Ladislaus, filius Rikolfi 106
 Ladislaus, filius Thomae 61
 Ladislaus, filius Weneri, rector Budensis 60

- Ladislaus Geréb, episcopus Transylvanus (1524-1526) et legatus 249
 Ladislaus, nepos Ludovici I regis Hungariae 108
 Ladislaus (sanctus) I rex Hungariae (1077-1095) 46,48,50-52,67,77,79-80,97,98,111
 Ladislaus II rex Hungariae (1161-1162) 52,67,81
 Ladislaus III rex Hungariae (1204-1205) 68,81
 Ladislaus (Cumanus, Hungarice Kun) IV rex Hungariae (1272-1290) 55,56-59,68,82
 Ladislaus (Posthumus) V rex Hungariae (1453-57) 70,85,86,175,176,185,186,200
 Ladislaus VII v. Venceslaus rex Hungariae
 Ladislaus Sanctus v. Antonius
 Ladislaus Sós 102,103,107
 Ladislaus cf. Vladislaus
 Ladizlaus v. Ladislaus
 Laffkal v. Mastinus
 Lallus Campanesco, rector Aquileiensis 93
 Lalws v. Lallus
 Lampertus, filius Belae I regis Hungariae 67
 Laskai v. Osvaldus
 Lasko v. Osvaldus
 Latiales 131
 Latislaus v. Ladislaus
 Latium, provincia Italiae 117
 Latini 27,36,130,131,228
 Latonisci 203
 Lauda, civitas Italiae 147
 Laude v. Lauda
 Laurentius Csete 58
 Laurentius de Bánya ordinis fratrum minorum (+1529) 311
 Laurentius de Berény ordinis fratrum minorum (+1545) 312
 Laurentius de Hagymás ordinis fratrum minorum (+1532) 312
 Laurentius de Monacis, cancellarius insulae Crentensis 115,117
 Laurentius Nyári 73
 Laurentius Roverella, episcopus Ferrarensis (1460-1474), legatus 153
 Laurentius Tóth 93,105,107
 Lausanensis episcopus 270
 Lazarus sanctus 44-45
 Leel v. Lehel
 Lehel, capitaneus Hungarorum 41,43,65
 Lendnia 110
 Leo 136,139,140,142-145,147
 Leo (sanctus) papa I (440-461) 11,36,37,154
 Leo papa X (1513-1521) 203,286,289,291,293
 Leo papa 258
 Leobardus, frater Kestuti 107
 Leonardus Brunus Aretinus 3
 Leonardus de Aravia ordi-

- nis fratrum minorum
 (+1529) 312
 Leonaradus de N. ordinis
 fratrum minorum (+1526)
 310
 Leopoldus de Austria 138,
 139
 Leopoldensis v. Benedictus
 Leopolis, civitas Russiae
 147
 Lepidus v. Aemilius
 Leucosia, civitas Cypri
 220
 Leukus v. Lőkös
 Leustachius, filius Lorandi
 de Rátót, senescalcus,
 comes Simigiensis 103,
 108,109
 Leustasius v. Leustachius
 Leventa v. Levente
 Levente, modo filius Ladis-
 lai Calvi 49,65, modo
 filius Vászoly 78
 Levente, filius Ompud 41,
 45
 Lewtasius v. Leustachius
 Liben v. Lublinum
 Libra 139,147
 Liburnorum regio 3
 Lichetus v. Franciscus
 Licinia Eudoxia, uxor Va-
 lentiniani III imperato-
 ris 5
 Licitus v. Franciscus
 Ligonensis v. Lingones
 Liguria 10
 Lingones, civitas Galliae
 31
 Lipova v. Lippa
 Lippa, civitas Hungariae
 62,315 et cf. Bernardus
 Liphovia v. Liptovia
 Liptovia, civitas Hungariae
 300,306,312,315
 Lipva v. Lippa
 Liska v. Bernadus de Lippa
 Litva v. Iohannes de Lit-
 vania
 Litthvanya v. Iohannes
 Lituani v. Litvania
 Litvania 33,34,89,105-107,
 109 et cf. Iohannes
 Litvanorum princeps v.
 Kestutus
 Lodomeria 109
 Lokietek v. Vladislaus
 Lőkös, filius Laurentii Cse-
 te, magister 58
 Longobardia, provincia Ita-
 liae 26,35,36
 Longus Campus 219
 Lorandus, filius Thomae 56
 Loys v. Ludovicus
 Lubeca, civitas Germaniae
 147
 Lubek v. Lubeca
 Lublinum, civitas Poloniae
 105
 Luca, civitas Italiae 147
 et cf. Timotheus
 Lucas, archiepiscopus Stri-
 goniensis (1158-1181)
 67
 Lucas de Hungaria, vica-
 rius ordinis fratrum mi-
 norum in provincia Boz-
 nae (1361-1363) 231
 Lucca v. Luca
 Lucius v. Aemilius et Tar-
 quinius
 Ludovicus de la Turre, vi-
 carius generalis ordinis

- fratrum minorum (1498) 255
 Lythuani v. Litvania
 Lythwani v. Litvania
 Ludovicus (sanctus),
   episcopus Tolosanus (1296-1297) 62,220,224, 231
 Ludovicus Gritti, capitaneus, gubernator Hungariae 299,301
 Ludovicus, Thuringiae landgravius 82
 Ludovicus Pekry de Varsas 302
 Ludovicus, princeps Tarenti 94,96,97,99-102
 Ludovicus VII rex Galliae (1137-1180) 81
 Ludovicus XI rex Galliae (1461-1483) 143
 Ludovicus (Magnus) I rex Hungariae (1342-1382) 69,84,89,91-99,101,102, 108,111,118-120,123,127, 230,231,233-236
 Ludovicus II rex Hungariae (1516-1526) 71,73, 297,298
 Ludunium v. Lugdunum
 Lugdinum v. Lugdunum
 Lugdunum, civitas Galliae 31,217,294
 Luko v. Alsán
 Luna 143
 Lutetia Parisiorum 147, 217,220,221,228
 Lutherani 304,313
 Lutherus v. Martinus
 Luxonia v. Luxovia
 Luxovium, civitas Galliae 31
 Lychetus v. Franciscus
 Macedonia 3,23,26,34,158, 164,178,179, cf. Alexander, Perseus, Philippus
 Machiani v. Messiani
 Machet v. Mohamed
 Machometea lex 157
 Machumetica gens 160
 Machumet v. Mohamed
 Macrinus tetrarcha 26-28
 Maeotis palus 3,21,22
 Magdalena v. Maria
 Magna insula v. Budensis insula
 Magnus v. Kasimirus, Ludovicus, Pompeius
 Magor, avus Hungarorum fabulosus 20-22,41
 Maioricarum regnum 220, 223,226 et cf. Iacobus
 Maioritarum v. Maioricarum
 Malfire v. Seraphinus
 Mammaea v. Alexander Severus
 Mancalia 22
 Mandluchus, pater Attilae, Hunnorum regis 3,4,14
 Mandula Cumana 56
 Manero v. Petrus
 Manfordonia v. Siponto
 Manfredonia v. Siponto
 Manichaei 233
 Mantana v. Mantua
 Manthwa v. Mantua
 Mantua, civitas Italiae 10,11,36,95,147,256,258, 261,264,284,291,292 et cf. Iacobus
 Marahani 40

- Marcellus, Marcus Claudius (277-208) 168,171, 174
 Marcellus v. Martellus 115,118,131
 Marchia, provincia Hungariae 248
 Marchia, provincia Italiae 11,31,36 et cf. Iacobus
 Marchilia v. Marchia
 Marci s. cardinalis 153
 Marcianus imperator (450-457) 11,14,193
 Marcus Barbus, S. Marci cardinalis (1467-1491) 153
 Marcus de Brixia, lector ordinis fratrum minorum 271,283
 Marcus, minister generalis ordinis fratrum minorum (-1380) 231,232,234,236
 Marcus v. Aemilius, Alexander, Cato, Cicero, Marcellus
 Mare v. Aquilonis, Aegeum, Hadriaticum, Rotundum et cf. Pontus
 Margaretha (sancta), filia Belae IV regis Hungariae 199
 Margaretha, regina Hungariae (1186-1196) 46
 Maria, filia Stephani V regis Hungariae 58,68, 83
 Maria, regina Hungariae (1235-1270) 55
 Maria, regina Hungariae (1310-1316) 61,84
 Maria, regina Hungariae (1382-1395) 69,84-85,
 Mariae beatae annuntiatae moniales 289
 Mariae beatae virginis ecclesia 55,62,104,301
 Mariae beatae virginis hospitalis ordo 198
 Mariae beatae virginis templum 183
 Mariae gloriosissimae virginis conceptio 270
 Mariae Magdalenae S. monasterium 198-200
 Mariae sanctae ecclesia de Portiuncula 223
 Mariae sanctae locus v. Szentmária
 Mariae sanctae provincia in Hungaria 296
 Marinus v. Aldaricus
 Marius, Caius (156-86) 172,173
 Maro v. Franciscus et Vergilius
 Marone v. Franciscus
 Maros fluvius 53
 Marót 40
 Mars 9,124,137,143,145, 157,189
 Martellus v. Karolus
 Martianus v. Marcianus
 Martini S. in Montibus cardinalis v. Thomas Bakócz et Gentilis
 Martinus, (Bylica z Olkusza), archidiaconus Zagradiensis 148
 Martinus comes 141
 Martinus de Ast, vicarius ordinis fratrum minorum in Bozna (1349-60) 231

- Martinus de Nágócs, minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1529-1531, 1533-1535, 1542-1544) 300, 302, 304, 305
 Martinus de Rácsa ordinis fratrum minorum(+1529) 311
 Martinus Lutherus 303, 304
 Martinus papa V (1417-1431) 237, 238, 257
 Martinus sanctus 47
 Martinuzzi v. Georgius
 Masagothi v. Massagetes
 Masanissa v. Masinissa
 Mascinus v. Mastinus
 Masinissa, rex Numidiae 177
 Masoviae dux v. Vladislaus
 Massagetes 3
 Mastica v. Matisco
 Mastinus II dominus Veronae (1329-1351) 95
 Materna v. Macrinus
 Maternus v. Macrinus
 Mathias v. Matthias
 Mathyws fewlde v. Mátyusfölde
 Matisco, civitas Galliae 31
 Matthaëus (Csák) de Trenčinio, palatinus Hungariae 59, 61
 Matthaëus de Visegrád ordinis fratrum minorum(+1532) 312
 Matthias apostolus 194
 Matthias de Anglia, vicarius ordinis fratrum minorum in Bozna 238
 Matthias de Bölcske ordinis fratrum minorum(+1532) 312
 Matthias de Ebrés, minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1559-1561) 306
 Matthias de Pécs ordinis fratrum minorum(+1525) 297
 Matthias de Pest ordinis fratrum minorum(+1526) 310
 Matthias de Szőlős ordinis fratrum minorum 250
 Matthias Horhi, minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1539-42, 1546-48) 305
 Matthias Sáp, minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1622-1626) 309
 Matthias (Corvinus seu de Hunyad) I rex Hungariae (1458-1490) 70, 86, 135, 143, 151, 153-156, 161, 163, 167-172, 175, 176, 182, 186, 189, 190, 193, 194, 248, 251
 Mátyusfölde 73
 Mauri 157
 Maurisium 228
 Mauritius, pater Simonis 109
 Maxentius v. Franciscus
 Maximilianus, archidux Austriae, Styriae et Carinthiae(1493-1519) 200
 Maximus v. Fabius

- Mayronis v. Franciscus
 Medea 90
 Media 28,158
 Mediolanum,civitas Italiae 10,36,147
 Megyesiensium sororum coenobium 314
 Mehmed, dux (Turcico sermone beg) Turcorum 73
 Melchior, rex cruciferorum et Bannser et Mouder nominatus 204,207,212
 Melphi,civitas Italiae 103
 Melphy v. Melphi
 Memetbek v. Mehmed
 Memphis, civitas Aegypti 20
 Meothida v. Maeotis
 Mercurius 144,145
 Merenye v. Petrus
 Merubarre 203
 Mesco, dux Polonorum (960-992) 77
 Messiani 40
 Meszes, porta regni 50
 Metius v. Mettius
 Mettius Fufetius, dux Albanorum 179
 Mezes v. Meszes
 Mezőkövesd, oppidum Hungariae 298
 Mich v. Mikcs
 Michael Dacius 206,212
 Michael de Bölcsény, vicarius ordinis fratrum minorum in Hungaria (1452-1456) 244,250
 Michael de Caesena, minister generalis ordinis fratrum minorum 217, 222
 Michael de Diákó ordinis fratrum minorum(+1526) 311
 Michael de Héderhely ordinis fratrum minorum (+1532) 312
 Michael de Örös ordinis fratrum minorum (+1545) 313
 Michael de Sancto Nicolao ordinis fratrum minorum 250
 Michael de Somlyó, minister provincialis ordinis fratrum minorum (1626-1629,1644-1647) 309,313
 Michael de Strigonio, custos de Újlak, commissarius vicarii (1509), guardianus Budensis ordinis fratrum minorum 255,263,284
 Michael de Szilágy, gubernator Hungariae (1458) 86
 Michael de Szőlös ordinis fratrum minorum (+1532) 312
 Michael de Szond ordinis fratrum minorum 241, 242
 Michael de Temesvár ordinis fratrum minorum 250
 Michael Chumar, commissarius ordinis fratrum minorum (1638) 309
 Michael, filius Györke 61
 Michael, filius Petri 61
 Michael, filius Taksony ducis Hungarorum 42

- Michael Monachi, inquisitor ordinis fratrum minorum 217
 Michael Santa ordinis fratrum minorum 250
 Michael Siculus, vicarius ordinis fratrum minorum in Hungaria (1462-1465) 247,248,250
 Michca v. Mesco
 Micipsa v. Adherbal
 Micoloth, filia regis Bactanorum 37
 Mika v. Miksa
 Mikcs, banus Slavoniae (1325-1328) 100
 Miklós v. Nicolaus
 Milo, Titus Annius Papi-
 nianus 175
 Miltiades 191
 Mincius fluvius 11
 Miramammona sultanus 31,
 32
 Miranana v. Miramammona
 Mirmamania v. Miramam-
 mona
 Miska, filius Csanád 41,45
 Miskolc v. Petrus
 Mochola v. Andreas de
 Mocsolya
 Mocsolya v. Andreas
 Mogor v. Magor
 Mogoria regnum 22
 Mohach v. Mohács
 Mohács, locus Hungariae
 71,73,297,310,315 et cf.
 Thomas
 Mohamed II Turcorum im-
 perator (Turcico sermo-
 ne beglerbeg;1451-1481)
 14,245
 Mohamed propheta 160
 Moldava v. Moldavia
 Moldavia 178,183,240,247,
 248,311
 Molossus v. Pyrrhus
 Monachi v. Michael
 Monaci v. Laurentius
 Monatrig, Turcorum dux
 (Turcico sermone beg)
 180
 Monatrigbegus v. Monatrig
 Mongolia v. Mancalia
 Mons Claudius 203
 Mons Sacer Pannoniae 77
 Morava fluvius 54,55,82
 Moravia, marchionatus 85,
 177
 Móre v. Philippus
 Morockó, comes Hontensis
 102,106,107,109
 Moroczok v. Morockó
 Morus v. Maros
 Moson, porta castrumque
 Hungariae 49,50,78,79,
 99
 Mouder v. Melchior
 Mucsa v. Benedictus
 Muhi, locus Hungariae 54
 Munkács, castrum Hunga-
 riae 111
 Münsterberg v. Bartholo-
 maeus
 Mura fluvius 301
 Mus v. Decius
 Musicus v. Timotheus
 Muson v. Moson
 Musun v. Moson
 Mutina v. Baptista
 Mwche v. Benedictus de
 Mucsa
 Mwnkach v. Munkács

- N. v. Andreas se-claustrum S. Nicolai
 N. electus Nitriensis v. Nicola frater Edua 57
 Nicolaus episcopus Nitriensis Nicolai S. claustrum v. Budense claustrum S. Nicolai
 N. v. Leonardus Nicolai S. provincia 29
 Nádasd v. Thomas Nicolaus Bocasinus, Ostiensis Velletrensisque episcopus cardinalis (1300-1303), legatus in Hungaria (1301-1302) 60 ac cf. Benedictus papa XI
 Nagi Dobos v. Stephanus Nicolaus Csupor, vaivoda Transylvaniae (1468-1472) 181
 Nagoch v. Martinus de Nágócs Nicolaus de Atád, custos custodiae Diákó 242,243
 Nagy Bard v. Georgius de Nagybárd Nicolaus de Balatinc, minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1550-1552) 305
 Nagydobos v. Stephanus Nicolaus de Bodacsa ordinis fratrum minorum (+1532) 312
 Nandor v. Nandoralba Nicolaus de Bresztóc ordinis fratrum minorum (+1526) 310
 Nandoralba, castrum Hungariae 50,51,70,73,86,174,185,245,295,315 Nicolaus de Gara, palatinus regni Hungariae (1375-1385) 85,118,119,129,130
 Nandor Albensis v. Nandoralba Nicolaus de Iráz ordinis fratrum minorum (+1532) 312
 Nandur Weruar v. Nandoralba Nicolaus de Keszi ordinis fratrum minorum (+1526) 311
 Narbo, civitas Galliae 216,217 Nicolaus de Perény 108
 Nard v. Paulus Nicolaus Derencsényi, famulus regis Iohannis I (+1529) 300
 Nassice v. Nekcse
 Natulaim basa, viceimperator Turcarum 173
 Neapolis, civitas Italiae 90,96,100-102,144,217,226,227,271,272 et cf. Iohanna, Karolus, Robertus
 Nekcse, locus Boznae 315 et cf. Denk
 Nembroth v. Nimrod
 Németsujvár v. Benedictus
 Nemproth v. Nimrod
 Nerche v. Denk
 Nercse v. Denk
 Nezela v. Neseli
 Niclas Prediger v. Buden-

- Nicolaus de Séllye ordinis fratrum minorum (+1532) 312
- Nicolaus de Szécs, Slavoniae banus (1346-1349) 97,109
- Nicolaus de Újlak 103
- Nicolaus de Verőce ordinis fratrum minorum (+1526) 310
- Nicolaus, episcopus Nitriensis (1347-1350) 93
- Nicolaus, filius Henrici 58
- Nicolaus, filius Iacobi, vicelectisternitor 104,107
- Nicolaus, filius Lack de Hermány 99,102,107,109
- Nicolaus, filius Stephani 100
- Nicolaus Gilétfi, palatinus Hungariae (1342-1356) 94,100,104
- Nicolaus Kont, filius Laurentii Tóth, palatinus Hungariae (1356-1367) 93,107,109
- Nicolaus papa V (1447-1455) 86,257,290, 291
- Nicolaus, sacerdos ordinis fratrum minorum 235
- Nicolaus sanctus 101,290 et cf. Budense claustrum ac Michael
- Nicolaus Szabó 308
- Nicone v. Leucosia
- Nicopolis, civitas et castrum 85
- Nicosia v. Leucosia
- Nicota, dux Graecorum 51
- Nikocha v. Nicota
- Nimrod gygas 19-21,28,41
- Nisus Hyrtacides 177
- Nitra v. Nitria
- Nitria, civitas Hungariae 48,179
- Nitriensis episcopus 93
- Noe 19,41,159
- Noe, mons Hungariae 43
- Nona, civitas Dalmatiae 34
- Nonaria v. Novaria
- Norimberga, civitas Germaniae 147
- Norvagii v. Norvegia
- Norvegia 33,161
- Nova Civitas Austriae 82, 86,186
- Novaria, civitas Italiae 147
- Novelli v. Iacobus
- Novergia v. Norvegia
- Nubia 20
- Numa Pompilius, rex Romanorum (715-672) 189
- Numai v. Christophorus
- Numanus Remulus 185
- Numidiae reges v. Adherbal, Hiempsal, Iugurtha, Masinissa, Micipsa
- Nurenberga v. Norimberga
- Nyári v. Blasius et Laurentius
- Nycapolis v. Nicopolis
- Nyírség, regio Hungariae 43,50
- Nyr v. Nyírség
- Oceanus 152
- Ockmanks v. Georgius de Ormányköz
- Octavianus v. Augustus
- Octavius v. Augustus

- Oddo v. Gerhardus
 Oenipons, civitas Tirolis 303
 Ofen v. Buda
 Olachi v. Vlachi
 Oldamur, dux Cumaniae 56
 Oldamyr v. Oldamur (1253-1278) 54,55,59,
 Oliverius, magister taver-
 nicorum (1347-1352) 92
 Olomocium, civitas Bohe-
 miae 249
 Olt fluvius 110
 Olth v. Olt
 Omodeus v. Amadeus
 Ompud, filius Miska 41,45
 Opitergium, civitas Italiae 9
 Or v. Kakas
 Ormányköz v. Georgius
 Ormosd, locus 315
 Örs v. Michael
 Orosius Paulus 19
 Örs, capitaneus Hungaro-
 rum 43,65
 Orsova, locus Hungariae 234
 Ortona, civitas Italiae 101
 Oseriates 203
 Ossa v. Iacobus Arnaldi
 Ostiensis episcopus 60
 Ostrogothi 12, cf. Theo-
 domir
 Osvaldus de Laskó, vica-
 rius ordinis fratrum mi-
 norum in Hungaria
 (1497-1501,1507-1509,
 +1511) 252,261-263,270,
 271
 Othlamus, princeps Tarta-
 rorum 97
 Othmar v. Athmar
 Otto, Bohemorum dux 79
 Otto de Braunschweig 121
 Otto, rex Hungariae
 (1305-1308) 60,69,84
 Ottocarus II rex Bohemiae
 (1253-1278) 54,55,59,
 82,83
 Ottogarus v. Ottocarus
 Ottokarus v. Ottocarus
 Óvár, castrum et locus
 Hungariae 99
 Owar v. Óvár
 Ozora, oppidum Hungariae
 215,238,247,298,312,314
 et cf. Albertus, Philip-
 pus
 P. plebanus de Bölcsény
 240
 Padua v. Patavium
 Padus fluvius 11
 Pakos v. Paks
 Paks, locus Hungariae 262,
 298,315
 Pallas, filius Euandri 177,
 189
 Paloch v. Antonius
 Pálóc v. Antonius
 Palota, locus Hungariae
 244,295,300,311
 Palotha v. Palota
 Paly v. Gabriel
 Pamphylia 26,34,158
 Pangoracius v. Pongrác
 Panis Campus v. Campus
 Pankamesa v. Bornemissza
 Pannonia 3,8,9,11,12,26,27,
 32-35,37,39-42,44,47,
 60,65,77,110,116,118,
 120,151-154,156,159,

- 162,163,167,169,171-173,
176,181,184,186,193,194,
204,205,207,208,230,234,
236,240,242 et cf. Hun-
gari et Hungaria
Pannoniae Mons Sacer 77
Panormitanus v. Ianus
Pápa, oppidum Hungariae
283 et cf. Thomas
Papa v. Praga
Paphlagonia 158
Papua, civitas Italiae 36,
147
Papinianus v. Milo
Parcamesa v. Bornemissza
Paretho v. Antonius
Parisiorum Lutetia v. Lute-
tia
Parma, civitas Italiae 147
Parthi 174,189
Parthia 158
Parusium v. Perusium
Pastho v. Iohannes
Pásztó v. Iohannes
Pata v. Thomas
Patak v. Gregorius et Sá-
rospatak
Patareni 233
Patavium, civitas Italiae
9,36,118
Pathak v. Gregorius et
Sárospatak
Paulus (de Várda), archi-
episcopus Strigoniensis
(1527-1549) 300
Paulus Csupor, banus Sla-
voniae (1412-1415) 242
Paulus de Bolzano ordinis
fratrum minorum 259
Paulus de Kinis, comes Te-
mesiensis 249
Paulus de Nárd ordinis
fratrum minorum (+1529)
311
Paulus de Szelevény, mini-
ster provincialis ordinis
fratrum minorum in Hun-
garia (1586-1596) 307,
308
Paulus de Tauris, provin-
cialis ordinis fratrum
minorum (1638) 309
Paulus de Tomor, archi-
episcopus Colocensis
(1523-1526) et capita-
neus (1526) 295,297,298,
310
Paulus de Újvár ordinis
fratrum minorum 250
Paulus de Vaszar ordinis
fratrum minorum (+1529)
311
Paulus (de Horvát), epi-
scopus Zagrabiensis
(1379-1386) 120
Paulus, filius Lack de Her-
mány 99,109,112
Paulus papa II (1464-71)
142,154,155,162,248
Paulus sanctus, apostolus
48,77,239
Paulus Sanctus v. Iohannes
Paulus v. Aemilius atque
Orosius
Pazagavar v. Pozsegavár
Pázmány hospes 46
Paznan v. Pázmány
Pechvaradinum v. Gabriel
Pécs v. Matthias, Quinque
Ecclesiae
Peech v. Matthias de Pécs
et Gabriel de Pécsvárad

- Peech-Varadinum v. Gabriel
 Pécsvárad v. Gabriel
 Pekri v. Ludovicus
 Pelbartus de Temesvár ordinis fratrum minorum 250,253
 Pelisium, regio Hungariae 53,82
 Perecske, locus Hungariae 298
 Peregrinus de Saxonia, vicarius ordinis fratrum minorum in Bozna (1339-1349), episcopus Boznensis (1350-1355) 230,231
 Peren v. Gabriel, Nicolaus
 Perényi v. Gabriel, Nicolaus
 Pergamum 10,36
 Perillus 160
 Perpinianum, civitas Galliae 222,229
 Persae 20,21,158,163,173 et cf. Cyrus, Darius, Uso et Xerxes
 Perseus, rex Macedoniae (179-168) 179
 Perusium, civitas Italiae 102,147,217,219
 Peschtt v. Pest
 Pest, civitas Hungariae 56, 83,204,205,209,246,252, 253,298,301,311,313,314 et cf. Matthias
 Pestújlak v. Andreas
 Petonya v. Georgius de Petovia
 Petri-Varadini v. Petrovaradinum
 Petróc, locus Hungariae 302,311,314
 Petrochiensis v. Petróc
 Petrovárad v. Petrovaradinum
 Petrovaradinum, castrum locusque Hungariae 297, 315
 Petrovity v. Petrus
 Petroyt v. Petrus Petrovity
 Petrus Aimò, capitaneus insulae Cretensis 117
 Petrus a Manero, minister generalis ordinis fratrum minorum (1651-55) 313
 Petrus Aureoli ordinis fratrum minorum (+1322) 217
 Petrus Czudar 107
 Petrus de Bia ordinis fratrum minorum (+1526) 311
 Petrus de Diákó ordinis fratrum minorum (+1529) 311
 Petrus de Merenye ordinis fratrum minorum (+1545) 312
 Petrus de Miskolc ordinis fratrum minorum (+1529) 312
 Petrus de Sena, vicarius ordinis fratrum minorum in Bozna (1408-1409) 237
 Petrus de Silisio ordinis fratrum minorum 250
 Petrus de Szob 177
 Petrus de Vásárhely ordi-

- nis fratrum minorum (359-336) 3
 (+1563) 313
 Petrus Geréb 252
 Petrus Isvalies, S. Cyriaci
   cardinalis (1500-1507),
   legatus in Hungaria
   (1508) 254
 Petrus, pater Thomae Csór
   104
 Petrus Petrovity, comes
   Temesiensis 72
 Petrus IV rex Aragoniae
   (1336-1387) 220
 Petrus (Alemannus seu Teu-
   tonicus), rex Hungariae
   (1039-1042, 1044-1046)
   49,66,77,78
 Petrus sanctus, apostolus
   48,54,77,105,152,218,239
 Petta v. Ruppy
 Phaethon 119
 Philippus, archiepiscopus
   Strigoniensis(1262-1273)
   55
 Philippus (de Scholaribus
   seu de Ozora), comes
   Temesiensis 216,238
 Philipus, episcopus Firma-
   nus (1273-1300), lega-
   tus in Hungaria (1278)
   56
 Philippus (Móré), episco-
   pus Quinque Ecclesiensis
   (1522-1524) 298
 Philippus II princeps Ta-
   renti (1364-1373) 97
 Philippus V rex Galliae
   (1317-1322) 219
 Philippus VI rex Galliae
   (1328-1350) 219,228
 Philippus, rex Macedoniae
   (359-336) 3
 Phocis, provincia Graeciae
   158
 Phrygia 26
 Pignataro v. Iacobus
 Pipo v. Philippus de Scho-
   laribus
 Piretum v. Antonius
 Pisa, civitas Italiae 147
 Pisces 137
 Piso v. Iohannes Baptista
 Pius papa II (1458-1464)
   152,154,163
 Pius papa V (1566-1572)
   306
 Placentia, civitas Italiae
   10,147,263, cf. Archan-
   gelus
 Placidia Galla, filia Theo-
   dosii imperatoris (+450)
   5
 Plato 155,183,191
 Plautus, Titus Maccius 182
 Plinius Secundus, Caius
   138,139
 Podebrad v. Georgius
 Podobras v. Georgius
 Pökri v. Ludovicus Pekry
 Pola, civitas Histriae 52,80
 Polonia 40,61,70,72,73,77,
   78,80,84,85,105-108,140,
   153,179,186,244,245,307,
   309,310 et cf. Henricus,
   Kasimirus, Mesco et
   Vladislaus
 Pomáz v. Czikó
 Pompeius, Magnus, Cnaeus
   178,185
 Pompilius v. Numa
 Pongoratus v. Andreas
 Pongrác v. Andreas

- Pons Bani v. Bánhida
Pontus 158 et cf. Mare
Pontus Niger 21,184
Porcaria v. Iacobus
Porch v. Kakas
Porcius v. Cato
Poroszká, locus Hungariae
310
Porsenna, Etruscorum rex
174,178
Porta (Turcico sermone Ba-
bi) 314
Porta Ferrea 235
Portiuncula v. Mariae S.
ecclesia
Portuensis episcopus 217
Portugallia 219
Pós de genere Csák 58 et
cf. Ugrinus
Posega v. Pozsegavár
Posonium, civitas castrum-
que Hungariae 51,79,81,
85,135 et cf. Histropoli-
tana civitas, Demetrius
Potentia(na) civitas 26,38
Pous v. Pócs
Pozsegavár, castrum civi-
tasque Hungariae 60,
315
Praga, civitas Bohemiae
46,70,85,86,147,240 et
Adalbertus, Hieronymus
Pralbuin v. Evantanus
Prediger v. Budense clau-
strum S. Nicolai
Pridiproch villa 110
Priscae sanctae cardina-
nalis 229
Priscus rhetor 8,10,12,14
Priscus v. Tarquinius
Provincia, Galliae provin-
cia 92,99,220
Pruscia v. Prussia
Pruskensis v. Poroszká
Prussia 198 et cf. Iohan-
nes
Pruteni 22,33
Ptolemaeus 185
Ptolemaeus, Claudius
137-143,145-147
Ptolomaeus v. Bernardi-
nus
Publius v. Decius et Ver-
gilius
Pubos v. Paks
Pulcher v. Clodius
Pylis v. Pelisium
Pynrata v. Iacobus Pigna-
taro
Pyrrhus, Molossorum rex
(295-272) 174
Pythagoras 191
Quattuor coronatorum ss.
cardinalis 294
Quinctius Flaminius Titus
consul 178
Quinque Ecclesiae, civitas
Hungariae 49,73,78,169,
179, cf. Ianus, Philippus
et Sigismundus
Quintus v. Fabius, Hora-
tius, Sertorius
Raab insula 54
Rábaköz, regio Hungariae
299
Rabakuz v. Rábaköz
Rábca fluvijs 55,82
Rabcha v. Rábca
Racenus 187
Rácsa v. Martinus

- Radna, locus Hungariae
v. 315
- Raimundus de Baucio, comes Sancti Angeli 101
- Rákócziani 313
- Rákos, campus Hungariae
252 et cf. Gregorius
- Rangone v. Gabriel
- Raphcza v. Rábca
- Ratholth v. Leustachius
- Ratoldi generatio 47 et
cf. Leustachius
- Rátót genus v. Ratoldi generatio
- Ravenna, civitas Italiae
12,36,37,58,147
- Realt v. Rialto
- Regalis v. Alba
- Regio v. Regium
- Regium, civitas Italiae
36,37
- Regulus v. Attilius
- Remensis v. Remi
- Remete, locus Slavoniae
311,315
- Remethinus v. Remete
- Remetinc v. Remete
- Remetynez v. Remete
- Remi, civitas Galliae 33
- Remulus v. Numanus
- Remundus v. Raimundus
- Renoldi generatio 46
- Renoldus de Rozgony 179
- Rhaciae regnum 173
- Rhenus fluvius 30,33,44
- Rhocigon v. Renoldus et
Iohannes de Rozgony
- Rhodanus fluvius 31
- Rialto insula 35
- Ribaldus 288
- Ricardoch 103
- Rigomezetius v. Rigómező
- Rigómező, campus Serviae
186
- Rikolfus, pater Ladislai
106
- Rinoldus v. Renoldus
- Robertus de Sancto Severino 101
- Robertus Karolus v. Karolus I rex Hungariae
- Robertus, princeps Tarenti (1332-1364) 97
- Robertus, rex Neapolis, Siciliae et Hierosolymae (1309-1343) 193,219,224
- Rogerius Guarini ordinis fratrum minorum 228
- Rokizana, Bohemorum seductor 144
- Roma 7,9-11,14,36,70,85,86,105,142,154,157,160,172,177,178,180,192,208,255,270,289,293,306,307,313
- Romae capitolium 176,178
- Romana curia 81,254
- Romana Ecclesia v. Ecclesia
- Romani 4,6,9,12,23,26-28,36,37,43,70,84,139,147,160,161,172,174,177-179,188,189,191,192,194,216,225
- Romani pontifices 14,151,153,154 et cf. Alexander, Benedictus, Bonifatius, Callixtus, Clemens, Eugenius, Gregorius, Hadrianus, Innocentius, Iohannes, Iulius, Leo, Mar-

- tinus, Paulus, Pius, Sixtus
 Romanorum rex 70,84
 Romanum imperium 3,8,14, 15,72,142,185,186
 Romulus 174
 Rotterdamus v. Erasmus
 Rotundum mare 23
 Roverella v. Laurentius
 Rozgonyi v. Iohannes et Renoldus
 Rudolphus I imperator (1273-1291) 58
 Rupertus v. Robertus
 Ruppy, mercator de Petta 210
 Ruscia v. Russia
 Rusia v. Russia
 Russia 49,147
 Ruthenia 25,54,80,108-111, 312
 Rykalphus v. Rikolfus

 Saar v. Sár et Franciscus
 Saarus v. Sáros
 Sabach v. Szabács
 Sabaria, civitas Hungariae 26,35,36
 Sabbatka v. Szabadka
 Sabiensis v. Sabinensis
 Sabinensis episcopus 226
 Sabini 174
 Sacillum, civitas Italiae 95
 Sajó fluvius 54
 Salczburgum v. Salisburgum
 Salernum, civitas Italiae 103
 Salisburgium, Austriae civitas 147
 Sallerna civitas v. Salernum
 Sallernitana civitas v. Salernum
 Salomon, rex Hungariae (1063-1074) 46,50,51,78, 79
 Salomon, rex Israel (972-932) 191,224
 Salona, civitas Italiae 34
 Salvatoris S. provincia 296,310
 Samati v. Valentinus
 Samuel v. Aba
 Sancia, regina Siciliae et Hierosolymae 219, 223,226
 Sancius IV rex Castelliae (1284-1295) 219
 Sancta Clara 220, 289
 - Elisabeth 53,68,82
 - Kunigunda 78
 - Margaretha, filia Be-lae IV regis 199
 - Maria 55,62,104,183,198, 223,270,289,291-293, 301
 - Maria Magdalena 198, 199,200
 - Prisca 229
 - Terra 295,297
 - Veronica 105
 Sancti Quattuor coronati 294
 Sanctus Adalbertus, episcopus Pragensis (982-997) 46,65,77,301
 - Angelus 101,153
 - Anianus 5
 - Antonius 227,290
 - Bacchus 155

- Sanctus Benedictus 309
 - Bernardinus 86
 - Cyriacus 254
 - Demetrius 176,295
 - Eusebius 294
 - Felix 59
 - Franciscus 108,216,218,
 219,223,224,226,227,229,
 231,233,237,239,259,270,
 284,293
 - Georgius 181,301
 - Hadrianus 78
 - Henricus II imperator
 (1002-1024) 77,78
 - Iohannes Evangelista 59,
 69,83,211,253,271,292,
 296,305
 - Iohannes de Capistrano
 86,175,237,238,245,250,
 251,270,315
 - Irenaeus 55
 - Ladislaus I rex Hunga-
 riae (1077-1095) 46,48,
 50-52,67,77,79,80,97,98,
 111
 - Lazarus 44,45
 - Leo papa I (440-461) 11
 36,37,154
 - Ludovicus, episcopus To-
 losanus (1296-1297) 62,
 220,224,231
 - Marcus 153
 - Martinus v. Gentilis et
 Thomas Bakócz
 - Nicolaus 29,211
 - Paulus 48,77,226,239
 - Petrus 48,54,77,105,152,
 218,239
 - Salvator 296,310
 - Sergius 155
 - Severinus 46,101,120
- Sanctus Sigismundus 30,77
 - Spiritus 311,312,315
 - Stephanus protomartyr
 5
 - Stephanus I rex Hunga-
 riae (1000-1038) 45-49,
 51,65,66,70,77-79,127,
 128
 - Thaddaeus 227
 - Vitalis 219,222
 Sanok, locus Poloniae 108
 Sánta v. Michael
 Sáp v. Matthias
 Sár, locus Hungariae 66,
 cf. Franciscus Matthias
 Saraceni 79,94,157,158
 Sarengrad v. Atya
 Sarmatae 9
 Sarolt, filia Gyula ducis
 43,47
 Sáros, castrum locusque
 Hungariae 61 et cf. Bar-
 tholomaeus, Zosimus
 Sárospatak, locus Hunga-
 riae 248,298,315 et cf.
 Gregorius
 Sarpedon paedagogus 177
 Sarus v. Sáros et Sár
 Saturnus 136-139,144,145
 Sava fluvius 50,51,118,203
 248,259,290,295
 Savaria v. Sabaria
 Sava v. Sava
 Saxonia 21,44,81,230,231
 et cf. Antonius, Pere-
 grinus
 Scaliger v. Antonius
 Scardona insula 34
 Scavorum v. Slavi
 Scentepoluk v. Svatopluk
 Scepusiense castrum 300

- Scepusiensis comes 297,
     298
 Scepusiensis comitatus 61
 Scepusiensis episcopus 59
 Scholari v. Philippus
 Scicia v. Scythia
 Scipio Africanus, Corne-
     lius 168,171,176,179,190
     192
 Scitia v. Scythia
 Sclavi v. Slavi
 Sclavonia v. Slavonia
 Scodra, civitas Albaniae
     160
 Scordisci 203
 Scutarium v. Scodra
 Scutor v. Scodra
 Scythia 3,9,12,14,21-26,35
     39,40,44,45,65,110,158
 Sebastianus Jánosy, cu-
     stos ordinis fratrum mi-
     norum in Transylvania
     247,248
 Sebes, filius Buda 48
 Sebes, locus Hungariae
     234,248,313
 Sebus v. Sebes
 Secel v. Sacillum
 Séchen v. Szécsény
 Seculi v. Siculi
 Secundus v. Plinius
 Segesd, locus Hungariae
     98
 Segestica insula 203
 Segle v. Stephanus
 Segnana v. Segnia
 Segnia, civitas Croatiae
     34,101,115,122
 Segusd v. Segesd
 Sellie v. Séllye
 Selya v. Séllye
 Séllye, locus Hungariae
     302,312 et cf. Georgius
     ac Nicolaus
 Sem 19
 Sempte v. Aba
 Sena v. Petrus
 Senae, civitas Italiae 236
     et cf. Bernardinus et
     Ambrosius
 Sendomiria, civitas Polo-
     niae 105
 Senia v. Segnia
 Senys v. Senae
 Seo v. Sajó
 Seo locus 43 et cf. Siófok
 Seoloe v. Seo locus
 Seraphinus de Malfire,
     vicarius provinciae S.
     Nicolai ordinis fratrum
     minorum 290
 Serédi v. Georgius
 Sergii et Bacchi sancto-
     rum cardinalis v. Ga-
     briel
 Sertorius Quintus 168
 Servus Tullius, rex Roma-
     norum 180,189
 Severina domus 120
 Severinus Sanctus, locus
     Apuliae 46,101,120 et
     cf. Robertus
 Severus v. Alexander
 Sevilla, civitas Hispaniae
     31
 Sevilla v. Sevilla
 Seyo locus 43, cf. Siófok
 Sibenicum, civitas Dalma-
     tiae 34
 Sibiliae urbs v. Sevilla
 Sibula v. Sevilla
 Sicambria, civitas Attilae

- regis Hunnorum 26,30, 33,34,38,48 et cf. Buda 43
 Sicilia 58,62,68,83,85,89, 92,98,104,144,147,174, 193,224,225, cf. Karo-
 lus, Robertus ac Sancia
 Siculi 39,97,204
 Siculia, provincia Trans-
 sylvaniae 204
 Siculus v. Georgius ac
 Michael
 Sigbiensis v. Zagrabiensis
 Sigeum 193
 Sigismundus (Ernust), epi-
 scopus Quinque Eccle-
 siensis (1473-1505) 168,
 169-194
 Sigismundus rex Hunga-
 riae (1387-1437) atque
 imperator (1410-1437)
 69,70,84,85,119,123,173,
 174,186,243
 Sigismundus (sanctus), rex
 Burgundiae (516-524) 30
 77
 Sigismundus v. Iohannes
 Siglamezei v. Csiglamezeje
 Siklós, locus Hungariae 73
 Silagjság v. Szilágyság
 Silicia v. Sicilia
 Silisium v. Petrus
 Simigiensis comes v. Leu-
 stachius et Valentinus
 Simigiensis comitatus 46,
 47,301
 Simigiensis dux v. Kop-
 pány
 Simon, filius Mauriti 109
 Simontornya, oppidum Hun-
 gariae 315
 Sinai 233
 Siófok, locus Hungariae
 43
 Siphax v. Syphax
 Siponto, civitas Italiae
 101
 Sirmienses 203
 Sirmiensis banus 173
 Siscia, civitas Slavoniae
 203
 Sisigambis v. Sisygambis
 Sisygambis, mater Darii
 181
 Sixtus papa IV (1471-84)
 151,249,290,291
 Slavi 40,48,242
 Slavonia 58,230,242,249,
 271,301,302,311,314 ac
 cf. Henricus, Nicolaus,
 Mikcs et Paulus
 Slesia 177,178
 Snarski v. Ambrosius
 Soklyos v. Siklós
 Sokoro, mons Hungariae
 299
 Sol 136,140,142,146,147
 Solomon v. Salomon
 Somlio v. Bernardinus
 Somlyó v. Bernardinus et
 Michael
 Soos v. Sós
 Sophia, civitas Bulgariae
 174
 Soproncai v. Stephanus de
 Szaporca
 Sormatae v. Sarmatae
 Soroth v. Sarolt
 Sós v. Ladislaus
 Spalatum, civitas Dalma-
 tia 34
 Spaletum v. Spalatum
 Spiritus Sancti custodia

- v. Emericus Veresfalvi (1456-1462) 244-247,254
 Spiritus Sanctus, locus Stephanus (posthumus), fili-
 Hungariae 311,312,315 lius Andreae II regis
 Spoletana vallis 95 Hungariae 57,58,68,83
 Stenia v. Segnia Stephanus, filius Karoli I
 Stephanus (de Horvát) 119 regis Hungariae 69,105,
 Stephanus Balog, magni- 106
 ficus dominus 314 Stephanus, filius Lack de
 Stephanus (Kotromanić), Hermány, vaivoda Trans-
 banus Boznae paterque sylvaniae (1345-1350)
 Elisabeth reginae Hun- 95,99,102,104,107
 gariae (1353-1382) 231 Stephanus, filius Mikcs ba-
 Stephanus Bebek, vexil- ni 100
 liarius 109 Stephanus (sanctus) I rex
 Stephanus de Bátor, vai- Hungariae (1000-1038)
 voda Transylvaniae 45-49,51,65,66,70,77-79
 (1479-1493) 249 127,128
 Stephanus de Decs ordi- Stephanus II rex Hunga-
 nis fratrum minorum riae (1116-1131) 52,67,
 (+1529) 312 80
 Stephanus de Doroszló or- Stephanus III rex Hunga-
 dinis fratrum minorum riae (1162-1172) 67,81
 271 Stephanus IV rex Hunga-
 Stephanus de Ivánc, com- riae (1163-1165) 47,52,
 missarius ordinis fra- 67,81
 trum minorum 271 Stephanus V rex Hunga-
 Stephanus de Nagydobos riae (1270-1272) 55,58,
 ordinis fratrum minorum 68,69,82,83
 (+1529) 311 Stephanus, rex Slavoniae
 Stephanus de Szaporca, 58
 custos de Újlak et vi- Stephanus sanctus proto-
 carius ordinis fratrum martyr 5
 minorum in Hungaria Stephanus Segle 120
 (1491-1497) 251,252 Stephanus, vaivoda Molda-
 Stephanus de Udvarhely, viae (1466-1475) 178
 minister provincialis Strasburg v. Argentina
 ordinis fratrum minorum Strigonia v. Strigonium
 in Hungaria (+1612) 308 Strigonienses archiepisco-
 Stephanus de Varsány, vi- pi 55,59,179,285,298,300
 carius ordinis fratrum Strigoniensis cardinalis v.
 minorum in Hungaria Thomas Bakócz

- Strigonium, civitas Hungariae 45,55,59,68,69,73, 77,81,82,104,128,179,246 248-250,255,261-263,284 298-302,311-313,315 et cf. Michael
- Styria 34,85,200
- Subtharus, rex Hunnorum 3,4
- Suella v. Jan Svehla
- Suevi 46,112,206
- Suffetius v. Mettius
- Sulla, Lucius Cornelius 173,176
- Susdalia 24,25
- Svatopluk 40,42
- Svehla v. Jan
- Sylagy v. Elisabeth, Michael
- Sylla v. Sulla
- Symon v. Simon
- Syphax, rex Numidiae 179
- Szabács castrum 248,295
- Szabadka, locus Hungariae 315
- Szabó v. Nicolaus
- Szabolcs, capitaneus Hungarorum 43,65
- Szokolca, civitas Hungariae 307-310,313 et cf. Bernardinus, Casparus necnon Georgius
- Szokolcza v. Szokolca
- Szalárd, locus Hungariae 248,313 et cf. Franciscus de Ujlak
- Szalka v. Blasius ac Ladislaus
- Szántó, locus Hungariae 250,251
- Szaporca v. Stephanus
- Szár v. Ladislaus
- Szászsebes, oppidum Transsylvaniae 71
- Szatmár v. Georgius
- Százhalom, locus Hungariae 26
- Szécs v. Nicolaus
- Szeccsen v. Szécsény
- Szécsény, locus Hungariae 249,298,300,314,315
- Szeged v. Georgius et Thomas
- Szegedinum, civitas Hungariae 60,271,298,313 et cf. Thomas
- Székely v. Georgius, Michael Siculus
- Szekszárd, oppidum Hungariae 50,78
- Szeleven v. Georgius et Paulus
- Szemere genus 24
- Szentbenedek v. Franciscus de S. Benedicto
- Szent Demeter v. Szentdemeter
- Szentdemeter, locus Hungariae 176,295
- Szentgrót, locus Hungariae 302
- Szentgyörgy v. Iohannes Comes
- Szentlászló v. Antonius de S. Ladislao
- Szentlélek v. Spiritus S.
- Szentlewrincz v. Szentlőrinc
- Szentlőrinc, locus Hungariae 286
- Szentmária, locus Hungariae 291,292

- Szent Márton v. Szent-
 márton
 Szentmárton, locus Hunga-
 riae 240
 Szentmiklós v. Michael de
 Sancto Nicolao
 Szepes v. Scepusiensis
 Szerdahely v. Benedictus
 Szerénd (Calvus, Hungari-
 ce Szár), pater Koppány,
 ducis Simigiensis 47
 Szeret fluvius 111
 Szevelen v. Paulus de Sze-
 levény
 Szigeth v. Valentinus
 Szilágy v. Elisabeth ac
 Michael
 Szilágyság, regio Hunga-
 riae 312
 Szob v. Petrus
 Szöllős v. Szőlős
 Szőlős, locus Hungariae
 297,305,312 et cf. Mat-
 thias ac Michael
 Szőny, locus Hungariae 30
 Szond v. Michael

 Taksony, dux Hungarorum
 25,41,44,47,65
 Tana, pater Nimrod 19,41
 Tanais 3
 Tarentum, civitas Italiae
 97,102 et cf. Ludovicus,
 Philippus ac Robertus
 Tarkan v. Augustinus
 Tárkány v. Augustinus
 Tárnok v. Iohannes
 Tárnokvölgy, locus Hunga-
 riae 26
 Tarquinius Priscus, Lucius,
 rex Romanorum 189
 Tarquinius Superbus, Lu-
 cius, rex Romanorum
 180
 Tarsia 22
 Tartari 54,56,68,82,83,94,
 97,98,106,108,110 et cf.
 Othlamus
 Tarvisium, civitas Italiae
 9,36,95
 Tata 46 et cf. Deodatus
 Tata, oppidum Hungariae
 40,46,247,251,298,314
 Tauris v. Paulus
 Taurisci 203
 Tawarnukwelt v. Tárnok-
 völgy
 Taxon v. Taksony
 Temes fluvius 183
 Temesiensis comes 72,216,
 238,249
 Temesvár, civitas Hunga-
 riae 61,315 et cf. Mi-
 chael, Pelbartus
 Terentius 192
 Terentius Varro, Caius,
 consul 188
 Terra Sancta 295,297
 Tervisia v. Tarvisium
 Tervisium v. Tarvisium
 Teutenices v. Teutonici
 Teuthonici v. Teutonici
 Teutonici 33,38,40,46,49,
 66,81,102,103,106,108,
 112 et cf. Alemanni
 Teutonicorum Hierosoly-
 mitanorum hospitalis or-
 do 198
 Thaddaei sancti episcopus
 227
 Thana v. Tana
 Thanays v. Tanais

- Tharnok v. Iohannes
 Thata v. Tata
 Thebani 175
 Themistocles 173,191
 Theodericus, rex Gothorum 5-7,12
 Theodimir, Ostrogothorum rex 5,7,12
 Theodosius I imperator (379-385) 5
 Theodosius II imperator (408-450) 4,5,9,193
 Therek v.Valentinus Török
 Theutunicus v. Teutonici
 Thiscia v. Tibiscus
 Thisia v. Tibiscus
 Tholna v. Brictius, Gregorius
 Tholosanus v. Tolosanus
 Thomas (Bakócz), cardinalis S. Martini in Montibus (1500-1521), archiepiscopus Strigoniensis (1497-1521) 203,204,207,208,209,211,285
 Thomas de Fulgineo ordinis fratrum minorum 235
 Thomas de Mohács, minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1586) 307
 Thomas de Nádasd 73
 Thomas de Pápa ordinis fratrum minorum(+1529) 312
 Thomas de Pata, senior minister provincialis ordinis fratrum minorum in Hungaria (1535-1539) 304
 Thomas de Szegedino ordinis fratrum minorum (+1552) 313
 Thomas, filius Petri Csór, magister, vaivoda Transsylvaniae (1351) 104,106
 Thomas Fremperger 200
 Thomas, litteratus de Kamanc 240
 Thomas, pater Beke 60
 Thomas, rex Boznae (+1461) 180
 Thoth v. Bartholomaeus et Laurentius
 Thracia 9,158,173
 Thomor v. Paulus
 Thomori v. Paulus
 Thulna v. Tulna
 Thurcae v. Turci
 Thurci v. Turci
 Thuringia 21,33,53,82
 Thurre v. Turre
 Thus v. Iohannes Tuz
 Thyberis v. Tiberis
 Thymbraea virgo 121
 Tiberis fluvius 178
 Tibiscus fluvius 25-28,30,49,72,298
 Ticinum, civitas Italiae 10,176
 Ticinus fluvius 36
 Tihany, locus Hungariae 50
 Timbrea v. Thymbrea
 Timotheus de Luca, vicarius generalis ordinis fratrum minorum (1512-1514) 259,271,272,283,284
 Timotheus Musicus (+357) 164

- Tisa v. Tibiscus
 Tiscia v. Tibiscus
 Titus v. Vespasianus et
     Quinctius ac Milo
 Tivis v. Emericus de Tö-
     vis
 Tizia v. Tibiscus
 Togata fluvius 23
 Tolentum, civitas Italiae
     147
 Tolna, locus Hungariae
     315 ac cf. Brictius et
     Gregorius
 Tolosa, civitas Galliae
     33,216
 Tolosanus episcopus v.
     Ludovicus
 Tomor v. Paulus
 Tömösvár v. Pelbartus ac
     Temesiensis
 Torda, filius Ethey 41,45
 Tornielus v. Hieronymus
 Török v. Valentinus
 Torquatus v. Valerius
 Törtel Cumanus 36
 Tóth v. Bartholomaeus et
     Laurentius
 Tövis, locus Hungariae
     251,314 et cf. Emericus
 Toxun v. Taksony
 Traguria v. Tragurium
 Tragurium, civitas Dalma-
     tiae 34 et cf. Georgius
 Transalpina 74
 Transemundus, rex Vanda-
     lorum 5
 Transylvanenses episcopi
     v. Gabriel et Ladislaus
 Transylvania 39-43,47,48,
     60,72-74,84,173,179,182,
     245,311 et cf. Iohannes,
     Ladislaus et Stephanus
     ac Thomas
 Trencinium v. Matthaeus
 Triarius rex 6,12
 Tridentinus cardinalis 303
 Troiani 185
 Trunczinio v. Matthaeus
 Tullia, filia Servi Tullii
     regis Romanorum 180
 Tullius v. Cicero et Servus
 Tullus Hostilius, rex Ro-
     manorum (672-640) 179
 Tulna, civitas Austriae 27,
     112
 Tumuswar v. Temesvár
 Turcae v. Turci
 Turchae v. Turci
 Turchi v. Turci
 Turci 70-74,86,140,144,
     152,153,157-163,167,171,
     172,174,176,180-188,198,
     203,209,211,212,240,244,
     245,248,249,285,295,297,
     298,299,301,308,310-315
 Turcilingi 8
 Turcken v. Turci
 Turcorum duces v. Ali,
     Esem, Mehmed, Monatrig
 Turcorum imperatores v.
     Bajazid, Calabeus, Moha-
     med
 Turcorum viceimperator
     v. Natulaim
 Turda genus 25
 Turingia v. Thuringia
 Turken v. Turci
 Turki v. Turci
 Turnus 177
 Turre v. Bertrandus, Lu-
     dovicus
 Turtel v. Törtel

- Turuli 8
 Turungii v. Thuringia
 Tuscia v. Etruria
 Tuz v. Iohannes
 Tybiscus v. Tibiscus
 Tytan v. Ticinus
 Tyhon v. Tihany
 Tysa v. Tibiscus

 Udvarhely v. Stephanus
 Ugeg v. Ügyek
 Ugek v. Ügyek
 Ugrinus, archiepiscopus Co-
 locensis (1219-1241) 54
 Ugrinus de Újlak 103
 Ugrinus, filius magistri
 Pós de genere Csák 60
 Ügyek, filius Ed 41,45,65
 Újlak, civitas Hungariae
 237,245,248,251-253,
 256,263,270,298,315 et
 cf. Emericus, Franci-
 scus, Gregorius, Nico-
 laus, Ugrinus
 Ujlak Pest v. Andreas de
 Pestujlak
 Ujvár v. Paulus
 Ulricus Wolfhart Aleman-
 nus 99,102,104,106
 Ultra Silvam v. Transyl-
 vania
 Ulysippo, civitas Portu-
 galliae 219
 Ungari v. Hungari
 Ungaria v. Hungaria
 Urbanus Batthyány 72
 Urbanus de Kövesd ordi-
 nis fratrum minorum
 (+1526) 310
 Urbs v. Roma
 Urs v. Örs
 Ursa maior 135,136,138,
 139,140
 Urslingen v. Wernerus
 Ursula, filia regis Barac-
 tanorum 33 et cf. Mico-
 loth
 Uso Cassanus, rex Persa-
 rum 163
 Utinum, civitas Italiae 9
 Uylak v. Újlak

 Vacia, civitas Hungariae
 51,79
 Vág fluvius 309
 Vaja v. Clemens et Iohan-
 nes
 Valachia 74,147,179
 Valamer 5,7,12
 Valboa v. Gonsalvus
 Valentinianus III impera-
 tor (425-455) 5,9
 Valentinus de Sziget, vi-
 carius ordinis fratrum
 minorum in Hungaria
 (1465-1471) 248
 Valentinus litteratus de
 Kamanc 240
 Valentinus Samati ordinis
 fratrum minorum 228
 Valentinus Török, comes
 Simigiensis 72
 Valerius Torquatus 185
 Valkóvár, locus Hungariae
 315
 Valpó, castrum locusque
 Hungariae 73,315
 Valpova v. Valpó
 Vámos, locus Hungariae
 315
 Vandali 5, cf. Transemun-
 dus

- Várad v. Casparus, Iohannes (1301-1304) 59,83,84
 Venetiae, civitas Italiae 9,35,57,58,68,83,84,91, 92,115-117,290,297 et cf. Andreas III rex Hungariae
 Venus 183
 Verberatorum confraternitas in Papa 283
 Vereuche v. Nicolaus de Veröce
 Veresfalva v. Emericus
 Vergilius Maro, Publius 173,183,185
 Veröce v. Nicolaus
 Verona, civitas Italiae 5,9,10,26-28,30,36,38, 95,117,155 et cf. Detricus et Gabriel
 Veronia v. Verona
 Veronica sancta 105
 Veseli, civitas Bohemiae 179
 Vespasianus, Titus Flavius, imperator (69-79) 189, 192
 Vesprimiensis episcopus 151,154,156
 Vesszős, filius Emerici de Becse 96
 Vetés v. Albertus
 Vezzews v. Vesszős
 Vicencia v. Vincentia
 Victorinus, filius Georgii Podebrad regis Bohemiae 179
 Vid 46,51
 Viena v. Vienna
 Vienna, civitas Austriae 27,209,251
 Vincentia, civitas Italiae
- Várad v. Casparus, Iohannes (1301-1304) 59,83,84
 Varadiensis episcopus 50, 52,67,72,73,80,239,298
 Varadinum, civitas Hungariae 50,52,61,67,68,70, 72,73,80,97,111,162,205, 207,210,239,300,305, 307-309,314 et cf. Casparus et Iohannes
 Váralja, locus Hungariae 314
 Varasd v. Ludovicus Pekry Varciani 203
 Várda v. Paulus
 Varna, castrum locusque Bulgariae 70
 Varro v. Terentius
 Varsan v. Stephanus
 Varsány v. Stephanus
 Vásárhely v. Andreas, Bernardus et Petrus
 Vaszar v. Paulus
 Vászoly, filius Michaelis 47,48,65,78
 Vathja v. Martinus de Rácsa
 Vaya v. Clemens
 Vazar v. Paulus
 Velike, locus Slavoniae 315
 Velkecz v. Iacobus de Belköz
 Vellestrensis episcopus 60
 Vellica v. Velike
 Vencelinus hospes 46,47
 Venceslaus IV rex Bohemiae (1283-1305) 59,83, 145
 Venceslaus (alio nomine Ladislaus), rex Hungariae

- 9,147
 Virgilius v. Vergilius
 Virginis sacrae templum
   v. Mariae beatae virgi-
   nis
 Virgo 136,145,147
 Viridis Campus, locus Hun-
   gariae 301
 Visconti v. Bernabos
 Visegrád, locus et castrum
   Hungariae 51,62,79,84
   85,97,132,283,284 et cf.
   Matthaeus
 Visingardi v. Visegrád
 Vitalis de Furna ordinis
   fratrum minorum 219
 Vitalis v. Ianus
 Vitéz v. Iohannes
 Vlachi 34,40,311,312
 Vladislaus I rex Hunga-
   riae v. Vladislaus VI
 Vladislaus II rex Hunga-
   riae (1490-1516) 71,204,
   205,206,299
 Vladislaus (Lokietek) IV
   rex Poloniae (1320-33)
   62,84
 Vladislaus (dux Masoviae)
   V rex Poloniae 84
 Vladislaus VI rex Poloniae
   (1434-1444), I rex Hun-
   gariae (1440-1444) 70,
   85,140,186,244
 Vngaria v. Hungaria
 Vngerisch v. Hungaria
 Vngerlandt v. Hungaria
 Vngern v. Hungari
 Volachos v. Vlachi
 Volscens 177
 Vörösfalva v. Emericus
 Vratislavia, civitas Sle-
   siae 178
 Vseriates v. Oseriates
 Vuka, locus Hungariae 315
 Vukovár v. Valkóvár
 Vyncz v. Alvinc
 Vysegrad v. Visegrád
 Wacia v. Vacia
 Wagon v. Bagen
 Walachia v. Valachia
 Walamir v. Valamer
 Walatun v. Balaton
 Wallamer v. Valamer
 Walpo v. Valpó
 Wamos v. Vámos
 Wanckbanus v. Bánk
 Wandali v. Vandali
 Wangk v. Bánk
 Waractani v. Micoloth et
   Ursula
 Waradini v. Varadinum
 Waralya v. Váralja
 Warathiensis v. Varadien-
   sis
 Wardein v. Varadinum
 Wasarad v. Bazarab
 Wasul v. Vászoly
 Wazarad v. Bazarab
 Wazul v. Vászoly
 Weka v. Beke
 Wela v. Bela
 Weler, filius Keve 41
 Welud v. Beliud
 Wencelinus v. Vencelinus
 Wenceslaus v. Venceslaus
 Wendekuz v. Bendeguz
 Wenthelinus v. Vencelinus
 Webulcho v. Bulcsu
 Wereta v. Belar
 Werhernus v. Wernerus
 Wernali v. Wernerus

- Wernerus de Urslingen, capitaneus soldatorum 100
 Wernerus, pater Ladislai 60
 Weronica v. Veronica
 Weruar v. Nandoralba
 Wewin(der) campus 32
 Wgud v. Úgyek
 Wid v. Vid
 Wida v. Buda, capitaneus Hunnorum
 Wienn v. Vienna
 Wiglech v. Wycliffe
 Wihar v. Bihar
 Wilhelmus v. Guillelmus
 Wisegrad v. Visegrád
 Wissagrad v. Visegrád
 Wizancia v. Byzantium
 Wizias v. Buzias
 Wladislaus v. Vladislaus
 Wlgarorum v. Bulgaria
 Wobag v. Balog
 Wogrinus v. Ugrinus
 Wolachorum v. Vlachi
 Wolfart v. Ulricus
 Wolfgangus Csáki, magnificus dominus 313
 Wolphardus v. Ulricus
 Woor v. Bor generatio
 Woors v. Becse generatio
 Woscardia v. Bascardia
 Wotend v. Botond
 Wrixa v. Brixia
 Wrus v. Őrs
 Wuda v. Buda
 Wudawara v. Buda civitas
 Wuden v. Bodon
 Wudensis v. Budensis
 Wuken v. Bökény
 Wukon v. Bakony
 Wulchu v. Bulcsu
 Wulgari v. Bulgaria
 Wulgarica v. Nandoralba
 Wusabanus v. Buzád banus
 Wuzad generatio v. Buzád
 Wuziasloka v. Buziáslak
 Wycliffe Iohannes 145
 Wylak v. Újlak
 Wzwl v. Vászoly
 Xerxes I rex Persarum (485-465) 154,173
 Ydria v. Iadra
 Yenew v. Jenő
 Yenyew v. Jenő
 Ynihimbis v. Memphis
 Yreneus v. Irenaei
 Ystria v. Histria
 Ytalia v. Italia
 Yvantch v. Ivanics
 Zaak v. Zács
 Zaar v. Ladislaus (Calvus)
 Zachapolus v. Svatopluk
 Zács genus 84
 Zacharias, episcopus S. Thaddaei in Armenia (1321-1332) 227
 Zador v. Ladislaus
 Zagrabia, civitas Slavoniae 120,122
 Zagradiensis archidiaconus 148
 Zagradiensis (praesul) episcopus 120,206
 Zagraviensis v. Zagrabien-sis
 Zaladiensis comitatus 249, 301
 Zalard v. Szalárd

- Zalka v. Blasius de Szalka
 Zanak v. Sanok
 Zantho v. Szántó
 Zanto v. Szántó
 Zapolya v. Georgius et Iohannes
 Zasinus v. Bartholomaeus
 Zathopolug v. Svatopluk
 Zava v. Sava
 Zawa v. Sava
 Zazhalm v. Százhalom
 Zazsebes v. Szászsebes
 Zazymus v. Bartholomaeus
 Zech v. Nicolaus de Szécs
 Zechen v. Szécsény
 Zeculi v. Siculi
 Zegedinum v. Szegedinum
 Zeiselmayer oppidum 27,28
 Zeleveni v. Georgius et Paulus de Szelevény
 Zemerin v. Szemere
 Zemlén, locus Hungariae 315
 Zemlin v. Zemlén
 Zeno v. Franciscus
 Zentlazar v. Lazarus S.
 Zenus v. Franciscus Zeno
 Zepes v. Scepusiensis
 Zepus v. Scepusiensis
 Zerdahely v. Benedictus de Szerdahely
 Zereniensis banus v. Sirmiensis
 Zereth v. Szeret
 Zeucana v. Segnia
 Zeus v. Franciscus Zeno
 Zewkali v. Siculi
 Zewles v. Szőlős et cf. Matthias ac Michael
 Zipisiensis v. Scepusiensis
 Zirind v. Szerénd
 Zizambria v. Sicambria
 Zleukus v. Lőkös
 Zoard, capitaneus Hunnorum 36
 Zoard generatio 36,43
 Zob v. Petrus de Szob
 Zabolch v. Szabolcs
 Zabolcy v. Szabolcs
 Zogzard v. Szekszárd
 Zoliensis comes v. Deme-trius
 Zoliensis comitatus 111
 Zolium v. Zoliensis comi-tatus
 Zolomerus, rex Croatiae 51
 Zoltaldus de Florentia, vicarius ordinis fratrum minorum in Bozna (1363-1366) 261
 Zoltán, dux Hungarorum 41,65
 Zoltán, proavus S. Stepha-ni regis Hungariae 48
 Zoltanorum reges 295
 Zombor, locus Hungariae 315
 Zombor nobilis 45
 Zond v. Michael de Szond
 Zondomeria v. Sendomiria
 Zraz v. Nicolaus de Iráz
 Zselic v. Petrus de Silisio
 Zukard v. Szekszárd
 Zulta, filius Bulcsu 41
 Zumbur v. Zombor
 Zvoimirus v. Zolomerus
 Zward v. Zoard

CONTENTA OPERIS

CONTENTA OPERIS

Prooemium.....	I
I. Leonardi Aretini Attila.....	1
II. Chronicon Hungarorum Posoniense maius.....	17
III. Genealogia regum atque ducum Hungariae ab anno 417 usque 1556.....	63
IV. Ioannis de Utino brevis narratio de regibus Hungariae.....	75
V. Anonymi Dubnicensis liber de rebus gestis Ludovici regis Hungariae 1345-1355.....	87
VI. Laurentii de Monacis historia de Carolo II rege Hungariae.....	113
VII. Martini archidiaconi de Zagrab iudicium de cometa anno 1468.....	133
VIII. Ladislai Vetési legatio Romana anno 1475....	149
IX. Lodovici Carbonis dialogus de laudibus re- busque gestis regis Matthiae.....	165
X. Thomae Frempergeri historia translationis tunicae Christi de Hungaria ad Coloniam.....	195
XI. Iani Vitalis Panormitani de Ungarorum cru- ciata facta anno 1514.....	201

Anonymi epistola de cruciata anni 1514.....	209
XII. Blasii de Zalka et continuatorum eius chro- nica fratrum minorum de observantia pro- vinciae Boznae et Hungariae.....	213
Commentaria.....	317
Compendia.....	327
Epilogus.....	335
Index nominum.....	339
Contenta operis.....	399

Az MTA Könyvtárának legújabb kiadványaiból:

Arany János akadémiai kézírataiból. Vál.: Antal Helén és Sáfrán Györgyi.

Bp. 1985. MTAK. 180 p.

Ára: 80.— Ft

Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a 17–19. századból. Szöveggyűjtemény. Összeáll. és a bevezetőt írta: Égető Melinda.

Bp. 1985. MTAK. 208 p.

Ára: 52.— Ft

Az Erdélyi Consilium leveleskönyve és iratai 1705, 1707–1710. Kiadásra rendezte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta: Bánkuti Imre.

Bp. 1985. MTAK. 372 p.

Ára: 116.— Ft

Magyarországi magánkönyvtárak. I.köt. 1533–1657. Sajtó alá rend.: Varga András.

Bp.–Szeged, 1986. MTAK–JATE. 259 p.

/Adattár a XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 13./

Ára: 80.— Ft

Marth Hildegard: Dutka Ákos kéziratok hagyatéka. /Ms 4183–Ms 4200/.

Bp. 1986. MTAK. 169 p. 6 t.

/MTA Könyvtára Kézirattárának Katalógusai. 17./

Staud Géza: A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai. II.köt.

Bp. 1986. MTAK. 469 p. (I.köt. Bp. 1984. MTAK. 207 p.)

Ára: 126.— Ft

Rózsa György: „Tudományok és művészségek szeretete . . .” Írások az MTA Könyvtáráról.

Bp. 1986. 168 p.

/MTA Könyvtárának Közleményei. 16(91)./

Ára: 52.— Ft

A kiadványok kaphatók:

MAGISZTER AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT Bp. V. Városház u. 1.

STUDIUM AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT Bp. V. Váci u. 22.

ISBN 963 7302 25 5

Felelős kiadó az MTA Könyvtárának főigazgatója

A borítót tervezte: Murányi Zsuzsa

Szerkesztette: Húbert Ildikó

Felelős szerkesztő: H. Takács Marianna

Alak: B/5 – Terjedelem: 36,10 (A/5) ív

Megjelent: 1987. – Példányszám: 600

Készült az MTA Könyvtárának házi sokszorosító
részlegében

A borító Ludovicus Carbo: Dialogus de Matthiae Regis Laudibus (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, K 397. ferrarai mester, 1473–75 körül) latin kodexe 1a lapszéli díszítése felhasználásával készült.

130,— Ft

